

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**„Matka na svých rukou chová celý svět.“
Dámský spolek Ludmila v Českých Budějovicích a jeho dívčí
vychovávací ústavy (1885-1950)**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr.

Autor práce: Bc. Klára Novotná

Studijní obor: Historie navazující

Ročník: 3.

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 29. dubna 2011

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří se jakkoliv podíleli na vzniku této práce. Především děkuji vedoucímu práce doc. PhDr. Bohumilu Jirouškovi, Dr. za cenné rady a trpělivost a doc. Robertu Sakovi za jeho přínosné a inspirující připomínky i jazykové korektury celého textu. V neposlední řadě děkuji z celého srdce své rodině za vstřícné a milující zázemí, které mi nejen během vzniku této diplomové práce a po dobu mého vysokoškolského studia vytvořila.

ANOTACE

Klára Novotná, „*Matka na svých rukou chová celý svět.*“ *Dámský spolek Ludmila v Českých Budějovicích a jeho dívčí vychovávací ústavy (1885-1950)*, diplomová práce, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2011, 153 stran textu, 20 stran obrazových příloh (neustránkováno).

Předložená diplomová práce je pokusem o první komplexnější zachycení dějin a činnosti dámského spolku Ludmila, který se do historie jihočeské metropole zapsal jak svými charitativními aktivitami podporujícími chudé školou povinné děti, tak především zakládáním a vydržováním dívčích škol a penzionátu.

Práce je, kromě úvodu a závěru, rozdělena do šesti kapitol. První dvě tvoří obecný rámec, v němž je pojednáno o společensko-kulturním milieu Českých Budějovic, spolkové legislativě a vývoji dámských spolků v rámci českých zemí od druhé poloviny 19. století do poloviny 20. století. Třetí kapitola se zabývá okolnostmi vzniku spolku Ludmila a jeho stanovami. V následující části práce je analýze podrobena členská základna, k níž je připojen i biogram dlouholeté předsedkyně spolku Jany Zátkové. Pátá kapitola je věnována spolkové činnosti a závěrečná část práce přibližuje nedobrovolné ukončení nadmíru úspěšné a prospěšné existence spolku Ludmila v roce 1950.

ABSTRACT

Klára Novotná, „*Mother cradles the whole world on her hands.*“ *Ladies' society called Ludmila in České Budějovice and its educational institutes for girls (1885-1950)*, Diploma thesis, Institute of History, Faculty of Philosophy, University of South Bohemia, České Budějovice 2011, 153 pages, 20 pictures in attachments (not paginated).

The thesis aims to provide a comprehensive survey of history and activities of ladies' society called Ludmila. This society left its mark on the history of the city by its charitable activities, which aided the poor school children, and by establishing and funding schools for girls and a boarding school for girls in České Budějovice.

The thesis is divided into six chapters. The first two chapters generally outline the social, cultural and political milieu in České Budějovice, the legislation and ladies' societies in the Czech lands in the period 1850-1950. The third chapter deals with formation of the society Ludmila and its statutes. The fourth chapter presents an analysis of its structure and biographies of its members, including a short profile of Jana Zátková, the chairman of this ladies' society. The fifth chapter treats the activities of the ladies' society and the closing part of the thesis describes the imposed dissolution, which put an end to beneficial activities of ladies' society called Ludmila in 1950.

OBSAH

ÚVOD.....	7
1. SPOLEČENSKO-KULTURNÍ MILIEU ČESKÝCH BUDĚJOVIC OD POLOVINY 19. STOLETÍ DO POLOVINY 20. STOLETÍ	14
2. SPOLKY A JEJICH LEGISLATIVA V ČESKÝCH ZEMÍCH DO ROKU 1951 ...	22
2.1 DEFINICE.....	22
2.2 SPOLKOVÉ ZÁKONODÁRSTVÍ.....	23
2.3 DÁMSKÉ SPOLKY.....	32
3. VZNIK A CÍLE DÁMSKÉHO SPOLKU LUDMILA.....	40
3.1 USTAVENÍ SPOLKU	40
3.2 SPOLKOVÉ STANOVY	43
4. ČLENSKÁ ZÁKLADNA	50
4.1 ČLENKY	51
4.2 FUNKCIONÁŘKY	60
4.3 PODPOROVATELE SPOLKU	62
4.4 KLÍČOVÁ OSOBNOST SPOLKU – JANA ZÁTKOVÁ (1859-1933).....	64
5. ČINNOST SPOLKU	74
5.1 CHARITATIVNÍ A SPOLEČENSKÉ AKCE	74
5.2 DÍVČÍ VYCHOVÁVACÍ ÚSTAVY	102
6. ZÁNİK SPOLKU	135
ZÁVĚR	138
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	141
SEZNAM PŘÍLOH.....	151
PŘÍLOHY.....	154

ÚVOD

Předkládaná diplomová práce, jejíž těžiště spočívá v zachycení téměř pětadesátiletého působení dámského spolku Ludmila v Českých Budějovicích ve druhé polovině 19. a první polovině 20. století, vznikla v přímé návaznosti na autorčinu bakalářskou práci, v níž nastínila životní příběh Jany Zátkové,¹ dlouholeté předsedkyně tohoto spolku, jehož význam přesáhl hranice jižních Čech.

Členky spolku Ludmila se zapsaly do dějin města jak svou charitativní činností, tak (a to snad především) zakládáním a vydržováním dívčích škol a penzionátu, pro něž nechaly vystavět komplex budov, který v téměř nezměněné podobě dominuje Husově ulici v jihočeské metropoli dodnes. Tímto počinem si „ludmilky“ zajistily trvalou připomínku svého působení, o němž však toho není v současnosti mnoho známo. Již při zpracovávání biografické studie o nejvýraznější osobnosti spolku narazila autorka na do dnešních dnů trvající nedostatek odborné literatury, která by se větší měrou vztahovala k dané problematice, tj. jak k životu Jany Zátkové, tak k činnosti spolku Ludmila. Vzhledem k výjimečnosti spolku, jenž neměl v rámci regionu větší konkurenci a požíval značné přízně českého obyvatelstva zejména v dobách národnostních rozporů mezi českobudějovickými Čechy a Němci, je toto zjištění poněkud zarážející.

O něco lépe je na tom pramenná základna, neboť Státní okresní archiv České Budějovice (dále jen SOKA České Budějovice) uchovává ve svých depozitářích prozatímně uspořádaný fond o dvou kartonech nazvaný *Dámský spolek Ludmila*. Materiály v něm uložené se zcela logicky staly základem této práce.² Uvedený rozsah fondu zřetelně naznačuje, že se v něm ani zdaleka nenachází veškeré dokumenty, které „ludmilky“ za celou dobu svého působení vytvořily či obdržely. Tento nedostatek částečně eliminují fondy nacházející se ve stejné instituci, jež se týkají dívčích spolkových ústavů – reálného gymnázia, odborné školy pro ženská povolání, ústavu ku vzdělávání učitelek domácích nauk a penzionátu. Avšak ani ty nejsou nikterak (kromě fondu gymnázia) dnešním parametřům odpovídajícím způsobem zpracovány.

Z materiálů výše uvedených fondů byly pro tuto práci využity především výroční zprávy, které v zásadě velmi dobře ilustrují vývoj jednotlivých institucí i spolkových

---

¹ Více Klára NOVOTNÁ, *Jana Zátková (1859-1933). Zapomenutá osobnost jihočeské historie?*, bakalářská práce, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2008.

² Jednalo se jak o členské seznamy, tak o protokoly schůzí, účetní knihy, stavební deník či listiny týkající se konstituování a likvidace spolku, jeho škol a společenských akcí. Srov. SOKA České Budějovice, fond *Dámský spolek Ludmila České Budějovice 1885-1950*, A. Brychová – A. Dědičová, *Prozatímní inventurní seznam*, České Budějovice 1963, zejm. s. 6-7.

aktivit.³ Záznamy v nich publikované se leckdy doslovně shodovaly se zápisy ústavních kronik, s nimiž bylo rovněž pracováno. Shrnující informace jak o spolkové činnosti, tak o školách a penzionátu obsahuje sborník vzpomínek vydaný při příležitosti padesátiletého jubilea Ludmily,⁴ o organizaci škol pak různé příležitostné tisky a brožury.

Nevyužitelným se však stal fond *Archiv města České Budějovice* nalézající se rovněž v SOkA České Budějovice, neboť zde se kromě žádostí o subvence a několika oznámení o konání rozličných spolkových akcí nenachází nic přínosnějšího pro objasnění dějin spolku. O něco více informací poskytl velmi rozsáhlý fond *Policejní ředitelství České Budějovice* ve Státním oblastním archivu Třeboň (dále jen SOA Třeboň), který obsahuje složku, jenž si tento úřad vedl o spolku Ludmila.

Nahlédnuto bylo též do archivu původní pokračovací školy, dnes zdravotní školy sídlící nadále v místnostech spolkového komplexu na Husově třídě. Avšak zde se až na vysvědčení absolventek ústavu nenachází nic, co by nebylo uloženo v SOkA České Budějovice, neboť budovy školy byly v srpnových dnech roku 2002 postiženy dvěma povodňovými vlnami, které zničily nově vybudovaný archiv umístěný v suterénu školy.⁵

Působení spolku Ludmila v průběhu let zachycoval rovněž místní tisk. Z tohoto důvodu autorka prostudovala všechny ročníky a čísla zdejších předních českých novin – *Budivoje* a *Jihočeských listů*, které vycházely až na několik posledních let po celou dobu existence spolku.⁶ Ty obsahovaly převážně stručnější zprávy o jednotlivých akcích pořádaných „ludmilkami“, ale při významnějších událostech i velmi rozsáhlé články, zpracované leckdy i ve formě fejetonů. Pro tuto diplomovou práci byly záměrně, i vzhledem k časovým možnostem, použity pouze tiskoviny české provenience, neboť jen jejich prostudování bylo značně náročné. S výhledem do budoucna však autorka počítá s tím, že bude zapotřebí prostudovat i německý tisk, neboť ten jistě nabídne o něco střízlivější pohled na činnost „ludmilk“, kterou čeští novináři vyzdvihovali leckdy více než si skutečně zasloužila, což samozřejmě bylo způsobeno národnostními třenicemi. Na druhou stranu je více než pravděpodobné, že němečtí žurnalisté zas nahlíželi na aktivity dam příkřeji, než bylo nutné.

---

³ Výroční zprávy dámského spolku Ludmila se dochovaly pro roky 1895-1919, gymnázia 1903-1939, ústavu učitelek 1928-1939 a odborné školy 1892-1901, 1908-1916, 1924-1939 a 1946-1949.

⁴ František HUSÁK (red.), *Dámský spolek Ludmila v Českých Budějovicích. Sborník vzpomínek*, České Budějovice 1936 (dále jen *Sborník vzpomínek*).

⁵ Informace o této skutečnosti obsahuje *Almanach k 60. výročí založení zdravotnické školy a 100. výročí výstavby budovy školy 1906-1946-2006*, České Budějovice 2006, s. 25-27.

⁶ *Budivoj* do roku 1914, *Jihočeské listy* v letech 1895-1941.

V souvislosti s již zmíněným spisem o Janě Zátkové a zároveň s podkapitolou pojednávající o jejím životě a spolkové činnosti zařazenou do této práce je potřeba se zmínit i o pramenech využitelných k jejímu biogramu. Kromě písemností v Archivu Národního muzea Praha (dále jen ANM Praha), kde je uložen fond *Zátkovi*, jediný na území České republiky vztahující se k rodině Zátků, který je však primárně zaměřen na mužské příslušníky rodiny – Hynka, Augusta a Vlastislava,⁷ se jedná o soukromý rodinný archiv vnuka Jany Zátkové RNDr. Augusta Zátky ve švýcarské Basileji,⁸ jehož služeb využila autorka již při sepisování své bakalářské práce.

Co se týče dostupné literatury, není jí k osobnosti Jany Zátkové ani ke spolku Ludmila mnoho. Jedinou publikaci věnovanou pouze historii spolku představuje spis Rudolfa Strnada z třicátých let 20. století, v němž shrnul dosavadní působení „Ludmilk“. ⁹ Dílčí pozornost věnoval spolku ve své diplomové práci, vedle několika dalších absolventů Jihočeské univerzity, Jan Votruba, který se pokusil zachytit spolkový život v jihočeské metropoli v první polovině 20. století.¹⁰ Dějiny „ludmilských“ ústavů vylíčili ve svých diplomových pracích dva studenti – Monika Grünová popisující mimo jiné vývoj první spolkové školy do vypuknutí první světové války a Miroslav Valenz, který uceleně zpracoval osudy gymnázia.¹¹ Nejnověji se ke spolkovým školám vyjádřil ve své knize o vyšším školství a vzdělanosti na jihu Čech historik Miroslav Novotný.¹²

Vzhledem k zaměření předkládané práce a jejímu pojetí, které bude nastíněno zanedlouho, je zapotřebí zmínit se rovněž o literatuře vztahující se k dějinám jihočeské metropole, ke spolkovému zákonodárství a v neposlední řadě k vývoji dámských spolků v českých zemích ve sledované době. Publikací pojednávajících o historii Českých Budějovic je k dispozici celá řada, a to jak odborných, tak populárněji zaměřených. V této absolventské práci bylo využito především několika titulů. V prvé řadě druhého doplně-

---

⁷ I přesto fond poskytuje informace k rodinné historii, neboť obsahuje několik spisů syna Jany Zátkové Vlastislava o jeho rodu a materiály o ostatních členech rodiny. Na základě materiálů uložených v tomto fondu, vznikla také absolventská práce Lucie Swierczekové, která byla rovněž v předkládané práci využita. Srov. Lucie SWIERCZEKOVÁ, *Hynek, August a Vlastislav Zátkové. Samospráva, politický, kulturní a všední život v Českých Budějovicích*, diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha 2005.

⁸ V něm se ovšem, alespoň podle tvrzení A. Zátky, nenachází žádné materiály vztahující se ke spolku Ludmila.

⁹ Rudolf STRNAD, *Dámský spolek Ludmila v Č. Budějovicích 1885-1935*, b.m. 1937.

¹⁰ Jan VOTRUBA, *Spolkový život v Českých Budějovicích v 1. polovině 20. století*, diplomová práce, Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice 2005.

¹¹ Monika GRÜNOVÁ, *České vyšší dívčí školství na jihu Čech v letech 1850-1914 (Čtyři příspěvky k jeho poznání)*, diplomová práce, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 2006 a Miroslav VALENZ, *Spolkové dívčí reálné gymnázium Jany Zátkové v Českých Budějovicích 1903-1950*, diplomová práce, Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice 2005.

¹² Miroslav NOVOTNÝ a kolektiv, *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*, České Budějovice 2006.

ného vydání *Encyklopedie Českých Budějovic*,¹³ která heslovitě podává základní přehled o významných událostech, osobnostech, institucích aj. spjatých s městem, přičemž uvádí i dostupnou literaturu a prameny vztahující se k danému tématu, dále kupříkladu porevolučního a svého druhu prvního uceleného spisu Jiřího Chvojky¹⁴ či v uplynulém desetiletí vydávaných prací českobudějovického archiváře Daniela Kováře, jenž se dějinami jihočeské metropole zabývá soustavněji.¹⁵ Kromě těchto moderních děl byly prostudovány i dobové spisy či vzpomínkové práce pamětníků.¹⁶

Základní přehled o vývoji spolkové legislativy výstižně a srozumitelně podává kolektivní dílo pěti autorů, kteří se zaměřili na soupis pražských spolků ve 20. století, přičemž do publikace vložili shrnující pojednání týkající se právě této problematiky.¹⁷ Ze starších děl pak mnohé informace, především o podobě nejdéle platného spolkového zákona, přináší spis právníky vzdělaných autorů Václava Dusila a Josefa Klimenta.¹⁸

K problematice dámských spolků, respektive dívčího vzdělávání a ženské emancipace pak existuje poměrně dostatek publikací, neboť toto téma se i nadále těší značné přízni určité části historické obce. Pro potřeby této práce byla využita jen některá zpracování, a to zejména díla předních českých historiček zabývajících se ženskou problematikou, tedy Mileny Lenderové,¹⁹ Marie Bahenské,²⁰ Jany Brabencové,²¹ Mileny Secké²² či v neposlední řadě Ireny Štěpánové.²³

¹³ *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 2006² (dále jen *Encyklopedie*).

¹⁴ Jiří CHOJKA, *Město pod Černou věží. Vyprávění z historie Českých Budějovic*, České Budějovice 1992.

¹⁵ Výběrově: Daniel KOVÁŘ, *Budějovice před sto lety. Jihočeská metropole v roce 1900 aneb Rok 1900 v jihočeské metropoli*, České Budějovice 2000 a TÝŽ, *Muži v čele budějovické radnice*, České Budějovice 2008.

¹⁶ Například dílo Leopolda M. ZEITHAMMERA, *České Budějovice a okolí. Přírodní, národohospodářské, kulturní a národnostní poměry, dějiny jakož i staré stavitelské a jiné památky*, České Budějovice 1904 či Františka RADY, *Když se psalo c.k. Ze života Českých Budějovic na počátku století*, České Budějovice 1965 a TÝŽ, *Když se psalo T.G.M. České Budějovice v prvním desetiletí republiky*, České Budějovice 1992.

¹⁷ Marek LAŠŤOVKA – Barbora LAŠŤOVKOVÁ – Tomáš RATAJ – Jana RATAJOVÁ – Josef, TRÍKAČ, *Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*, Praha 1998

¹⁸ Václav DUSIL – Josef KLIMENT, *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého*, Praha 1936.

¹⁹ Především její souhrnné publikace vztahující se k dějinám žen: Milena LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999; Milena LENDEROVÁ – Božena KOPIČKOVÁ – Jana BUREŠOVÁ – Eduard MAUR (eds.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.

²⁰ Zejména Marie BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005.

²¹ Jana BRABENCOVÁ, *Marie Riegrová-Palacká a české vyšší dívčí vzdělávání*, in: Jana Macháčková – Jiří Matějček (edd.), *Studie k sociálním dějinám 3*, Kutná Hora-Opava-Praha 1999, s. 61-68; TÁŽ, „Ženská otázka“ a česká společnost v průběhu 19. a na počátku 20. století: vývoj vyššího dívčího vzdělání, in: Jana Macháčková – Jiří Matějček (edd.), *Studie k sociálním dějinám 4 (Studie k sociálním dějinám 19. století 11)*, Kutná Hora-Opava-Praha 1999, s. 169-192.

²² Kupříkladu Milena SECKÁ, *Americký klub dam a jeho charitativní činnost*, in: Milan Vojáček (ed.), *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*, Praha 2007, s. 205-220.

V této souvislosti je vhodné uvést skutečnost, že předložená diplomová práce vychází ze současných trendů historického bádání, které se opírají především o kulturní dějiny (či kulturní historii), v jejichž zorném poli nejsou politické ani hospodářské dějiny a ani sociální dějiny, vůči kterým se, jak uvedl Tomáš Rataj,²⁴ kulturní dějiny neurčitým způsobem vymezují a od nichž se oddalují i příklonem k mikrohistorii. Kulturní dějiny jsou tak v podstatě jakýmsi zastřešujícím pojmem pro moderní badatelské přístupy rozvíjející se od devadesátých let minulého století, tedy jakýmsi souborem témat integrujícím povětšinou historickou antropologii, mikrohistorii a dějiny každodennosti. Totéž pak platí i o historické antropologii, v níž se odráží další specializované disciplíny hledající odpovědi pomocí historické demografie, dějin rodin a mentalit.²⁵

Historicko-antropologická bádání otevřela v posledních desetiletích 20. století dveře k dosud pomíjeným tématům, mezi nimiž byly i dějiny žen (neboli women's history), které se následně etablovaly jako samostatné vědní téma.²⁶ A právě zájem o ženský pohled na svět stál u vzniku autorčiny bakalářské práce, v níž se zabývala životem Jany Zátkové, čímž de facto pokračovala v tradici objevování zapomenutých ženských hrdinek, hlavním cílem dějin žen. Vzhledem k tomu, že Jana Zátková byla dlouholetou předsedkyní dámského spolku Ludmila, který se zasloužil o vznik dívčích škol, byl jen

---

²³ Mimo jiné tyto články: Irena ŠTĚPÁNOVÁ, *Spolek Domácnost a jeho česká Kuchařská škola - specifický přínos pro emancipaci*, Folia Ethnographica 33, 1999, s. 9-18 a TÁŽ, *Ženskost v díle ženském. Počátky spolku „cvičících se“ paní a dívek*, Národopisná revue 13, 2003, č. 3, s. 132-136.

²⁴ Tomáš RATAJ, *Mezi Zibrtem a Geertzem. Úvaha o předmětu kulturních dějin*, Kuděj 2005, č. 1-2, s. 142-158, zde s. 142 (převzato z Milena LENDEROVÁ – Tomáš JIRÁNEK – Marie MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti*, Praha 2009, s. 388).

²⁵ K této problematice se nejnověji a fundovaně vyjádřila Milena Lenderová, která v příhodně nazvané studii *Hledání kulturních dějin* obsažené v kolektivní publikaci ozřejmila vznik a vývoj kulturních dějin a shrnula dosavadní stanoviska české i zahraniční historiografie k této problematice. Více M. LENDEROVÁ – T. JIRÁNEK – M. MACKOVÁ, *Z dějin*, s. 387-412, zde především s. 387-388 a 398.

²⁶ Jejich vznik byl podněten nejen ženským hnutím za rovnoprávnost, ale také již výše naznačeným odklonem k marginalizovaným tématům v historické vědě, která dosud obracela svou pozornost na jakési „hlavní“, tj. politické či hospodářské dějiny, v nichž hlavní úlohu sehrávali pouze mužští protagonisté. Dějiny žen tak byly nejprve pokládány za dějiny útlaku, poroby a podmanění, jejichž smyslem bylo ženu vymanit z podřízeného postavení a osvobodit ji z „jha“ mlčení a navrátit ji tak zpět do historického dění. Diskurz dějin žen však záhy narazil na oprávněnou kritiku, což umožnilo zavést do historiografie koncept genderu a následně nový směr – gender history. Ačkoliv tyto dva proudy – dějiny žen a gender history – bývají pro svou návaznost často mylně ztotožňovány, nezabývají se gender studia pouze feminitou a objevováním žen v dějinách, což je úkolem právě dějin žen, ale kladou důraz především na vzájemný vztah mezi ženou/feminitou a mužem/maskulinitou. Více o dějinách žen a gender history v teoretické rovině pojednává v českém prostředí kupříkladu Kateřina ČADKOVÁ – Milena LENDEROVÁ – Jana STRÁNÍKOVÁ (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006; Denisa NEČASOVÁ, *Dějiny žen či gender history? Možnosti, limity, východiska*, *Dějiny – teorie – kritika* 2008, č. 1, s. 81-102; Jana RATAJOVÁ, *Dějiny ženy a koncept genderu v české historiografii*, Kuděj 2005, č. 1-2, s. 159-173 či Lucie STORCHOVÁ, *Konceptualizace genderu v Historische Anthropologie*, in: Lucie Storchová (ed.), *Conditio humana – konstanta či historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*, Praha 2007, s. 59-79. Zmínit lze v této souvislosti rovněž práci Richarda van DÜLMENA, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002.

krůček od bakalářského spisu k tomuto diplomovému, jehož úkolem se stalo první ucelené zachycení činnosti „ludmilk“, které se nemalou měrou zapsaly nejen do regionálních „ženských dějin“.

Po formální stránce je práce rozdělena kromě úvodu a závěru do šesti kapitol. První dvě kapitoly zasazují spolek Ludmila do obecného rámce, neboť zde jsou stručně nastíněny poměry panující v Českých Budějovicích na přelomu 19. a 20. století, s důrazem na již zmiňované národnostní rozbroje, které po určitou dobu spoluurčovaly veškeré dění ve městě. Na ně navazuje ve druhé kapitole shrnující nastínění problematiky spolkového zákonodárství v českých zemích od padesátých let 19. století do padesátých let 20. století, na jejichž principech českobudějovický spolek Ludmila vznikl, existoval a následně zanikl. Zachycen je i základní přehled vývoje dámských spolků v českých zemích a s nimi souvisejícího dívčího vzdělávání, respektive emancipace.

Od třetí kapitoly pojednává práce přímo o spolku Ludmila. Nejprve je pozornost věnována důvodům vedoucím k jeho založení, poté nezbytným úředním krokům a následně samotnému aktu konstituování na první ustavující schůzi. Důkladnější analýze byly podrobeny spolkové stanovy, neboť ty představují nejdůležitější dokument pro existenci jakéhokoliv spolku, tudíž jsou v nich obsaženy všechny nezbytnosti pro jejich chod.

Následující část práce je věnována rozboru členské základny. Zde se autorka pokusila na základě komparace údajů obsažených v pramenech zjistit informace o celkovém počtu členek za celou existenci spolku i v jednotlivých letech, o délce a typologii jejich členství, o socioprofesionální příslušnosti, geografické mobilitě a rodinném stavu členek, jejich důvodech vedoucích k ukončení členství, o složení a struktuře vedení spolku, tj. o jednotlivých funkcích v rámci spolkové samosprávy a jejich představitelkách aj. K tomuto historicko-demografickému statistickému výzkumu byl připojen již zmiňovaný životní příběh Jany Zátkové, po osmačtyřicet let jediné předsedkyně spolku.

Nejobsáhlejší a zároveň i nejpřínosnější kapitolu představuje v celkovém pořadí pátá část této práce, která se zabývá činností „ludmilk“. Jejich aktivity je možno rozčlenit do dvou větších tematických celků, pojednávajících na jedné straně o spolkových školách a penzionátu a na druhé o charitativních a společenských akcích. Vzhledem k rozmanitosti spolkového působení je v této kapitole, především pak v části věnované pořádání rozličných zábav, upuštěno od striktně chronologického popisu se snahou zachytit veškeré aktivity dam, neboť by se tak tento oddíl stal značně nepřehledným, rozsáhlým a jeho přínos by byl snížen na minimum. Ostatně ani dochovaná pramenná zá-

kladna takovýto postup víceméně neumožňuje.

Práci uzavírá šestá kapitola zachycující nedobrovolný konec nadmíru úspěšného a zejména pro českobudějovické dějiny a dívčí vzdělávání důležitého spolku, jehož služeb (a nejen jeho) nový komunistický stát nepotřeboval, a tak se postaral o jeho likvidaci na počátku roku 1950.

1. SPOLEČENSKO-KULTURNÍ MILIEU ČESKÝCH BUDĚJOVIC OD POLOVINY

19. STOLETÍ DO POLOVINY 20. STOLETÍ

Stejně tak jako je pro jihočeskou metropoli typické její rozložení na soutoku dvou řek, Vltavy a Malše, tak pro ni bylo na konci 19. a počátkem 20. století charakteristické střetávání dvou národností – Čechů a Němců. Povšiml si toho i básník Jan Neruda při návštěvě města, které v sedmdesátých letech 19. století nazval „Florencií mezi venkovskými českými městy“. Neruda se zároveň domníval, že počestění Českých Budějovic nastane rychleji než v Praze, neboť „jádro měšťanstva je české, probuzení zmocňuje se vždy širších kruhů, důvěru pevnou slyšíš z každých úst vlasteneckých.“²⁷ Národnostní sváry neunikly ani bystrému pozorovateli Josefu Šustovi, pozdějšímu přednímu historikovi, který v Českých Budějovicích pobýval na konci osmdesátých a počátkem devadesátých let 19. století během gymnaziálních studií. Šusta ve svých vzpomínkách zachytil „nevlídné, trochu dusné až zatuchlé ovzduší“ města způsobené právě vzrůstajícím národnostním napětím.²⁸

Toto napětí se v Českých Budějovicích začalo projevovat od šedesátých let 19. století; do té doby žili Češi i Němci vedle sebe více méně v poklidu, nerozlišovalo se, kdo je Čech a kdo Němec.²⁹ Nad národnostní, etnickou či jazykovou příslušností převažovalo jakési lokální zemské vlastenectví stavějící do popředí vztah k městu.³⁰ Takto smýšlející obyvatelé jihočeské metropole byli hovorově označováni v německých kruzích jako „*Budweiser*“, mezi Čechy pak jako „*Budvajzři*“³¹ a ještě na počátku 20. století o nich kolovalo rčení pokládající je za jakýsi „třetí národ“, neboť znělo: „V jižních Čechách jsou tři národnosti, a sice Němci, Češi a Budvajzři.“ „*Budvajzrovství*“ se projevvalo i vzájemným prolínáním obou jazyků, češtiny a němčiny, kdy vedle přejímání slov vznikaly z jednotlivých výrazů i různé zkomoleniny, které se v místní řeči udržely po

²⁷ Jan Neruda o Čes. Budějovicích (*Napsáno r. 1875*), in: České Budějovice. Pamětní list slavnosti Praha-Českým Budějovicům, konané 29., 30. června a 1. července 1906 v Praze (dále jen Pamětní list), s. 5-6.

²⁸ Dagmar a Josef BLÜMLOVI (edd.), *České Budějovice v paměti Josefa Šusty*, Pelhřimov 2004, s. 18-19. Více též Josef ŠUSTA, *Léta dětství a jinošství*, Praha 1947.

²⁹ Kromě nich žili ve městě i Židé, kteří se zde mohli opět usazovat od roku 1848 a kteří se povětšinou hlásili k německé obcovací řeči.

³⁰ Toto lokální vlastenectví nebylo specifikem pouze českobudějovickým, ale týkalo se i jiných měst, například Pardubic, Brna či Telče. Srov. Robert SAK, *Budweiser*, in: Encyklopedie, s. 56-57.

³¹ Blíže pojem vysvětluje i Jeremy KING, *Budweisers into Czechs and Germans. A Local History of Bohemian Politics 1848-1948*, New Jersey 2005, s. 2-3; srov. TÝŽ, *Od Budweiserů k Čechům a Němcům*, Jihočeský sborník historický 71, 2002, s. 81-97, zde zejména s. 82-83.

desítky let a některé zůstaly v povědomí obyvatel dodnes.³² Tato mluva zvaná „*Budweiser Pemmisch-Dajtsch*“, která vlastně vznikla z každodenního styku obou národností, se během druhé poloviny 19. století stala trnem v oku nacionalizujících se Čechů i Němců, kteří se vzájemně obviňovali z ničení svého jazyka.³³ Následně se nacionalismus promítl do veškerého dění ve městě – politiky, školství, kultury či průmyslu. Zcela logicky se národnostní konflikty odrážely i v každodenním životě místních obyvatel, což bylo patrné například i ve zvyku, kterého si neopomněl povšimnout ani Josef Šusta, kdy Češi měli pro své procházky vyhrazenou jednu část náměstí, tzv. korza, (u hotelu Slunce) a Němci jinou (u hotelu Zvon).³⁴

A tak se na sklonku habsburské monarchie pod vlivem celoevropského nacionalistického hnutí odehrával v jihočeské metropoli zápas mající za cíl její počestění. Toto zápolení však nebylo vedeno co do počtu obyvatel, neboť podle národnostního hlediska měli v této době již převahu Češi,³⁵ ale především v oblasti správy města, kterou měli do konce první světové války ve svých rukou Němci, a od níž se pak odvíjely i další sféry života českobudějovických občanů.

Na politické úrovni měli, jak již bylo naznačeno, po dlouhou dobu převahu Němci. Ještě v roce 1861 utvořily oba tábory společnou kandidátku do komunálních voleb, ale od následujícího volebního období o čtyři roky později již v městském zastupitelstvu nezasedal jediný Čech.³⁶ Starostou v té době byl již podruhé František Josef Klavík (1798-1878), který se svou národnostní tolerancí řadil k „*Budvajzrům*“.³⁷ Za

---

³² Řadu příkladů „*budvajzrovštiny*“ uvádí ve své ojedinělé publikaci F. RADA, *Když se psalo c.k.*, zejména s. 25-28. Humorné eseje o mluvě především českobudějovických Němců sepsal Götz FEHR, *Fernkurs in Böhmisch*, Hamburg 1977 a TÝŽ, *Böhmisches Kursbuch*, Hamburg 1984.

³³ Blíže R. SAK, *Budweiser* a F. RADA, *Když se psalo c.k.*, s. 24-25, 28.

³⁴ Zbylé dvě strany náměstí byly určeny spíše pro určité sociální vrstvy obyvatel. Blíže Daniel KOVÁŘ, *Korza*, in: Encyklopedie, s. 241. Srov. též D. a J. BLŮMLOVI (edd.), *České Budějovice*, s. 19.

³⁵ Na počátku osmdesátých let 19. století žilo v Českých Budějovicích 23 845 obyvatel, přičemž Čechů bylo 11 812 a Němců 11 829. Na přelomu 19. a 20. století ve městě bydlelo 39 328 obyvatel s již patrným nárůstem českého obyvatelstva - 23 427 Čechů oproti 15 436 Němců. Roku 1921 bylo ze 44 022 obyvatel města 35 577 českých a pouhých 7 006 německých. Podobné hodnoty byly zjištěny i o devět let později. Více Daniel KOVÁŘ – Pavel KOBLASA, *Ulicemi města Českých Budějovic. Názvy českobudějovických prostranství v minulosti a dnes*, Jelmo 1998, s. 24 a Jan HONNER – Josef GRULICH, *Obyvatelstvo*, in: Encyklopedie, s. 358-369, zejména s. 365-366.

³⁶ V této době mohli být voliči pouze řádní plátcí daní, kteří se podle jejich výše dělili do tří sborů. Vzhledem k tomu, že většina podnikatelů a úředníků se hlásila k německé části populace města, jejíž zástupci často podváděli s voličskými hlasy, měli Němci více voličů. F. RADA, *Když se psalo c.k.*, s. 5 a August ZÁTKA, *Volební zápasy Čechů Česko-Budějovických*, in: Pamětní list, s. 2-5.

³⁷ Klavík starostoval v letech 1850-1857 a 1861-1865. Po nezdařeném třetí volbě na tuto pozici se vzdal své politické kariéry. Svou národnostní toleranci vyjádřil Klavík v místním tisku v roce 1861 po nařčení krajních Němců z nadřizování Čechům následovně: „Co se týče mne samého a tvrzení, že se mezi Němci pohybuji jako Němec a mezi Čechy jako Čech, jsem hrdý na to, že jsem se naučil, jak to dělat. Občané určitě budou mé chování považovat za zcela přirozené a tím více odpustitelné, pokud uváží, že takovéto chování si přeje i vláda, ve které mají být zastoupeny obě národnosti. To, že jsem byl doposud korektní

jeho úřadování vznikla Obchodní a živnostenská komora, Městská spořitelna a německé obchodní školy. Zároveň se zasloužil o zachování výuky českého jazyka na zdejších školách.³⁸ Po Klavíkovi se do roku 1918 na pozici starosty vystřídali již jen čtyři němečtí kandidáti, neboť předepsané tříleté funkční období bylo často překračováno. Posledním z nich byl Josef Taschek (1857-1939),³⁹ který v úřadu strávil celých patnáct let (předtím byl v letech 1891-1903 zástupcem svého často nemocného předchůdce Josefa Kneissla). Za Taschkova působení vznikla řada škol, Justiční palác, městské muzeum či nemocnice. Roku 1890 se po smrti Wendelina Rzihy von Mühlau, nesmiřitelného odpůrce lokálního národnostního vyrovnání, ujal jeho role mluvčího českobudějovických Němců.⁴⁰ Na české straně se stal v roce 1883 hlavním politickým představitelem August Zátka (1847-1935),⁴¹ který tak nahradil do Prahy se přestěhovavšího Vendelína Grünwalda (1812-1885).

Jak Taschek, tak Zátka usilovali o smírné řešení národnostního konfliktu ve městě. Jejich snaha, která byla na obou stranách patrnější až od roku 1906, kdy se českým obyvatelům podařilo získat většinu ve volbách do třetího sboru,⁴² vyústila v tzv.

---

k oběma národnostem, dokazuje mé nedávné znovuzvolení hlavou zralého a váženého měšťanstva obou jazyků, kteří tím vyjádřili svou značnou důvěru v mou osobu.“ Citováno podle J. KING, *Od Budweiserů*, s. 81-82.

³⁸ Více k životu Františka Josefa Klavíka například K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková*, s. 18-22; ANM Praha, fond Zátkovi (1758) 1812-1961 (2004), Vlastislav Zátka, *Historie Zátkova rodu v obrysech*, Libnič 17. 4. 1954, s. 7-9, inv. č. 2506, kart. 19; Jan MUK, *Z kroniky rodu Klavíkova a Zátkova*, b.m. 1948, s. 8-11; Leoš NIKRMAJER, *Klavík*, in: Encyklopedie, s. 225 a nejnověji Daniel KOVÁŘ, *Muži*, s. 53-55.

³⁹ Blíže k jeho osobě například D. KOVÁŘ, *Muži*, s. 60-62 a nejnověji Vladimír TALÍŘ, *Deníky Josefa Taschka (1914-1920)*, bakalářská práce, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2009.

⁴⁰ Daniel KOVÁŘ – Pavel KOBLASA, *Purkmistři a starostové*, in: Encyklopedie, s. 451-452 a Pavel KOBLASA, *Taschek*, in: Encyklopedie, s. 558.

⁴¹ Vzhledem k významu A. Zátky pro tehdejší místní českou společnost a rovněž spolek Ludmila, je na tomto místě vhodné uvést, že Zátka, který v roce 1869 získal na pražské univerzitě titul doktora práv a v rodném domě provozoval advokátní kancelář, byl poslancem zemského sněmu, zasedal rovněž v okresním zastupitelstvu a během svého života byl významným členem mnoha spolků, sdružení i podniků. Nejvýznamnější funkci však zastával po státním převratu v roce 1918, kdy jako člen Národního výboru byl 4. listopadu 1918 zvolen předsedou správní komise, která dočasně nahrazovala obecní zastupitelstvo v Českých Budějovicích. Zátka se tak ve věku jednáctidesti let dostal do vedení města jako první Čech po třiapadesáti letech. Ve dvacátých letech 20. století ukončil především pro svůj zdravotní stav politickou kariéru a postupně se vzdal všech funkcí, které zastával. Jako první po státním převratu byl jmenován čestným občanem Českých Budějovic. V roce 1927 mu byla odhalena busta s pamětní deskou na jeho rodném domě a v roce 1936 figurální pomník v nadživotní velikosti od sochaře Bohumila Kafky na českobudějovickém náměstí. Více se k veřejnému i soukromému životu A. Zátky, kromě podkapitoly 4.4, vyjadřuje K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková*; Leoš NIKRMAJER, *August Zátka – příspěvek k politickému životu Českých Budějovic na přelomu 19. a 20. století*, diplomová práce, Katedra historie Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích, České Budějovice 1992; Rudolf STRNAD, *Dr. A. Zátka*, České Budějovice 1927 a L. SWIERCZEKOVÁ, *Hynek, August a Vlastislav Zátkové*.

⁴² Více o volbách do třetího sboru uvádí ve svých vzpomínkách František VODŇANSKÝ, *Náš zápas o III. sbor*, České Budějovice 1906.

Československý pakt. Ten byl výsledkem několikaletého vyjednávání⁴³ a představoval osnovu tří zemských zákonů týkajících se národnostního zastoupení v obecním zastupitelstvu i okresním výboru a školských poměrů. Ačkoliv jej přijalo městské i okresní zastupitelstvo, nedošlo v důsledku rozpuštění zemského sněmu v roce 1913 a vypuknutí první světové války nikdy k jeho uzákonění.⁴⁴ Vznik samostatného československého státu⁴⁵ pak umožnil československým Čechům získat jak převahu a rozhodující vliv na městskou správu, tak funkci starosty. I tak ovšem národnostní konflikty zcela neustaly, jejich dozvuky byly patrné ještě na počátku dvacátých let 20. století. V této době navíc zavedlo obecní zastupitelstvo češtinu jako jedinou úřední řeč, neboť počet německého obyvatelstva ve městě nepřekročil zákonnou hranici 20%. Třicátá léta 20. století, okupace českých zemí a následná druhá světová válka vztahy československých Němců a Čechů zcela proměnily a předznamenaly tragický konec staletého soužití těchto národností v podobě poválečných soudů či odsunu asi 6 000 Němců z metropole jižních Čech.⁴⁶

Soupeření československých Čechů a Němců na politické scéně se odráželo v hospodářských a kulturních poměrech ve městě, kterými bylo zároveň ovlivněno. Průmyslová výroba byla stejně jako radnice po jistou dobu v rukou Němců. S přílivem českého obyvatelstva z okolních vesnic, prosazováním hesla „*svůj k svému*“ a snahou vymanit české zaměstnance z germanizačních tlaků jejich německých zaměstnavatelů došlo ve městě k rozvoji podniků s českým kapitálem, které v zásadě vznikaly jako konkurence k německým protějškům. Tak například protiváhou k německé Hardtmuthově továrně založené roku 1847 (dnes Koh-i-noor Hardtmuth), původně vyrábějící hliněné a fajánsové zboží, byla od roku 1895 tužkárna Národní podnik obchodní a průmyslový, k Fürthově továrně na cukrovinky a čokoládu zas akciová společnost Merkur (založena

⁴³ První neúspěšné rozhovory se uskutečnily již v roce 1902.

⁴⁴ Více Robert SAK, *Československý pakt*, in: Encyklopedie, s. 78; Leoš NIKRMAJER, *Československý pakt. Pokus Augusta Zátky o místní česko-německé vyrovnání v letech 1906-1914*, Staré Budějovice 1, 2005, s. 124-142 a TÝŽ, *August Zátka*. Nerealizaci paktu chápal A. Zátka jako svou největší politickou prohru. Blíže K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková*, s. 40.

⁴⁵ Průběh státního převratu v roce 1918 v jihočeské metropoli výstižně popisuje Miloslav PECHA, *Státní převrat v říjnu 1918 v Českých Budějovicích. Předpoklady, průběh a význam*, České Budějovice 1999 a vzpomínkové knihy přímých účastníků Františka Miroslava ČAPKA, *Státní převrat v Č. Budějovicích*, zvláštní otisk z Jihočeských listů a Františka V. ZDRÁHALA, *V záři svobody. Vzpomínky na revoluční československý převrat dne 28. října 1918, I. díl: Státní převrat*, České Budějovice 1928.

⁴⁶ Blíže Robert SAK, *Češi a Němci*, in: Encyklopedie, s. 82-85, zde s. 84-85. Německý pohled na česko-německé soupeření v jihočeské metropoli přináší například Karl KRATOCHWIL – Alois MEERWALD (edd.), *Heimatbuch der Berg- und Kreisstadt Böhmisch-Budweis mit einer Sammlung von alten und neueren Sagen*, Böhmisch Budweis 1930, zvl. s. 427an. Srov. s nestranným líčením česko-německého soužití v našich zemích, které se podařilo zachytit Janu KŘENOVI, *Konfliktní společenství. Češi a Němci v letech 1780-1918*, Praha 1990.

1911), k německým smaltovněm První českobudějovická továrna na smaltované plechové nádoby (od roku 1894), k německé sirkárně Alberta Rotha založené roku 1902 Česká sirkárna z roku 1908 či k Měšťanskému pivovaru založenému roku 1795 (dnešní Samson) Český akciový pivovar z roku 1895 (dnes Budějovický Budvar). Obdobná situace byla i v oblasti nevýrobních podniků, jakým byla například Městská spořitelna založená roku 1854, jejímž českým protějškem se v roce 1864 stala Záložna českobudějovická.

Na podobné bázi fungovalo i místní spolkovnictví, žurnalistika a školství. Spolkový život se v Českých Budějovicích začal hojně rozvíjet od šedesátých let 19. století, přičemž řada v této době založených spolků fungovala až do nacistické okupace českých zemí; v případě německých spolků byla jejich činnost ukončena po druhé světové válce v souvislosti s odsunem německého obyvatelstva. Do osmdesátých let 19. století byla ve městě patrná převaha německých spolků (mezi nimi se nalézaly i spolky utrakvistické, tj. takové, které měly ve svých řadách jak německé, tak české členy). Na přelomu 19. a 20. století však již v jihočeské metropoli existovalo přes sedmdesát českých spolků k pouhým zhruba šedesáti německých. Mezi nejvýznamnější a nejaktivnější spolky patřily ty, které se orientovaly na podporu politického a kulturního života, ať jednoho či druhého etnika. Na české straně to byla především Beseda českobudějovická (od roku 1862), sídlící od sedmdesátých let 19. století ve vlastní budově v ulici Na Sadech, která se zároveň stala centrem kulturně-společenského a politického života českobudějovických Čechů.⁴⁷ Dále zde fungovala od roku 1884 odbočka Národní jednoty pošumavské, jejímž hlavním cílem byla podpora české menšiny v okolních, převážně německých obcích, od roku 1872 Matice školská zaměřená zejména na podporu českých vzdělávacích ústavů či od roku 1890 pěvecký sbor Hlahol českobudějovický, nechybějící snad u žádné větší akce. Jejich německou protiváhu soustředěnou do Německého domu na nábřeží Malše, vybudovaného roku 1871 (dnešní Dům kultury Slavie), představovaly zejména spolky Deutscher Böhmerwaldbund (od roku 1884), Geselligkeitsverein (od roku 1840), Deutscher Schulverein a Deutsche Liedertafel (od roku 1856).

Kromě výše zmíněných spolků existovala ve městě celá řada dalších rozličně zaměřených uskupení, jakými byly kupříkladu podpůrné, stavovské, profesní, polovo-

---

⁴⁷ Vznik Besedy „sluší pokládati za den rozštěpení obyvatelstva Č. Budějovic na dvě tělesa národní a za počátek českého života v městě našem. Od této doby stály proti sobě dva úplně organisované voje: český, který těžkým zápasem dobýval upíraných mu práv a německý, který hájil ohrožené své državy.“ Srov. Ferd. BÖHM (ed.), *České Budějovice. Obraz sociálního, kulturního a národohospodářského života města*, České Budějovice 1928, s. 12. Více k dějinám Besedy například Rudolf STRNAD, *75 let českobudějovické Besedy 1862-1937*, České Budějovice 1937.

jenské, tělovýchovné, dělnické, odborné, školské, náboženské a samozřejmě též dámské či židovské spolky a sdružení.⁴⁸ O spolkové činnosti a veškerém dění ve městě se českobudějovičtí obyvatelé dovídali především prostřednictvím místních tiskovin. Obě národnosti měly od šedesátých let 19. století své noviny (do té doby se zde tiskly pouze německé) – nejvýznamnějšími německými listy byly *Budweiser Kreisblatt* (1852-1920) a *Budweiser Zeitung* (1862-1945),⁴⁹ českými pak *Budivoj* (1864-1914) a *Jihočeské listy* (1895-1941) – z jejichž stránek leckdy zazněl ostřejší tón namířený proti soupeřící straně.⁵⁰ Snad nejvíce takovýchto článků se týkalo místního školství, neboť to představovalo největší zdroj napětí ve městě.

Představitelé obou národností totiž viděli ve výchově dostatečně národně uvědomělé mládeže hlavní oporu svého snažení. A tak se budování vlastního školství pro obě etnika stalo prvořadou otázkou. Převahu v počtu škol měli opět českobudějovičtí Němci, kterým bylo nakloněno místní zastupitelstvo, zatímco Čechům kladlo mnohé překážky. Proto se zřízení českých škol ujalo především českobudějovické biskupství, náboženské kongregace a místní české spolky, jakým byla například Matice školská, Beseda či Ludmila, a to za finanční podpory Zložny a jiných českých podniků a rovněž s pomocí Augusta Zátky organizujícího veřejný život českobudějovických Čechů. Obdobné spolkové snahy však byly patrné i na německé straně pod patronací Josefa Taschka.

Po vydání příslušných zákonů stanovujících, že se na školách má vyučovat pouze v jednom jazyce, vznikla ve městě v roce 1868 první česká škola – gymnázium.⁵¹ Jeho zakladatelem nebyl nikdo jiný než českobudějovický biskup Jan Valerián Jirsík (1798-1883),⁵² který se v roce 1871 zasloužil rovněž o vznik dívčí školy U sv. Josefa (ta se zároveň stala první českou obecnou školou ve městě) a ústavu hluchoněmých, provozovaných kongregací Školských sester de Notre Dame.

---

⁴⁸ Blíže Daniel KOVÁŘ, *Budějovice před sto lety*, s. 16-19; Leoš NIKRMAJER, *Spolky a sdružení*, in: Encyklopedie, s. 520-523 a F. RADA, *Když se psalo c.k.*, s. 109-113.

⁴⁹ Pojmenování obou listů nebylo po celou dobu jejich vydávání totožné, více k tomu například Daniel KOVÁŘ, *Noviny*, in: Encyklopedie, s. 350-352.

⁵⁰ K tomu více z pohledu pamětníka F. RADA, *Když se psalo T.G.M.*, zejména s. 106-112.

⁵¹ Vznik dnešního Jirsíkova gymnázia podnítila mimo jiné poznámka českobudějovických Němců, kteří na adresu Jirsíka, snažícího se, vzhledem k narůstajícímu počtu českých studentů na německém gymnáziu, zřídit alespoň české paralelní třídy, prohlásili: „Chce-li mít biskup gymnasium, ať si je zřídí sám.“ Blíže F. RADA, *Když se psalo c.k.*, s. 129-130.

⁵² K jeho životu více F. BÖHM (ed.), *České Budějovice*, s. 18-22; Jaroslav KADLEC, *Jirsík*, in: Encyklopedie, s. 203-204; TÝŽ, *Jan Valerián Jirsík. Biskup českobudějovický*, České Budějovice 1993. Soupis příslušné literatury a Jirsíkovy literární činnosti uspořádal Karel PLETZER, *Biskup Jan Valerán Jirsík 1789-1883*, České Budějovice 1993.

Nejvíce se však o české školství v Českých Budějovicích zasloužila Matice školská, která během své existence trvajících přes půl století zřídila, financovala či postavila budovy pro první českou chlapeckou obecnou školu, reálku, smíšenou obecnou školu na Lineckém předměstí a obecnou školu v Rožnově, hudební školu, učitelský ústav a devět opatroven (mateřských školek). Podílela se i na vydržování výše zmíněné dívčí školy U sv. Josefa, tří pokračovacích škol, dívčí školy spolku Ludmila či průmyslové a kupecké školy. Pomáhala rovněž počestit Rudolfovo, Dobrou Vodu, České i Suché Vrbné.

Pozornost obou znesvářených etnik se, jistě i pod vlivem sílící emancipace, soustředila také na dívčí vzdělávání, které v éře monarchie končilo zpravidla absolvováním pokračovacích kurzů při hlavní škole. Do roku 1918 se dívčí školská soustava v Českých Budějovicích rozšířila o školy, které dívkám umožnily vzdělávat se na všech stupních nové školské struktury – na národních a odborných školách, lyceích a učitelských ústavech. Dokonce směly studovat i na dosud výlučně chlapeckých gymnáziích. Významné bylo také národní školství pro děti mezi šestým a čtrnáctým rokem života. Snahou obou národnostních táborů se stalo zbudování obecných a na ně navazujících měšťanských škol v každé ze čtyř školních čtvrtí a v přiškolených venkovských obcích. Po vzniku samostatného československého státu se začalo s redukcí předimenzovaného německého školství ve městě rušením či sloučením jednotlivých škol. Uvolněné budovy dostaly do správy české instituce, jejichž počet se i nadále zvyšoval. V meziválečné době se navíc upustilo od dualismu správních orgánů podle národností, takže školské záležitosti se přesunuly do kompetence jediného Okresního školního výboru.⁵³ Během okupace českých zemí se do popředí dostaly opět školy německé, které měly za úkol poněmčít město a okolí. V roce 1945 však byly všechny tyto školy zrušeny, zatímco česká výuka byla v letech 1945-1948 obnovena. Po převzetí moci komunistickým režimem došlo k řadě reforem – ta, která časově spadá do vymezení této práce, proběhla v roce 1948, kdy byly všechny školy, vyjma zrušených církevních, zestátněny a začleňovány do jednotné státní školské soustavy.⁵⁴

---

⁵³ Více o školství v jihočeské metropoli v dobách monarchie a první republiky pojednává například F. BÖHM (ed.), *České Budějovice*, s. 50-58; Albert MAYSL, *České školství v Českých Budějovicích*, in: Pamětní list, s. 7-9 či ve svých vzpomínkových publikacích F. RADA, *Když se psalo c.k.*, s. 126-141 a *TÝŽ, Když se psalo T.G.M.*, s. 91-97.

⁵⁴ Kapitola byla celkově zpracována, kromě již zmíněných titulů, na základě této literatury: *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 3 – České Budějovice*, Praha 1996; Václav BŮŽEK – Jiří DVOŘÁK – Miroslav NOVOTNÝ – Robert SAK, *Dějiny města*, in: Encyklopedie, s. 89-96, zde s. 93-94; Jiří CHVOJKA, *Město*, zejména s. 131an; Miroslav NOVOTNÝ, *Školství*, in: Encyklopedie, s. 549-552, zde s. 550-551; Václav VONDRA, *Průmysl*, in: Encyklopedie, s. 439-446; L. M. ZEITHAMMER, *České Budějovice*, zvláště s. 105-150 a další příslušná hesla v *Encyklopedii*.

Mnohé by se dalo ještě o jihočeské metropoli ve sledované epoše napsat (zvláště s přispěním vzpomínek místních obyvatel i návštěvníků města),⁵⁵ ostatně leccos ještě bude zmíněno v následujících kapitolách, avšak prostor tohoto typu práce a ani širší nastíněné problematiky nedovolují se na tomto místě poměrům panujícím v Českých Budějovicích ve druhé polovině 19. století a první polovině 20. století, které utvářely jak velké, tak malé události, podrobněji věnovat. Ostatně to není ani potřeba, neboť několik výše popsaných stran dozajista podává základní vhled do problematiky, jenž se tématiky vztahuje k předmětu této diplomové práce. Bližší poznání poskytuje (nejen) v poznámkovém aparátu uvedená literatura, která *genius loci* města vhodně dokreslí. Nyní by bylo ovšem vhodné věnovat také určitou pozornost, byť opět spíše v obrysech, obecným záležitostem spolkovnictví v rámci českých zemí, zákonným normám, na jejichž podkladě spolky měly existovat, působit a rovněž zanikat. A vzhledem k zaměření předkládané práce, v jejímž zorném poli se nachází dámský spolek Ludmila, i historickému vývoji konkrétní skupiny spolků, tedy spolkům sdružujících ženy.

---

⁵⁵ Kromě již zmíněných vzpomínek F. Rady, F. M. Čapka, F. Zdráhala, J. Nerudy, J. Šusty a nevydaných deníků J. Taschka (k nim srov. poznámky na předchozích stranách) existují rovněž například práce cestovatele a českobudějovického rodáka Ladislava Mikeše Pařízka, žijícího v letech 1907-1988 (*Mé cesty za dobrodružstvím*, České Budějovice 1967 či výbor i z jeho nevydaných pamětí od Dagmar BLŮMLOVÁ – Zuzana GILAROVÁ (edd.), *České Budějovice v paměti Ladislava Mikeše Pařízka*, Pelhřimov 2005); dále nevydané vzpomínky spisovatelky a rodačky Růženy Schwarzové (1892-1973), uložené v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, které ve své diplomové práci zpracovala Renata HEJTMANOVÁ, *Každodennost ve vzpomínkách spisovatelky a českobudějovické rodačky Růženy Schwarzové*, diplomová práce, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2007. Vzpomínky německých obyvatel shromáždil Karl Adalbert SEDLMEYER (ed.), *Budweis: Budweiser und Stritschitzer Sprachinsel*, Miesbach 1979. Pro další odkazy na memoárovou prózu srov. Jan MAREŠ, *Paměti*, in: Encyklopedie, s. 384-385.

2. SPOLKY A JEJICH LEGISLATIVA V ČESKÝCH ZEMÍCH DO ROKU 1951

2.1 DEFINICE

Moderní encyklopedie charakterizují spolek jako „organizaci se samostatnou právní subjektivitou, sdružující na základě dobrovolného členství okruh lidí spjatých společnými cíly nebo zájmy.“⁵⁶ V podstatě podobnou definici používá i kolektiv autorů v knize pojednávající o pražských spolcích od konce 19. století do nedávné současnosti, kde v úvodní studii označují termínem spolek „určitým způsobem fixované, relativně trvalé dobrovolné sdružení osob (fyzických i právnických), spojených za určitým účelem“, a dodávají, že „společovací právo patří k základním ústavním a demokratickým právům člověka“.⁵⁷ Tyto popisy vhodně vystihují, jak jsou spolky chápány v dnešní době. Ovšem v souvislosti s předmětem zájmu této diplomové práce a jejím časovým rozpětím, tj. dámským spolkem Ludmila existujícím v letech 1885-1950, je důležité se zamyslet nad tím, jak tento termín vnímali a posuzovali lidé žijící v oné době. Odpovědi lze nalézt především v dobových encyklopediích a právních publikacích z druhé poloviny 19. století a první poloviny 20. století. Avšak marně by byly hledány v zákonech upravujících spolkovou legislativu, neboť ty kupodivu takové vymezení neobsahují.

V osmém svazku nejstarší české encyklopedie (*Riegrova Slovníku naučného*),⁵⁸ který byl veřejnosti předložen roku 1870, je heslo *Spolek* uvedeno těmito slovy: „Civilisace zná hojnost účelův, kterých jediný člověk sám a svojí vlastní silou dosíci nemůže, i k nimž spolčiti se musí s jinými v s[po]lky. Jest pak s[polek] ve smyslu širším všeliké spojení se dvou neb více jednotlivců k jistému účelu aneb účasti v něčem [...]“.⁵⁹ *Ottův slovník naučný*, snad nejznámější dobová encyklopedie, z let 1888-1908 obsahuje totéž heslo ve svém třiatřicátém svazku, který byl vydán roku 1905. Spolek je zde všeobecně vysvětlen jako „v mluvě obecné výraz povšechný, kterým se rozumějí rozličné formy sdružení. V technickém (právním) slova smysle rozumí se však s[po]lkem (něm. Verein) jen taková forma sdružení, kde soubor jednotlivců (členů s[po]lku) tvoří nový

---

⁵⁶ *Encyklopedie Diderot 4*, Praha 1998, s. 203.

⁵⁷ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘÍKAČ, *Pražské spolky*, s. VII. Totéž de facto uvádí i všeobecná encyklopedie *Universum*, v níž je za spolek považována „právem uznaná forma sdružení občanů při realizaci sdružovacího práva jako jednoho ze zákl[adních] ústavně garantovaných práv občanů.“ *Universum. Všeobecná encyklopedie 2*, Praha 2002, s. 199.

⁵⁸ Jedná se o jedenáctidílný slovník vycházející v letech 1860-1874, jehož hlavním redaktorem byl František Ladislav Rieger.

⁵⁹ *Slovník naučný 8*, Praha 1870, s. 901.

subjekt právní, tzv. právnickou osobu.“⁶⁰ Totožně hovoří o spolku i předposlední, šestý svazek *Masarykova slovníku naučného*⁶¹ z roku 1932.⁶²

V právní oblasti, při absenci definic obsažených v příslušných zákonech, byl spolek na základě práce Jiřího Pražáka o rakouském ústavním právu z přelomu 19. a 20. století po desetiletí chápán jako „dobrovolné, trvalé spojení se několika osob v organismus, samostatnou osobnost reprezentující, k dosažení některého účelu životního“. Pražák dále ve svém několikasvazkovém díle ozřejmil základní rozdíl mezi spolkem a veřejnou korporací, který spočíval především v tom, že spolek byl spojením ryze dobrovolným a soukromým, přičemž vše, co se týkalo jeho vzniku, členství, působení a prostředků k dosažení vytčeného účelu spolku bylo odvozeno a založeno na spolkových stanovách, tj. písemných pravidlech, na nichž se členové spolku dohodli a bez nichž spolek neexistoval (korporace nebyly dobrovolné a ani se neřídily konstitutivními stanovami, ale pouze zákonem).⁶³ Václav Dusil pak v roce 1924 vydal publikaci o československém spolkovém právu, kde uvedl typické znaky spolků: spolek je dobrovolná organizace (jeho vznik, účel, zřízení, členství i zánik je v rámci právního řádu ponechán na jednotlivých subjektech spolčovacího práva), spolky mohou být i výdělečné (tj. akciové společnosti, loterní spolky aj.), účelem spolku může být jakákoliv činnost povolená příslušným zákonem, spolek je osobou právnickou, a tedy „žije samostatným životem“ odděleným od jeho členů, neboť „individuum naprosto utone v právně vytvořené osobě kolektivní“. A rovněž ozřejmil celkovou charakteristiku spolku, kdy jím nazval „souhrn osob (právnických nebo fyzických) sdruživších se dobrovolně podle předepsaných norem v samostatnou osobnost za účelem sledování určité dovolené činnosti“.⁶⁴

2.2 SPOLKOVÉ ZÁKONODÁRSTVÍ

Legislativní kroky týkající se spolkové činnosti v českých zemích se datují k roku 1764, kdy byl vydán dvorský dekret, který nepřipouštěl založení jakéhokoliv spolku bez povolení panovníka. Absolutistický habsburský stát tak reagoval na zakládání

---

⁶⁰ *Ottův slovník naučný* 23, Praha 1905, s. 893-895, zde s. 893.

⁶¹ *Masarykův slovník naučný* vycházel v letech 1925-1933.

⁶² „Ve všeob[ecném] slova sm[yslu] označení pro jakékoliv sdružení, v právním slova sm[yslu] však jen sdružení s takovou formou, při níž souhrn jednotlivců (bez ohledu na to, jde-li o osoby fys[ické] n[ebo] právn[ické]) tvoří jako celek, t.j. s[polek], právnickou osobu [...]“. Viz *Masarykův slovník naučný* 6, Praha 1932, s. 876.

⁶³ Citováno podle V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*, s. 15 a 26-27.

⁶⁴ TAMTÉŽ, *Spolky*, s. 16-17.

tajných společností, v nichž spatřoval potenciálního nepřítele. Jejich činnost se snažila omezit především Marie Terezie a její nástupci, kteří se v devadesátých letech 18. století obávali šíření myšlenek francouzské revoluce.

V souvislosti s rodícím se národním hnutím, vývojem měšťanské (občanské) společnosti a rozkvětem osvětových snah v 19. století nastal rozvoj „legálního“ spolkového života, což mělo vliv na vznik obecné spolkové legislativy. Stát si byl vědom toho, jak důležité je spolkovnictví v oblasti průmyslu, zemědělství, vědě, umění, osvětě a charitě, a proto takto zaměřené soukromé iniciativy podporoval. Kupříkladu roku 1816 vydal zásady upravující zakládání dámských spolků, jejichž účelem byla dobročinnost a užitečnost a o rok později přislíbil podporu spolkům s povolenými a obecně prospěšnými cíly, které nemohl sám finančně zajistit. Řada norem se týkala také akciových společností (od roku 1821), spořitelních a pojišťovacích ústavů (např. roku 1825 vznikla Česká spořitelna), českého průmyslu (roku 1833 byla založena Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách) či čtenářských a vědeckých spolků a společností (roku 1818 založil první český čtenářský spolek A. J. Puchmajer, v roce 1817 vzniklo Moravské muzeum v Brně a o rok později i České muzeum v Praze).⁶⁵

Výše nastíněné úpravy spolkového života byly jen dílčí, neboť v zásadě reagovaly na spontánní vývoj ve společnosti. Za první všeobecnou normu je tak považován až dekret dvorské kanceláře z 5. listopadu 1843.⁶⁶ V něm bylo uzákoněno, že pro vznik jakéhokoliv spolku je potřeba souhlasu příslušných státních úřadů, tj. císaře, spojené dvorské kanceláře nebo zemského úřadu (záleželo na typu spolku). V následujících dvou letech byl tento dekret doplněn normami, které se týkaly spořitel a dělnických pokladních spolků.⁶⁷

V revolučním roce 1848, kdy spolky představovaly základní diskusní fórum a nástroj boje za liberalizační reformy, se základním požadavkem liberální opozice stalo spolčovací, shromažďovací a petiční právo. To nalezlo odezvu i ve znění oktrojované dubnové (Pillersdorfovy) ústavy, na kterou měly navázat příslušné zákony. Ty však nebyly realizovány v důsledku nových revolučních nepokojů v monarchii. Kroměřížský návrh říšské ústavy i březnová (Stadionova) ústava z roku 1849, která však nenaby-

---

⁶⁵ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky*, s. IX-XI a Jan JANÁK, *Spolky v českých zemích do roku 1951*, in: Politické strany a spolky na jižní Moravě (XXII. Mikulovské sympozium), Brno 1993, s. 59-93, zde s. 61.

⁶⁶ Tomuto dekretu předcházely návrhy z roku 1840 o svobodném zakládání spolků, pokud nebyly zakázány či nepotřebovaly souhlas (koncesi) úřadů. Zamýšlená norma však nebyla realizována.

⁶⁷ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky*, s. XI.

la platnosti, obsahovaly právo na svobodné zakládání spolků, pokud neměl spolek protiprávní charakter či neohrožoval nějakým způsobem stát. Spolčovací právo poté upravoval částečně liberální prozatímní spolkový zákon ze 17. března 1849, jehož hlavním rysem se s postupným odezníváním revolučních nálad a prosazováním bachovského absolutismu stalo jeho oklešťování. To vedlo přes zákaz studentských spolků a posílení státní kontroly prostřednictvím ministerstva vnitra k faktickému zrušení spolčovacího práva silvestrovskými patenty z roku 1851. Tím se rovněž otevřela cesta k policejnímu dozoru nad spolky, který stanovovalo nejvyšší rozhodnutí z června 1852. Šestadvacátého listopadu 1852 byl spolkový zákon novelizován zákonem č. 253/1852 ř. z., který se navrátil k povolovací praxi z roku 1843 (spolek povoloval císař, ministerstvo vnitra či zemský úřad, v případě Čech místodržitelství) a prakticky platil po celé monarchii. Kromě toho, že určoval, jaké spolky potřebují zvláštní povolení od státní správy ke svému založení, dělil spolky na politické a nepolitické, přičemž za politický spolek byl považován ten, jehož účel spadal do oblasti zákonodárství či veřejné správy. Takové spolky však tento zákon nepovoloval. Za nepolitické spolky bylo možno již od roku 1849 považovat ty spolky, které se věnovaly vědeckým, humanitním či dobročinným účelům, a také ty, jejichž cílem byl určitý zisk.⁶⁸ Nový zákon rovněž umožnil státní správě mít rozsáhlé dohlížecí a regulující pravomoci. Náboženské spolky a bratrstva, které měly vlivem posílené pozice katolické církve zvláštní postavení, byly v souvislosti s konkordátem přesunuty v roce 1856 z působnosti spolkového zákona do kompetencí diecézního biskupa. Platnost spolkového zákona z roku 1852 neskončila, jak by se mohlo zdát, po zavedení konstitučního zřízení v roce 1861, a to i přes to, že bylo více než jasné, že se přístup úřadů musí ke spolkům změnit. Než však byl vydán nový zákon, dodržovaly úřady vnitřní normu o individuálním aplikování spolkového zákona podle okolností.⁶⁹

Až patnáctého listopadu 1867 byl vydán nový a poměrně liberální spolkový zákon č. 134/1867 ř. z. *O právě spolčovacím*, který se stal spolu se zákonem o všeobecných právech státních občanů, v němž bylo občanům přiznáno právo na spolčování, součástí prosincové ústavy zakotvující dualismus a platící v Předlitavsku od roku 1867 do konce monarchie.⁷⁰ Tento zákon upravoval otázky spolčování v našich zemích nejen

---

⁶⁸ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky*, s. XI a J. JANÁK, *Spolky*, s. 62.

⁶⁹ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky*, s. XII.

⁷⁰ Spolkový zákon nabyl účinnosti 8. ledna 1868. V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*, s. 112.

po dobu existence monarchie, ale také po roce 1918, kdy byl převzat Československou republikou a s obměnami platil až do roku 1951.⁷¹ Jak je na první pohled patrné, na jeho základě se konstitoval, působil a posléze i zanikl dámský spolek Ludmila. Z těchto důvodů je na následujících stranách věnována jeho znění, především tedy paragrafům či jejich částem, které se vztahují k působení spolku Ludmila, větší pozornost.

Zákon *O právě spolčovacím*, který tvořily tři oddíly – *O spolecích vůbec* (§§ 1-28), *O spolecích politických* (§§ 29-35) a *Ustanovení trestní a závěrečná* (§§ 36-39),⁷² se týkal jen určitých skupin spolků, do nichž nebyly zahrnuty spolky mající „za účel zisk“,⁷³ dále pojišťovací, úvěrní, bankovní, důchodové („důchodní ústavy“), spořitelní a zástavní, pro něž zůstal v platnosti zákon z roku 1852. Nevztahoval se ale ani na duchovní řády a kongregace, náboženská a živnostenská společenstva,⁷⁴ těžářstva a bratrské pokladny,⁷⁵ které se řídily jim příslušejícími zákony (§§ 2-3).⁷⁶ Tyto spolky i nadále podléhaly koncesnímu systému, tj. potřebovaly ke svému vzniku výslovné povolení státní správy,⁷⁷ zatímco spolkům, na něž se nově vztahoval zákon č. 134/1867, byla uložena ohlašovací povinnost. To v praxi znamenalo, že zakladatel spolku zaslal zemskému úřadu (v Čechách místodržitelství) pouhé oznámení o zamýšleném utvoření spolku před vlastním započatím činnosti.⁷⁸ K tomuto oznámení rovněž přiložil v pěti exemplářích spolkové stanovy,⁷⁹ z nichž muselo být podle § 4, který určoval jen jejich nejnutnější obsah, zcela zřetelné, za jakým účelem se spolek zřizuje, jakými prostředky

---

⁷¹ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky*, s. XII a J. JANÁK, *Spolky*, s. 62.

⁷² Pro potřeby této diplomové práce není nutné se více rozepisovat o druhém oddílu tohoto zákona, protože pojednává o politických spolecích, jakým spolek Ludmila rozhodně nebyl. Podrobný popis jednotlivých paragrafů všech oddílů i s komentáři a dodatky obsahuje publikace V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*. Základní informace podávají i M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky*, s. XII a J. JANÁK, *Spolky*, s. 62 an.

⁷³ Cílem takového spolku bylo obohatit jeho členy, nikoliv z nabytého majetku podpořit například jeho národnostně kulturní účely. Více V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*, s. 22.

⁷⁴ Do roku 1873, kdy byl pro ně vydán zákon *O společenstvech*, se řídily zákonem z roku 1852.

⁷⁵ Jich se týkaly horní zákony.

⁷⁶ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky*, s. XII. Více informací o jednotlivých zákonech V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*, s. 24-27.

⁷⁷ Jednalo se zpravidla o ministerstvo vnitra a tzv. spolkovou komisi v čele se sekčním šéfem při zmíněném ministerstvu mající na starosti především akciové společnosti. Bez povolení spolek neexistoval, ale zákon nijak neupravoval, za jakých podmínek mají žadatelé, tj. zakladatelé spolku, na toto povolení nárok. Záleželo tedy pouze na příslušném úřadu, zda spolek chtěl či nechtěl povolit. Blíže J. JANÁK, *Spolky*, s. 65.

⁷⁸ Pokud na toto oznámení příslušný úřad do čtyř týdnů zamítavě nezareagoval, považoval se spolek za založený. Blíže J. JANÁK, *Spolky*, s. 63-64 a Pavel MATEŠ, *Právní úprava a praxe spolkového práva na Moravě za I. republiky*, in: Politické strany a spolky na jižní Moravě (XXII. Mikulovské sympozium), Brno 1993, s. 97-101, zde s. 97.

⁷⁹ První z těchto exemplářů byl vrácen zakladatelům spolku s potvrzením o přijetí jejich žádosti, druhý byl uložen ve spolkovém katastru zemského úřadu, třetí zůstal ve spisech zemského úřadu, čtvrtý byl doručen dozorcímu úřadu I. stolice a pátý státnímu úřadu statistickému. V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*, s. 50.

jej bude dosaženo, jak budou opatřeny hmotné prostředky, jakým způsobem se spolek utvoří a obnoví (tj. otázka přijímání nových členů), kde bude sídlit, jaká práva a povinnosti získají jeho členové, jaké orgány stanou v čele spolkové správy, jaké náležitosti budou potřeba pro platnost veškerých spolkových usnesení, písemností a vyhlášek, jakým způsobem se budou řešit spory,⁸⁰ kdo spolek zastoupí navenek⁸¹ a jaké kroky bude nutné učinit v okamžiku rozpuštění spolku. Kupodivu součástí stanov nemusel být název spolku, který však musel být zvolen tak, aby se nepřičil právnímu řádu, přičemž pro nevhodné pojmenování nebylo možné spolek zakázat (pokud nebyl uplatněn § 6 spolkového zákona). Rovněž nemohl být jakýkoliv spolek nucen měnit či doplňovat své stanovy, pokud tak nechtěl učinit sám (v tom případě platila podle § 10 opět ohlašovací povinnost).⁸² Jestliže měl spolek více členských kategorií (například členy činné, přispívající, čestné), musely být jejich práva a povinnosti podle nich rozepsány.⁸³

Stanovy také zpravidla obsahovaly pověření pro zakladatele spolku (či pro jiné k tomu určené osoby), aby svolal(y) schůzku, na níž si nově zapsaní členové spolku volili své příslušné spolkové orgány. Tím se spolek definitivně konstituoval. Aby se však tato ustavující valná hromada mohla uskutečnit, musela uplynout čtyřtydenní lhůta, ve které příslušný úřad po doručení výše zmíněného oznámení a stanov rozhodoval o povolení či zakázání spolku.⁸⁴ Pokud spolek dodržel všechny předepsané formální i obsahové náležitosti, neexistovala žádná překážka bránící jeho založení a úřad vydal osvědčení dokládající jeho právní existenci.⁸⁵ K zamítnutí vzniku spolku tak mohlo dojít pouze pokud se účel spolku přičil právu či pokud se spolek jevil pro stát jako nebezpečný.⁸⁶ Zamítavé stanovisko s patřičným odůvodněním musel příslušný úřad zaslat

---

⁸⁰ Řešení sporů v rámci spolku, jakož i vymáhání členských příspěvků náleželo do oblasti soukromého práva. Zde byla spolkům ponechána značná autonomie, protože soudy neměly nad spolkovými smířčími orgány, které se řídily spolkovými stanovami, kontrolu. J. JANÁK, *Spolky*, s. 67.

⁸¹ Spolek jako právnická osoba nemá způsobilost samostatně jednat, proto je potřeba zvolit fyzickou osobu jako jeho zástupce v osobním i písemném styku, přičemž jí nemusí být nikdo zvlášť volen, tuto funkci může zastávat například předseda spolku či místopředsedové. Blíže V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*, s. 38.

⁸² Více V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*, s. 40, 61-63 a J. JANÁK, *Spolky*, s. 66.

⁸³ Členy zdejších spolků mohli být i cizinci, ale pouze čestnými v rámci vzdělávacích a literárních spolků s vědeckými účely, pokud s tím souhlasilo ministerstvo vnitra. J. JANÁK, *Spolky*, s. 64. Více k § 4 V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*, s. 27-49.

⁸⁴ Shromáždění se mohlo konat i dříve, pokud před uplynutím lhůty úřad spolku oznámil, že jej nezakazuje či jeho vznik bere na vědomí. Více k § 7 spolkového zákona č. 134/1867 s komentářem v publikaci V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*, s. 56-58.

⁸⁵ P. MATES, *Právní úprava*, s. 97.

⁸⁶ Jiné důvody nebyly uzákoněny. Nešlo tak například zakázat spolek, který měl nevhodná některá ustanovení ve stanovách či se nazýval jinak, než uvedl. Nebezpečí, které by mohlo ohrozit stát povolením vzniku spolku, muselo být řádně zdůvodněno. Více k tomu J. JANÁK, *Spolky*, s. 65.

v písemné podobě žadatelům. Ti se mohli během šedesáti dnů od jeho obdržení odvolat k ministerstvu vnitra (§§ 6-9).⁸⁷

Nejen vznik spolku, ale také jeho další činnost byla podrobena doзору státní správy prostřednictvím policejních úřadů, případně úřadů politické správy. U spolků podléhajících zákonu z roku 1852 měly tyto úřady stálé dohlédací právo, tj. právo nahlížet do knih a zasahovat do jednání spolku prostřednictvím k tomu určeného komisaře. Spolky, kterých se týkal zákon z roku 1867, měly tyto dohlédací úkony taxativně vy počteny. Musely tak například do tří dnů od zvolení představenstva oznámit úřadu⁸⁸ jména a bydliště těchto členů (případně povolaných náhradníků) a také zástupců spolku navenek (§ 12) a předložit ve třech exemplářích účetní zprávy, jednatelské či jiné výkazy o spolkové činnosti, pokud je měli k dispozici členové spolku (§ 13).⁸⁹ Paragraf čtrnáct pak umožňoval konat veřejné schůze, kterých se však kromě členů či pozvaných hostů nesměl účastnit nikdo cizí. Nejméně čtyřadvacet hodin před konáním schůze (výjimkou byla schůze výboru a dohlédacích orgánů) měly k tomu určené spolkové orgány informovat o jejím uskutečnění příslušný úřad.⁹⁰ Zasedání mohl přihlížet zástupce úřadu (vládní), do jehož pravomocí patřil požadavek na sepsání protokolu o průběhu jednání, do kterého mohla vláda kdykoliv nahlédnout (§§ 15, 18-19). Shromáždění mohlo být zrušeno předsedou spolku, úředním zástupcem či samotným úřadem,⁹¹ pokud spolek při jeho svolání neučinil vše, co mu ukládal spolkový zákon, pokud se na něm dělo něco protizákonného či se projednávaly záležitosti nespádající do spolkové působnosti vytyčené stanovami a ohrožoval se veřejný pořádek (§§ 17, 20, 21).⁹²

Z podobných důvodů mohla být ukončena i samotná existence spolku, neboť k úřednímu rozpuštění spolku státní správou (zemským úřadem, resp. ministerstvem vnitra, v případě nebezpečí i jinými úřady) mohlo dojít, pokud se spolek usnesl na něčem, co odporovalo trestnímu zákonu, překročil meze působnosti vyměřené stanovami či nevyhovoval podmínkám „svého právního bytí“. Stížnosti proti tomuto rozhodnutí

---

⁸⁷ Podrobněji V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*, s. 51-61.

⁸⁸ Pokud nebylo výslovně uvedeno jinak, jednalo se o okresní politický úřad nebo v místech se státním policejním úřadem o úřad policejní.

⁸⁹ Blíže V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*, s. 69-72. Spolek musel také úřad žádat o povolení potřebné pro konání divadelních představení, sbírek a jiných podobných aktivit, a to i v případě, že tuto činnost již uvedl ve svých stanovách, neboť se na něj vztahovaly povinnosti založené na jinak platném právním řádu (této povinnosti se spolkový zákon nedotýkal). Více J. JANÁK, *Spolky*, s. 67.

⁹⁰ Oznámení mělo pouze informativní charakter, pravděpodobně tak měly spolky učinit proto, aby se na schůzi mohl dostavit vládní zástupce. Viz J. JANÁK, *Spolky*, s. 67.

⁹¹ V případě nebezpečí tak mohl učinit i jiný úřad dohlízející na veřejný pořádek a bezpečnost, který následně informoval příslušný úřad. V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*, s. 83-84.

⁹² TAMTÉŽ, *Spolky*, s. 74-85 a J. JANÁK, *Spolky*, s. 66-67.

mohli podat do šedesáti dnů na ministerstvo vnitra pouze bývalí členové spolku jako jednotlivci, protože spolek tímto aktem přestal být právníckou osobou. O tom, komu připadne spolkové jmění, pak rozhodoval soud. Spolková činnost však mohla být ukončena i dobrovolným rozpuštěním spolku, přičemž tuto skutečnost muselo odstupující představenstvo ihned ohlásit zemskému úřadu a zároveň ji nechat uveřejnit v úředním listě (§§ 24-28).⁹³

V závěrečném oddílu spolkového zákona byly vyměřeny tresty za nedodržení v něm uvedených nařízení, a to až šest neděl vězení či pokuta ve výši dvou set zlatých, pokud nešlo o trestný čin podle trestního zákona (§ 36). Za války a při událostech narušujících celistvost státu mohla vláda tento zákon nebo jeho části dočasně či pouze v některých místech zbavit platnosti (§ 37).⁹⁴

Československá republika převzala po svém vzniku v roce 1918 veškeré rakouské zákonodárství, tedy i spolkový zákon z roku 1867 (a také dílčí zákon z roku 1852). Přestože se objevily úvahy o nové normě upravující spolkový život, platil tento zákon s malými změnami i nadále. Kupříkladu rozpuštění spolku se od roku 1920 řídilo zmírňujícím § 113, odst. 2 ústavní listiny, v němž bylo za důvod opravňující k tomuto kroku považováno jen porušení trestního zákona či veřejného pokoje a řádu. V letech první republiky vznikla také řada norem, které se spíše nepřímo dotýkaly spolkového práva (např. zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb., jazykový zákon č. 122/1920 Sb. či zákon č. 267/1920 Sb. zakazující užívání názvů odkazujících na monarchii).⁹⁵

V éře druhé republiky byla spolková legislativa v souvislosti s omezováním demokracie výrazněji upravena vládním nařízením z 27. ledna 1939 č. 13/1939 Sb., které zrušilo všechny dosavadní i budoucí politické spolky a razantně zpřísnilo a rozšířilo trestní paragraf. Vládní nařízení č. 30/1939 Sb., vydané ve stejný den a platící až do roku 1990, umožnilo tvořit mimo spolkové právo „zvláštní sdružení“, která povolovalo ministerstvo vnitra a která podléhala dozoru policejních úřadů.⁹⁶ V nastoleném kurzu omezování spolkové svobody pokračovaly i výnosy protektorátní vlády, která nařízením č. 97 z 31. března 1939 de facto znovu zavedla koncesní systém, neboť v článku I, č. 2 stálo, že „dokud zemský úřad nevysloví, že oznámení o utvoření spolku bere na vědomí,

⁹³ J. JANÁK, *Spolky*, s. 67-68; V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*, s. 87-98 a M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky*, s. XIII.

⁹⁴ V. DUSIL – J. KLIMENT, *Spolky*, s. 107-112.

⁹⁵ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky*, s. XIV.

⁹⁶ Na tomto principu byly zakládány celostátní spolky politického charakteru či organizace s mezinárodním prvkem. M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky*, s. XIV.

nesmí spolek zahájit činnost“. Rovněž byly zcela účelově rozšířeny důvody, pro něž mohl být spolek zakázán a to vágní frází „[...] jestliže jeho zřízení není v zájmu veřejném“.⁹⁷ Již existující spolky, které chtěly ve své činnosti pokračovat, musely tuto skutečnost oznámit nejpozději do 31. května 1939 příslušnému úřadu (okresnímu, případně státnímu policejnímu), pokud tak neučinily, automaticky k 30. červnu téhož roku zanikly. Úřady navíc měly právo vyzvat více jak rok nečinné spolky k vyjádření, zda svou činnost obnoví. Pokud dotázaný spolek do určité lhůty neodpověděl, považoval se za zaniklý. Mimo tento předpis byly během okupace vydány i různé dílčí normy, přičemž například na základě nařízení zemského prezidenta v Praze ze dne 29. prosince 1939 č. 77.065 pres. musely spolky (stejně jako v roce 1920) odstranit ze svého pojmenování jakékoliv upomínky na předchozí státní uspořádání, v tomto případě na první republiku.

Po skončení druhé světové války platil v českých zemích dekret prezidenta Československé republiky z 25. září 1945 č. 81/1945 Sb. *O některých opatřeních v oboru spolkovém*, který obnovoval všechny spolky zrušené v době nesvobody, pokud nezanikly v rámci slučování a sjednocování v odborovém hnutí či hospodářství a pokud jejich program nebyl v rozporu s politickou organizací tehdejšího poválečného veřejného života. Rozpuštěny však byly spolky německé, maďarské a ty, na které se vztahoval dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. Spolky, které opět chtěly vyvíjet svou činnost, musely toto oznámit do dvou měsíců od vydání dekretu č. 81/1945 Sb. spolkovému úřadu I. stolice a byl jim také přiznán nárok na majetkové restituce. Kromě toho dekret obnovil platnost spolkového zákona z roku 1867, ovšem i s výše popsanou protektorátní úpravou, která umožňovala nepovolit vznik spolku, který se jevil jako nebezpečný pro politické uspořádání země a nebyl v souladu s veřejným zájmem.⁹⁸ V této podobě platil spolkový zákon z dob rakousko-uherské monarchie, vedle zvláštních zákonných norem zřizujících masové organizace spolkového typu, jakým bylo Revoluční odborové hnutí (ROH), až do roku 1951.⁹⁹

Po únorovém převratu roku 1948 zahájila komunistická strana postupné omezování spolkového zákonodárství, neboť spolky, v nichž viděla přežilou buržoazní formu veřejného života, pro ni představovaly svou autonomií a nezávislostí na státu nebezpečí. Nový režim se proto přikláněl k přehlednému a svým orgánům podřízenému spolkov-

---

⁹⁷ Citováno podle M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky*, s. XIV.

⁹⁸ Úřad ovšem musel nově vydat zákaz do dvou měsíců od doručení oznámení.

⁹⁹ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky*, s. XV.

nictví v podobě jednotných masových organizací. Tuto vizi podpořila již ústava ČSR z 9. května 1948 zaručující spolkové právo a zavádějící pojem „dobrovolné organizace“, který ovšem až do roku 1951 nebyl právně zakotven. Zároveň dávala režimu volnou ruku k potlačování nevhodných sdružení, pakliže ohrožovaly „lidově demokratické zřízení nebo veřejný pokoj a řád“. V letech 1948-1951 panoval ve spolkových záležitostech značný chaos, neboť různá vládní nařízení a ministerské vyhlášky, především v souvislosti s reorganizací územně státní správy, měnily překotně kompetence jednotlivých úřadů. Teprve v roce 1951 se situace uklidnila, neboť dosavadní spolkový zákon (i zákon shromažďovací z roku 1867) derogoval zákon č. 68/1951 Sb. z 12. července 1951 *O dobrovolných organizacích a shromážděních* s platností pro celou republiku od 1. října téhož roku.¹⁰⁰ Zde již byly definovány ony dobrovolné organizace nahrazující spolky,¹⁰¹ a to jako organizace sdružující lid „[...] k upevnění svých demokratických práv a tím k upevnění lidově demokratického zřízení a k podpoře úsilí o výstavbu socialismu“.¹⁰² Změny se v této souvislosti dotkly i spolkových stanov, které se přetrafovaly na organizační řády.¹⁰³ Ty schvaloval příslušný krajský národní výbor (KNV), čímž byl opět zaveden koncesní systém, neboť bez tohoto souhlasu nemohla žádná jednotná a masová organizace se stovkami místních a závodních poboček vzniknout. Zákon zároveň výslovně uvedl, které spolky se těmito organizacemi stávají – Revoluční odborové hnutí, jednotné svazy zemědělců, Československý svaz mládeže, Svaz československo-sovětského přátelství, Československý svaz žen, Československá obec sokolská a Československý Červený kříž.¹⁰⁴ Tato sdružení se řídila „demokratickým centralismem“, což v praxi znamenalo, že menšina se podřizovala většině a v rámci organizace podléhaly nižší složky usnesením vyšších orgánů. Stát pak prostřednictvím národních výborů a ministerstva vnitra (resp. ústředního úřadu podle oboru činnosti) dohlížel, zda jsou v souladu s ústavou a nastoleným režimem.

Zákon se také vyjádřil k existenci spolků působících na základě předchozího rakousko-uherského zákona z roku 1867, kterým, pokud jejich činnost neodporovala zájmům pracujícího lidu, nabízel přeměnu, respektive včlenění do dobrovolné organizace nebo „jiného vhodného útvaru“. Tuto transformaci a zánik ostatních spolků upravovala

---

¹⁰⁰ Nahrazoval tedy i uherskou spolkovou legislativu na Slovensku.

¹⁰¹ Termín spolek, přestože byl chápán pejorativně, se i nadále udržel a byl vedle pojmu dobrovolné organizace používán i samotnými úřady.

¹⁰² Citováno podle M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘÍKAČ, *Pražské spolky*, s. XVI.

¹⁰³ Přesto se, stejně jako u označení spolků, i nadále užívalo pojmenování stanovy, a to i v samotných názvech těchto vnitřních předpisů, které se předkládaly ke schvalování.

¹⁰⁴ Jiné spolky vzniklé před 1. říjnem 1951 mohlo za dobrovolné organizace prohlásit ministerstvo vnitra.

vyhláška ministerstva vnitra z 29. září 1951 č. 320/1951 Ú.1. *O dobrovolných organizacích a shromážděních*, která vstoupila v platnost spolu s výše jmenovaným zákonem. Ten spolkům usnadnil ukončení jejich existence pouhým usnesením představenstva (nikoliv tak, jak jim určovaly stanovy). Zároveň však obsahoval paragraf, v němž umožňoval spolkům do jejich přeměny, včlenění či zániku, přičemž tuto dobu nijak nespecifikoval, vykonávat dosavadní činnost, byť s jistým finančním omezením nad rámec běžné správy, neboť k tomu bylo zapotřebí souhlasu KNV, kterému rovněž musely předkládat výkazy o svém působení. Tím se spolky dostaly opět pod kontrolu státních orgánů. Jistým paradoxem a důkazem podivnosti doby je fakt, že ačkoliv se tímto zákonem rušil předchozí spolkový zákon z roku 1867, některé spolky na jeho základě fungovaly i nadále, a to mnohdy po celou dobu vlády komunistického režimu v Československu.¹⁰⁵

2.3 DÁMSKÉ SPOLKY

Aktivita českých žen, které se pod vlivem šířící se myšlenky feminismu (ženské emancipace či ženské otázky) začaly odpoutávat od zažitého stereotypu jim vyhrazené privátní sféry, probíhaly na konci čtyřicátých let 19. století bez většího zájmu veřejnosti především v rámci setkávání v pražských domácnostech a vznikajících salonech.¹⁰⁶ Mimo Prahu se ideály rovnosti dostaly až v šedesátých letech 19. století zejména v souvislosti s rozvojem české (i ženské) žurnalistiky, která myšlenky emancipace a její praktické naplňování reflektovala. Charakteristický rys českého ženského hnutí představovaly jeho reprezentantky, které se rekrutovaly především z uměleckých kruhů (zejména literárních) či významných a politicky vlivných rodin.

Základní platformou pro zapojení žen do veřejného dění se vedle společenských návštěv s pevně stanovenými pravidly (salonů)¹⁰⁷ staly dámské spolky. Ty do konce

---

¹⁰⁵ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky*, s. XVI-XVII. Přesné znění zákona lze shlédnout (nejen) na webových stránkách Ministerstva vnitra České republiky – <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1951/sb34-51.pdf>.

¹⁰⁶ Salonům se více věnuje například Helena LORENZOVÁ – Taťjana PETRASOVÁ (edd.), *Salony v české kultuře 19. století*, Praha 1999; Milena LENDEROVÁ – Marie MACKOVÁ – Zdeněk BEZECNÝ – Tomáš JIRÁNEK, *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století II. Život všední i sváteční*, Pardubice 2005, zejm. s. 102-111 či Robert SAK, *Salon dvou století. Anna Lauermannová-Mikschová a její hosté*, Praha 2003.

¹⁰⁷ Například salony pořádané Riegrovými, Braunerovými, Vojtou Náprstkem či od osmdesátých let 19. století literární salon Anny Lauermannové-Mikschové. V rámci těchto společenských setkání plnily ženy důležitou roli hostitelek, hovor se často točil okolo jim dostupných témat a mohly zde ukázat své hudební

padesátých let 19. století existovaly jen jako volná sdružení nemající stanovy ani řídicí výbory. Jejich hlavním znakem byla vazba na zakladatelky, které určovaly náplň práce a poskytovaly své soukromé prostory pro konání schůzek, přičemž hlavní přínos poskytovaly jen členky těchto uskupení, a to v podobě své odvahy vystoupit z kruhu rodiny. Základna těchto sdružení, která se vyznačovala krátkodobou existencí a zanikala provedením účastnic či odchodem zakladatelky, byla poměrně úzká – patřila sem v letech 1839-1845 Společnost dívek českých Bohuslavy Rajské, učitelky a manželky F. L. Čelakovského, usilující o pozvednutí vzdělanosti žen v míře uplatnitelné při výchově potomků (mimo to Rajská založila v roce 1843 i českou dívčí školu), v letech 1848-1849 Spolek Slovanek (původně Sestry Slovanské) pod vedením spisovatelky Honoraty Zapové a Slovanská Dennice sdružená okolo Chorvatky Josefy Kunowičové-Kubínové, jejichž nenaplněným záměrem bylo založení dívčí školy.¹⁰⁸

Rozvoj dámských spolků je patrný od šedesátých let 19. století, především pak po vydání spolkového zákona v roce 1867, který umožnil dámským spolkům fungovat na pevnějších základech, neboť jim zajistil existenci na stejné bázi jako spolkům pánským. Autorita v čele těchto spolků i nadále přetrvala, avšak již na ní nezávisela existence spolku, který se do všeobecného povědomí veřejnosti dostával i podporou předních vlasteneckých rodin, neboť české dámské spolky, které byly zcela apolitické, se svou kulturní či filantropickou činností snažily od počátku podpořit národní hnutí. Jejich úkolem se, kromě stálé dobročinné práce, stala výchova dostatečně národně uvědomělých generací, která sebou přinášela i požadavek na zvýšení ženské vzdělanosti projevující se nejprve soukromými aktivitami na tomto poli a posléze zakládáním spolkových dívčích škol.¹⁰⁹ Od poloviny šedesátých let 19. století se ženské hnutí posunulo od kulturní emancipace propojené s vlastenectvím k sociálním a hospodářským otázkám (politických nároků, jakým bylo například volební právo, se ženy začaly domáhat až ve 20. století). Členství v dobročinných a vzdělávacích spolcích, jež umožnilo vdaným

---

či recitační nadání. V šedesátých letech 19. století se mnohé takovéto schůzky přeměnily ve skutečné spolky. Více M. BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 53-54.

¹⁰⁸ Blíže M. LENDEROVÁ – B. KOPIČKOVÁ – J. BUREŠOVÁ – E. MAUR (eds.), *Žena*, s. 330-332 a M. BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 12-24, 39-40 a 139-140. Více o B. Rajské a její činnosti nejnověji Zdeňka ŠAROUNOVÁ, *Bohuslava Rajská*, diplomová práce, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2010, ke Spolku Slovanek a Honoratě Zapové např. Michaela SKRYJOVÁ, *Spolek Slovanek roku 1848 v Praze a Honorata Zapová. Dějiny prvního ženského spolku v Čechách v souvislosti s činností a životem jeho zakladatelky*, diplomová práce, Historický ústav Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 1998.

¹⁰⁹ Od sedmdesátých let 19. století nabývaly na důležitosti školy s odborným zaměřením (hospodyňské a průmyslové), jejichž cílem se stalo zajištění nezávislé existence neprovdaným dívkám. Úsilí dámských spolků na poli dívčího vzdělávání pak vyvrcholilo v roce 1890 založením gymnázia.

ženám i jejich dcerám uniknout z uzavřeného prostředí domácnosti a rozvíjet společenské kontakty i vědomosti, se záhy stalo prestižní záležitostí a jakousi nepsanou povinností pro příslušnice měšťanských středních vrstev, které se do spolkových aktivit zapojily s mírným zpožděním.¹¹⁰ Členská základna jednotlivých spolků se často prolínala, avšak místo jejich spolupráce se v pražských archivech dochovaly doklady o sporech a rivalitě, které často pramenily z osobních antipatií. Toto soupeření o vedoucí postavení v jednotlivých spolcích mělo za následek i nevráživost mezi dámskými spolky a salony, určitou izolaci jejich aktivit a pravděpodobně i ojedinělý jev v Evropě – částečné prosazování požadavků žen prostřednictvím mužů.¹¹¹

Do poloviny šedesátých let 19. století existoval v Čechách jediný dámský spolek – Spolek sv. Ludmily, který vznikl roku 1851 za účelem hmotné podpory vdov, chudých žen a nemajetných dívek, kterým poskytoval kurzy šití. Veškerá činnost však postupem času upadala. Změna nastala po příchodu dcery „*otce národa*“ a manželky nejvýznačnějšího českého politika Marie Riegrové-Palacké, která se začala filantropické činnosti věnovat v šedesátých letech 19. století; zejména se starala o kojence a malé děti, chudé a osamělé ženy a vdovy. Když v roce 1865 vstoupila do Spolku sv. Ludmily, rozhodla se pro jeho reorganizaci, a to jak na poli dobročinném, tak také v otázce vzdělávání dívek – stávající kurzy přeměnila s mužskou pomocí v opravdovou školu (dobově označovanou jako průmyslová) vyučující dívky nějakému řemeslu. Absolventky této školy však narazily na závažný problém – předsudek společnosti vůči práci žen mimo domácnost. I proto byla nabídka kurzů zredukována na ty, které umožňovaly dívkám dané povolání vykonávat v prostředí domova (kurz šití a malby na porcelán a sklo), což se setkalo se zájmem a podporou veřejnosti. V roce 1872 však došlo mezi členkami Spolku sv. Ludmily k roztržce, která vedla k odchodu Marie Riegrové, doufající, že tak bude škola zachována. Ostatní členky však kurzy nepovažovaly za užitečné a vrátily se ke své původní spolkové činnosti – k podpoře chudiny a kurzům šití, které jediné uznávaly a které fungovaly do roku 1885. Přestože Spolek sv. Ludmily tak neměl dlouhodobější perspektivu, stal se modelem pro zakládání dalších dámských spolků s filantropickým zaměřením.¹¹²

---

¹¹⁰ Starší generace žen však tyto aktivity, především vlivem své výchovy, příliš nepodporovaly. Rozvíjející se myšlenka emancipace nalézala úrodnou půdu zejména mezi mladými dívkami.

¹¹¹ Kromě v této souvislosti známého Vojty Náprstka se o ně zasazovali například bratři Grégrové, Miroslav Tyrš či Vítězslav Janovský. Blíže M. BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 33-34, 53-58 a 141-145.

¹¹² M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 232-235. Více ke spolku i osobnosti Marie Riegrové například Marie BAHENSKÁ, *Ženy ve veřejném životě ve druhé polovině 19. století. Spolek sv. Ludmily a činnost Ma-*

Nejdůležitější úlohu v uvědomění českých žen však sehrál spolek zaměřený převážně na obecné vzdělávání, který se zároveň stal asi i nejznámějším dámským spolkem druhé poloviny 19. století – Americký klub dam. Podnět k jeho vzniku dal zcestovalý vlastenec Vojta Náprstek, který nejprve propagoval domácí přístroje ulehčující ženám práci. Náprstek ovlivněný v Americe již rozvinutou myšlenkou rovnocennosti pohlaví, pořádal na toto téma přednášky.¹¹³ Jeho snahou bylo zajistit neprovdaným dívkám samostatnou existenci, které mohly dosáhnout skrze vzdělání (uplatnění žen však stále spatřoval v povoláních blízka poslání matky a manželky – v ošetrovatelství a učitelství). Z tohoto důvodu pozval v lednu 1865 do domu své matky ženy, které se chtěly vzdělávat, a tím konstituoval Americký klub dam, tedy jakési volné sdružení „po americkém způsobu“,¹¹⁴ jehož členkami byly snad všechny příslušnice významných českých rodin starší šestnácti let.¹¹⁵ Cílem klubu se stala, kromě výše nastíněného (sebe)vzdělávání prostřednictvím naučných přednášek z rozličných oborů, rovněž filantropie, péče o děti a mládež, zábava a podpora technického pokroku v domácnosti.¹¹⁶ Americký klub dam se stal za svou dlouholetou existenci, trvající s přestávkami do roku 1948, vzorem pro zakládání obdobných spolků s charakteristickými vlasteneckými jmény (Milada, Libuše, Vlasta, Zora aj.) i v dalších městech, jakým bylo například Vysoké Mýto, Chrudim, Domažlice, Tábor, Plzeň, Brno či Olomouc.¹¹⁷ Jeho členky iniciovaly také vznik Ženského výrobního spolku českého, spolku Domácnost, Spolku pro ženské studium Minerva a od tradičních spolků se svým zaměřením lišícího Tělocvičného spolku paní a dívek pražských.¹¹⁸

---

rie Riegrové-Palacké, Český časopis historický 103, 2005, s. 549-571; TÁŽ, *Počátky*, zejména s. 60-75 a J. BRABENCOVÁ, *Marie Riegrová-Palacká*, s. 61-68.

¹¹³ Nejen z jejich výtěžku posléze vybudoval průmyslové muzeum.

¹¹⁴ Paradoxně toto uskupení po právu neexistovalo, neboť nepředložilo místodržitelství stanovy ke schválení. Po odmítnutí výzvy úřadů k jejich předložení v roce 1870 se spolek, který chtěl i nadále být volným sdružením, přejmenoval na Bývalý americký klub dam.

¹¹⁵ Podmínkou pro přijetí dam bylo kromě věku i doporučení již stávajících členek, čímž se ovšem klub stal mírně elitářským. Členství v něm měla kromě v ženské otázce činné Náprstkovy ženy Josefy například Sofie Podlipská, Karolina Světlá, Eliška Krásnohorská, Věnceslava Lužická-Srbová, Teréza Nováková, Renáta Tyršová, Klemeňa Hanušová, Zdeňka Havlíčková, Augusta Braunerová s dcerami a další. Oproti Spolku sv. Ludmily nepanovala v Americkém klubu dam, ačkoliv řada jeho členek v něm byla angažována, výrazná rivalita. To bylo zřejmě způsobeno i jeho vnitřním uspořádáním, neboť nenabízel žádné funkce.

¹¹⁶ Veškerá činnost klubu byla výhradně určena ženám, muži byly tolerováni pouze jako přednášející či jako doprovod při výletech.

¹¹⁷ M. LENDEROVÁ, *K hříchů*, s. 239-244 a M. BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 75-96. Více o klubu například Irena ŠTĚPÁNOVÁ – Ludmila SOCHOROVÁ – Milena SECKÁ, *Ženy rodiny Náprstkovy*, Praha 2001, zejména s. 131-148 a M. SECKÁ, *Americký klub dam*, s. 205-220.

¹¹⁸ Vzhledem k jeho specifčnosti a zaměření této práce postačí uvést pouze, že spolek, který se specializoval na propagaci dívčího tělocviku spolu se zpěvem, pomohl založit Miroslav Tyrš v roce 1896. O

V sedmdesátých letech 19. století se hlavním úkolem ženského hnutí stalo založení školy, jež by vedla dívky, především z nemajetných rodin, ale rovněž neprovdané slečny k výkonu povolání, které se i nadále nějakým způsobem vztahovalo k domácnosti a mateřství (tj. k profesi švadlen, učitelek, vychovatelek či ošetřovatelek). Tento cíl měl i první dámský spolek vzniklý z ryze ženské iniciativy – Ženský výrobní spolek, založený roku 1871. V jeho čele působily spisovatelky a publicistky Karolina Světlá se svou sestrou Sofií Podlipskou a Eliška Krásnohorská. Od roku 1874 vydával spolek periodikum *Ženské listy*,¹¹⁹ na jehož stránkách se dámy vyjadřovaly k otázkám dívčího vzdělání a emancipaci obecně. Ženský výrobní spolek zřídil, tak jak si předsevzal, průmyslovou školu pro dívky, která poskytovala rozličné kurzy – šití, účetnictví, kreslení (rytectví), ošetřovatelství, kurzy přípravné (obsahovaly všeobecné předměty) a jazykové. Zájem veřejnosti byl značný, ale podpora politické a ekonomické elity zpočátku mizivá. Spolek také pomáhal hledat absolventkám práci a ve svém obchodě prodával konfekci a prádlo. Až v roce 1896 bylo spolku umožněno postavit vyhovující školní budovu, která se tak stala první dívčí školou zbudovanou pouze v režii dámského spolku. V ní našla působiště tříletá obchodní škola, průmyslová škola pokračovací (zajišťující výuku ženských ručních prací) a kurzy malby, zpěvu, hry na klavír a cizích jazyků. Ženský výrobní spolek se i přes počáteční nelibost stal vcelku uznávanou institucí.¹²⁰

Jinak tomu však bylo u spolku Domácnost, který byl již od svého založení přijat s nadšením, neboť odrážel smýšlení společnosti osmdesátých let 19. století, kdy se opětovným ideálem stala žena-hospodyně, vlastenka a vychovatelka a kdy se cílem dámských spolků zakládaných již pouze ženami stal vznik škol vyučujících dívky praktickým hospodyňským dovednostem. Spolek Domácnost zároveň vzdával poctu ženě, jež jako první přišla s myšlenkou výchovy dobré hospodyně – Magdaleně Dobromile Rettigové, od jejíhož narození uplynulo v roce 1885 sto let. Spolek měl značnou podporu i u mužské části veřejnosti, neboť nepřipravoval ženy k profesionální dráze kuchařek, ale zdokonaloval jejich kulinářské umění pro domácí uplatnění a zároveň také adoroval českou kuchyni, což v době národních třenic sehrálo svou roli. Na „*knedlíkovou univerzitu*“, jak bylo škole přezdíváno, byly přijímány alespoň osmnáctileté dívky z prostředí

šestnáct let později se stal ženským odborem Sokola. Více ke spolku například M. BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 97-103 a I. ŠTĚPÁNOVÁ, *Ženskost v díle ženském*, s. 132-136.

¹¹⁹ Jejich dlouholetou redaktorkou byla již zmíněná E. Krásnohorská.

¹²⁰ Spolek existoval až do roku 1957. Jeho vliv však, i vzhledem k rozšiřujícím se možnostem dívčího vzdělávání, postupně klesal. Více Marie BAHENSKÁ, *Ženský výrobní spolek český*, *Český lid* 91, 2004, č. 3, s. 253-271; TÁŽ, *Počátky*, s. 103-122 a M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 244-247.

střední a bohaté buržoazie, které po absolvování kurzu dostaly osvědčení. Na základě receptů, které se dívky učily a které bylo možné ochutnat ve veřejné jídelně, byla vydána kuchařská kniha, o níž byl obrovský zájem ještě v dobách první republiky. Spolek svou činnost ukončil na počátku padesátých let 20. století.¹²¹

Stranou zájmu emancipujících se dam nezůstaly ani dívky bez rodinného zázemí, které obvykle končily na ulici. Pro tyto mravně zanedbané dívky zřídily útulky – mezi prvními byl sirotčinec v Černovicích na Táborsku, založený učitelkou ručních prací Marií Patovou za podpory hraběnky Schönbornové a Lesonické z Reichenbachu, a „výchovna“ v pražské Libni, jejíž vznik v roce 1883 následně inicioval i založení spolku Ochrana opuštěných a zpustlých dívek (později přejmenovaného na Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek), majícího za cíl obstarávání prostředků k vydržování takovýchto podniků. Spolek kontaktoval i Marii Patovou a po zisku dalšího objektu v Lobči u Kralup jednotlivá místa specializoval – Černovice sloužily jako nápravný ústav a Lobč jako sirotčinec. Dívky se v nich vzdělávaly, věnovaly ručním pracím, šití oděvů a práci na zahradě. V roce 1890 byla předsedkyní spolku zvolena Sofie Podlipská a protektorkou Marie Červinková, dcera Marie Riegrové, která se zajímala o ženskou kriminalitu, jež na konci 19. století rostla mnohem rychleji než mužská a která podle ní byla důsledkem absence výchovy u osiřelých či opuštěných dívek. Marie Červinková-Riegrová na toto téma sepsala v roce 1887 i spis nazvaný *Ochrana chudé a opuštěné mládeže. Rozhledy po lidumilství v Evropě* a podnítila členky Spolku sv. Ludmily a Amerického klubu dam k založení spolku Záštit, jehož úkolem bylo poskytnout ochranu a ubytování venkovským dívkám hledajícím práci v Praze. Spolek se tak stal jakýmsi prvním dívčím internátem v hlavním městě českých zemí, který umožnil řadě žen z venkova dosáhnout vzdělání. Počátkem 20. století otevřela Záštit i večerní hospodyňskou školu.¹²²

Boj o dívčí vzdělání vyvrcholil na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století, kdy již ženské hnutí dosáhlo přístupu ke vzdělání, avšak pouze v rámci praktických dovedností. Nyní nadešel čas na prosazení a uskutečnění myšlenky na zřízení dívčího gymnázia poskytujícího dívkám středoškolské studium s vyhlídkou na studium vysokoškolské. To však bylo podle dobových měřítek chápáno jako zcela nepotřebné a zbytečné. Opak se pokusila dokázat Eliška Krásnohorská, která za tímto účelem založila

---

¹²¹ Blíže M. BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 122-129; M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 247-248 a I. ŠTĚPÁNOVÁ, *Spolek Domácnost*.

¹²² M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 249-251.

roku 1890 Spolek pro ženské studium Minerva. Její snaha přes počáteční nezáměr u českých poslanců byla nakonec úspěšná, neboť ministerstvo kultury a vyučování povolilo svým výnosem z 26. července 1890 založení soukromého dívčího gymnázia zvaného Minerva, který vydržoval výše jmenovaný spolek a který se tak stal nejstarším dívčím gymnáziem v Rakousku-Uhersku. Právo veřejnosti, tj. vydávat maturitní vysvědčení však gymnázium, které mělo osnovy jako chlapecké ústavy, získalo až o osmnáct let později (do té doby skládaly studentky maturity externě na Akademickém gymnáziu). Rozmach školy spadá do meziválečného období, kdy došlo k jejímu rozdělení na První české městské dívčí reálné gymnázium Elišky Krásnohorské a Městské dívčí reálné gymnázium Charlotty Masarykové. Absolventky však neměly na růžích ustláno, neboť bojovaly s předsudky veřejnosti – vzdělanou ženu si žádný muž nechtěl vzít. To se změnilo až pod vlivem „velké“ války.¹²³

Zvláštní místo pak mezi dámskými spolky zaujímal Ženský klub český, založený roku 1903 jako vzdělávací a společenské středisko zajišťující ženám sebevzdělání a pěstování společenských styků. Postupně se stal prvním spolkem, který formuloval politické požadavky žen, především v otázkách volebního práva. Jeho první předsedkyní byla herečka Otýlie Sklenářová-Malá, mezi členky pak patřila například politička Františka Plamínková, učitelka Karla Máchová, spisovatelka Teréza Nováková či dcera prvního československého prezidenta a zakladatelka Československého Červeného kříže Alice Masaryková. I přes roztržku, která v roce 1905 uškodila ženskému hnutí v očích veřejnosti a vedla k vystoupení několika členek, klub nadále fungoval jako poradenské centrum, organizoval přednášky v Praze i na venkově, koncerty, vycházky i večírky, provozoval knihovnu, internát pro studentky i ubytovnu pro návštěvnice středočeské metropole.

Kromě výše jmenovaných dámských spolků, které nebyly vyhraněny na žádnou úzce vymezenou skupinu žen, existovaly také spolky s profesním zaměřením. Vzdělávání žen přispělo k rozšíření učitelské profese v jejich řadách, přičemž učitelky byly od posledních desetiletí 19. století velmi aktivními členkami dámských spolků. Zároveň se některé angažovaly i v mužských učitelských organizacích, avšak zde nebyly brány příliš vážně, jejich práva muži nepovažovali za důležitá. I to přispělo ke vzniku specifických spolků sdružující učitelky, tedy v podstatě prvních ženských stavovských organi-

---

¹²³ Ke spolku i gymnáziu více M. BAHENSKÁ, *Počátky*, zejména s. 131-133; M. LENDEROVÁ – B. KOPIČKOVÁ – J. BUREŠOVÁ – E. MAUR (eds.), *Žena*, s. 435-437 a Helena SMĚŘIČKOVÁ (ed.), *První české dívčí gymnázium. Sborník ke 100. výročí založení*, Praha 1990.

zací hájících práva svých členek. Již v roce 1874 došlo k založení Spolku pražských učitelek (po dobu své existence byl několikrát přejmenován), který se zasazoval o zrušení celibátu učitelek a hájil jejich materiální, profesionální i stavovské zájmy. K tomu sloužil od roku 1885 i *Časopis učitelek*. V Brně vznikla v roce 1902 zásluhou učitelky Zdeňky Wiedermannové-Motyčkové Jednota učitelek moravských, mezi jejímiž požadavky bylo akademické vzdělání učitelek, zakládání učitelských ústavů či budování nových dívčích škol, na kterých by se povinně vyučovala zdravotní a výchovatelství.¹²⁴

---

¹²⁴ M. LENDEROVÁ – B. KOPIČKOVÁ – J. BUREŠOVÁ – E. MAUR (eds.), *Žena*, s. 336-340.

3. VZNIK A CÍLE DÁMSKÉHO SPOLKU LUDMILA

3.1 USTAVENÍ SPOLKU

Pátého července roku 1885 si čtenáři *Budivoje*, po dlouhou dobu jediných větších českých novin na jihu Čech, mohli v rubrice *Zprávy místní a venkovské* přečíst následující řádky: „Český dámský spolek ‚Ludmila‘ v Budějovicích, který nedávno tu byl založen a pro své šlechetné tendence již četný kruh dam a dívek v sobě shromáždil, konati bude ve středu dne 8. července b. r. o půl 4 hodině odpolední ve velkém sále Besedy ustavující valnou hromadu [...]“.¹²⁵ Tato první nepřiliš obsáhlá informace o spolku Ludmila otištěná v tisku – později bude spolková činnost „ludmilek“ zaplňovat stránky nejen místních listů podrobněji a také hojněji – neprozrazuje nic o tom, kdo stál u jeho zrodu a za jakých konkrétních okolností se konstituoval. Vzhledem k významnosti tohoto spolku je zarážející, že již v souvislosti s padesátým výročím jeho činnosti si mnozí spolupracovníci dam sdružených v Ludmile posteskli nad neexistencí záznamů z období jeho začátků.¹²⁶ Nejinak je tomu i dnes, kdy jsme odkázáni na několik málo svědectví převážně z třicátých let 20. století, neboť prameny, z nichž by bylo možné získat pravděpodobně nejvíce informací, tedy výroční zprávy spolku, které každoročně dámy publikovaly, jsou v českých archivech k dispozici až od roku 1895. I přesto je jakási základní linie vývoje vedoucí od prvotní myšlenky na založení dámského spolku k jejímu uskutečnění známa.

Již v první kapitole bylo naznačeno, jaké společenské klima panovalo v Českých Budějovicích ve druhé polovině 19. století. Zde je třeba hledat prvotní impulz k založení samostatného českého dámského spolku, který jihočeská metropole do té doby neměla.¹²⁷ U jeho zrodu, stejně jako u řady dalších, nestál nikdo jiný než August Zátka. Ten si byl vědom toho, že má-li být zdárně dosaženo jeho cíle zrovnoprávnění českého a německého obyvatelstva ve městě, musí se do tohoto procesu zapojit i ženy. Spolu s profesorem a jednatelem Besedy českobudějovické Josefem Volákem a především ředitelem českého reálného gymnázia Josefem Mrňávkem, který přišel do Českých

---

¹²⁵ Budivoj ze dne 5. 7. 1885.

¹²⁶ Například František HUSÁK, *Kus práce*, in: Sborník vzpomínek, s. 9-13, zde s. 9.

¹²⁷ V dobové literatuře bývá pokládán za první sdružení českých dam zpěvácký odbor Libuše, který působil ve městě v šedesátých letech 19. století a který do svých hudebních aktivit zahrnul i založení české vyšší dívčí školy. Toto uskupení však nelze označit za samostatný dámský spolek. O Libuši více J. CHVOJKA, *Město*, s. 131; R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 3 a L. M. ZEITHAMMER, *České Budějovice*, s. 114-115.

Budějovic v roce 1884 a stal se významným Zátkovým spolupracovníkem především ve školských otázkách, zastávali názor, že ženy nesmí být vyloučeny ze společenského dění a že je nezbytné poskytnout dívkám potřebné vzdělání v českých školách a tím zabránit jejich germanizování, v němž spatřovali nebezpečí pro budoucí existenci českého národa. Na základě těchto idejí se zrodila myšlenka zřídit vyšší dívčí školu, kterou by místo českobudějovické Matice školské, spolku doposud podporujícího jihočeské školství, spravoval samostatný dámský spolek.¹²⁸ Od nastíněné vize byl jen krůček k realizaci, které se ujal především Josef Mrňávek. Ještě na podzim roku 1884 sepsal s přispěním Augusta Zátky spolkové stanovy, které na jaře následujícího roku revidoval tajemník obchodní komory JUDr. František Hromada a gymnaziální profesori Josef Volák s Františkem Čížínským.¹²⁹ Nato zakladatelé spolku zaslali, tak jak jim ukládal příslušný zákon z roku 1867, stanovy spolu s oznámením o vzniku spolku zemskému úřadu k vyjádření. Ten po uplynutí čtyřtýdenní zapovídací lhůty,¹³⁰ 15. května 1885 stanovy i existenci spolku schválil místodržitelským výnosem č. 32818.¹³¹ Spolek pak dostal jméno podle české kněžny Ludmily.¹³² Následně se na počátku července, den poté co byl spolkový výbor písemně vyrozuměn o úředním souhlasu,¹³³ objevilo v tisku

---

¹²⁸ Rudolf Strnad uvádí, že s tímto nápadem měl přijít konkrétně Josef Volák, který zároveň vytyčil spolkovou náplň na národní a sociální oblast. Podle kroniky dívčí pokračovací školy spolku Ludmila dal na konci roku 1884 první podnět ke zřízení školy a spolku Josef Mrňávek. Srov. R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 4 a SOKA České Budějovice, fond Veřejná odborná škola pro ženskou povolání Jany Zátkové České Budějovice 1887-1950 (1954), *Školní kronika 1887-1930*, s. 1, inv. č. 1.

¹²⁹ Dostupné prameny se neshodují v počtu schůzí, na kterých byly stanovy přezkoumávány. Již zmiňovaný Strnad ve své publikaci uvádí, že tyto schůze byly dvě – první 17. března, druhá 16. dubna. Obě měl svolat A. Zátka, mezi účastníky však neuvádí F. Čížínského. Naproti tomu kronika dívčí školy obsahuje zápis udávající datum pouze jedné schůze, která se měla konat 19. března. Toto datum se také objevuje na okolkovaném rukopisném znění spolkových stanov s podpisy devíti členek spolkového výboru i na jejich tištěné verzi. Z podacích protokolů je patrné, že schůze, na nichž se stanovy projednávaly, byly dvě a to 19. března a 16. dubna (Strnad tedy pravděpodobně zaměnil číslo 9 za 7) a že druhou schůzi, na níž byl zároveň oznámen záměr založení dámského spolku, svolala Jana Zátková. Srov. R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 4; SOKA České Budějovice, f. Veřejná odborná škola pro ženskou povolání, *Školní kronika 1887-1930*, s. 1; TAMTÉŽ, f. Dámský spolek Ludmila, *Zřízení a likvidace spolku 1885-1950*, inv. č. 18, sign. I/1, kart. 1 a TAMTÉŽ, *Podací protokol 1885-1950*, inv. č. 16.

¹³⁰ Jak již bylo uvedeno v předešlé kapitole, příslušný úřad měl po doručení oznámení a stanov čtyři týdny na to, aby zaujal stanovisko a vznik spolku povolil či naopak. Pokud během této doby nezaslal zakladatelům zamítavé stanovisko, spolek se považoval za založený. Více J. JANÁK, *Spolky*, s. 63-64 a P. MATEŠ, *Právní úprava*, s. 97.

¹³¹ Blíže R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 3-4.; F. HUSÁK, *Kus práce*, s. 9-10 a Karla MIKUŠKOVICOVÁ, *Padesát let života a práce (Proslov k jubileu školy 23. května 1937)*, in: Jubilejní výroční zpráva veřejné odborné školy pro ženskou povolání spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích, České Budějovice 1937, s. 5-10, zde s. 5 (proslov byl uveřejněn také v Jihočeských listech dne 26. 5. 1937, s. 1-2).

¹³² Anna Vondrušková zaznamenala ve své jednatelské zprávě za rok 1937 tato slova: „Pro ‚Ludmilu‘ není krásnějšího jména než jméno milostné kněžny českého dávnověku, jméno v němž je pro nás historicky spojena kultura srdce a kultura ducha.“ SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Jednatelské zprávy, zápisy schůzí 1885-1950*, inv. č. 20, sign. I/3, kart. 1.

¹³³ Dopis s datem 4. července 1885 je dochován v originále i opisu. Více SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Schůze – pozvání 1885-1950*, inv. č. 19, sign. I/2, kart. 1 a SOA Třeboň, fond

již výše citované svolání svolávající „spanilomyslné dámy“ na „první veledůležitou schůzi“, tj. na ustavující valnou hromadu spolku konanou 8. července 1885. Autor či autoři prohlášení žádal(i) dámy, „aby se v počtu přehojném sešly“ a dodával(i), že „každá upřímná přítelkyně našeho milého národa jest vítána; vyloučena není žádná”.¹³⁴

V určený den se ve velkém sále Besedy sešlo okolo osmdesáti dam, které se zapísaly do členské listiny nově ustaveného českého dámského osvětově dobročinného spolku Ludmila sídlícího a působícího v Českých Budějovicích. Valné hromadě, na níž byl mimo jiné dojednan účel spolku a ujasněny jeho aktivity, předsedala tehdy šestadvacetiletá Jana Zátková,¹³⁵ manželka Augusta Zátky, kterou přítomné dámy zvolily za první – a následně po dlouhých osmačtyřicet let i jedinou volenou – předsedkyni (starostku) spolku.¹³⁶ Z ostatních členek byly vybrány funkcionářky do výboru¹³⁷ a zástupcem spolku¹³⁸ byl jmenován jeho duchovní otec Josef Mrňávek.¹³⁹

Jak se na vznik spolku dívaly dámy v něm sdružené, zachytila s jistým časovým odstupem jednatelka spolku slečna Filomena Novotná ve své první zprávě za uplynulých devět měsíců existence, tj. správní rok 1885-1886, kterou doslovně otiskl i místní tisk: „Již dávno tomu, co upozorňovaly nás mnohé, více méně ostré narážky na ochablost a netečnost, jež v kruhu našem se jeví. My samy, čtouce zprávy o blahodárném působení ženských spolků po vlastech našich, cítily jsme oprávněnost výtek těch a v duši mnohé z nás vznikla myšlenka: „Proč není takto u nás, proč nemáme zde českého dámského spolku, ve kterém by se stejně smýšlející paní a dívky shromažďovaly a dle sil svých ve smyslu stanov ku povznesení naší milé mateřštiny, o rozšíření vzdělanosti a blahobytu v nejšířších kruzích pečovaly? Nabyvše poznání tohoto, spojily se některé paní a dívky zdejší, by nedostatku tomu odpomohly. [...]”¹⁴⁰

Policejní ředitelství České Budějovice (1872) 1936-1947 (1952), Zaniklé spolky České Budějovice 1885-1950, *Ženský spolek „Ludmila“*, inv. č. 566, sig. s.s., kart. 825.

¹³⁴ Budějovij ze dne 5. 7. 1885. Rukopisná verze ne zcela doslovného znění, v níž je patrné několik stylů písma, je podepsána Janou Zátkovou, připojeni jsou pak i jména a podpisy zhruba pětadvaceti dam, budoucích členek spolku. Srov. SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Schůze – pozvání*.

¹³⁵ Více k její osobě ve třetí kapitole této práce, která vychází z autorčiny bakalářské práce, pojednávající detailně o životě Jany Zátkové. Srov. K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková*.

¹³⁶ Jana Zátková podle Rudolfa Strnada obdržela 65 hlasů.

¹³⁷ Jmenovitě Isabella Bízková, Žofie Bláhová, Marie Bozděchová, Marie Fejtková, Františka Francková, Eliška Frommová, Selina Hložková, Emilie Hansová, Olga Ledererová, Marie Kamberská, Laura Novotná, Ludmila Pechová, Karolína Ruthová, Kristina Šebestová, Anna Veselá, jako náhradnice pak Marie Neuhauserová, Anna Štvrtníková, Josefa Coufalová, Emilie Hansová, Emilie Voříšková a Vilemína Urválková.

¹³⁸ K této funkci více v následující podkapitole.

¹³⁹ Viz R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 4-5 a 30.

¹⁴⁰ Vzhledem k tomu, že se prvních deset výročních zpráv spolku v českých archivech nedochovalo, je text převzat z novinového sdělení o konání první valné hromady. Více Budějovij ze dne 18. 4. 1886.

3.2 SPOLKOVÉ STANOVY

Poslání nově konstituovaného dámského spolku, tak jak je vytyčil především J. Mrňávek s A. Zátkou, bylo zakotveno ve druhém článku spolkových stanov, v němž se lze dočíst, že „účelem spolku jest pěstovati ušlechtilou zábavu, vzdělati se ve zpěvu umělém, šířiti vzdělanost, starati se o rozkvět českého průmyslu a obchodu, zvláště o prospěšný odbyt výrobků ženské práce, pečovati o materiální prospěch dívek chudých a působiti ve prospěch dobročinných a lidumilných účelů“.¹⁴¹

Na první pohled je patrné, že činnost, kterou měly vykonávat dámy sdružené v Ludmile, byla značně rozsáhlá a různorodá, neboť se týkala jak společenských, tak kulturních a hospodářských aktivit. Přesto veškeré spolkové působení mělo jednoho společného jmenovatele – dívčí dorost. Za povšimnutí stojí také to, že hlavní cíl – založení dívčí školy, a tedy v širším měřítku podpora dívčího vzdělávání, za kterýmžto záměrem ostatně spolek vznikl – je zde zahrnut pouze pod lakonický a nic neříkající slovní obrat „šířiti vzdělanost“. Na druhou stranu toto širší pojetí stanovených cílů ponechalo členkám a jejich mužským spolupracovníkům volnou ruku k uskutečnění zamýšleného plánu i ve větší míře, než se původně navrhovalo.

Stanovy dámského spolku Ludmila, které se řídily spolkovacím zákonem z roku 1867, v němž byla určena jejich formální podoba,¹⁴² tvoří dvanáct tematických oddílů a sedmačtyřicet článků. První dvě části (článek 1-4) definují jméno, sídlo a účel spolku. Následující tři celky (článek 5-9) upravují vše podstatné, co se týká členské základny a spolkových podporovatelů. Dále je řešena otázka čistého příjmu (článek 10-11) a správy spolku (článek 12-16). Nejobsáhlejší blok (článek 17-37) pojednává o všem, co se vztahuje ke spolkovému výboru a rozličným funkcím. Stanovena je také jednací řeč (článek 38). Poslední tři oddíly řeší vnitřní spory (článek 39-41), zrušení spolku (článek 42-45) a úřední dohled (článek 46-47).

K prvním dvěma článkům stanov obsahujícím název, sídlo a účel spolku již není třeba se blíže vyjadřovat. Třetí článek v osmi bodech prozrazuje, jakými prostředky měly dámy vytyčeného cíle dosáhnout. Jmenovány jsou veřejné produkce a zábavy, pěvecká cvičení, schůzky, přednášky, výstavy, spolková knihovna, tištěné a jiné vzdělávací materiály vydávané spolkem, peněžitá podpora lidumilným ústavům, zřizování či podporování vzdělávacích ústavů, průmyslových podniků a obchodů potřebných pro

¹⁴¹ SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Zřízení a likvidace spolku*.

¹⁴² Blíže popsáno v předchozí kapitole.

uplatnění ženské výroby a jejich výrobků, zajišťování odběratelů pro domácí průmysl a obchod a poskytování služeb chudým dívkám a ženám dopomáhajícím též k místům vychovatelek. Finance na tuto činnost podle následujícího článku měly zajistit příspěvky členek a jejich podporovatelů, peněžité zisky ze spolkových podniků, dary i úvěry.

Podobu členské základny vymezují dva články, pátý a šestý, z nichž je patrné, že ji mohly tvořit pouze ženy. Ty se podle ročních příspěvků diferencovaly na členky¹⁴³ zakládající, přispívající, činné a čestné. Zakládající členkou byla dáma, která složila roční příspěvek ve výši pěti zlatých, členkou přispívající ta, která odevzdala nejméně dva zlaté, a činnou ta, která zaplatila 50 krejcarů zápisného a přispěla měsíčně 10 krejcarů. Zde však byla povolena jistá benevolence, neboť výbor spolku mohl činným členkám příspěvky snížit či zcela prominout. Čestnou členkou se pak stala dáma, kterou pro její mimořádné zásluhy o spolek, lidumilné činy či vzdělání zvolila valná hromada a která tuto poctu přijala.¹⁴⁴ Zvláštní skupinu, nepočítající se přímo za členskou, tvořili tzv. podporovatelé spolku. Těmi mohli být pouze muži, kteří na spolkovou činnost přispěli ročně nejméně jedním zlatým.

Sedmý článek stanov upravoval možnosti zrušení členství. Ze spolku mohla dobrovolně vystoupit kterákoliv členka, pokud to písemně oznámila výboru a zároveň vyrovnala veškeré své závazky vůči spolku. Vynucené odchody členek patřily do kompetence výboru Ludmily, který mohl členky prohlásit za vystouplé nebo při větším provinění přímo vyloučit. Za vystouplou byla prohlášena ta členka, která neplatila příspěvky, přičemž neplatící dáma mohla opět do spolku vstoupit po uhrazení zápisného a dlužné částky. Dalekosáhlejší důsledky mělo vyloučení, ke kterému mělo dojít, pokud činnost členky neprospívala dobré pověsti spolku. Taková dáma musela být vykázána více než polovinou všech členek a do spolku mohla opětně vstoupit pouze se souhlasem valné hromady.

Práva a povinnosti členek určoval osmý a devátý článek. Všechny dámy sdružené v Ludmile směly navštěvovat spolkové místnosti¹⁴⁵ a užívat spolkového majetku

---

¹⁴³ Ve stanovách se o členkách spolku hovoří důsledně jako o členech, což je patrně způsobeno převzetím jednotného vzoru stanov daného příslušným zákonem.

¹⁴⁴ Ve stanovách je doslova psáno: „Čestným údem stane se ona paní neb dívka, která si o spolek zvláštních zásluh získala a pro ně i pro své vědecké vzdělání, lidumilné snahy a činy neb pro jinak vynikající postavení valnou hromadou zvolena byla a volbu přijala.“ SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, Zřízení a likvidace spolku, *Spolkové stanovy*.

¹⁴⁵ Ačkoliv dámy vyvíjely značnou snahu, aby spolek měl své konkrétní sídlo (budovu, místnost), za celou existenci Ludmily se jim to nepodařilo. Scházely se tak ponejvíce v prostorách Besedy a po vybudování školních budov v dnešní Husově ulici v místnostech penzionátu. Z tohoto důvodu není zcela jasné, co přesně měla na starosti členka zastávající funkci správkyně domu (k jejím kompetencím určených

(konkrétně je uvedena knihovna), účastnit se spolkových zábav, diskutovat, podávat návrhy, hlasovat, volit a být volené, dotazovat se, stěžovat si na ostatní členky prostřednictvím dopisů či knihy stížností, odvolávat se k výboru proti usnesení valné hromady, nahlížet v přítomnosti jednatelky do spolkových spisů a se souhlasem výboru tvořit zvláštní odbory pro snadnější plnění vytyčeného cíle. Na druhou stranu se dámy svým členstvím zavazovaly k dodržování všech ustanovení, jakými byly stanovy, knihovní, domácí a jiné řády a usnesení valné hromady a výboru. Rovněž přislíbily hradit roční příspěvky během správního roku, vědomi si toho, že když všem výše jmenovaným povinnostem nedostojí, pozbývají svých práv.

V celkovém pořadí desátý a jedenáctý článek obsahují informace o čistém příjmu. Zde je uvedeno, že koncem prosince se každý rok uzavíraly účty, inventura a bilance. Z hrubého příjmu se poté odečetly veškeré náklady spojené se správou, případně odměny úředníkům a sluhům a 15% na amortizaci náradí. Valné hromadě poté příslušelo rozhodnutí, co se má udělat s ročním přebytkem.

Valná hromada spolu s výborem a správní radou tvořily vedení spolku, tak jak je vymezily články dvanáct až dvacet sedm a článek třicet sedm. Řádnou valnou hromadu svolával výbor každoročně v prvním čtvrtletí, mimořádnou pak kdykoliv to bylo zapotřebí se souhlasem či na vyžádání alespoň třiceti členek. Nikdo jiný než členky spolku se jich nesměl účastnit. Co spadalo do kompetence valné hromady, přibližuje článek patnáct, v němž stojí, že rozhoduje „o všech věcech jednoty se týkající“, tedy volila předsedkyni spolku, výbor tvořený patnácti členkami, šest náhradnic, tři revizorky účtů, zástupce a sbormistra spolku a čestné členky. Posuzovala činnost výboru a zprávy účetních revizorek o spolkovém hospodaření, projednávala změny stanov a případné pochyby o smyslu jednotlivých článků, řešila koupi místností, zvýšení členských a podporovatelských příspěvků a záležitosti, které nebyly určeny výboru. Valné hromadě také náležel nelehký úkol – ukončit spolkovou činnost. Pro platnost jejích usnesení bylo třeba přítomnosti jedné pětiny českobudějovických členek, přičemž rozhodovací moc měla nadpoloviční většina, při shodě měla tuto moc předsedkyně spolku. Rozhodovala-li valná hromada o změnách stanov či konci spolku, byla nutná třetina těchto členek. Nesešel-li se potřebný počet dam, byla schůze odložena, přičemž tato opětovně svolaná valná hromada byla usnášeníschopná při jakémkoliv počtu přítomných dam. Pokud se jen jediné člence nelíbilo veřejné hlasování, bylo přistoupeno k tajné volbě.

---

stanovami více zanedlouho). Na tomto místě je však třeba podotknout, že tento úřad nebyl obsazován po celou existenci spolku, dámy tak činily do roku 1911.

Spolkový výbor složený z předsedkyně spolku, patnácti členek a šesti náhradnic se osm dní po zvolení ujímal svého úřadu na tři roky (pokud však byl zvolen na mimořádné valné hromadě, bylo jeho funkční období ukončeno nastoupením řádně zvoleného výboru). Na konci prvního a druhého správního roku pak docházelo k obměně jedné třetiny členek na základě jejich zvolení na valné hromadě, přičemž mohly být opětovně voleny stejné členky. Výborové schůze, které řídila předsedkyně nebo místopředsedkyně spolku, se konaly alespoň jednou do měsíce a usnášeníschopné byly za přítomnosti poloviny svých členek. Těchto schůzí, které byly důvěrnými pouze pokud je výbor za takové prohlásil, se mohli účastnit ostatní členky spolku, případně i muži a dámy mimo členskou základnu, kteří chtěli a mohli nějakým způsobem přispět ke zdaru spolkové činnosti. Náhradnice sice měly být na schůzích přítomny, ale měly pouze poradní hlas. Do řádné funkce je podle zisku hlasů (při shodě rozhodoval los) jmenovala předsedkyně, pokud některá členka výbor opustila či nebyla obsazena všechna místa. Členkou výboru přestala být ta dáma, která se bez omluvy nezúčastnila tří po sobě konaných schůzí. Z výboru byla každoročně volena místopředsedkyně spolku, pokladní, knihovnička, správce domu a tři členky správní rady. Spolkový výbor „řídí vnitřní i vnější záležitosti jednoty, pokud nejsou vyhrazeny valné hromadě“, tedy jmenoval a propouštěl spolkové úředníky a zřízence, zajišťoval spolkové jmění, najímal a zařizoval místnosti, dohlížel nad pořádkem a kázní, disponoval disciplinární mocí, sestavoval zvláštní řády (jednací, pokladní aj.) a instrukce pro úředníky, schvaloval odbory a jejich předpisy. V nutných případech mohl vydat dočasné opatření v záležitostech, které náležely valné hromadě (kromě změny stanov a ukončení spolkové činnosti). Usnesení výboru nabývala platnosti při nadpoloviční většině, při nerozhodném výsledku záleželo na hlasu předsedkyně spolku.

Správní rada pak dohlížela na plnění spolkového cíle vytyčeného v druhém článku stanov, zvláště na záležitostech školské a dobročinné. V jejím čele byla předsedkyně spolku, dále tři volené členky výboru a zástupci spolků, korporací a jednotlivci, kteří na zmíněné účely přispívali nejméně sto zlatých ročně, přičemž každých sto zlatých se rovnalo jednomu hlasu a spolek Ludmila měl nadto zajištěny tři hlasy. Usnesení rady se postupovala k potvrzení a vykonání výboru.

Veškerá jednání v rámci spolku byla uskutečňována v českém jazyce, tak jak stanovil článek třicet osm a jak odpovídalo okolnostem, pohnutkám a cílům, které stály u zrodu českého dámského spolku.

Od článku dvacet osm do článku třicet šest se spolkové stanovy věnují jednotli-

vým funkcím nezbytným pro správný chod Ludmily. První z nich upravuje pravomoci předsedkyně spolku, která řídila a svolávala schůze valné hromady a výboru, nahlížela do všech písemností adresovaných spolku a opačným směrem je spolu s jednatelkou podepisovala, dohlížela na pořádek a upozorňovala na spolku prospěšné i škodlivé záležitosti. Rovněž jako nejvyšší autorita dohlížela na výkon usnesení vzešlých z valných hromad a na správnost účetnictví. Ve výjimečných případech směla učinit dočasná opatření ve věcech příslušejících spolkovému výboru či valné hromadě, přičemž o tom musela na nejbližší schůzi informovat výbor. Zároveň měla povoleny mimořádné výdaje do výše deseti zlatých. K ruce měla místopředsedkyni, která ji zastupovala, kdykoliv to bylo potřeba. Jednatelka spolku měla na starosti především spolkové písemnosti (vedla zápisy o schůzích výboru a valných hromad, členské seznamy, s předsedkyní spolku podepisovala listiny rozesílané spolkem, předkládala roční zprávy o spolkové činnosti aj.) a opatrovala spolkovou pečeť. Veškeré účetnictví spravovala pokladní, která vedla účetní knihy, vybírala členské příspěvky a upomínala dlužníce, jejichž seznamy předkládala výboru na jeho předposlední schůzi ve správním roce, s předsedkyní spolku podepisovala výplaty, dohlížela na spolkové příjmy a jmění, za něž ručila, a měsíčně informovala výbor o stavu pokladny. Kontrola finančního hospodaření výboru spadala do kompetencí revizorek účtů, jejichž volební období trvalo jeden rok a při schůzích výboru a správní rady měly poradní hlas. Péče o knihovnu pak byla přiřčena člence mající titul „knihovní“. Ta dbala na dobrý stav uložených věcí (knih, map, hudebnin aj.), které rovněž evidovala a jejichž přírůstky navrhovala k zakoupení. Podle platného řádu kontrolovala jednotlivé výpůjčky členek, o nichž také vedla záznamy a případné dlužníce upomínala. Správkyně domu se starala o domácnost spolku a dohlížela na dodržování domácího řádu. Poslední dvě funkce jmenované ve stanovách zastávali muži. Jednalo se o zástupce spolku a sbormistra. Zástupce reprezentoval společně s předsedkyní spolek při jednání s úřady, rozličnými korporacemi a jednotlivci, členkám poskytoval svou pomoc slovem i skutkem, a byl-li požádán, účastnil se jako rádce porad výboru a valných hromad. Úkolem sbormistra bylo vybrat z činných členek ty dámy, které měly pěvecké nadání a zajistit jejich zdokonalení a přípravu na různá hudební představení, jejichž program sestavoval.

Spory mezi členkami řešil smírčí soud, sestavený ze dvou členek-důvěrníc na každé straně, které podle většinového hlasování rozhodly. Pokud však byl stav hlasování nerozhodný, rozsoudila zneprátené strany předsedkyně spolku. Odvolání nebylo možné. Rozpor mezi výborem a členkami posuzovala valná hromada. Jestliže se některá

ze souzených stran nedostavila k vynesení rozsudku, byla neshoda vyřešena ve prospěch přítomné členky či výboru. Ostatní pohledávky na svých členkách vymáhal spolek pomocí platného práva.

Ukončení spolkové činnosti spadalo do kompetencí valné hromady, která podle článku čtyřicet dva tak měla učinit v případě, že by spolek nebyl schopen dostát svého poslání. Informaci o rozpuštění měla zaslat c.k. politickému okresnímu úřadu. Valná hromada rovněž měla určit, co se stane se spolkovým jměním. Přihlížet přitom měla k prospěchu českých žen. Kdyby se ovšem spolek rozešel dříve než by valná hromada o jmění rozhodla, připadlo by Řemeslnicko-životnostenské besedě v Českých Budějovicích s podmínkou, že pokud by se během deseti let ustavil podobný český dámský spolek, bylo by jmění Ludmily předáno tomuto nově vzniklému spolku. Po uplynutí této lhůty mělo být jmění Ludmily i s úroky základem pro nadaci chudých českých žaček navštěvujících některou zdejší dívčí školu. Při rozpuštění spolku mělo být v první řadě myšleno na řádnou likvidaci jmění a splacení dluhů věřitelům.

Poslední dva články, čtyřicet šest a čtyřicet sedm, stanov dámského spolku se týkají úředního dozoru. V nich stojí, že spolek je povinen dodržovat platné zákony a umožnit zeměpanskému komisaři kdykoliv nahlédnout do vedení spolkové správy.¹⁴⁶

Během téměř pětadesátileté existence spolku Ludmila nebyly, alespoň podle dochovaných pramenů, stanovy jako celek zásadněji přepracovány. Úpravy se týkaly v první řadě měny,¹⁴⁷ ve které byly přijímány příspěvky členek a podporovatelů, a jejich výše, která byla odvozována i od společenských poměrů.¹⁴⁸ Výraznější změny, které se vztahovaly na šestnáctý, jedenadvacátý a čtyřicetý článek stanov, projednala a

---

¹⁴⁶ Blíže SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, Zřízení a likvidace spolku, *Spolkové stanovy*.

¹⁴⁷ Do konce roku 1891 se jako měna používal zlatý (přesněji zlatý rakouského čísla), v letech 1892-1918 rakousko-uherská koruna a po vzniku samostatného československého státu se platilo československou korunou (nejen její označení se v průběhu let měnilo). Více Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 1988, s. 446-451.

¹⁴⁸ Původní roční příspěvky, jak již bylo řečeno, byly takovéto – členka zakládající 5 zlatých, členka přispívající 2 zlaté, členka činná 50 krejcarů zápisného a měsíčně 10 krejcarů a podporovatelé nejméně 1 zlatý ročně. Po roce 1892 se příspěvky v souvislosti se zavedením korunové měny v poměru 1 zlatý r. č. = 2 koruny transformovaly do této podoby – členka zakládající 10 K, členka přispívající 4 K, členka činná 1 K zápisného a 20 h. měsíčně a podporovatelé nejméně 2 K. Tyto částky platily i po roce 1918, kdy rakousko-uherská koruna byla rovna koruně československé. Výjimku tvořili podporovatelé spolku, kteří pravděpodobně od počátku 20. století přispívali 4 korunami. Další změna nastala v roce 1929, kdy byly příspěvky ze 4 Kč zvednuty na 6 Kč. V poválečných letech pak došlo ještě ke dvěma změnám – v letech 1946-1948 platily všechny členky po 20 korunách a v roce 1949 po 25 korunách. Korunová měna měla také vliv na výši mimořádných vydání předsedkyně, která se tak pohybovala do 20 korun, a na příspěvky od jiných spolků, korporací a jednotlivců zasedajících ve správní radě, kteří měli přispívat nejméně 200 K ročně. Blíže SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, Zřízení a likvidace spolku, *Upravené spolkové stanovy*; TAMTĚŽ, *Kniha vybraných příspěvků 1904-1950*, inv. č. 8-14 a I. HLAVÁČEK – J. KAŠPAR – R. NOVÝ, *Vademecum*, s. 447-448.

schválila valná hromada spolku 2. března 1911.¹⁴⁹ V článku šestnáct tak nyní stálo, že k platnému usnesení valné hromady je potřeba desetina členek bydlících v Českých Budějovicích (dříve pětina), pro změny stanov a zrušení spolku pak byla potřeba přítomnost většiny těchto členek (dříve třetina). Nepřítomnost dostatečného počtu členek na valné hromadě již nevedla k odkládání schůze. Ta se uskutečnila hodinu po době, na kterou byla svolána a její usnesení ve věcech, které byly naplánovány k projednání, byla platná. Článek dvacet jedna pak nově stanovoval, že pro platnost usnášení výboru je třeba kromě přítomnosti předsedkyně a místopředsedkyně spolku alespoň třetina všech jeho členek namísto původní poloviny. Výbor pak podle článku dvacet čtyři volil každoročně ze svých řad první a druhou místopředsedkyni, první a druhou jednatelku a pokladní (původně volil jen jednu místopředsedkyni, pokladní, knihovni, správkyni domu a tři členky správní rady).

Z dostupných pramenů není zcela zřejmé, zda stanovy byly upravovány i po roce 1911. Jisté je jen to, že okupační nařízení zemského prezidenta v Praze z 29. prosince 1939 č. 77.065 pres., které mimo jiné mělo odstranit z názvů spolků jakékoliv upomínky na samostatnou republiku,¹⁵⁰ nemělo žádný vliv na znění stanov spolku Ludmila, jak dokládá dopis zasláný 30. ledna 1940 předsedkyní a jednatelkou spolku Policejnímu ředitelství v Českých Budějovicích.¹⁵¹ Obdobné nařízení o odstranění názvů a úprav spolkových stanov připomínajících dobu okupace pak vydal i po skončení druhé světové války 14. července 1945 Zemský národní výbor v Praze.¹⁵² Dámy činné v Ludmile o tom informoval prostřednictvím místního Policejního ředitelství počátkem srpna 1945.¹⁵³ Jejich odpověď se však nedochovala, ale vzhledem k zaměření spolku, jeho činnosti a předešlému zamítavému stanovisku z dob okupace je více než pravděpodobné, že nebylo nutné provádět žádné změny.

---

¹⁴⁹ Valná hromada poté zaslala oznámení o změnách ve stanovách c.k. místopředsedství, které spolku odpovědělo kladně 9. srpna téhož roku. Dopis však putoval přes c.k. okresní hejtmánství v Českých Budějovicích a do rukou funkcionářek se dostal až 28. října 1911. Více SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Zřízení a likvidace spolku* a SOA Třeboň, f. Policejní ředitelství České Budějovice, *Zaniklé spolky České Budějovice 1885-1950, Ženský spolek „Ludmila“*.

¹⁵⁰ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky*, s. XV.

¹⁵¹ SOA Třeboň, f. Policejní ředitelství České Budějovice, *Zaniklé spolky České Budějovice 1885-1950, Ženský spolek „Ludmila“*.

¹⁵² Pod označením č.pol.N.-1037/1-1945.

¹⁵³ SOA Třeboň, f. Policejní ředitelství České Budějovice, *Zaniklé spolky České Budějovice 1885-1950, Ženský spolek „Ludmila“*.

4. ČLENSKÁ ZÁKLADNA

Dámy sdružené v Ludmile vedly po celou existenci spolku různorodé písemnosti, které se tak či onak vztahovaly k jeho členkám. Již spolkové stanovy jim ukládaly sepisovat seznamy členů, přehledy o vybraných příspěvcích, soupisy o knihovních výpůjčkách a rozličných dlužnicích či zapisovat průběh jednotlivých schůzí. Kromě těchto dokumentů vydávaly dámy také výroční zprávy o činnosti spolku, které vcelku logicky obsahovaly i informace o členkách. Všechny tyto materiály se však do dnešních dnů nedochovaly v takovém množství a kvalitě, jež by umožňovaly utvořit si přesný obraz o členské základně spolku. Pro tuto kapitolu se tak využitelnými staly jen některé výše jmenované skupiny pramenů – seznamy členů a vybraných příspěvků a také výroční zprávy, v menší míře pak i protokoly schůzí.¹⁵⁴

Základní problém, s nímž je potřeba se v této souvislosti vypořádat, představuje nedochovanost ucelených řad jednotlivých knih a četná torzovitost v nich zaznamenaných údajů. Knihy obsahující seznamy členů se týkají let 1885-1925, přičemž je již na první pohled patrné, že celých čtyřadvacet let a čtvrtina pětadvacátého roku existence spolku chybí.¹⁵⁵ Tuto mezeru vyplňují knihy evidující příspěvky členek, u nichž naopak schází prvních devatenáct let, neboť jsou dochovány pro roky 1904-1949. Pro pouhých třidvacet let jsou využitelné výroční zprávy (1895-1913, 1915-1919), které však obsahují nejméně údajů, často nepřesných či duplicitních, v zásadě uvádějí pouze jmenný seznam členek. Naproti tomu nejucelenější informace je možné vyčíst z knih vybraných příspěvků, i když struktura jejich vedení byla během let rozdílná. V knihách příspěvků a seznamech členů je možné zjistit jak jméno členky, tak její rodinný stav a bydliště, rok jejího přijetí do spolku, typ členství, důvody a datum ukončení členství a leckde i upřesňující poznámky.

Avšak výsledek, který vyplynul z porovnání údajů v jednotlivých pramenech, byl u mnohých dam odlišný. Tuto rozdílnost pravděpodobně způsobilo několik důvodů: nedbalost a nevzdělanost autorek zápisů či vzájemná znalost jednotlivých členek, které tak neměly potřebu určité informace zapisovat či blíže rozepisovat. Jako příklad tako-

---

¹⁵⁴ Srov. SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Seznam členů 1885-1904, 1906-1925*, inv. č. 6-7; TAMTÉŽ, *Knih seznamu vybraných příspěvků 1904-1950*; TAMTÉŽ, *Knih zápisů schůzí výbořových a valných hromad 1892-1950*, inv. č. 1-4 a *Výroční zprávy dámského spolku Ludmila za roky 1895-1913 a 1915-1919*. Kromě toho byly použity i jednotlivé listiny uložené bez výraznějšího třídění v příslušných fondech českobudějovického či třeboňského archivu a také publikace R. STRNADA, *Dámský spolek*.

¹⁵⁵ Spolek byl rozpuštěn na počátku dubna roku 1950.

výchto zmatečných záznamů lze uvést dámy, u nichž bylo (i několikrát) pozměněno křestní jméno. Tyto zápisy lze chápat jen jako chybu pisatelky, ale vzhledem k jejich častému výskytu a dalším údajům,¹⁵⁶ které byly k dispozici, se autorka této práce přiklonila k názoru, že se jednalo o více dam, které však byly v příbuzenském vztahu, a tak nebylo potřeba vytvářet novou legitimaci či kolonku v seznamech. Obdobnou nesnáz působilo i provdání svobodných nebo již vdaných členek, neboť u některých byly tyto údaje téměř pečlivě zaznamenány, u jiných naopak bylo těžké určit, zda se jedná o tutéž dámu či ke které slečně, paní se poznámka o provdání vztahuje. Zmatek do tak již komplikovaného výzkumu vnášely navíc ještě dámy, které své členství ve spolku na čas přerušily a poté se opět do spolkové činnosti zapojily, přičemž se v mezidobí některé i provdaly. Z těchto důvodů se konečný počet členek za celou jeho existenci a posléze ve všech sledovaných kategoriích může od skutečnosti lišit, neboť nebylo vždy snadné poznat, zda se opravdu jednalo o jednu a tutéž osobu.

4.1 ČLENKY

V dámském spolku Ludmila působilo během déle než šest desetiletí trvající existence na 967 dam. Tento počet je sám o sobě úctyhodný, avšak mohl být i vyšší vzhledem k výše řečenému. Závěry v následujících odstavcích však vycházejí z tohoto údaje.

Počet členek v jednotlivých letech byl zcela logicky proměnlivý. Na ustavující schůzi v červenci roku 1885 se do spolku Ludmila zapsalo okolo osmdesáti členek. Během šesti měsíců počet narostl na 170. Avšak pro prvních deset let existence spolku nejsou zcela spolehlivé údaje, neboť ty přináší pouze seznamy členů, v nichž nejsou úplné záznamy o odchodu jednotlivých členek. Přesnější informace jsou až od roku 1895, kdy bylo ve spolku okolo 120 členek. V roce 1900 se počet navýšil na necelých 200 a nadále se zvyšoval. Hranici dvousté členky překročil spolek v roce 1903 a neklesl pod ní po celých devatenáct let. Následně od roku 1923 začal pomalý, ale stálý úbytek členek, který se zastavil na 106 dívkách a ženách, které ve spolku působily do jeho zrušení.¹⁵⁷

Vliv na vstupování dam do spolku mělo jistě mnoho faktorů. Kromě důvodů

---

¹⁵⁶ Dalšími údaji je myšlen rodinný stav a socioprofesionální příslušnost dámy, údaje o době trvání jejího členství, podpisy členek v knihách vybraných příspěvků či vzájemné porovnání dostupných pramenů.

¹⁵⁷ Blíže Graf č. 1.

společenských to byly i důvody prestižní, vlastenecké či dobročinné. Zůstane provždy nezodpovězenou otázkou, jak to bylo v konkrétních případech, ale na základě znalosti celospolečenských i lokálních poměrů a činnosti dámského spolku Ludmila lze k jistým závěrům dojít.

Předně, spolek Ludmila byl spolkem nacionálně českým, který vznikl v době národnostních střetů českobudějovických Čechů a Němců. Proto jistě byly důvody prvních členek k angažovanosti ve spolku důvody vlasteneckými. Ty souvisely i s nárůstem počtu členek v době budování dívčího školství, s nímž sice spolek začal již v roce 1887, ale masivnější a významnější záležitosti se stalo až v roce 1903, kdy bylo otevřeno první české dívčí lyceum v Čechách. Tomu odpovídá i počet členek pohybující se nad dvěma stovkami. Kromě toho však v této době mohla být důvodem členství i vzrůstající se česká většina ve městě, která prvního většího úspěchu dosáhla v obecních volbách roku 1906.¹⁵⁸ Opomenout nelze ani sílící emancipační hnutí žen, jehož projevem byla nejen snaha dosáhnout určitého hospodářského osamostatnění či volebního práva, ale také či spíše především již zmíněná otázka dívčího vzdělání. V době první světové války pak počet členek pravděpodobně neklesl z důvodu pomoci chudým a nezaopatřeným, kdy byla každá ruka rozdávající jídlo a útěchu potřeba. Vznik samostatného československého státu pak byl sám o sobě dobrým důvodem proč se zapojit do spolkové činnosti, navíc v tak významném spolku, kterým bez pochyby již v tuto dobu dámský spolek Ludmila byl. Nezanedbatelnou úlohu v nárůstu společenských aktivit žen sehrálo i zavedení všeobecného volebního práva.¹⁵⁹ Následný pokles členské základny, který začal zhruba v polovině dvacátých let 20. století, lze připisovat nejen vzpamatovávaní se z válečných útrap, ale také pozdější hospodářské krizi a nástupu nacismu v sousedním Německu. Období druhé světové války se pak negativně podepsalo i na členských spolku Ludmila, jejichž počet klesl z necelých 180 v roce 1939 na 135 v roce 1945. Zajímavé je, že pouze pět členek muselo být v roce 1941 vyloučeno ze spolku kvůli neárijskému původu.¹⁶⁰ K nezastavitelnému poklesu počtu členek přispěl i komunistický režim, který nakonec spolek zlikvidoval.

Neopominutelnou složku sehrávající úlohu v počtu členek činných ve spolku lze spatřovat v úmrtí jednotlivých dam. Celých 14%, tj. 135 členek, ve spolku působilo až

---

¹⁵⁸ R. SAK, *Češi a Němci*, s. 84.

¹⁵⁹ Více Jana BUREŠOVÁ, *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2001, s. 40.

¹⁶⁰ Jednalo se převážně o dlouholeté členky spolku – Kamilu Kadlecovou, Malvínu Königovou, Adu Prskavcovou, Leopoldu Seinerovou a Magdalenu Schwarzovou. Srov. SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Kniha zápisů schůzí výborových a valných hromad 1925-1950*, s. 108.

do své smrti, mnohé několik desetiletí.¹⁶¹ Sedmnáct procent dam se z rozličných příčin odstěhovalo z Českých Budějovic, což bylo důvodem k jejich vystoupení ze spolku. Ze 164 členek, které změnu bydliště uvedly jako důvod ukončení členství, lze pouze u dvaceti určit, kam se přestěhovaly. Jedenáct uvedlo Prahu, tři Tábor, po jedné pak Brňany nad Ohří, Hlubokou nad Vltavou, Soběslav, Srubec, Týn a Votice. Nejpočetnějším důvodem zániku členství bylo blíže nespecifikované vystoupení, které bylo uvedeno u 278 žen a dívek. Do této skupiny lze jistě zahrnout důvody finanční, zdravotní, osobní či nedostatek volného času. Pravděpodobně se v této kategorii vyskytují i dámy, které zemřely či se odstěhovaly, avšak zapisovatelky nepokládaly za nutné tuto informaci přiblížit či jim nebyla takto oznámena.¹⁶² Naproti tomu je zajímavé, že některé dámy, třebaže jich nebylo mnoho, byly členkami, i když nebydlely v Českých Budějovicích či jejich nejbližším okolí.¹⁶³ Pouhých 11%, tj. 106 paní a dívek, pak působilo ve spolku do roku 1950, kdy jej musely kvůli jeho rozpuštění opustit. Avšak u téměř 29% členek nebyl uveden žádný důvod jejich odchodu, což lze opět připisovat nedostatečnému vedení záznamů.¹⁶⁴

Již bylo uvedeno, že jistý vliv na početnost členské základny spolku mělo i místo pobytu členek. Zcela logicky se dá i bez vyhodnocování dat tvrdit, že většina žen a dívek zainteresovaných ve spolku Ludmila byla z Českých Budějovic. Zde je však nutné si uvědomit, že podoba jihočeské metropole byla ve sledované době, tj. ve druhé polovině 19. století a první polovině 20. století, jiná než dnes. Přílehlé obce, které jsou dnes považovány za součást města, byly až do padesátých let 20. století zcela samostatné.¹⁶⁵ České Budějovice tehdy tvořilo historické jádro vymezené postupně neexistujícím pásmem hradeb. Severním a východním směrem od vnitřního města vyrůstalo Pražské předměstí, které ohraničila řeka Vltava a železniční trať na Plzeň. Od Vídeňského předměstí, které se rozprostíralo až k řece Malši,¹⁶⁶ jej dělila Rudolfovska silnice.¹⁶⁷ Mezi Malší a Vltavou na jih od jádra města pak vznikalo Linecké předměstí. Pro všechna uvedená předměstí je typické, že jejich zástavba byla prováděna od středu města dá-

---

¹⁶¹ Výjimkou nejsou dámy, které ve spolku působily čtyři či pět desetiletí.

¹⁶² Jedná se především o autorky záznamů v seznamech členů z let 1885-1906.

¹⁶³ K tomu více v tabulce č. 1 a v následujících odstavcích.

¹⁶⁴ Více Graf č. 2.

¹⁶⁵ V chronologickém řazení podle data připojení se jednalo o tyto obce – Čtyři Dvory, Kněžské Dvory, Mladé, Rožnov, Nová Pohůrka, Nové Vráto, Suché Vrbné, Nemanice, Nové Hodějovice, Haklovy Dvory, České Vrbné, Kaliště, Třebotovice. Pět obcí – Dobrá Voda, Hlinsko, Litvínovice, Stará Pohůrka a Vráto – byly součástí města pouze po určitou dobu. Více D. KOVÁŘ – P. KOBLASA, *Ulicemi*, s. 20.

¹⁶⁶ Součástí Vídeňského předměstí se na počátku 20. století stala nově vznikající Havlíčkova kolonie.

¹⁶⁷ Někdy bývá uváděna Nová ulice.

le. Zmíněné rozdělení Českých Budějovic platí v podstatě i v současnosti,¹⁶⁸ třebaže dvě předměstí mají oficiálně jiný název a zastavěná plocha všech částí se, kromě vnitřního města, značně rozrostla.

Z nastíněného modelu dělení města na čtyři okrsky, které bylo přijato v roce 1875 a platilo do roku 1952, kdy vznikly tzv. Velké Budějovice sloučením města a okolních vesnic,¹⁶⁹ vychází následující část výzkumu členské základny týkající se geografické mobility jednotlivých členek.

Kde která dáma bydlela, ať již trvale či pouze dočasně, po dobu svého členství v dámském spolku Ludmila, bylo možné zjistit u 727 členek. Necelých 25% členek z celkového počtu žen a dívek činných ve spolku tuto informaci u svého jména postrádá. U většiny je na vině nedostatečné vedení záznamů v počátečních letech existence spolku, neboť se jedná převážně o dámy, které se ve spolku angažovaly během prvních deseti až patnácti let jeho trvání. Hypotézu o převaze členek žijících v Českých Budějovicích lze nyní doložit číselně. Ze 727 členek bydlelo pouze 38 slečen a paní mimo České Budějovice, přičemž polovina z nich pobývala mimo město po celé své členství. To tedy znamená, že z celkového počtu dam tvořících členskou základnu spolku Ludmila bylo, vzhledem k tomu, že nejsou známy údaje o bydlišti všech členek, nejméně 71% místních.

Výzkum dále ukázal, že nejvíce členek z těch, které měly trvalý pobyt v Českých Budějovicích, pobývalo na Pražském předměstí (266). Toto zjištění tak vlastně dokládá tvrzení autorů průvodce českobudějovickými ulicemi, kteří uvedli, že na Pražském předměstí žilo více česky mluvících obyvatel.¹⁷⁰ O něco méně dam žilo ve vnitřním městě (205) a na Vídeňském předměstí (102). Poskrovnu pak bylo zastoupené Linecké předměstí, které uvedlo jako své bydliště pouze 17 členek,¹⁷¹ což pro změnu způsobila převaha německého obyvatelstva v této části města.¹⁷² Ve všech zmíněných lokalitách se však počet dam pohybuje ve vyšších číslech, pokud jsou do výpočtu zahrnuty i členky, které v určité čtvrti nebydlely po celou dobu svého členství.¹⁷³

---

¹⁶⁸ Město tvoří od roku 1970 sedm obvodů, přičemž do čtyř z nich spadají i zmíněné čtvrti. Více D. KOVÁŘ – P. KOBLASA, *Ulicemi*, s. 12-17, 21.

¹⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 13.

¹⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 14.

¹⁷¹ Blíže Graf č. 3.

¹⁷² Blíže R. SAK, *Češi a Němci*, s. 83.

¹⁷³ Pro zajímavost a určitou představu lze uvést, že v roce 1921, tedy v době šestařicetileté existence spolku Ludmila, měly České Budějovice 2 352 domů, z toho nejvíce bylo na Pražském předměstí, kde bylo 1 208 domů, dále následovalo Vídeňské předměstí s 597 domy, vnitřní město se 430 a nakonec Linecké předměstí s 320 domy. Více Karel KUČA, *Urbanistický vývoj*, in: *Encyklopedie*, s. 582-590, zde s. 587-588.

Ze zmíněných 727 členek, u nichž bylo uvedeno bydliště, pobývalo 507 dam po dobu svého členství v Českých Budějovicích ve stejné ulici. Mimo město, ať již v blízkém okolí či vzdálenějších městech a obcích, mělo trvalý pobyt 19 členek, jak již bylo ostatně uvedeno. V rámci města se pak stěhovalo 182 dívek a žen, které se přemísťovaly jednak v rámci jednotlivých městských čtvrtí, jednak z jedné části do druhé. Z Českých Budějovic se vystěhovalo 14 členek (nejvzdálenějším místem byla Praha a Brňany nad Ohří, v rámci jižních Čech pak Trhové Sviny, jinak se jednalo o lokality nedaleko Českých Budějovic). Naopak do jihočeské metropole se přistěhovalo 5 dam, které až na jednu výjimku byly z míst, které jsou dnes součástí Českých Budějovic.¹⁷⁴

Jaké konkrétní důvody vedly členky spolku Ludmila k přestěhování, nelze na základě dochovaných pramenů zcela jednoznačně říci. Lze pouze odhadovat, že roli sehrály nejen finance a touha po lepším bydlení, ale také rodinný stav členek a jejich společenské postavení.

Co se týče rodinného stavu, je možné sledovat, jak se proměňoval u jednotlivých členek během jejich působení ve spolku. Přestože dostupné prameny poskytovaly u tohoto sledovaného jevu téměř kompletní záznamy, je na místě upozornit, že i přesto nebyly bezchybné, neboť v některých případech nebylo zcela jasné, zda se jedná o dívku či paní. Avšak i přes tento handicap je výsledek jednoznačný. Ve spolku Ludmila se angažovalo více vdaných žen než svobodných dívek či vdov, a to zcela převažujícím způsobem.

Při zápisu jednotlivých dam za členky spolku se do jeho činnosti nejméně zapojily ovdovělé ženy, kterých bylo pouze 14. Více bylo svobodných dívek, kterých se zaregistrovalo 211, tedy necelých 22% z celkového počtu dam tvořících členskou základnu. Největší zájem o spolkovou činnost však projevíly vdané paní, jejichž počet značně předchází dvě skupiny převyšoval, neboť jich do spolku přistoupilo 737, tedy přes 76%. Pouze u pěti členek nebylo uvedeno v okamžiku jejich vstupu žádné postavení v rámci rodiny.¹⁷⁵ Vzájemný poměr mezi jednotlivými skupinami žen nebyl, zcela logicky, po celou dobu stejný. V okamžiku zrušení členství došlo pouze u jediné kategorie k patrnému navýšení, neboť spolek opouštělo 113 ovdovělých dam, což byl nárůst pohybující se okolo 10%, který lze spojovat s tragickými událostmi, které přineslo 20. století, ale také s přirozeným úbytkem jedinců. Svobodné dívky se ve čtyřiatřiceti případech během

---

¹⁷⁴ Srov. Graf č. 4 a Tabulka č. 1, v níž jsou podrobněji uvedeny jednotlivé lokality, ve kterých dámy bydlely.

¹⁷⁵ Blíže Graf č. 5.

svého působení ve spolku provdaly, což vedlo k poklesu jejich zastoupení, neboť jich spolek opustilo 177. Oba předchozí jevy, tj. zvýšený počet vdov a úbytek svobodných dívek, měly vliv i na početnost skupiny vdaných paní, kterou tvořilo 675 vystupujících členek. Pro kompletnost údajů je třeba dodat, že pouze u dvou z pěti členek, u nichž nebyl uveden rodinný stav při vstupu do spolku, jej nebylo možné určit ani při jejich odchodu.¹⁷⁶

Dámský spolek Ludmila byl tedy, jak vyplynulo z předchozích odstavců, spolkem vdaných paní, které kromě péče o manžela, děti a domácnost pomáhaly chudým dětem k lepšímu životu, českým dívkám ke vzdělání a široké veřejnosti k zábavě. To, že se tak velký počet žen (paní i dívek) mohl na této činnosti podílet, nesouviselo pouze s jejich sociálním či vlasteneckým cítěním nebo dobou, ve které žily, ale též s možnostmi jednotlivých rodin, zejména s jejich společenským postavením.

Z celkového počtu členek, tj. 967, bylo možné zjistit pouze u 381 jejich místo ve společnosti (odvozené od manželova statusu) či samostatnou profesi. Z výzkumu vyplynulo, že všechny tyto dámy patřily ke střední a vyšší vrstvě společnosti, neboť u žádné nebylo uvedeno povolání, ať její či manželovo, které by ji řadilo mezi nižší vrstvy. Toto zjištění vcelku koresponduje s obecným významem spolkových aktivit, do nichž se zapojovali především lépe situovaní jedinci.

Socioprofesionální příslušnost jednotlivých dívek a žen lze vyčíst pouze z jediného dochovaného archivního pramene, a to z knih vybraných příspěvků, kde jsou tyto informace uváděny s mezerami pro období let 1917-1949. Vzhledem k ne zcela řídkému jevu budování kariéry, tj. profesnímu růstu jednotlivých mužů, kdy během spolkové činnosti své ženy, dcery povýšili (například učitel na ředitele či školního radu), anebo provdání členek spolku, bylo nutné stanovit si, jak s těmito daty pracovat. Nakonec autorka zvolila tzv. princip prvního uvedeného, což v praxi znamená, že se do výpočtů dostaly údaje, které byly u dané dámy uvedené po jejím vstupu do spolku či nejbližše tomuto okamžiku.

Třiačtyřicet dam z oněch 381 bylo samostatně činných. Nejvíce jich vykonávalo profesi učitelky (14, dvě tak činily před svým provdáním). Pět členek zastávalo řídicí funkce, neboť tři byly ředitelkami škol, jedna ředitelkou pensionátu a jedna zástupkyní ředitelky školy, ta se ovšem během svého působení ve spolku vypracovala na pozici ředitelky.¹⁷⁷ Čtyři dámy působily jako úřednice, z toho dvě na poště. Po jedné pak byla

---

¹⁷⁶ Více Graf č. 6. Porovnání jednotlivých skupin přináší Graf č. 7.

¹⁷⁷ Mnohé z nich působily ve spolkových ústavech.

zastoupena modistka, pěstounka opatrovny (později vedená jako učitelka) a také lékařka. Devět dam vlastnilo různé nemovitosti (dům, obchod) a šest se považovalo za soukromnice. Nejvyšší vrstvu společnosti pak zastupovaly dvě členky, u nichž byl uveden sociální status šlechtična.¹⁷⁸

U 338 dam bylo možné určit jejich společenské postavení pouze podle profese manžela, případně otce. Zde bylo nutné si jednotlivé profese rozdělit do uměle vytvořených skupin. Klíč pro třídění představovalo potřebné vzdělání, zaměstnanecký poměr, společenská prestiž a odvětví, pod které dotyčné profese spadaly. Početně nejvíce obsáhlou se stala kategorie lékařů a učitelů čítající 72 mužů. Z toho 47 bylo zaměstnáno ve školství (16 jako ředitelé škol, 31 jako profesori a učitelé na místních školách, výjimkou byl jeden univerzitní profesor) a 25 ve zdravotnictví (lékařů bylo 19, z toho jeden na pozici primáře, a 6 lékárníků). Devětapadesát manželů členek spolku se živilo jako drobní živnostníci, dopravci, výrobci a řemeslníci, mezi které byli započítáni například kožišníci, krejčí, pekaři, řezníci, sládcí, restauratěři, klenotníci, pasíři, knihkupci, drogisté, obchodníci, speditěři či soukromníci. Početnost jednotlivých profesí se však kromě obchodníků, kterých bylo 26, pohybovala v rozmezí od jedné do tří. Úředníků pracujících ve státní správě bylo zaznamenáno 41. Jednalo se zejména o různé inspektory a kontrolory, berní ředitele a správce či školní, soudní, finanční, císařské a jiné rady. Čtvrté místo v žebříčku frekventovanosti profesí obsadili vlastníci nemovitostí a firem a větší podnikatelé, jejichž počet dosáhl čísla 34. Sem byli zařazeni majitelé domů, různých obchodů, dále též například majitel sanatoria, pohřebního ústavu, pily, dolů a v neposlední řadě pak velkoobchodníci, továrníci a statkáři. Z této skupiny byli nejvíce zastoupeni továrníci (8) a velkoobchodníci (7). Devěadvacet mužů potřebovalo pro své zaměstnání technické vzdělání. To platilo pro čtrnáct inženýrů, deset stavitelů, tři vrchní geometry a dva architektky. Zvláštní skupinu pak vytvořili ředitelé a správci státních i soukromých firem (27), v níž lze nalézt kromě knížecího správce i správce nemocnice, pivovaru či plynárny a z ředitelů pak například ředitele továren, dolů, pošty nebo bank. Poslední jmenovaná funkce byla v rámci kategorie nejpočetnější (11). Prestižní povolání spojené se soudnictvím vykonávalo třináct manželů, kteří byli ve třinácti případech advokáty, ve čtyřech prezidenty soudu, ve dvou notáři a po jednom soudcem, vrchním státním návladním a prokuristou banky. V soukromých i státních institucích pak pracovalo dvaadvacet úředníků, mezi které byli započítáni kromě blíže nespecifiko-

---

¹⁷⁸ Blíže Graf č. 8.

vaných úředníků či poštovních úředníků také účetní a tajemníci. Jednadvacet mužů bylo činných v armádě či policii. Mezi armádními hodnostmi převládali plukovníci (8), o polovinu méně bylo podplukovníků a o další polovinu méně generálů, po jednom se vyskytovali major, kapitán a plukovní zdravotník. Policejní složku zastupovali dva vrchní inspektoři, jeden vrchní komisař a major četnictva. Svobodná umělecká povolání vykonávali pouze dva muži, jeden dirigent a jeden fotograf.¹⁷⁹ Osm povolání manželů dam zapojených do činnosti spolku nebylo možné zařadit do žádné z výše uvedených skupin, měl-li se dodržet nastíněný princip třídění. Jedná se o dva starosty, jednoho říšského poslance, městského tajemníka, disponenta, strojevdce, vrchního dílvedoucího a nijak blíže specifikovaného radu.¹⁸⁰

Jak tedy vyplývá z výše uvedeného, nejnižší postavení ve společnosti v rámci spolku měly manželky mužů vykonávajících řemeslo či mající živnost. Přesto ale tyto ženy nelze brát jako chudé, neboť patřily jen do nižší střední vrstvy společnosti. To, že tento status byl považován de facto za obecně platící pomyslnou hranici určující, které dámy se mohly zapojit do spolkových aktivit, bylo dáno i členskými poplatky, které bylo nutné platit a na které by níže postavené ženy neměly finanční prostředky.

Výše členských příspěvků, která se během existence spolku proměňovala, byla odvozena především od typu členství jednotlivých dívek a paní. Nejvíce platily dámy, které se staly zakládajícími členkami, o něco méně pak členky přispívající a činné. Patrně pouze majetnost či případná nemajetnost jednotlivých rodin měla vliv na to, jakým členem se která dáma stala. Typologii členství podle výše zmíněných skupin lze sledovat v knihách obsahujících seznamy členů, kdy je u každé členky připsáno, za jakého člena přistupuje. To je však možné pouze do roku 1925. Poté již seznamy členů nejsou dochovány a jiné prameny tyto informace primárně neuvádějí. V knihách vybraných příspěvků jsou sice údaje o výši jednotlivých poplatků, ale nelze podle nich zcela přesně určit, o jaký typ členství se jedná. Z tohoto důvodu vychází následující závěry ze záznamů v seznamech členů, ve kterých bylo možné zjistit druh členství u 746 dívek a žen.

Ačkoliv tedy v následujících výpočtech chybí 221 dam, u nichž členství nebylo možné určit většinou z důvodu jejich pozdějšího vstupu do spolku, lze výsledky považovat za platné i pro ně, neboť jedna kategorie členů výrazně převyšuje ostatní. Jedná se o přispívající členky, kterých ze 746 působilo ve spolku 643. Oproti tomuto číslu se v

---

¹⁷⁹ Pravděpodobně se jednalo o živnostníka.

¹⁸⁰ Srov. Graf č. 9. Podrobné rozdělení a zastoupení jednotlivých profesí podává Tabulka č. 2.

pouhých desítkách pohybovaly počty členek činných (52) a zakládajících (30). U jedenadvaceti dam, které nebyly zahrnuty do předchozího výčtu, pak došlo během jejich zapojení do činnosti spolku Ludmila ke změně členství – v osmi případech se z přispívající členky stala činná, v šesti z činné přispívající, ve čtyřech ze zakládající přispívající, ve dvou ze zakládající činná a u jedné z přispívající zakládající.¹⁸¹

Jako každá spolková organizace měl i spolek Ludmila své čestné členy, v tomto případě tedy členky. Vzhledem k dlouholeté existenci spolku však poněkud překvapuje fakt, že jejich počet, alespoň podle dochovaných pramenů, nepřevyšuje číslo pět. Na valné hromadě konané 16. března 1890 byla první čestnou členkou zvolena spisovatelka Karolína Světlá, která o dva měsíce později obdržela diplom. Ke zvolení druhé členky, Antonie Macháčkové, dlouholeté pokladní spolku, mělo podle Rudolfa Strnada dojít v dubnu 1909. Výroční spolkové zprávy však o tomto vyznamenání nic neuvádějí kromě lakonického údaje, že se počet čestných údů zdvojnásobil, a ani záznamy ze schůzí se o této skutečnosti nezmiňují.¹⁸² Ke jmenování třetí a čtvrté čestné členky pak došlo v roce 1911 při příležitosti oslav pětadvacetiletého trvání spolku.¹⁸³ Na řádné valné hromadě 3. března byla zvolena bývalá místopředsedkyně spolku Marie D. Nováková, která se během roku odstěhovala do Prahy,¹⁸⁴ a na mimořádné schůzi svolané na 13. května dosavadní předsedkyně Jana Zátková. O pět let později, 23. března 1916, se doživotně čestnou místopředsedkyní stala Selina Hložková, čímž jí „ludmilky“ poděkovaly za její věrné služby, neboť se ve stejný okamžik své funkce pro nemoc vzdala.¹⁸⁵ Tím je však výčet takto vyznamenaných členek u konce.

Dnes se jeví tento seznam jako neúplný, a to zejména proto, že v dobách první republiky, na níž se nahlíží jako na zlaté časy, by se dalo očekávat, že poctou čestného členství bude vyznamenáno více příslušnic dámského spolku,¹⁸⁶ které po dlouhá léta usilovně pracovaly na jeho sociálním a školském programu. Takovouto neúnavnou a

¹⁸¹ Viz Graf č. 10.

¹⁸² Srov. R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 19; *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Čes. Budějovicích za rok 1908-1909*, České Budějovice 1909; *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Čes. Budějovicích za rok 1909-1910*, České Budějovice 1910, zejm. s. 6 a SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihy zápisů schůzí výborových a valných hromad 1906-1925*, nestránkováno.

¹⁸³ Spolek slavil toto jubileum se zpožděním, neboť výročí připadlo již na rok 1910.

¹⁸⁴ Ve fondu spolku Ludmila je dochován děkovný dopis M. D. Novákové „za vzácné a vysoké vyznamenání, kterého se mi [...] za příliš skromné mé spolupůsobení dostalo [...]“. Více SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Čestné členství, vyloučení členek neárijského původu, rezignace 1909-1946*, inv. č. 21, sig. II, kart. 1.

¹⁸⁵ I nadále ovšem zůstala členkou spolku. Srov. SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihy zápisů schůzí výborových a valných hromad 1906-1925*, nestránkováno a R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 19-21. Rezignační dopis S. Hložkové viz SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Čestné členství, vyloučení členek neárijského původu, rezignace*.

¹⁸⁶ Prameny dokládají udílení této pocty pouze pro dobu habsburské monarchie.

podle pramenů neoceněnou „ludmilkou“ byla kupříkladu Adolfina Lišková-Vostrá, která spolkové činnosti věnovala třiačtyřicet let svého života a po dobu předsednictví Jany Zátkové byla její nejuvěrnější spolupracovnicí. To, že se údaje o čestném členství nedochovaly z dob pozdějších, tedy třicátých a čtyřicátých let 20. století, není vzhledem k panujícím poměrům a omezené spolkové činnosti natolik udivující. Je tak více než pravděpodobné, že v oněch dobách nebylo ani pomyšlení na takováto vyznamenání.

4.2 FUNKCIONÁŘKY

Po celou pětadesátiletou existenci spolku byly obsazovány funkce předsedkyně, místopředsedkyně, jednatelky a pokladní. Kromě nich se vyskytovaly ve spolku i již dříve zmiňované revizorky účtů, správkyně knihovny¹⁸⁷ či správkyně domu¹⁸⁸ a nemalou roli sehrály také paní a dívky, které působily v rozličných výborech (spolkovém, zábavním aj.). Z dnešního pohledu ovšem nemá větší význam rozepisovat se blíže o obsazení jednotlivých výborů, neboť dámy, které se v nich angažovaly, jsou z velké části pro současné generace zcela neznámé.¹⁸⁹ Proto je pozornost na následujících několika málo stranách věnována těm nejdůležitějším funkcím v rámci spolkové samosprávy a jejich reprezentantkám, tedy již výše zmíněné předsedkyni, její zástupkyni, jednatelkám a funkcionářkám starajícím se o spolkové účetnictví, kterým s touto činností, vzhledem k jejich omezené znalosti této problematiky, ochotně pomáhali mužští rádci, zejména August Zátka.

Na špičce vedení spolku se za celou dobu jeho trvání vystřídal pouze čtyři dámy. Vezme-li se v potaz, že Ludmila vyvíjela svou činnost po dlouhých pětadesát let, působí toto zjištění značně překvapivě. A to především pro jedince neznalé poměrů, neboť při bližším pohledu na jednotlivé dámy, jejich zásluhy a dobu, po kterou tuto funkci vykonávaly, se již tento fakt nejeví tak zvláštním. Předsedkyněmi Ludmily¹⁹⁰ se

---

¹⁸⁷ O funkci tzv. knihovni bude více pojednáno v kapitole věnující se činnosti „ludmilk“, v části přibližující existenci spolkové knihovny.

¹⁸⁸ Tento post nebyl obsazován po celou dobu existence spolku, dámy tak činily pouze do počátku roku 1911, kdy schválily změnu stanov. Žofie Bláhová, dlouholetá správkyně domu, následně zastávala nově zavedenou funkci druhé jednatelky.

¹⁸⁹ Pro představu lze uvést, že počet dam, které do roku 1935 pracovaly ve výborech, případně byly zvoleny jako náhradnice, se pohyboval okolo sto dvaceti. Revizorkami účtů bylo po stejnou dobu patnáct členek. Srov. SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Funkcionářky, členky výboru 1885-1949*, inv. č. 21, sig. II, kart. 1.

¹⁹⁰ Spíše pro připomenutí budiž zde uvedeny úkoly prvních dam spolku, které v tomto postavení měly podle stanov svolávat schůze a předsedat jim, být informované o veškeré korespondenci mezi spolkem a

totiž staly ženy, které spolkové činnosti zasvětily celý svůj život, případně je se zakladateli spolku pojilo silné příbuzenské pouto a touha podílet se na zlepšování života mládeže, zejména dívek.

O první předsedkyni Janě Zátkové již bylo krátce pojednáno v souvislosti s ustavením spolku a vzhledem k její výjimečnosti je jí věnována i závěrečná část této kapitoly. Přesto ji v následujícím výčtu nejdůležitějších členek Ludmily nelze zcela opominout. Jana Zátková totiž zmíněnou funkci vykonávala od spolkových počátků v roce 1885 až do své smrti v roce 1933, tedy po celých úctyhodných osmačtyřicet let.¹⁹¹ Její opětovná znovuzvolení dokazují lépe než cokoli jiného, jak si ji její souputnice vážily, jak oceňovaly její empatii, zápal pro věc, zkušenosti i schopnosti. Obdobného uznání se dostalo i její nástupkyni, kterou se na devět let, tj. do roku 1943, stala již zmíněná Adolfina Lišková-Vostrá, která předtím působila čtrnáct let jako místopředsedkyně spolku. Za jakousi prozatímní předsedkyni, vzhledem k válečným poměrům znemožňujícím řádnou správu spolku a nečekanému úmrtí A. Liškové-Vostré, lze považovat Emilii Marešovou, která po dvou letech předala vedení spolku na základě řádné volby své dceři Ludmile Zátkové.¹⁹² Ta se stala poslední předsedkyní dámského spolku Ludmila, neboť za jejího vedení došlo vlivem vnějších okolností k ukončení jeho existence.

I obě posledně jmenované dámy byly před svým zvolením do nejvyšší funkce místopředsedkyněmi – E. Marešová doslova pár let (což opět souviselo s probíhající druhou světovou válkou), zatímco L. Zátková téměř deset let.¹⁹³ Kromě nich a A. Liškové-Vostré se v pozici druhé dámy spolku, jejímž úkolem bylo zastupovat předsedkyni kdykoliv to bylo potřeba, vystřídalo osm „ludmilek“, jejichž úřadování nemělo až na dvě výjimky dlouhé trvání. Jednou z nich byla opět již dříve zmíněná Selina Hložková, která svou funkci, do níž byla po delší přestávce znovuzvolena, zastávala jedenáct let, druhou pak jedna z nejdéle evidovaných členek Marie Hromadová, vykonávající tento úřad po čtrnáct let. Od roku 1911 až do roku 1950 byl úřad místopředsedkyně rozdělen mezi dvě funkcionářky, tj. mezi první a druhou místopředsedkyni, kterými se prvně

---

jinými institucemi či jedinci, podepisovat spolu s jednatelkou veškeré písemnosti, dbát na pořádek ve spolkových záležitostech či dohlížet na vykonání usnesení vzešlých ze schůzí.

¹⁹¹ Vzhledem k nedávné historii českých zemí je více než vhodné podotknout, že jak Jana Zátková, tak i další funkcionářky spolku Ludmila byly vždy zvoleny na základě zcela svobodného rozhodnutí valné hromady, nejednalo se tedy o předem dané doživotní funkce, ačkoliv je dámy zastávaly po několik funkčních období.

¹⁹² Ludmila Zátková byla zároveň, jak napovídá i její vydané příjmení, příbuznou Jany Zátkové, když se v roce 1926 stala ženou jejího syna Vlastislava.

¹⁹³ Ludmila Zátková byla místopředsedkyní opakovaně.

staly, po krátkém intermezzu Marie Netukové, právě před chvílí jmenované dámy – S. Hložková a M. Hromadová. Jak již bylo výše uvedeno, S. Hložková byla za svou činnost vyznamenána čestným členstvím,¹⁹⁴ které bylo před ní uděleno i Marii D. Novákové, v celkovém pořadí čtvrté místopředsedkyni, vykonávající tento úřad po šest let.

V pozici jednatelek, jejichž náplní práce bylo vést veškerou písemnou agendu spolku, se celkem vystřídalo deset členek, přičemž jedna – již několikrát uvedená A. Lišková-Vostrá – ve dvou rozdílně dlouhých obdobích. Nejdéle tuto funkci však zastávala Anna Vondrušková, která tak činila posledních patnáct let existence spolku. V letech 1910-1924 byl i tento úřad dublován. Prvními takto zdvojenými jednatelkami byly A. Lišková-Vostrá a Žofie Bláhová, která předtím zastávala funkci správkyně domu a ve spolku působila od jeho počátků až do své smrti v roce 1915. Jednatelkou, druhou v celkovém pořadí, byla po osm let i Filomena Novotná, učitelka, která se zároveň zapala i do dějin jedné ze spolkových škol, když po nějakou dobu na ní nejen vyučovala, ale rovněž stála v jejím čele.

Pokladními se v průběhu let stalo devět dam. Této funkce se ujala kromě již jmenované Marie Netukové kupříkladu čestným členstvím vyznamenaná Antonie Macháčková či manželka hlavního iniciátora vzniku spolku Anna Mrňávková. Nejdéle se o spolkové účetnictví starala dlouholetá „ludmilka“ Josefa Tůmová, která tak činila od roku 1918 až do zániku spolku. Před ní na účty dohlížela v rozmezí dvou let Božena Zubaníková, která v tutéž dobu byla i druhou jednatelkou, kteroužto funkci převzala po zemřelé Ž. Bláhové.¹⁹⁵

4.3 PODPOROVATELÉ SPOLKU

Zvláštní skupinu v rámci členské základny spolku Ludmila tvořili tzv. podporovatelé. Těmi mohli být podle stanov pouze muži, kteří spolek podporovali (odtud tedy jejich označení) pravidelnými ročními finančními příspěvky v určité minimální výši. Informace o nich jsou dostupné do roku 1928, ve kterém přestali být evidováni v členských seznamech.¹⁹⁶ Pro následující období však není zcela zřejmé, zda již páno-

---

¹⁹⁴ Této pocty se S. Hložkové dostalo na konci druhého období v roce 1916. Ve spolku však působila nadále, a to až do své smrti v roce 1926.

¹⁹⁵ Blíže Tabulka č. 3. Informace o náplni práce funkcionářek podle stanov srov. SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, Zřízení a likvidace spolku, *Spolkové stanovy*.

¹⁹⁶ Informace o podporovatelích spolku byly zjišťovány především se seznamů členů a seznamů vybraných příspěvků, v nichž byli evidováni, a také z výročních zpráv spolku. Ve fondu spolku se rovněž na-

vé neměli o tuto pozici zájem či zda byli poté zapisováni do speciálních knih, které se ovšem do dnešních dnů nedochovaly.

Závěry, které lze tedy ze záznamů do roku 1928 vyvodit, vyplývá, že celkem přispívalo „ludmilkám“ na jejich činnost devětadvacet příznivců, přičemž kromě tří – vrchního inspektora banky Františka Šolce a duchovních Adolfa Rodlera a Jana Skácela – tak všichni činili až v průběhu 20. století.¹⁹⁷ Finanční pomoc poskytovali dámám jak muži, kteří měli ke členkám příbuzenskou vazbu, tak také ti, kteří chtěli pouze nějakým způsobem podpořit českou stranu v rámci nacionálního potýkání v jihočeské metropoli. Vyloučena samozřejmě není ani kombinace těchto dvou pohnutek, které ostatně spolu, zvláště v prostředí Českých Budějovic na přelomu 19. a 20. století, úzce souvisely.

Mezi první skupinu podporovatelů, tedy mužů, jejichž manželky, matky, dcery aj., se angažovaly ve spolkových aktivitách, lze po pomnutí jejich případného vlasteneckého záměru zařadit například profesora českého gymnázia Václava Bendíka, profesora hudby Antonína Šebestíka či říšského poslance Františka Vodňanského, jejichž ženy Františka, Karla a Marie byly po několik desetiletí členkami Ludmily.¹⁹⁸ Příklad pro vlastenecký a příbuzenský motiv zosobňuje František Tůma, školní rada a zároveň po jistou dobu i ředitel dívčích škol udržovaných právě dámským spolkem Ludmila, v jehož rodině se vyskytovalo hned několik „ludmilk“. Kromě něj poskytoval své finance i Albert Maysl či Theodor Kasper, tedy muži, kteří byli s činností spolku, především s tou školskou, značně spjati, na což bude ostatně podrobněji poukázáno v následující kapitole.

Doba, po níž pánové pomáhali dámám peněžitými částkami, byla povětšinou krátká, v rozmezí několika málo let. V ojedinělých případech však muži dotovali spolkovou činnost po více než deset či dokonce dvacet let. Takovými dlouholetými podporovateli byli již výše jmenovaní jedinci – T. Kasper, A. Rodler, F. Šolc a F. Tůma, po jejichž bok je třeba zařadit ještě lékaře a majitele sanatoria Bohumila Růžičku.

Ačkoliv stanovy umožňovaly „ludmilkám“ přijímat podporu pouze od mužů, je možné objevit v pramenech jednu výjimku, kterou představují v počátečních letech první republiky příspěvky od Odboru zemské ústřední jednoty učitelek.

---

cháží několik málo listů, na nichž jsou tito dobrodinci zaznamenáni, avšak jsou to kusé údaje s mírně problematickým časovým zařazením (pravděpodobně pochází z prvních let existence spolku), navíc jejich pravdivost nelze zcela ověřit. Proto nebyl na tyto materiály brán zřetel. Zároveň je tedy potřeba pohlížet na závěry v hlavním textu s jistou rezervou.

¹⁹⁷ Jmenovaní pánové spolek podporovali od roku 1885 (A. Rodler) či od roku 1897 (J. Skácel, F. Šolc).

¹⁹⁸ V případě V. Bendíka je pravděpodobné, že ve spolku působila i další jeho příbuzná, snad švagrová.

4.4 KLÍČOVÁ OSOBNOST SPOLKU – JANA ZÁTKOVÁ (1859-1933)¹⁹⁹

S trochou nadsázky lze říci, že nebýt Josefa Mrňávka a Augusta Zátky, tedy mužů, kteří přišli s myšlenkou na založení českého dámského spolku, nebyl by pravděpodobně spolek, jaký představovala Ludmila, vůbec založen, a nebýt Jany Zátkové, dlouholeté předsedkyně tohoto spolku, zřejmě by nenabyl takového významu a dlouhého trvání. I tak lze uvést podkapitulu týkající se života a činnosti Jany Zátkové, neboť její zásluhou se jmenovaný spolek stal nejvýznamnějším dámským spolkem nejen v rámci Českých Budějovic, ale rovněž i jejich značně vzdáleného okolí, protože svou činností přesahoval hranice jižních Čech.

Johanna Anna Katharina, jak zní celé jméno Jany Zátkové,²⁰⁰ které dostala při křtu v den svého narození, spatřila světlo světa 30. dubna 1859 v domě čp. 236 v dnešní ulici U Černé věže v Českých Budějovicích jako třetí dítě a jediná předčasně nezemřelá dcera manželů Johanny a Jindřicha Klavíkových, příslušníků dvou významných jihočeských rodů, které se nesmazatelně zapsaly do historie jihočeské metropole.²⁰¹

Nejvýznamnějším předkem Jany Zátkové z matčiny strany byl její praděd Vincenc Strandl (1760-1842), který se po studiích filozofie a práva postupně propracoval přes nejvyšší hodnost u českobudějovického soudu (úřadu prezidenta kriminálního soudu s titulem císařského rady) do čela městské radnice, neboť ho 1. listopadu 1815 císař jmenoval purkmistrem Českých Budějovic. V této funkci setrval až do své smrti, ačkoliv poslední dva roky se jí pro svou nemoc nemohl již patřičně věnovat.²⁰² Jeho vnučka Johanna Schusserová (1835-1882) pak 5. září 1854 svým sňatkem s Jindřichem Klaví-

---

¹⁹⁹ Není-li uvedeno jinak, je tato podkapitola zpracována na základě již výše citované obhájené bakalářské práce autorky, případně z ní vytvořené studie, která je do dnešních dnů jediným uceleným pokusem o zachycení života a činnosti Jany Zátkové. Srov. K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková a TÁŽ, Jana Zátková (1859-1933). Životopisná studie*, Jihočeský sborník historický (v tisku).

²⁰⁰ Podoba jména Jany Zátkové byla proměnlivá (Johanna, Hany, Johanka, Jana). Změna ve jméně souvisela zřejmě jednak s dobou, ve které Jana Zátková žila, jednak s její výchovou a pozdějším manželstvím, neboť její výchova byla převážně německá, zatímco její manžel August byl mluvčím českobudějovických Čechů a ona jej v této činnosti horlivě podporovala. Vzhledem k tomu, že se nejpozději po vzniku samostatného státu začala podepisovat jako Jana, je v celé práci užívána pouze tato varianta jména, neboť tak podle mínění autorky vyjádřila své životní postoje.

²⁰¹ Viz J. MUK, *Z kroniky*, s. 11 a SOA Třeboň, Digitální archiv, fond Sběrka matrik Jihočeského kraje, *Matrika narozených 1858-1861*, s. 144, kniha 24.

²⁰² Jako čelný představitel města se Strandl mj. zasloužil o stavbu divadelní budovy (1818-1819) a o založení Krumlovských alejí při soutoku Malše s Vltavou, avšak marně bojoval proti zboření městských hradeb roku 1828. K purkmistrovskému úřadu mu magistrát vystavil doporučující vysvědčení, ve kterém bylo mimo jiné uvedeno, že je znalý jak slovem, tak písmem jazyka českého. Za své služby obdržel zlatou medaili. Více o Strandlovi pojednává K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková*, zejména s. 14-15; Miroslav BURIAN, *Konce městských hradeb a bran*, Jihočeské listy ze dne 28. 3., 1. 4. a 4. 4. 1936; J. MUK, *Z kroniky*, s. 4; D. KOVÁŘ – P. KOBLASA, *Purkmistři a starostové*, s. 451-452 a nejnověji D. KOVÁŘ, *Muži*, s. 50-52.

kem (1830-1874)²⁰³ propojila svůj rod s původně obchodnickou rodinou Klavíků, mající kořeny v druhém největším jihočeském městě té doby – v Táboře. Jindřich Klavík byl synem nejvýznamnějšího člena tohoto rodu – Františka Josefa, který se stejně jako Vincenc Strandl stal, po přestěhování do jihočeské metropole a zdejší úspěšné obchodnické kariéře, českobudějovickým purkmistrem, jak již bylo ostatně zmíněno v první kapitole této práce.

Jana Zátková trávila zimní měsíce svého dětství v městském domě na Pražské silnici, letní pak na statku v Remlových Dvorech,²⁰⁴ později zaměněného za dvůr Chňavu²⁰⁵ nedaleko Českých Budějovic společně s rodiči a třemi sourozenci – bratry Jindřichem (1855-1896), Josefem (1858-1930) a Ottou (1862-1925).²⁰⁶ Rodina se, jistě i vzhledem k čelní pozici F. J. Klavíka, přikláněla k „*budvajzrovství*“, což se projevilo již v tom, že manželství Janiných rodičů bylo národnostně smíšené – otec Jindřich ovládal jak svou mateřštinu, tj. češtinu, tak němčinu, zatímco matka Johanna, která „byla rozená Němkyně, i vychováním“ uměla pouze německy.²⁰⁷ To mělo jistě nemalý vliv na výchovu a vzdělání jejich dětí; neméně zajímavým je i fakt, že chůva sourozenců Klavíkových měla silné vlastenecké cítění a svým svěřencům vyprávěla česky o českých dějinách.²⁰⁸ Znalost obou jazyků se odrazila i na výběru škol, které Jana Zátková jako děvče školou povinné navštěvovala, a učitelů, kteří ji vyučovali soukromě doma.²⁰⁹

Vcelku poklidné rodinné soužití narušilo několik událostí – neznámá nemoc nejstaršího syna Jindřicha, která měla za následek jeho zlostnou povahu, a především předčasně úmrtí hlavy rodiny na černé neštovice. Klavíkova smrt uvrhla pozůstalé do obzvlášť nepříznivé finanční situace, která donutila vdovu rozprodat cenné věci, odevzdat dvůr a přestěhovat se s dětmi do skromnějších poměrů ve městě, kde získávala finanční

---

²⁰³ Viz soukromý archiv rodiny Zátků, Basilej, *Opis oddacího listu Johanny a Jindřicha Klavíkových*.

²⁰⁴ V minulosti skupina dvorů vzdálená dva kilometry od Českých Budějovic, která byla součástí obce Čtyři Dvory. V sedmdesátých letech 20. století na tomto místě vzniklo sídliště Vltava. Karel KUČA-Karel PLETZER, *Remlovy Dvory*, in: Encyklopedie, s. 460.

²⁰⁵ Dvůr Chňava se nacházel směrem na Prahu mezi Hosínem a Lhoticemi.

²⁰⁶ Sestra Marie, která se narodila jako čtvrtá v pořadí (po Janě Zátkové) zemřela v dětství. Srov. J. MUK, *Z kroniky*, s. 5.

²⁰⁷ Soukromý archiv rodiny Zátků, Basilej, *Rodinné paměti Vlastislava Zátky*, 1940, s. 39 (dále jen *Paměti V. Zátky*); TAMTÉŽ, Olga Balšánková, *Několik rodinných vzpomínek*, 1928, s. 12 (dále jen *Paměti O. Balšánkové*) a ANM Praha, f. Zátkovi, *Dopisy Jindřicha Klavíka synovi a manželce*, inv. č. 2886-2889, kart. 22.

²⁰⁸ Více František HUSÁK, *Žena vůdcova a vůdkyně. Za zemřelou paní Janou Zátkovou*, in: Třicátá prvá výroční zpráva českého spolkového dívčího reform. reál. gymnasia v Čes. Budějovicích za školní rok 1933/1934, České Budějovice 1934, s. 3-7, zde s. 3 a *Paměti V. Zátky* s. 255.

²⁰⁹ Základní vzdělání jí poskytla v té době dvojjazýčná staroměstská škola (Altstädter Schule), v létě studovala na německé obecné škole v Českém Vrbném a pravděpodobně rok na české klášterní škole pro dívky U sv. Josefa. Později ji vyučovali německé literatuře, českému jazyku, historii a cizím jazykům soukromě doma profesoři Jirsíkova gymnázia. Viz *Paměti V. Zátky*, s. 254-257.

prostředky pronájmem pokojů studentům. Vše tak činila na radu již mnohokrát zmiňovaného českobudějovického advokáta Augusta Zátky, který se ujal právního zastupování rodiny.²¹⁰ Tak došlo k seznámení budoucích manželů Zátkových – osiřelé, tehdy patnáctileté Jany a sedmadvacetiletého Augusta, který již v dobách námluv jako „nadšený horlитель pro všechno české“ započal s celkovým počesťováním své milé, které se odrazilo v jejím budoucím smýšlení, veřejné činnosti a společenském postavení. K slavnostnímu posvěcení jejich společné cesty životem došlo 27. července 1878, v den Zátkových jednatřicátých narozenin, kdy je v biskupské kapli oddal českobudějovický biskup Jan Valerián Jirsík.²¹¹

Novomanželé poté žili nějaký čas i s dalšími příslušníky rodiny²¹² v Zátkově rodném domě v Krajinské ulici. V roce 1887 se na krátkou dobu přestěhovali do domu na Říšské třídě, ale od roku 1891 bydleli i se svými třemi potomky, dcerami Olgou (1879-1960) a Bohumilou (1883-1971) a synem Vlastislavem (1887-1964),²¹³ na rohu náměstí ve druhém patře budovy patřící českobudějovické Záložně. Kromě tohoto bytu vlastnila rodina také letní vilu, postavenou v roce 1886 na nedalekých libničských pozemcích,²¹⁴ které Zátka zdědil po otci. Zde manželé hostili řadu významných osobností, jakými byli například národopisná pracovnice a inspektorka dívčích škol Renáta Tyršová, vůdce lužických Srbů, jazykovědec a folklorista Arnošt Muka, československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk, cestovatel Enrique Stanko Vráz, malíř Jan Dědina, českobudějovický biskup Martin Josef Říha či jeho nástupce v biskupském úřadu Josef Antonín Hůlka.²¹⁵

Jana Zátková během svého dlouhého života trpěla řadou zdravotních obtíží (národovým onemocněním prsu, žlučovou kolikou, migrénami), podrobila se i několika operacím, které však nebyly stoprocentně úspěšné a jejichž následky se jí připomínaly

²¹⁰ *Paměti O. Balšánkové*, s. 21-23 a F. HUSÁK, *Žena vůdcova*, s. 5.

²¹¹ F. HUSÁK, *Žena vůdcova*, s. 4-5 a *Paměti O. Balšánkové*, s. 71. V matrice oddání je uvedeno, že Zátka vstupuje do manželství ještě jako třicetiletý. Viz SOA Třeboň, Digitální archiv, f. Sběrka matrik Jihočeského kraje, *Matrika oddání 1871-1880*, s. 347, kniha 66.

²¹² Žil s nimi Augustův otec Hynek, jeho bratři Vlastimil a Dobroslav, kteří v té době byli ještě svobodní, a po nějaký čas i ovdovělá sestra Miloslava. Z rodiny Klavíkovy pak matka Johanna se svými syny.

²¹³ O životě dětí manželů Zátkových více K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková*, zejména s. 55-61.

²¹⁴ Obec Libnič (od roku 1920 psáno Libnič) se nachází tři kilometry severně od Rudolfova. V 17. století byl objeven léčivý pramen, díky němuž zde byly v následujícím století postaveny lázně, jejichž provoz trval dvě stě let. V 19. století byla obec považována za odpočinkové a výletní místo mnoha známých osobností, které především navštěvovaly své přátele, kteří si zde postavili své vily. Viz www.libnic.cz. Blíže k dějinám Libniče Florian FENCL, *Lázně Libnič s okolím*, Vodňany 1912; J. V. BOUCHAL, *Paměti Libniče*, České Budějovice 1926; Daniel KOVÁŘ a kolektiv, *Libnič a okolí*, České Budějovice 1995; Daniel KOVÁŘ – Karel KUČA, *Libnič*, in: Encyklopedie, s. 267 a Jiří CUKR, *Netradiční turistické cíle Českobudějovicka*, České Budějovice 2007, s. 64-66 (zde především souhrnné vysvětlení změny v názvu obce).

²¹⁵ Výčet osobností z F. FENCL, *Lázně Libnič*, s. 50 a D. KOVÁŘ a kol., *Libnič*, s. 42.

po řadu let.²¹⁶ I přes výše zmíněné nemoci však Jana Zátková žila plnohodnotný život, který vyplnila nejen rodinnými radostmi a starostmi, tedy péčí o domácnost, děti a manžela, ale také veřejně prospěšnou činností, kterou vykonávala pravděpodobně od osmdesátých let 19. století až do své smrti v roce 1933. Pod vlivem svého manžela se stala ženou, která přispěla svou aktivitou (spíše na politiku reagující než politickou) k tomu, že se jihočeská metropole mohla oprávněně nazývat českou. Díky svému společenskému postavení, které jednak předurčil její původ, jednak její manželství, a své čelní pozici v rámci dámského spolku Ludmila stála v popředí pročesky smýšlejících žen bydlících převážně v Českých Budějovicích.

O činnosti spolku Ludmila bude podrobně pojednáno v následující kapitole, proto na tomto místě postačí lehce vyzdvihnout roli Jany Zátkové v něm. Ta se každoročně účastnila vybírání peněz pro chudou českobudějovickou mládež, kdy se sběracími archy chodila po městě a často vybrala nejvyšší obnos. Nevyhýbala se však ani stříhání látek a šití oděvů pro tyto děti, na což ještě ve třicátých letech 20. století dojatě vzpomínal František Husák, spolupracovník manželů Zátkových, který si pamatoval oteklé prsty Jany Zátkové od nepoddajných a silných látek.²¹⁷ Stejně tak Jana Zátková vařila a rozdávala chudým dětem polévku (vše činily samozřejmě i ostatní členky spolku). Adolfina Lišková-Vostrá, její dlouholetá přítelkyně a spolupracovnice, o ní napsala: „Každý týden jedno celé půldne neúnavně rozdělovala polévku. Práce nemalá, když se uváží, že lžíce na rozdělávání byla tak velká, aby se tam vešel půl litru. Od nalití několika set hrnečků za půl dne bolela ruka ještě druhý den. Paní J. Zátková nedávala pouze polévku a chléb; každé chudé dítě bylo od ní ještě obdarováno. Co jen Kleinové, která víc než desetiletí vařila polévky, paní starostka celá léta svěřila a platila na výchovu chudých dětí! [...] Jednou [...] paní Zátková s Kleinovou svorně seděly na lavici a plakaly, že Karlíček, na kterého paní starostka celá léta platila, utekl k cirkusu. Ale to neodradilo šlechtnou paní, aby v nejkratší době neplatila zase na jiného Karlíčka. Nečekala ani

---

²¹⁶ V souvislosti s nádorem byla vystavena ozařování „radiem a röntgenem, které tehdy při své primitivnosti vyžadovalo dlouhého ležení“. Díky malé zkušenosti lékařů s rentgenem měla jejich pacientka spálené plíce, což „jí působilo únavné kašle a veliké bolesti při sebemenší rýmě“. Nejvíce ji však trápily migrény, které její syn popsal jako „úporné bolení hlavy, které, zejména v mladších letech, ji často na celý den upoutalo na lože; přitom často zvracovala, celý den ničeho nepojedla a druhého dne ‚byla slabá jak moucha.‘ Často mívala při tom tzv. ‚brňavku‘, které se vždy velice bála; dostávala mravenčení do rukou, nohou, jazyka, dásní, a pletly se jí i myšlenky“. Tento stav měl neblahý vliv na jakékoliv delší cestování, a proto Jana Zátková raději nikam nejezdila (vyjma lázeňských pobytů). K dílčímu zlepšení došlo až po padesátém roce jejího života. Viz *Paměti V. Zátky*, s. 264-267, 335, 341-342 a 344.

²¹⁷ R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 5-6, 13; *Paměti V. Zátky*, s. 328 a F. HUSÁK, *Kus práce*, s. 11.

nepočítala s vděkem.²¹⁸ Bez zajímavosti jistě není ani informace, že když dámy nevěděly, jak získat finanční prostředky na vaření polévek, přišla právě Jana Zátková s návrhem pouliční sbírky,²¹⁹ ke které dostala i starostův souhlas a na kterou přispěli jak čeští, tak němečtí obyvatelé města. Snad to bylo i proto, že to byla právě Jana Zátková, kdo dodával popularitu a půvab všem spolkovým aktivitám, neboť byla „duší a středem těchto podniků“, a to díky své vlídnosti, hovornosti a veselosti.²²⁰

Vlastislav Zátka se pravděpodobně právem domníval, že charitativní a společenské akce byly jeho matce mnohem bližší než starost o školské ústavy, k nimž „nikdy tak nepřilnula“, ačkoliv se staly hlavním cílem působení spolku Ludmila. Sám si to pak vysvětlil tím, že k zakládání a udržování jakož i k vedení školních ústavů bylo zapotřebí jistých odborných vědomostí a zkušeností, které jeho matka jako žena v té době nemohla mít. Ač tvrdil, že veškeré podněty k činnosti spolku vycházely od jeho otce, neupřel své matce zásluhy na poli sociálním, které označil za její vlastní.²²¹

Přesto měla Jana Zátková o spolkové školství zájem. To dokazuje například vyprávění její dcery Olgy o vyšší dívčí škole pokračovací, z jejíž existence a vývoje měla největší radost, zřejmě i proto, že byla jakýmsi prvním společným dítětem manželů Zátkových na poli školském. Kromě toho měla v oblibě večerní kurzy pro služky a dělnice, kde se dívky učily šít šaty, žehlit a kreslit stříhy, a později také kuchařský ústav.²²² Po otevření dívčího lycea a penzionátu, které ovšem neproběhlo zcela podle představ Jany Zátkové, která si přála tento slavnostní akt uskutečnit na svátek svaté Ludmily, se její pozornost, i ostatních členek spolku, obrátila právě k penzionátu, v němž mohly uplatnit své hospodyňské dovednosti.²²³ Jaký vztah k penzionátu měla Jana Zátková, dokládá Adolfina Lišková-Vostrá ve své vzpomínce: „S jakou láskou se starala o zařízení pokojů i kuchyně a jak neúnavně sháněla zásoby! Sama sestavovala jídelní lístek, denně

---

²¹⁸ Adolfina LIŠKOVÁ-VOSTRÁ, *Vzpomínka na paní Janu Zátkovou*, in: Sborník vzpomínek, s. 6-8, zde s. 7.

²¹⁹ Svůj nápad měla Jana Zátková komentovat slovy: „A co, nejde-li to jinak, půjdeme žebrot na ulici; děti hladovět nenecháme.“ Blíže A. LIŠKOVÁ-VOSTRÁ, *Vzpomínka*, s. 7.

²²⁰ *Paměti V. Zátky*, s. 327 a 329.

²²¹ TAMTÉŽ, s. 327 a 330.

²²² O. BALŠÁNKOVÁ, *Vzpomínám...*, in: Jubilejní výroční zpráva veřejné odborné školy pro ženskou povolání spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích, České Budějovice 1937, s. 15-17, zde s. 16. Stejná vzpomínka se vybavila Karle Mikuškovické, ředitelce Odborné školy pro ženskou povolání, při psaní řádků do školní kroniky o Janě Zátkové v roce jejího úmrtí, kde uvedla: „Sama Jana Zátková dotýkala se ve vzpomínkách často těchto prvních začátků, ale ráda zas přecházela k dnešku a těšila se z rozvoje naší školy, kterou jako první dílo ‚Ludmilino‘ velice milovala.“ SOkA České Budějovice, f. Veřejná odborná škola pro ženskou povolání, *Školní kronika 1930-1948*, školní rok 1933-1934, inv. č. 2.

²²³ *Paměti V. Zátky*, s. 331 a Albert MAYSL, *Z počátků Jihočeské Vesny*, in: Dvacátá pátá výroční zpráva českého spolkového dívčího reform. reál. gymnasia v Čes. Budějovicích za školní rok 1927/1928, České Budějovice 1928, s. 17-19, zde s. 18.

chodila do pensionátu i do jeho kuchyně a sama pečovala o stravu, čistotu a pohodlí svěřených dívek.²²⁴

Za doklad vzájemné náklonnosti mezi Janou Zátkovou a žačkami škol a chovankami penzionátu může posloužit informace z výroční zprávy lycea o výletě dívek v poslední neděli školního roku 1912-1913 do Libniče, kde je zakladatelka ústavů a předsedkyně správní rady Jana Zátková přátelsky přijala.²²⁵ Za další svědectví podporující tezi o oboustranných sympatiích lze pokládat slova Olgy Balšánkové, kterými popsala, jakou měla její matka radost, když mohla být do škol i do penzionátu přijata nemajetná žákyně zcela zdarma či případně se slevou.²²⁶ A v neposlední řadě pak i jakési shrnutí od Františka Husáka líčící nejen její vztah k mládeži: „Tvořila přítomnost, aby měla podíl na budoucnosti. Nebylo lepší přítelkyně štíhlých hochů – studentů a graciesních, pružných studentek. [...] Jakou mívala radost ze života, z rytmu hudby a mládí kdys na večírcích v útulné jídelně pensionátu nebo na odpoledních čajích! Vedla k jejich pořádání, aby dala mládí potřebnou ušlechtilou zábavu a při ní vedla ji nenápadně k jemnosti a urovnanosti. [...] Vždyť se snažila o nové šlechtictví ducha a práce. A mohl mít mládež někdo raději než tvůrkyň děvkých škol?“²²⁷

Péče o penzionát nebyla pro Janu Zátkovou pouze radostí. Její syn Vlastislav poznamenal ve svých pamětech, že měla těžkosti především se sháněním schopných ředitelk. Sama Jana Zátková si v roce 1928 stěžovala na penzionát v dopise své dceři Olze, neboť penzionátu podle ní chyběla disciplína a dohled.²²⁸ Ona sama už nemohla na vše dohlížet, neboť v té době se starala o svého nemocného muže. Ale spojení s „Ludmilinými“ ústavu měla nadále díky návštěvám jejich ředitelů v Libniči.²²⁹

A ač bylo dílo dámského spolku Ludmila v rámci dívčího školství ve městě nedocenitelného významu, přece někdy si Jana Zátková „tak čistě mateřsky“ posteskla, že se tak stalo pozdě, neboť její dcery těchto vzdělávacích ústavů mnoho neužily. K tomu Olga Balšánková ve své vzpomínce dodala: „Zdá se mi to nejlepším a nejtklivějším projevem uznání.“²³⁰

²²⁴ A. LIŠKOVÁ-VOSTRÁ, *Vzpomínka*, s. 6.

²²⁵ *Desátá výroční zpráva dívčího lycea spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích za školní rok 1912/1913*, České Budějovice 1913, s. 47.

²²⁶ O. BALŠÁNKOVÁ, *Vzpomínám...*, s. 16. Informace Olgy Balšánkové se sice vztahuje pouze na odbornou školu pro ženská povolání, neboť její vzpomínka je uveřejněna v jubilejní výroční zprávě této školy, ale je možno ji bez jakýchkoliv obav z nepřesnosti vztáhnout na všechny „Ludmiliny“ ústavy.

²²⁷ Viz F. HUSÁK, *Žena vůdcova*, s. 6.

²²⁸ Soukromý archiv rodiny Zátků, Basilej, *Dopis Jany Zátkové dceři Olze Balšánkové ze dne 9. 12. 1928*.

²²⁹ O. BALŠÁNKOVÁ, *Vzpomínám...*, s. 16. Zde je sice pouze informace, že takto byli manželé Zátkovi navštěvováni řediteli odborné školy, ale je více než pravděpodobné, že tak činili i ředitelé jiných ústavů.

²³⁰ O. BALŠÁNKOVÁ, *Vzpomínám...*, s. 16-17.

Uznání se dočkala i Jana Zátková, kterou valná hromada spolku Ludmila na svém zasedání v roce 1911 u příležitosti oslav pětadvacetiletého výročí vzniku spolku, zvolila za „veliké své zásluhy“ čestnou členkou.²³¹ O třináct let později se dámy na výborové schůzi usnesly, že se ve všech spolkových ústavech „v uznání neocenitelných zásluh“ a „na důkaz lásky a úcty“²³² bude nacházet portrét dlouholeté předsedkyně spolku Jany Zátkové.²³³

Poslední výborová schůze, které se Jana Zátková zúčastnila, se konala 23. dubna 1931. Na svou funkci předsedkyně spolku však nerezignovala, stále se o dění a činnost spolku zajímala, nadále o něj i jeho ústavy projevovала zájem.²³⁴ Avšak nemohla se ve spolku a jeho různorodých aktivitách již více angažovat vzhledem ke špatnému zdravotnímu stavu svého manžela Augusta, jenž kromě tělesných neduhů strádal i po psychické stránce.²³⁵ Za těchto okolností tedy bylo nutné, aby se o něj někdo čtyřicet hodin denně staral. Tohoto úkolu se ujala jeho žena, která však na tom nebyla zdravotně také nejlépe. Teprve po pěti letech neúnavné péče (asi v roce 1930), když již byla na pokraji svých sil, přenechala péči o nemocného ošetřovatelce.²³⁶ Mužovo ošetřování bylo namáhavé, jak po stránce fyzické, především vzhledem k jejímu věku (tehdy byla na dosah sedmdesátému roku života) a slabosti, tak i po psychické stránce, neboť bylo potřeba vykonávat i „odpor vzbuzující práce“. Nejhůře však na psychiku Jany Zátkové působila myšlenka vdovství, kterou pro zhoršující se manželův stav začala, ač nerada, statečně přijímat, neboť byla více než pravděpodobná, ale nakonec přeci jen nenaplněná.²³⁷ Již tehdy totiž bylo u Jany Zátkové patrné kornatění cév, poslední její vážná choroba, která se pro ni, i přes lázeňské pobyty a operativní zákrok, stala smrtelnou.²³⁸

---

²³¹ R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 19 a *Osmá výroční zpráva dívčího lycea spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích za školní rok 1910/1911*, České Budějovice 1911, s. 45.

²³² Zlatá Praha ze dne 2. 10. 1924, s. 64.

²³³ Tento úkol byl zadán tehdy populárnímu malíři a českobudějovickému rodákovi Františku Bohumilu Doubkovi (1865-1952). K němu více například Hynek RULÍŠEK, *Doubek*, in: *Encyklopedie*, s. 109-110 či nejnověji Sabina HAŠKOVÁ, *Českobudějovický odkaz malíře Františka Bohumila Doubka*, Výběr 46, 2009, č. 4, s. 278-287. Reprodukce portrétu Jany Zátkové byla otištěna ve Zlaté Praze ze dne 2. 10. 1924, s. 55.

²³⁴ Viz R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 26.

²³⁵ Zátka trpěl Alzheimerovou chorobou, která se u něj projevovала zapomnětlivostí, zmateností, nepoznáváním známých, přátel, spolupracovníků i blízkých osob či neobratným vyjadřováním. Jeho stav dospěl tak daleko, že se dostal mimo realitu a začal se obávat o svůj život, neboť se domníval, že se na něj připravuje atentát. Blíže ANM, f. Zátkovi, Vlastislav Zátka, *Vzestup a pád. Kus historie jihočeského rodu a kraje*, b.m. 1953, s. 14-15, inv. č. 2510, kart. 19.

²³⁶ *Paměti V. Zátky*, s. 335 a 345.

²³⁷ Přes všechny tyto obtíže se starala o svého životního partnera „obětavě a ochotně“. Blíže *Paměti V. Zátky*, s. 335 a 345.

²³⁸ Toto onemocnění se u Jany Zátkové projevovало především v noci, kdy ji sužovaly „nesnesitelné bolesti“, kvůli kterým většinu nocí probděla. Měsíc před smrtí, poté co prodělala trombózu v noze a pronesla: „Už jsem připravena odejít, má-li to být můj konec“, požádala lékaře o transfúzi, což jí mělo být

Jana Zátková, která i v posledních chvílích svého života myslela na milovaný spolek Ludmila a jeho ústavy,²³⁹ zemřela ve středu 20. září 1933 o půl jedné odpoledne ve věku čtyřiasedmdesáti let v letní rodinné vile v Libníči nedaleko Českých Budějovic.²⁴⁰ Její syn Vlastislav se domníval, že smrt pro ni byla spíše vysvobozením, protože „byla ušetřena dlouhého trapného umírání, když prý její choroba byla nevyléčitelnou“. Ošetřující lékaři se navíc domnívali, že i kdyby zákrok neprovedli, pacientka by přesto zemřela do několika týdnů a snad po ještě větším utrpení.²⁴¹

August Zátka se o skonu své ženy nikdy nedozvěděl, neboť byl již v tak špatném psychickém stavu, že jej bylo možno nechat při představě, že je Jana Zátková na léčení v Poděbradech a že se tedy opět vrátí domů.²⁴² To byl také důvod, proč se nezúčastnil jejího pohřbu, který se konal v sobotu 23. září 1933 a který byl i přes nepříznivé deštivé počasí „dojemným důkazem lásky a úcty, jíž zesnulá paní těšila se ve všech vrstvách občanstva“. Rozloučení s Janou Zátkovou, které podrobně zachytil českobudějovický tisk, začalo ve vile v Libníči, kde nad rakví promluvila Adolfína Lišková-Vostrá oceňující „její zásluhy o národní a kulturní potřeby Čechů budějovických i její péči o chudý český lid.“²⁴³ Po výkropu a mši svaté ve zdejším kostele byly ostatky zesulé převezeny na hřbitov sv. Otýlie v Českých Budějovicích. Zde utvořily dívky ze školních ústavů spolku Ludmila uličku, která vedla od hřbitovních vrat až ke hrobce a kterou prošel pohřební průvod. Nad rakví pak drželi čestnou stráž sokolové s rapíry. O proslov pozůstali požádali Františka Husáka, ředitele dívčího gymnázia, který „krásnými slovy poukázav k vznešenému, ušlechtilému charakteru zesulé paní a k její vlastenecké a kulturní práci, již tak obětavě konala po boku svého slovutného chotě“. Při jeho závěrečných slo-

---

vnuknuto při žádosti o boží pomoc. Následkem zákroku však skonala. Blíže *Paměti V. Zátky*, s. 345-346 a též e-mail RNDr. Augusta Zátky, vnuka Jany Zátkové, autorce ze dne 2. 6. 2008, v němž se odvolává na rukopis pamětí svého otce Vlastislava Zátky.

²³⁹ Myslela rovněž na jeho budoucnost a jako svou nástupkyni určila oddanou přítelkyni a pomocnici Adolfínu Liškovou Vostrou, když řekla: „Dolfě Ludmilu odkazuji.“ Více R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 26-27.

²⁴⁰ Republikán uvedl, že Jana Zátková zemřela již ve tři čtvrtě na dvanáct. Údaj v hlavním textu je převzat z úmrtních oznámení postupně otištěných v Jihočeských listech. Srov. Republikán ze dne 21. 9. 1933 a Jihočeské listy ze dne 23. 9. 1933.

²⁴¹ *Paměti V. Zátky*, s. 340. RNDr. August Zátka k tomu dodává: „Všechno ošetřování se dělo doma v Libníči, kde nebylo vybavení dnes běžné v nemocnicích, ani tam nebyl telefon, aby se rychle mohla přivolat pomoc, ani auto k převozu. Možná, že ani krevní skupina dárce nebyla spolehlivě zjištěna.“ Viz e-mail A. Zátky autorce ze dne 23. 5. a 2. 6. 2008, který převzal informace z rukopisu pamětí svého otce.

²⁴² Viz ANM, f. Zátkovi, V. Zátka, *Vzestup a pád*, s. 15 a *Paměti V. Zátky*, s. 335. RNDr. August Zátka k tomu dodává: „Její manžel ovšem o její nemoci věděl, ale sám v té době byl už těžce nemocen [...]. Ležel v pokoji o patro výše, ptal se po ní, ale spokojil se vždy s odpovědí, že jela do Poděbrad, kam dříve spolu jezdili. V den její smrti prý jevil značný nepokoj, ale podařilo se mu to zatajit.“ Viz e-mail RNDr. A. Zátky autorce ze dne 23. 5. 2008.

²⁴³ Jihočeské listy ze dne 27. 9. 1933.

vech položila na rakev žákyně 1. třídy gymnázia čerstvě natrhané květiny z ústavní zahrady, „kam se chodívала zesnulá zotavovat i ze svých soukromých starostí a trápení“. Poté zazněla národní hymna, při níž byla Jana Zátková uložena do rodinné hrobky,²⁴⁴ kde již odpočíval její zeť s vnukem.²⁴⁵

Účast na pohřbu „první vážené dámy české společnosti“ byla velmi početná; kromě rodinných příslušníků, zastoupených především dětmi manželů Zátkových, se dostavily členky dámského spolku Ludmila a učitelský sbor i žačky jeho školních ústavů, dále zástupci různých spolků, organizací, úřadů a korporací. Přítomen byl i starosta Českých Budějovic Albín Dlouhý a někteří členové městské rady.

V následujících dnech uveřejňovaly místní noviny různé zprávy týkající se nějakým způsobem osobnosti Jany Zátkové. Například sdělily, že k uctění její památky byl podpůrný fond pro nemajetné žákyně Odborné školy pro ženská povolání pojmenován jejím jménem, tedy Fond paní Jany Zátkové.²⁴⁶ Zveřejnily rovněž úmrtní oznámení vydaná rodinou, výborem dámského spolku Ludmila i jím založených škol a penzionátu Jihočeská Vesna či poděkování pozůstalých. Informovaly také, že v neděli 15. října 1933 se uskutečnila v českobudějovickém městském divadle tryzna k uctění památky zemřelé Jany Zátkové, pořádaná českými ženami pod protektorátem městské rady.²⁴⁷ Kromě těchto spíše dílčích zpráv byly zveřejňovány různé vzpomínkové fejetony a články pojednávající o životě a činnosti „této vzácné ženy – kterou, tak jako jejího manžela znal a obdivoval celý jihočeský kraj“.²⁴⁸ Všechny posmrtné vzpomínky na Janu Zátkovou se vyznačují několika shodnými rysy. Kromě toho, že byla nazývána především vzácnou českou ženou, vlastenkou a národně i politicky uvědomělou ženou, byla také označována za spolubojovnici a pomocnici Augusta Zátky, za milující matku, za obětavou a nezištnou, žijící pro druhé. Opěvovány byly její skutky v rámci dámského spolku Ludmila, přičemž bylo častokrát zmíněno, že vykonala veliké dílo, že školními budovami na Husově třídě si postavila sama ten nejlepší pomník. Výstižné shrnutí pak

²⁴⁴ Blíže Jihočeské listy ze dne 27. 9. 1933 a SOkA České Budějovice, fond Dívčí reálné gymnasium České Budějovice 1903-1950, *Školní kronika 1903-1948*, školní rok 1933/1934, inv. č. 1, kniha 1. Husákův proslov byl otištěn v Jihočeských listech dne 27. 10. 1933.

²⁴⁵ Během svého života byla Jana Zátková svědkem řady úmrtí v rodině; pochovala své rodiče i všechny sourozence, tři zetě (dcera Olga se provdala dvakrát) i Olžina dvouměsíčního syna z prvního manželství (záměrně je zde vynechána rodinná větev Augusta Zátky, která byla velmi početná). Blíže K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková*.

²⁴⁶ Jihočeské listy ze dne 23. 9., 27. 9. 1933 a *Paměti V. Zátky*, s. 326.

²⁴⁷ Jmenovitě byl uveden dámský spolek Ludmila a Ženský výbor národní demokracie. Pozvánka s programem tryzny byla uveřejněna v Jihočeských listech dne 11. 10. 1933. O tři dny později zvaly noviny na tuto akci těmito slovy: „Účastníci se této krásné posmrtné vzpomínky jest čestnou povinností uvědomělých Čechů budějovických.“ Více Jihočeské listy ze dne 14. a 18. 10. 1933.

²⁴⁸ M. WALLESKÁ, *Když listí padalo*, Jihočeské listy ze dne 13. 12. 1933.

přinesl neznámý autor, jenž uvedl: „Zemřela, ale bude žít dále ve svých skutcích lidu-
milných a dívčí školství, které vybudovala, státi tu bude jako trvalý pomník její záslu-
žné činnosti a celý život její bude nám zářným vzorem života, žitého v lásce a v konání
dobra pro cizí život.“²⁴⁹

Mnozí ze spolupracovníků, přátel i rodinných příslušníků Jany Zátkové nejen že
pokračovali v jejím započatém díle, čímž chtěli přispět k uchování památky na vzácnou
ženu, ale usilovali také o to, aby její jméno neupadlo v zapomnění. I z tohoto důvodu
požádali ministerstvo školství o přejmenování několika škol založených spolkem Lud-
mila za jejího předsednictví. Ministerstvo žádosti vyhovělo, což František Husák oko-
mentoval ve výroční zprávě gymnázia slovy: „Nemohlo býti tedy pro ústav lepšího daru
a lepšího uctění památky vzácné podporovatelky a opatrovnice než udělení čestného
názvu, jímž bude škola provždycky spojena s tím, co jméno Zátková pro ni znamenalo a
bude znamenat.“²⁵⁰

Nejen František Husák měl však záhy poznat nepravdivost svých slov, když se
oba totalitní režimy, které po většinu 20. století byly u moci nejen v českých zemích,
zasloužily o to, aby jak jméno Jany Zátkové, tak především celého rodu jejího manžela
upadlo v zapomnění. Tento stav trvá de facto do dnešních dnů, přestože někteří historici
později opětovně objevují osobnost a činy Augusta Zátky. Jeho žena však stále jejich
pozornosti (a následně tedy i pozornosti veřejnosti) uniká. A to i přesto, že nedávno,
v roce 2009, uplynulo 150 let od jejího narození.²⁵¹ Je tak tedy více než zarážející, že o
ženu, v jejímž případě oslovení dáma nebylo jen zdvořilostním obratem a které byla
zejména v dobách první republiky prokazována značná úcta, dnes nikdo nejeví větší
zájem.

---

²⁴⁹ *Výroční zpráva spol. čsl. ústavu ke vzdělávání učitelek domácích nauk v Čes. Budějovicích za škol-
ní rok 1933/1934*, České Budějovice 1934, s. 11.

²⁵⁰ František HUSÁK, *Jana Zátková*, in: *Třicátá pátá výroční zpráva spolkového čsl. dívčího reformního
reálného gymnasia Jany Zátkové v Českých Budějovicích za školní rok 1937/1938*, České Budějovice
1938, s. 5-6.

²⁵¹ Při této příležitosti oslovila autorka této práce českobudějovický magistrát, zda by bylo možné uspořá-
dat nějaké vzpomínkové akce, kupříkladu odhalit Janě Zátkové pamětní desku na rodném domě. Avšak
bez úspěchu. Jediným počinem připomínajícím tuto vzácnou ženu se tak stal jen krátký článek pojednáva-
jící o jejím životě, srov. Klára NOVOTNÁ, *Zapomenutá rodačka Jana Zátková*, *Noviny českobudějovic-
ké radnice* 6, duben 2009, č. 4, nestránkováno.

5. ČINNOST SPOLKU

Aktivity českého dámského spolku Ludmila se během jeho pozoruhodně dlouhé a nadmíru úspěšné existence v rozmezí let 1885 až 1950 zcela logicky, i vzhledem k časovému rozpětí a již vyřčenému v předchozích kapitolách této práce, měnily a rozrůstaly. Co však lze, a to nejen s odstupem času, považovat ve snažení zainteresovaných dam za jakousi goethovskou červenou nit,²⁵² to představují dva cíle náležející do sociální a školské oblasti. Prvním z nich byla především hmotná pomoc chudým dětem navštěvujícím českobudějovické školy bez rozdílu pohlaví prostřednictvím dobročinných akcí, druhým pak vybudování vyššího dívčího školství ve městě poskytujícího dívkám potřebné vzdělání jak pro výkon samostatného povolání, tak také pro možnost dosáhnout na nejvyšší stupeň vzdělání. Ačkoliv se tyto dva záměry mnohdy v rámci spolkových aktivit propojily (například byla pořádána dobročinná akce ve prospěch dívčího ústavu), je zřetelná jejich vzájemná nezávislost. I to je důvod, proč je pozornost na následujících stranách věnována každé ze zmíněné oblasti zvlášť.

5.1 CHARITATIVNÍ A SPOLEČENSKÉ AKCE

Filantropické zaměření spolku, které se projevilo již záhy po jeho konstituování (tj. po 8. červenci 1885), se v zásadě opíralo o dva základní pilíře – vaření polévek a vánoční nadílku pro chudé školou povinné děti. Okolo nich se pak soustředila řada dalších spolkových aktivit. Prostředky na tyto nákladné podniky získávaly dámy zejména pořádáním rozličných společenských akcí: výlety, divadelními či hudební představeními počínaje a plesy a jinými zábavami, jaké představovaly tzv. dýchánky, zahradní slavnosti či dětské dny, konče. Některé tyto akce uskutečňovaly dámy pouze po krátký čas, jiné naopak po celá desetiletí. Výjimečná nebyla ani spolupráce s dalšími českými spolky, zejména s Besedou či Maticí školskou, na jejichž každoročních slavnostech se dámy podílely.

Již tedy první aktivity dam sdružených ve spolku Ludmila měly i přes svůj na první pohled patrný zábavní ráz charitativní podbarvení, neboť jejich prostřednictvím

---

²⁵² Metaforu o červené niti ve smyslu setrvalé a nepřehlédnutelné orientační linky v lidském počínání prvně v literatuře užil Johann Wolfgang Goethe v románu *Spříznění volbou* z roku 1809. Blíže Dagmar BLÜMLOVÁ – Lenka PUŽMANOVÁ – Zuzana SKOŘEPOVÁ, *Po stopách čtyř a půl tuctu rčení na rok 2011*, České Budějovice 2010, nestránkováno.

zamýšlely dámy získat první finanční prostředky na své vlastenecké činy. Nejprve se jednalo o dva výlety, jejichž cílem se stala Stará obora nedaleko Hluboké nad Vltavou a Třebotovický les u Dobré Vody. Proč si dámy vybraly zrovna tato dvě místa na zahájení své spolkové činnosti, respektive proč se vydaly do Staré obory, která podle dobových měřítek jistě nepatřila k nejbližším lokalitám, jako je tomu například dnes, se lze pouze domýšlet, neboť dostupné prameny neposkytují dostatečnou odpověď;²⁵³ snad tato místa patřila v předminulém století k oblíbeným turistickým cílům.

Nicméně do Staré obory se dámy s dalšími výletníky vydali s přispěním železniční dopravy již čtyři dny po svém členském podpisu, tedy v neděli 12. července 1885. O akci několikrát informoval českobudějovické občany i místní český tisk,²⁵⁴ který kromě organizačních záležitostí kladl svým čtenářům na srdce, aby dostáli své povinnosti a výletu se zúčastnili ve velkém počtu. Hodnocení jeho průběhu pak obsahovalo jen pochvalná slova, a to i přesto či možná právě proto, že dámy byly „dosud začátečníci“ a že neměly mnoho času na přípravu takové akce. Oceňováno bylo především všestranné zajištění pohodlí účastníkům a jejich zábavy prostřednictvím hudebního doprovodu, tance, občerstvení a her, které vedly k „nejkrásnější zábavě“, jenž na vyžádání pokračovala po návratu do města v místnostech Besedy až do pozdních nočních hodin.

Podobně probíhal také druhý výlet, který se uskutečnil již 9. srpna téhož roku. Jeho program byl navíc obohacen o deklamace, sborový zpěv dam a jisté komické hudební produkce, které měly patrně i vliv na zopakování prosby návštěvníků, především mužů, aby zábava byla prodloužena v besedních místnostech.²⁵⁵

Více pozornosti si v tisku vysloužil v pořadí třetí výlet realizovaný 4. července 1886, jehož průběh se viditelně odlišoval od ostatních. Nejen že trval celý den, ale byl považován i za jakousi manifestaci českého spolkovnictví, potažmo vzrůstajícího se českého živlu obecně. Jeho cílem se staly Vodňany, kde si dámy společně asi se stovkou účastníků prohlédli město a seznámili se se členy zdejších vlasteneckých spolků, kteří si i s přispěním místních obyvatel pro ně připravili velkolepé přivítání s hudbou, zpěvy, prapory i proslovy.²⁵⁶ Následně se vypravili do nedalekých lázní Libějovic, kde se po návštěvě zámku a přilehlého parku uskutečnila v lázeňské zahradě taneční a herní

---

²⁵³ Ve fondu dámského spolku Ludmila sice existují listiny, které se ke zmíněným výletům vyjadřují, avšak v zásadě se týkají pouze patřičných úředních povolení, programu a počtu účastníků. Stejně tak jsou na tom i novinové články, ve kterých jsou zároveň podány i základní zprávy o jejich průbězích.

²⁵⁴ To, že vznik spolku Ludmila a jeho první aktivity neunikly pozornosti německé strany, dokládá například článek v *Budivoji* reagující na „sprostý útok“ uveřejněný v *Budweiser Kreisblatt*. Více *Budivoj* ze dne 15. 8. 1885.

²⁵⁵ *Budivoj* ze dne 12. 7., 16. 7., 9. 8. a 13. 8. 1885.

²⁵⁶ Projev měl spisovatel Herites a starosta města Bělohávek.

zábava za doprovodu vodňanských i netolických spolků, na kterou se dostavila i řada dalších hostů z Netolic, Protivína, Hluboké nad Vltavou či opožděně z Českých Budějovic. Před odjezdem, který se oproti původnímu plánu značně protáhl, poděkoval všem zúčastněným jménem spolku Ludmila jeho zástupce Josef Mrňávek.²⁵⁷

I ostatní výlety,²⁵⁸ které pořádaly dámy z Ludmily, ať výhradně ve své režii či s přispěním jiných českých spolků (např. Besedy či Budivoje, neboť leckdy byl cíl jejich výprav společný), se setkávaly u veřejnosti s kladnou odezvou. Pravděpodobně však tuto převážně v letních měsících konanou aktivitu členky ukončily již roku 1893, kdy se vydaly do lesa u děkanského dvora nedaleko Rudolfova a navrátily se, jak vyplynulo z následného (avšak nedochovaného) vyúčtování, s deficitem.

Místa, která „ludmilky“ takto navštívily, byla i vzdálenější než již uvedená Stará obora, neboť se vypravily kupříkladu do Libníče, Jindřichova Hradce či Zvíkova. Finanční zisk z výletů představoval především prodej dopředu obstaraného a připraveného občerstvení, které zajišťovaly dámy. Při nepříznivém počasí nebýval výlet rušen, ale společnost se oddávala naplánované zábavě s malými a vzhledem ke změně místa konání nutnými úpravami v besedních místnostech. Tak tomu bylo například v roce 1888, kdy se dámy chystaly společně s pěveckým odborem Besedy k Suchomelskému mlýnu. I přes tuto komplikaci vynesla akce spolku 41 zl. 49 kr., což však k celkovým výdajům (63 zl. 51 kr.) i hrubému zisku (105 zl.) nelze považovat za tak velký úspěch, jak by se mohlo na první pohled zdát.²⁵⁹

V závěru jednoho novinového článku pojednávajícího o právě skončeném druhém výletě spolku se neznámý autor věštecky podíval do budoucnosti a vyjádřil svou víru, že horlivost, píle a důslednost, které dámy uplatňují v pořádání zábav a řízení spolku, projeví i v dalších jim stanovami vytyčených úkolech. Že se nemýlil, dokázaly členky Ludmily záhy, neboť se do svého poslání, „kde vlastně ženě útlocitné Bohem stanoviště vykázáno, k chatě chudiny“, pustily ještě před koncem roku 1885, kdy uspořádaly dobročinnou sbírku na vánoční stromek pro chudou českou školní mládež (tj. na

---

²⁵⁷ Poděkování spolkového výboru následně uveřejnily i noviny. Více Budivoj ze dne 8. 7. 1886.

²⁵⁸ Doložitelných je celkem deset.

²⁵⁹ Stručné i obsáhlejší informace o jednotlivých výletech lze získat pouze z novinových článků. Jiné dochované prameny nabízejí pouze základní a leckdy nic neříkající údaje (kupříkladu podací protokol obsahuje data výletů a zmínky o jednotlivých žádostech a potřebných povoleních pro jejich konání, které lze najít i v SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Výlety, koncerty, zábavy, divadla*, inv. č. 26, sig. III/5, kart. 2. Jediný finanční údaj pak obsahuje ne zcela odpovídajícím způsobem nazvaná dílčí účetní kniha, srov. SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Kniha vyúčtování dýchánek 1887-1889*, s. 19-20, inv. č. 34, kniha 23.

obdarování chudých dětí školou povinných).²⁶⁰ Nejednalo se však o pouhý výběr peněžitých částek, nýbrž i o společenskou akce. Dvanáctého prosince se ve velkém sále Besedy konal koncert zdejšími obyvateli oblíbené vojenské kapely pluku č. 91, která zaznamenala největší potlesk při provedení *Slovanských tanců* Antonína Dvořáka. Koncert, jehož výtěžek byl značný,²⁶¹ se těšil veliké pozornosti a návštěvnosti, což se projevilo i účastí c.k. plukovníka Antonína Rischanka (Ryschanka), který bezplatně propůjčil kapelu, městského radního Josefa Haase či českobudějovického starosty Johanna Stegmanna. Uspořádání této akce, jakož i výzdoba místností poukázaly na to, že „dámy [...] jsou pořadatelkami v každém ohledu dovednými“.²⁶²

Na úspěch koncertu navázalo vánoční divadelní představení, uskutečněné o čtrnáct dní později, tedy 26. prosince. Pod vedením ředitele obecné školy Matice školské Václava Novotného zinscenovali žáci českých obecných škol upravenou činohru oblíbeného spisovatele pro mládež Františka Pravdy *Štědrý den*, mezi jejímiž třemi jednáními vyslechlo publikum hudební čísla besedního orchestru. Noviny na tuto akci zvaly slovy: „Upozorňující naše obecenstvo na tuto zajisté vzácnou a ušlechtilou zábavu, vyslovujeme bezpečnou naději, že návštěva bude hojná. To zaručuje nejen účel této vánoční hry, ale i produkce, která v každém ohledu jest příjemnou novinkou.“²⁶³ Tato vize byla následně podepřena jak účastí českobudějovického biskupa Martina Josefa Říhy a okresního hejtmána Františka Josefa Křikawy, tak také všeobecnou žádostí na zopakování celého představení, neboť „malí herci [...] znamenitého úspěchu docílili“. Toto přání bylo vyslyšeno a 3. ledna 1886 mohli i ti, kteří „posud neměli příležitost súčastniti [sic!] se sbírky [...], položití hřivnu na oltář vlasti [...]“ a zhlédnout reprízu inscenace.²⁶⁴

Díky štědrosti českých obyvatel města bylo oněch „hřiven“ nakonec 1 351 zl. a 10 kr., za které členky spolku Ludmila obstaraly zdejšími 305 žákyním a 350 žákům obecných škol kabáty, střevice, šaty, sukně, šátky, čepice či punčochy. Pamatováno bylo i na české opatrovny. Kromě finančních příspěvků věnovali některé spolky, podniky i jednotlivci také hmotné dary – klobouky, boty či potraviny (vánočky, ořechy, suché

---

²⁶⁰ Vánoční nadílka se v Českých Budějovicích poprvé konala v roce 1883, kterou pod patronací Besedy zajistily nikterak organizované dámy české společnosti. Více R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 3-4 a *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmily“ v Českých Budějovicích za rok 1919*, České Budějovice 1920, s. 2.

²⁶¹ Výnos z koncertu zajistilo především vstupné, které činilo 30 kr. na osobu do sálu, na galerii pak 15 kr. Mimo to byly na sbírku přijímány peněžité dary libovolné výše. Budivoj ze dne 10. 12. 1885.

²⁶² Budivoj ze dne 13. 8., 6. 12., 17. 12. 1885 a 18. 4. 1886.

²⁶³ Budivoj ze dne 24. 12. 1885.

²⁶⁴ V poslední den v roce uspořádaly dámy za stejným účelem věcnou loterii při silvestrovské zábavě. Budivoj ze dne 3. 1. 1886 a R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 3-4.

švestky a hrušky), které rovněž našly své dětské majitele a strážníky.²⁶⁵

Vánoční nadílka se, nejen pro svou potřebnost ale zřejmě i vzhledem k značnému zájmu a úspěchu u veřejnosti, stala pravidelnou každoroční akcí, kterou spolek Ludmila v zimních měsících (s přesahy) pořádal.²⁶⁶ Podarování dětí vždy předcházela řada zábavných produkcí: divadelní a koncertní představení, přednášky a jiné spolkové aktivity, jejichž výtěžek byl využit právě na nadílku. Ostatně takovéto společenské podniky uskutečňovaly i jiné místní české spolky, které získané obnosy darovaly „ludmilám“ právě na podarování chudých dětí. Tak se například konal koncert pod patronací Besedy, divadelní inscenace spolku katolických tovaryšů nebo mikulášská slavnost Hlaholu. Důležitým zdrojem příjmů se rovněž staly i značné dary rozličných korporací a jednotlivců, kteří často přispívali při významných událostech, výročích či k uctění památky zemřelé lokálně i celozemsky známé osobnosti či blízkého člověka.

Zainteresované dámy se na přípravách nadílky podílely nejen uspořádáním zábavného večera, ale také výběrem finančních obnosů a přijímáním rozličných darů (i přes různé prostředníky jakým byla například redakce novinového listu Budivoj). Výběr v režii dam se uskutečňoval každoročně jako sbírka, při níž členky spolku se sběracími archy navštěvovaly domácnosti významných i řadových českobudějovických obyvatel, případně zastavovaly jednotlivce v ulicích města.²⁶⁷ V letech první světové války bylo od sbírky v této podobě upuštěno, neboť osobní prosby považovaly dámy vzhledem k panujícím poměrům za „více než nešetrné“. Namísto toho využily nabídky Národní rady na zajištění příspěvků prostřednictvím rozesílaných šeků, kdy tak dobrodince nestavěly do nepříjemné situace, museli-li svou pomoc dětem odepřít.²⁶⁸ Jednotlivé příspěvky, o nichž byly vedeny pečlivé záznamy, uveřejňoval jmenovitě místní český tisk. Z těchto seznamů je patrné, že slova Rudolfa Strnada o nejúspěšnějších sběratelkách, předsedkyni spolku Janě Zátkové a po určitou dobu její zástupkyni Selině Hložkové,

---

²⁶⁵ Na obdarování dívčí školy bylo použito 462 zl. 79 kr., pro chlapeckou pak 601 zl. 89 kr., což dohromady činilo 1 064 zl. a 68 kr., zbylá částka připadla pravděpodobně zmíněným opatrovnám. Budivoj ze dne 10. 1. a 18. 4. 1886. Místní tisk každoročně podrobně informoval o akcích ve prospěch vánoční nadílky, vybraných finančních částkách i jejich využití.

²⁶⁶ Každoročně se v její prospěch uskutečnilo, kromě samotného výběru peněz či jiných darů, několik společenských akcí, například v roce 1886 se mimo jiné konala přednáška cestovatele po afrických zemích Antonína Steckera. Více Budivoj ze dne 9. 12. a 12. 12. 1886.

²⁶⁷ Pouliční sbírka, která je v dnešních dobách značně rozšířená, se tehdy podle svědectví Adolfiny Liškové-Vostré konala na základě nápadu Jany Zátkové v Českých Budějovicích vůbec poprvé. Srov. A. LIŠKOVÁ-VOSTRÁ, *Vzpomínka*, s. 7.

²⁶⁸ *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Českých Budějovicích za rok 1915-1916*, České Budějovice 1916, s. 4 a *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmily“ za rok 1919*, s. 3.

jsou pravdivá.²⁶⁹

Nejen za takto získané finanční prostředky nakoupily „ludmilky“ potřebné látky na zhotovení oděvů a, jak jinak než bez nároku na jakýkoliv honorář, díky čemuž mohlo být podarováno více dětí, se ujaly jejich střihání a šití. Po vzniku spolkové pokračovací školy se na výrobě oděvů podílely i žákyně tohoto ústavu. Kromě nich se do příprav po vyslyšení proseb členek spolku zapojovala i řada obuvníků, krejčích a jednotlivců, kteří ovšem své služby většinou nenabízeli zcela zadarmo. Aby dámy s ostatními dobrovolníky věděly, kolik je potřeba jakého kusu oblečení či bot, sestavovaly jednotlivé školy, jejichž žákyně a žáci měli být poděleni, jmenovité seznamy dětí. Jejich podoba se v průběhu doby značně měnila, avšak základní údaje, jako bylo jméno dítěte a co konkrétního potřebovalo, zůstávaly.²⁷⁰ Chudé děti pak byly obvykle obdarovávány nejen oděvem či obuví, ale také školními potřebami či různými pamlsky v poslední den školy před vánočními prázdninami. Samotné podarování zpočátku probíhalo jako skromná besídka, na níž častokrát děti předvedly nějaké malé kulturní číslo – zazpívaly píseň či zarecitovaly báseň, a následně se pomodlily za své dobrodince. Postupem doby se z nich vyvinuly větší akce, jichž se účastnili i rodiče a významné osobnosti českobudějovického veřejného života, jak potvrzuje kupříkladu nadílka z roku 1900, která byla zajímavá i tím, že se konala již 9. prosince jako nadílka mikulášská. Uspořádána byla nikoliv ve školních místnostech, ale ve velkém sále Besedy. Mezi hosty bylo možné spatřit okresního hejtmána F. J. Křikawu, okresního školního inspektora Františka Smolíka či z duchovních kruhů sídelního kanovníka A. Rodlera.²⁷¹ Po novém roce obvykle ředitelé či zástupci škol zapojených do vánoční nadílky poděkovali spolku veřejně prostřednictvím novin.²⁷²

V důsledku první světové války a následných hospodářských i společenských poměrů Ludmila již svému úkolu nestačila. Ve výroční zprávě za rok 1917 jednatelka spolku Adofina Lišková-Vostrá uvedla, že se „se žalnými pocity“ dámy musely vzdát myšlenky na pořádání nadílky, neboť nebyla možná vzhledem k nedostatku látek a zá-

---

²⁶⁹ Srov. R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 13; SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Kniha vánočních nadílek 1893-1921*, nestránkováno, inv. č. 31, kniha 20 či jednotlivé seznamy příspěvků uveřejňované v Budivoji zhruba v období od prosince do února.

²⁷⁰ V seznamech se objevovaly i údaje o věku dětí, jejich mírách, povolání otce, bydliště atd. Stejně tak existovaly seznamy krejčích a obuvníků, kteří vyráběli oděv či obuv konkrétním dětem. U nich byly zapisovány informace i o jejich honoráři. Srov. SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Nadílky 1913-1917*, sign. IV/3, kart. 2.

²⁷¹ Blíže Budivoj ze dne 11. 12. 1900.

²⁷² K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková*, s. 63 a lednová až březnová čísla Budivoje ve sledovaných letech.

vratným cenám.²⁷³ Přesto se dámám nakonec povedlo sehnat alespoň obuv, kterou rozdaly chudým dětem na počátku prosince.²⁷⁴ S nedostatkem se členky Ludmily potýkaly po celou dobu války a vyhlídky do budoucna se nejevily příliš růžově, takže rozhodnutí nadílky již nepořádat bylo sice pro „ludmilky“ nelehké ale zároveň nevyhnutelné. Podle protokolu z výborové schůze konané 7. listopadu 1919 se dámy na tomto postupu dohodly spíše dočasně, avšak nadílky již během své činnosti neobnovily. Místo toho přispívaly peněžitými částkami jiným takto zaměřeným organizacím.²⁷⁵

O tom, jak byly vánoční nadílky finančně náročné, podávají informace účetní knihy, v nichž jsou záznamy z téměř celého období jejich pořádání. Z nich vysvítá, že se dámy zhruba po čtvrtinu let z celkové doby existence spolku potýkaly s deficitem, který hradily ze spolkové pokladny či spolkových zábav. Tak tomu bylo kupříkladu v roce 1903, kdy na vyrovnání účtů vánočních nadílek použily 1 093 K, nebo o čtyři roky později, kdy částku 794 K 61 h. získaly z výtěžku zástěrkové zábavy. Častěji se však „ludmilám“ dařilo příjmy a výdaje držet v rovnováze, respektive se po konečném součtu mohly radovat z přebytku, leckdy i značného, jako například v roce 1888, kdy v nadílkové pokladně zůstalo 100 zl. 37 kr. V roce 1910 přebytek činil 203 K 60 h. a o dva roky později se vyšplhal na 714 K 52 h. a měl kupodivu, vzhledem k hospodářským poměrům, i pro další roky zvyšující se tendenci, jak lze doložit například pro rok 1916, kdy bylo na podělení 1 076 dětí využito 6 796 K 88 h. a na podporu obdobných akcí tří škol 300 K, přičemž spolku ještě zbylo přes dvanáct set korun. Naproti tomu nejméně dámám přebývalo v roce 1899, kdy se do kladných čísel dostaly pouze s 99 kr. Poslední vyúčtování vánočních nadílek proběhlo ke 30. červnu 1919, kdy náklady na nadílku uspořádanou na přelomu let 1918 a 1919 činily 17 416 K 92 h., a nebytí výpůjčky z rezervního fondu, zřízeného v roce 1912 v souvislosti s tzv. dětskými dny právě pro tyto účely,²⁷⁶ skončila by více než dvoutisícovým deficitem.²⁷⁷

Podobný význam, jaký je patrný u pořádání vánočních nadílek pro chudé školou

²⁷³ Pro porovnání – v roce 1885 bylo na nadílku použito 1 128 zl. 76 kr., v roce 1900, kdy již platila jiná měna 4 454 K 30 h., o deset let později 6 691 K 60 h. a v posledním roce konání nadílky, tedy roku 1918 stoupl náklad na 17 416 K 92 h. Blíže *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmily“ za rok 1919*, s. 3.

²⁷⁴ S příspěvím Oděvní ústředny pro lidové ošacení, která umožnila dámám nakoupit potřebnou látku, došlo nakonec v příštím roce i k rozdávání oděvů. *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmily“ za rok 1917*, České Budějovice 1918, s. 2.

²⁷⁵ Kupříkladu místnímu odboru Národní jednoty pošumavské, který se takto staral o mateřskou školu na Lineckém předměstí. SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihy zápisů schůzí výborových a valných hromad 1906-1925* či *Jihočeské listy* ze dne 19. 11. 1919, s. 1.

²⁷⁶ Z tohoto rezervního fondu „ludmilky“, bylo-li to třeba, umořovaly dluhy i dalších svých akcí.

²⁷⁷ Více SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihy vyúčtování dýchánek*, s. 23-28; TAMTĚŽ, *Knihy vánočních nadílek* a TAMTĚŽ, *Účetní kniha dětského dne 1912-1948*, nestránkováno, inv. č. 35, kniha 24.

povinné děti, mělo i jim určené vaření polévek, které dámy pořádaly zhruba po stejnou dobu jako nadílky. S touto činností, která se skládala v první řadě z výběru příspěvků a následně jejich využití pro koupi potřebných surovin, z nichž dámy ze spolku Ludmila vařily obědy dětem, které se během školní výuky neměly kde, případně za co najíst, začaly členky v lednu 1888. Akce se pak každoročně opakovala vždy v zimních měsících²⁷⁸ až do válečných let, kdy musela být kvůli drahotě a lístkovému hospodaření ukončena, ostatně i bez toho byla značně nákladná. To lze doložit na několika příkladech, které jsou k dispozici od roku 1911, kdy dámy potřebovaly na vaření 1 397 K 91 h., v následujících letech se výdaje vyšplhaly ke dvěma tisícům, přičemž v roce 1914 byla tato částka překonána, což však také způsobilo schodek ve výši 385 K 25 h. (ve zmíněných předešlých letech vždy dámám určitá suma po konečném vyúčtování vyzbyla, avšak kromě roku 1911, kdy se přebytek pohyboval kolem čtyři sta korun, nebyla nikterak závažná).

Na počátku celého polévkového dobročinného podniku byla výzva výboru Besedy, asi někdy z první poloviny roku 1887, směřovaná právě k dámskému spolku Ludmila a také k Matici školské, zda by se nepokusily zajistit chudé školní mládeži postrádající kvůli přílišné vzdálenosti od domova či značné chudobě teplý polední pokrm. Pro řadu překážek však bylo od tohoto nápadu prozatím upuštěno. Na pořad dne se opět dostal v prosinci téhož roku, kdy i vzhledem k tuhé zimě byl schválen a od 2. ledna realizován. Místnosti k vaření polévek poskytla pro hochy opatrovna v tzv. Englovně na Pražském předměstí a pro dívky pak ve své budově Beseda. Tímto způsobem byly nasyceny stovky dětí.²⁷⁹ Ve vzpomínce Adolfiny Liškové-Vostré na Janu Zátkovou je zachycena náročnost této činnosti především po fyzické stránce pro členky spolku, které se při vaření a rozdávání polévek střídaly podle předem sestaveného plánu: „Každý týden jedno celé půldne [Jana Zátková] neúnavně rozdělovala polévku. Práce nemalá, když se uváží, že lžíce na rozdělávání byla tak velká, aby se tam vešel půl litru. Od nalití několika set hrnečků za půl dne bolela ruka ještě druhý den.“²⁸⁰ Polévky s chlebem dostávaly děti, jejichž seznamy opět obstarávaly jednotlivé školy, čtyřikrát do týdne. Místa přidělu se v průběhu doby měnila, například na přelomu století byla vývařovna

---

²⁷⁸ Obvykle dámy začínaly s vyvařováním po Vánocích, neboť předtím měly plné ruce práce se zajišťováním vánočních nadílek. Tato akce pak zpravidla končila na počátku března. Více K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková*, s. 63-64.

²⁷⁹ Blíže SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihy vyúčtování polévek pro mládež 1911-1921*, nestránkováno, inv. č. 33, kniha 22; Budujov ze dne 5. 1. 1888 a *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1919*, s. 3-4.

²⁸⁰ A. LIŠKOVÁ-VOSTRÁ, *Vzpomínka*, s. 7 a K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková*, s. 64.

umístěna v tělocvičně Staroměstské školy a zároveň v domě obchodníka Pejhovského na Lannově třídě. O šest let později se vařilo na třech místech – ve Staroměstské škole, v dívčí škole v dnešní Štítného ulici a v matiční škole na Lineckém předměstí. Pro ilustraci, kolik dámy taková akce stála a zároveň kolik porcí rozdávaly, lze uvést údaje z roku 1900, kdy se finanční částka vyšplhala k téměř tisícovce korun a porcí bylo vydáno jen na Lannově třídě 10 993! Vysoký počet porcí, který například v roce 1903 činil celkem 31 900 polévek, narůstal i přičiněním hladových dětí, kterým jedna polévka nestačila a údajně byly schopny vyprázdnit i tři hrnky.²⁸¹

Jak takové vyvařování vypadalo, popisuje neznámý autor v novinovém fejetonu otištěném roku 1897 pod názvem *Lidumilný podnik našich dam*. Autor se při procházce městem setkal se školními dětmi, které kamsi pospíchaly. Vydal se ze zvědavosti za nimi a došel do hostince U Zelené ratolesti, kde právě členky spolku Ludmila rozdávaly příchozím dětem polévku s chlebem. Co viděl, popsal následovně: „Nejdříve postřehl jsem ohromná kamna, stojící v rohu světnice. Plotna jest úctyhodné délky a šířky a tmí se na ni čtvero vysokých, objemných železnáků, naplněných po samý okraj polévkou. Nad železnáky vznáší se veliká lžice, již v ruce drží statná ženšina. Co chvíle vnoří žena sběračku do některého z obrovských hrnků, nabere polévky a vlévá ji do úhledných, kovových, modře malovaných hrnečků, jichž je všude plno. A o naplněné hrnečky pak dělí se školní dívky [...] každé ozbrojeno lžicí, usedá k některému, ze tří zde umístěných dlouhých stolů [...] a s chutí pouští se do jídla.“ Následně se dozvěděl od přítomných dam něco bližšího o pozadí tohoto lidumilného podniku – kromě již výše řečeného například to, že polévky vaří i na německé straně, která je hojně podporovaná obcí a dalšími institucemi, ale že tam nesmí žádné dítě, které nenavštěvuje německou školu. I tak se projevovalo vzájemné soupeření českobudějovických Čechů a Němců. Přesto byla, v souvislosti se vzrůstajícím sebevědomím českých obyvatel, česká vývařovna hojně navštěvovaná; výjimkou snad nemělo být ani tři sta dětí za den, přičemž byl stanoven jakýsi harmonogram – v deset hodin dopoledne obědvaly za dozoru učitelek nejmenší děti, kolem jedenácté větší a v poledne pak ty nejodrostlejší. Dámy z Ludmily, zejména Jana Zátková, se staraly o kvalitu polévek a obměnu jídelníčku, neboť v pondělí děti jedly rýžovou polévku, v úterý nudlovou, ve čtvrtek kroupovou a v pátek

---

²⁸¹ Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích za rok 1896, České Budějovice 1896, s. 2-3; Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích za rok 1900, České Budějovice 1901, s. 3; Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích za rok 1903, České Budějovice 1904, s. 4; Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Čes. Budějovicích za rok 1906, České Budějovice 1907, s. 4 a Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Čes. Budějovicích za rok 1907-1908, České Budějovice 1908, s. 3-4.

chlebovou (ve středu a o víkendu se nevařilo, protože se ve školách nevyučovalo).²⁸²

Ačkoliv měly dámy vždy plno starostí se zajištěním potřebných potravin, financí a dalších náležitostí, aby se polévková akce mohla uskutečnit, skutečné svízele poznaly až ve válečných letech. V roce 1915 se ještě „ludmilkám“ podařilo veškeré nezbytné potřeby, byť v menší míře a bez pecnů chleba, zajistit, avšak narazily na jiný problém – dětské infekční nemoci, které se šířily na počátku roku. Z tohoto důvodu bylo rozdávání pokrmů ukončeno již 15. února, tedy zhruba o měsíc dříve, než bývalo zvykem. I v následujícím roce se dámám povedlo, byť se značnými obtížemi, obstarat nepostradatelné ingredience, jako byla mouka, brambory či kroupy. Nyní se však objevila překážka, která nakonec dámám znemožnila polévkovou akci uspořádat – nebylo kde a jak opatřit topivo. Členky spolku, které se utěšovaly tím, že při stávajících poměrech by stejně nebylo možné rozdávat polévky v dostatečném množství a dlouhém časovém úseku, přispěly alespoň částkou 400 K na totožnou akci škoie na Lineckém předměstí.²⁸³

Tak vlastně (vkrádá se na jazyk slovo neslavně, ačkoliv plně neodpovídá situaci) skončila dlouholetá samostatná péče spolku o prázdné dětské žaludky, neboť ani v roce 1917 se dámám nepodařilo obstarat dostatek potravin a topiva.²⁸⁴ Tento úkol od počátku roku 1918 převzal a po finanční stránce zajišťoval nově založený Pomocný výbor,²⁸⁵ zatímco samotné vyvařování měly i nadále na starosti dámy z Ludmily. Především díky pomoci veřejnosti, která pořádala sbírky a drobné akce, se podařilo sehnat značné množství potravin, neboť podle záznamů ve výroční zprávě dámského spolku se vařilo od ledna do srpna a následně opět od listopadu do ledna, a to pro dva tisíce dětí i řadu dospělých (průměrný počet denně rozdaných porcí se z prvotních 800 vyšplhal na 1 300).²⁸⁶ Dva příběhy návštěvníků „polévkárny“ Pomocného výboru v měšťanské škole v Jírovcově ulici, jak je zachytil neznámý autor v novinovém fejetonu, přiblíží atmosfé-

²⁸² Buďivoj ze dne 4. 2. 1897.

²⁸³ Blíže *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Českých Budějovicích za rok 1913-1914*, České Budějovice 1914, s. 6; *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1915-1916*, s. 4-5 a *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Českých Budějovicích za rok 1916-1917*, České Budějovice 1917, s. 4.

²⁸⁴ Jihočeské listy ze dne 27. 1. 1917, s. 3.

²⁸⁵ Pomocný výbor vznikl 6. prosince 1917. Původně jeho zakladatelé uvažovali o místní pobožce nedávno uskupeného (na podzim roku 1917) Českého srdce v Praze, které se snažilo zapojit veřejnost do pomoci trpícím, přičemž obstarávalo potraviny a oděv nejchudším vrstvám. Jeho odbory následně byly zakládány v jednotlivých českých městech. Ve zmíněnou dobu však nemohlo pomýšlet na své rozšíření mimo českou metropoli, a proto vznikl v Českých Budějovicích Pomocný výbor, který se k Českému srdci hlásil jako ke svému vzoru. Více se ke vzniku Pomocného výboru vyjadřují Jihočeské listy ze dne 7. 12. 1917, s. 2 a 12. 12. 1917, s. 1-2. O Českém srdci pak pojednává M. LENDEROVÁ – B. KOPIČKOVÁ – J. BUREŠOVÁ – E. MAUR (eds.), *Žena*, s. 350-351.

²⁸⁶ V období od 14. ledna do 9. května 1918 se počet rozdaných porcí vyšplhal již ke sto tisícům, přičemž konečné zúčtování přineslo ještě vyšší čísla – dětem bylo rozdáno přes 200 000 porcí, studentům přes 13 000 a seniorům přes 50 000. Blíže Jihočeské listy ze dne 11. 5. 1918, s. 2 a 11. 9. 1918, s. 2.

ru i válečné poměry výstižněji než jakákoliv čísla: „Za mnou cupají dva hezcí hošáci. [...] Stojíme u polévek. ‚Bratříček prosí také o polévku‘, povídá ten starší a zase ho hladí. ‚Odevzdal lístek?‘ ‚Prosím, on ho nemá‘, vysvětluje starší. ‚Vždyť nemá nádobku!‘ ‚I mám‘, zasměje se radostně mladší, že má vyhráno a už souká nádobku zpod pláště. Do- stane tedy. ‚A co ty, ty máš lístek?‘ ptá se jedna z paní toho většího. ‚Prosím, ano, ale já už dostal‘, odpovídá, ukloní se a vede bratříčka ven. Ještě ve dveřích hladí mu vlásy. [...] V nádvoří mihne se okolo nás kluk, má nádobku plnou. ‚Neutíkej, vyleješ‘, napo- mínám ho. ‚I ba ne, však dám pozor‘, zasměje se, až zasvítí se bílé jeho zuby. ‚Jen upij přece‘, radím mu. ‚To nejde‘, ohražuje se, ‚doma čekají ostatní. Maminka nám přidá vody, nakrájí chleba a najíme se všichni.‘“ O jaké druhy polévek se mohl chlapec podě- lit se svou rodinou, je až zarážející, neboť jejich rozmanitost byla opravdu značná – od polévky bramborové, přes nudlovou či kroupovou k polévce játrové, dršťkové až po tu s krájeným hovězím masem, která byla na jídelníčku dvakrát do týdne.²⁸⁷

Pomocný výbor však nezůstal jen při této činnosti a na konci listopadu roku 1918 zřídil a v prosinci otevřel v domě na Senovážném náměstí lidovou kuchyni, v níž se opět angažovaly „ludmilky“. Ty zde vydávaly střední vrstvě společnosti za spíše symbolický poplatek celé obědy složené z polévek a oblíbených domácích pokrmů – šubánků, knedlíků se zelím, buchet, lívanců, guláše atd., které si strávníci vzhledem k nemožnosti zajistit dostatečné místnosti pro jídelnu odnášeli ke konzumaci do svých domovů.²⁸⁸ Již Adolfina Lišková-Vostrá, autorka jednatelské zprávy spolku Ludmila za rok 1918, se i vzhledem ke spolkovým zkušenostem a společenským poměrům podivo- vala tomu, jak Pomocný výbor mohl „tolik peněžitých prostředků vydobýti, aby velkou regii a vše ostatní zaplatiti mohl, vždyť koruna, která se za oběd platí, není v žádném poměru k tomu, co ten oběd skutečně stojí“. Zřejmě zde lze hledat příčinu toho, že tento podnik neměl dlouhé trvání. Kromě Pomocného výboru, který později vystřídala Ame- rická mise, či katolických a jiných organizací se o zajištění jídla dětem staral také kupříkladu Podpůrný fond IV. obecné školy na Lineckém předměstí, kterému Ludmila přispívala finančními prostředky.²⁸⁹

Společenské akce, které dámy pořádaly především s úmyslem zajistit dostatečné finanční prostředky pro nadílky a vyvařování, byly rozličné. Již 27. října 1886 uspořá-

²⁸⁷ Jihočeské listy ze dne 6. 2. 1918, s. 2 a 9. 2. 1918, s. 2.

²⁸⁸ Jihočeské listy ze dne 23. 11. 1918, s. 2.

²⁸⁹ Výroční zpráva dámského spolku „Ludmily“ za rok 1917, s. 2-3; Výroční zpráva dámského spolku „Ludmily“ v Českých Budějovicích za rok 1918, České Budějovice 1919, s. 2 a Výroční zpráva dámského spolku „Ludmily“ za rok 1919, s. 3-5.

daly první z řady velmi úspěšných dýchánek. Snahou dam bylo nabídnout českobudějovickým obyvatelům ponaučení a zábavu v pravidelných intervalech v posledních měsících kalendářního roku, nejčastěji v adventní době. Proto se dýchánky odehrávaly, dovolily-li to podmínky, v tomto období každou středu ve večerních hodinách²⁹⁰ (zhruba od osmi hodin) v malém besedním sále. Zúčastnit se jich mohli kromě členek spolku další hosté bez rozdílu, neboť tato značně oblíbená zábava s rozličným programem nebyla, alespoň z počátku, nikterak zpoplatněna.²⁹¹ Jejím základním mottem bylo propojení zábavy a poučení v podobě zajímavé přednášky a hudebního i pěveckého vystoupení. V novinovém fejetonu z roku 1892 se neznámý autor vyjádřil o dýcháncích jako o „hudebním salonu, kde se provádějí starší i nejnovější skladby, směru klassického [sic!], romantického i čistě národního [...]“, a literárním kroužku, v němž se přednáší „básně nejlepších našich poetů, předčítají se práce našich přednějších romancierů a causeristů, a baví nás žertovné deklamace a komické výstupy našich humoristů a kupletistů. Otázky literární, sociální a vůbec kulturní probírají se tu odborníky na slovo vzatými způsobem [sic!], populárním, každému lehce přístupným [...]“. Zároveň složil pořadatelkám i návštěvnicím dýchánek zajímavou poklonu, když nastínil důvod, proč by je měli navštěvovat zejména mladí vzdělaní muži, neboť „jest to často jediná příležitost, bavit se v kroužku duchaplných a spanilomyslných dam“.²⁹² Jak dýchánky vnímali českobudějovičtí Češi, dokládá novinový článku informující o jejich konání, neboť při této příležitosti je pisatel nazval „zelenými ostrůvky na pusté hladině utuchlého jinak společenského života v době podzimní [...]“.²⁹³ Zřejmě i proto se všechny večery setkávaly nejen s hojnou účastí, ale také se značným úspěchem a jednotliví účinkující s nadšenými diváckými aplausy, jak vyplývá ze zpráv, které zveřejňoval o průběhu dýchánek místní tisk.

To, co mohlo obecnost na dýcháncích spatřit a vyslechnout, by jistě zaplnilo několik stran této práce, neboť český tisk referoval o jednotlivých programech, které se skládaly z řady vystoupení, vcelku podrobně. Namátkou lze uvést, že na prvním dýchánku se hosté poučili z přednášky Josefa Mrňávka o Vítězslavu Hálkovi, zaposlouchali se do melodií národních písní zahráných na housle učitelem Volfem, zpěvu slečny Šebelíkové či přednesu Hálkovy básně *Děvče z Tater* slečny Novotné; poté následovala

---

²⁹⁰ Výjimkou byl například čtvrtý dýchánek, který se konal s týdenním zpožděním, neboť místo něj pořádal spolek u příležitosti svátku císařovny Alžběty dobročinný koncert věnovaný vánoční nadílce chudých dětí. Srov. Budivoj ze dne 14. 11. 1886.

²⁹¹ Již od roku 1889 se však platilo vstupné 10 kr. Více Budivoj ze dne 24. 10. 1886 a 17. 11. 1889.

²⁹² Budivoj ze dne 11. 12. 1892.

²⁹³ Budivoj ze dne 10. 11. 1889.

volná zábava za zvuků piana. A na prvním dýchánku v roce 1892 se pak posluchači dozvěděli o postavení a významu Afrodity ve starověké mytologii, zatleskali pianistce Veselé a zpěvákému oktetu Hlaholu, pobavili se u přednesu známého Nerudova fejtonu *Kam s ním*, představení slečny Tůmové coby moderní Panny orleánské či recitace básně *Hledal, našel* slečny Ždychyncové.²⁹⁴ Nejčastěji na dýcháncích přednášel profesor české reálky Josef Braniš, který vzhledem ke svému všestrannému vzdělání referoval o rozličných tématech – o Janu Erazimu Vocelovi, nízké umělecké úrovni vybavení českých domácností, o původu písma, o dějinách Českých Budějovic, Slovensku či o Vatikánu. Zavedl řeč i na postavení českých žen ve společnosti, přičemž vzpomněl těch, které se angažovaly pro národ.²⁹⁵ Přednášky ostatních řečníků pojednávaly kupříkladu o ženách v literatuře, o sociabilitě francouzských dam v 17. století, o postavení žen u různých národů, o bakteriích a nemocích s nimi spojených či o zážitcích z dobrodružných cest.²⁹⁶

Úspěšné pořádání dýchánek bylo v roce 1893 přerušeno, neboť ve městě vystupovala česká divadelní společnost a dámy jí ani sobě nechtěly ubírat diváky. Následujícího roku, přestože „ludmilky“ vynaložily snahu dýchánky uspořádat, od nich opět upustily. Tentokrát tak učinily proto, že dýchánky mnoho peněz nevydělávaly, zatímco jiná zábava, konkrétně zástěrková, o níž bude řeč zanedlouho, na tom byla mnohem lépe. To dokazuje kupříkladu vyúčtování z počátku roku 1893, kdy zástěrková zábava vynesla 69 zl. 72 kr. čistého příjmu oproti „pouhým“ 12 zl. 6,5 kr. získaným z pořádání šesti dýchánek. Vzhledem k potížím s každoročním rozpočtem a přípravami spojenými s vánoční nadílkou a vařením polévek je toto rozhodnutí vcelku pochopitelné.²⁹⁷ O rok později se dýchánky, i když o nich dámy opět uvažovaly, znovu neuskutečnily, tentokrát z důvodu založení místního besedního Literárního kroužku, jehož cílem se stalo pořádání literárních večerů. „Ludmilky“ tak usoudily, že jejich činnost v této oblasti již není zdaleka tak nezbytná jako dříve a od pořádání dýchánek v dlouhodobější perspektivě upustily, ačkoliv ještě na počátku roku 1896 Antonie Mrňávková na schůzi valné hromady zalitovala, že se tak „mladší síly“ již nebudou moci cvičit ve veřejném vystupování. Bylo jí však vysvětleno, že tomu tak není, neboť se mladší členky mohou účastnit právě akcí Literárního kroužku. Přesto se dýchánky i nadále stávaly čas od času dis-

²⁹⁴ Více Budivoj ze dne 31. 10. 1886 a 11. 12. 1892.

²⁹⁵ Blíže Budivoj ze dne 7. 11. 1886, 30. 10. 1887, 6. 11., 10. 11. a 20. 11. 1887, 11. 11. a 18. 11. 1888, 24. 11. 1889 a 26. 11. 1891.

²⁹⁶ Více Budivoj ze dne 5. 12. 1886, 13. 11. 1887, 25. 11. 1888, 30. 11. a 7. 12. 1890.

²⁹⁷ SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihy zápisů schůzí výborových 1892-1898*; R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 12 a Budivoj ze dne 8. 4. 1894.

kusním tématem dam, avšak vždy pouze v akademické rovině, jak dokládají zápisy ze spolkových schůzí.²⁹⁸

Nicméně k jakémusi částečnému obnovení dýchánek přeci jen došlo, a to v roce 1912, kdy dámy jako každoročně potřebovaly finančně zajistit vánoční nadílku a uvažovaly o akci, která by dopomohla k naplnění pokladny. Usnesly se uspořádat divadelní představení, které ovšem nenabízelo takový příjem, jakého bylo zapotřebí. Proto „ludmilky“ uspořádaly také dýchánek, který se od dřívějších odlišoval tím, že se jeho konání omezilo pouze na jediný večer. Nově – z dřívějších dob o tom alespoň nejsou záznamy – dámy zajistily v součinnosti s kuchařskou školou prodej občerstvení a odstoupňovaly vyšší vstupného pro jednotlivce (1 K), rodiny (2 K) a studenty (50 h).²⁹⁹ Avšak nadále již dýchánky nebyly do spolkové činnosti zařazeny (narozdíl od samostatně konaných přednášek či hudebních a pěveckých vystoupení).

Zástěrkové zábavy sice plnily spolkovou pokladnu většími finančními obnosy než dýchánky, jak bylo doloženo na předchozí straně, přesto je dámy zorganizovaly pouze párkrát – prvně v roce 1891, naposledy o čtyři roky později. Důvodem nepořádání dalších měla být podle spolkové výroční zprávy domněnka „ludmílek“, že se v jihočeské metropoli nachází dostatek spolků, které takovéto podniky mají ve svých stanovách a tudíž by docházelo ke zbytečnému rozptylování české společnosti i finančnímu zatěžování jejich spolku.³⁰⁰ Že však hlavním a snad i jediným důvodem byla právě zmíněná obava z deficitu, dokazuje zápis z výborové schůze, na níž se o uspořádání zástěrkové zábavy vcelku dlouze diskutovalo. Ve stejném roce však dámy začaly pořádat tzv. věnečky, jakousi obdobu zástěrkových zábav, které tak zaplnily vzniknuvší mezeru v zábavných aktivitách „ludmílek“. Ovšem ani věnečky (vínky) nepřinášely potřebné zisky a dámy je raději „ze strachu před věrným druhem ‚Ludmiliným‘ – p[anem] deficitem“, který je opravdu nerozlučně provázel po celou existenci spolku, od roku 1910 neorganizovaly.³⁰¹

Zástěrkové zábavy i věnečky se odehrávaly v besedních místnostech (ostatně

---

²⁹⁸ Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích za rok 1895, České Budějovice 1896, s. 2 a SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Kniha zápisů schůzí výborových 1892-1898*.

²⁹⁹ SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Kniha zápisů schůzí výborových a valných hromad 1906-1925* a Budivoj ze dne 29. 11. 1912.

³⁰⁰ Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1895, s. 2.

³⁰¹ Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích za rok 1909-1910, s. 6; Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích za rok 1910-1911, České Budějovice 1911, s. 6; Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích za rok 1911-1912, České Budějovice, s. 4; SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Kniha zápisů schůzí výborových 1892-1898*; TAMTÉŽ, *Kniha zápisů schůzí výborových a valných hromad 1899-1906* a TAMTÉŽ, *Kniha zápisů schůzí výborových a valných hromad 1906-1925*.

kde jinde?) a zahajovaly až na malé výjimky³⁰² počátek českého masopustního reje v jihočeské metropoli. Ve své podstatě nebyly ničím jiným než plesovými večírky. Inovace, kterou dámy vnesly do klasicky pojatých plesů a která je již víceméně jasná z názvu zástěrkových zábav, se týkala dámského oděvu – zástěr. Ty samozřejmě neunikly ani pozornosti českého tisku, který na jejich adresu uvedl: „Jaká to rozkošná, čistě ženská myšlenka, překvapiti společnost a objeviti se v nejpěknější (ač ze společnosti vypuzené) ozdobě oděvu našich bedlivých hospodyněk.“ A dále: „Zástěrky byly ovšem elegantní a naše dámy ukázaly vesměs, jak vkusně dovedou se ustrojiti. Zástěrky táhly, neboť každá dáma věděla, jaká jí nejlépe sluší a upravila si ji tak koketně, že žádný pán našim dámám neodolal.“³⁰³ Ostatně z novinových článků vyplývá, že na těchto zábavách šlo do značné míry hlavně o seznamování dívek s mládenci, přičemž počty „raněných“ a zasnoubených byly patrné na následujících masopustních zábavách.

A jak takové plesové zástěrky vypadaly? Byly z různobarevných látek jako tyl, atlas, batist či mušelín, krajkové i háčkované, s pentlemi, krajkami, vyšívanými a malovanými květy nebo dokonce národními motivy. Chvály se dočkala rovněž výtečná hudba a zejména připravené pohoštění, z něhož „šlo vše téměř na dračku – ovšem nebylo se čemu diviti při takových cenách, které panující všeobecné drahotě takřka do očí se vysmívaly“. Finance kromě prodeje rozličných lahůdek a květin zajišťovalo spolku i vstupné ve výši 40 kr. pro jednotlivce a 1 zl. pro rodinu, v pozdějších letech 1 zl. pro jednotlivce a 2 zl. pro rodinu. Dámy si tak například v roce 1892 vydělaly 197 zl. 71 kr. či o dva roky později 121 zl. 29 kr.³⁰⁴

Celkově měla tato zábava především zásluhou dámských prostých domácích toalet se zástěrkami zvláštní půvab. Čeští novináři ji radili k nekrásnějším, nejoblíbenějším, nejroztomilejším a nejrozkošnějším masopustním večerům, neboť zde nebylo „škrobenosti plesové“, což dokazovala hojná návštěvnost i účast významných osobností místního veřejného života.³⁰⁵ Aby však nedošlo k mýlce – pění chvály na „ludmilské“ podniky nebylo mezi stoupenci českého tábora nikterak ojedinělé, v podstatě tak byly opěvovány všechny aktivity podniknuté na podporu zdejšího českého obyvatelstva.

Věneček, pořádaný každoročně od roku 1897, navazoval na tradici zástěrkových zábav; dá-li se podle dochovaných pramenů soudit, byl vlastně zástěrkovou zábavou

---

³⁰² Takovouto výjimkou byla například vůbec první zástěrková zábava, která se konala již v listopadu či dvě zástěrkové zábavy uspořádané v roce 1894, kdy se první odbývala v lednu a druhá v listopadu.

³⁰³ Budivoj ze dne 1. 11. 1891 a 12. 1. 1893.

³⁰⁴ Budivoj ze dne 12. 11. 1891, 1. 5. 1892, 11. 1. a 22. 4. 1894.

³⁰⁵ Budivoj ze dne 5. 1. 1893, 28. 10. 1894, 13. 1. 1895 a SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Kniha zápisů schůzí výborových 1892-1898*.

bez zástěrek.³⁰⁶ Jinak řečeno byl jedním z prvních masopustních plesů v roce, jehož obliba u veřejnosti, zejména pak mládeže, byla značná. Koneckonců pro ni, a zvláště pro dívky, o něž spolek všemožně pečoval, byly tyto vínky organizovány, jak dokazuje mimo jiné sdělení ve výroční zprávě spolku za sedmadvacátý správní rok: „Ludmilin“ věneček se zřizoval dospívajícímu dorostu za odměnu, že vždy ochotně spolku při jeho potřebách vypomáhal a pak že byl do světa vstupujícím jakousi školou společenské výchovy.“³⁰⁷ Věnečků se mohli účastnit kromě členek neplatících vstupné pouze jejich rodinní příslušníci a zvaní hosté, pro něž byl vstup zpoplatněn. To, koho dámy na ples pozvaly v roce 1902, okomentoval značně nelibě tisk, neboť mezi hosty byly „mnohé české slečinky“, které se nezdráhaly rozmlouvat s přítomnými důstojníky německy „tak nenuceně, jako by se nalézaly v Německém domě a ne v reprezentační místnosti Čechů budějovických“. Autor zmíněného článku nesouhlasil jak s nevlasteneckým chováním dívek, na něž „jsme zvyknouti nemohli a ani zvykati nebudeme!“, tak především s účastí německých či německy hovořících důstojníků na českém plese, a nabádal (nejen) „ludmilky“, aby propříště zvaly výhradně české důstojníky, kteří se zavážou mluvit pouze česky, neboť by jinak Němci mohli Čechy oprávněně považovat za podřadný národ.³⁰⁸

Spojením dýchánek, zástěrkových zábav a věnečků vytvořily dámy další akci – tzv. japonský čajový večírek neboli čajový večírek po japonském způsobu. Jeho pořádání však v souvislosti s první světovou válkou bylo brzy ukončeno, neboť se uskutečnil pouze jedenkrát, a to 12. ledna 1914. Jeho program tvořila vystoupení vztahující se nějakým způsobem k této asijské zemi. Návštěvníci tak mohli zhlédnout či vyslechnout kupříkladu scény z opery *Madame Butterfly*, japonský balet, „který zatančilo osm gejš, roztomilých, bujných žaponských to dráček a sladkých jak žaponský cukříček“, který musel být pro úspěch opakován, komedii *Lásky div* od Julia Zeyera či japonské písně s milostnou tematikou. Na závěr večírku se tančilo, „takže i ti, kteří za účelem tance přišli, byli plně spokojeni“. Dámy opět neopomněly uspořádat tradiční bufet, k jehož obsluze se patřičně vystrojily především dívky ze spolkových ústavů, neboť ztvárňovaly gejšy. A že i besední sál představující čajovnu byl náležitě vyzdoben, není třeba více zdůrazňovat. Nejen proto mohlo být celkové hodnocení japonského čajového večírku kladné, k čemuž navíc přispěla i skutečnost, že takto pojatý večírek zpestřil jednotvár-

---

³⁰⁶ Toto tvrzení však není zcela stoprocentní, neboť například v roce 1899 byly dámy vybízeny, aby se na věneček dostavily v domácím úboru, tedy pravděpodobně i v zástěrkách. Srov. Budivoj ze dne 5. 1. 1899.

³⁰⁷ *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1911-1912*, s. 4 a Budivoj ze dne 25. 2. 1897.

³⁰⁸ *Jihočeské listy* ze dne 11. 1. 1902, s. 3-4.

nou masopustní sezonu a vysoko vybočoval ze všednosti. To se odrazilo i na výtěžku, který činil 464 K, a tak se obavy dam z deficitu ukázaly jako liché.³⁰⁹

V letních měsících reprezentovaly „ludmilské“ zábavy po řadu let tzv. zahradní slavnosti, které dámy uskutečňovaly v červnových, případně červencových dnech. S nápadem na jejich konání přišla v dubnu 1894 na každoroční valné hromadě tehdy již bývalá místopředsdkyně spolku Selina Hložková. Její návrh byl podle protokolu ze zasedání přijat „s pochvalou“, k čemuž jistě přispěl i účel této akce, neboť paní Hložková navrhla pořádat větší zahradní zábavu ve prospěch dívčí pokračovací školy. Tímto zaměřením se slavnosti zřetelně odlišovaly od dosud popsanych spolkových podniků, neboť jejich cílem bylo finančně zajistit zejména vánoční nadílky a vývařovny. V počátečních letech zahradní slavnosti podporovaly pouze pokračovací školu, avšak s postupným rozrůstáním a vznikem nových spolkových škol se jejich působnost rozšířila i na ostatní „ludmilské“ ústavy. Pořádání této akce, stejně jako řady dalších, ukončilo vypuknutí první světové války, přičemž obnovení se v mírových letech dočkala pouze jednou.³¹⁰

V případě členek spolku Ludmila je patrné, že od prvotní myšlenky jim mnoho nescházelo k její realizaci. Platí to i o zahradních slavnostech, neboť dámy pouhé tři měsíce po vyřčení návrhu paní Hložkové, v neděli 8. července, uspořádaly první zahradní slavnost, na kterou se místní české obyvatelstvo velmi těšilo, jak alespoň uvádí novinová zpráva podávající poměrně vyčerpávající informace o jejím průběhu. Ačkoliv počasí zábavě zprvu nepřálo, následně se přeci jen „umoudřilo“ a slavnost, odehrávající se v letních prostorách Besedy, se vydařila.

Veškeré prostranství bylo slavnostně vyzdobeno, nechyběly ani znaky českých zemí a slavnostní vstupní brána. Letní veranda byla přeměněna v „ochutnávárnu“, v níž „bylo nejútulnější zákoutí, jakési labužnické eldorádo“. Zde dámy nabízely jak sortiment spjatý s kavárenskými podniky – koláče, cukrovinky, kávu, citrónovou a malinovou šťávu, zmrzlinu, vína či likéry – tak v části označené jako „česká domácnost“ rozličně upravená kuřátka, srnčí, holoubata, kompoty, šunky a jazyky, ryby, mušle nebo sýry. Kromě pokrmů a nápojů dámy prodávaly rovněž květiny, doutníky, cigarety a fotografie, v pozdějších letech také dopisnice s vyobrazením zdejších českých škol. V místnostech kuželníku se pak nacházela „česká chalupa“ zvaná též „selská světnice“,

³⁰⁹ Budívojev ze dne 10. 1. 1914; Jihočeské listy ze dne 14. 1. 1914, s. 2 a *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Českých Budějovicích za rok 1912-1913*, České Budějovice 1913, s. 5-6.

³¹⁰ SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihá zápisů schůzí výborových 1892-1898*; Jihočeské listy ze dne 5. 5. 1928 a R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 13 a 25.

kteřá byla stylově vyzdobena a v níž dívky v národních krojích podávaly samožitný chléb, švamberský sýr, rozhodu a máslo. „Česká chalupa proměněna byla brzy v českou hospodu“,³¹¹ když se v ní usadili mládenci popíjející víno a pivo. K poslechu hrála hodovníkům vojenská kapela české melodie, což přivábilo i přes chladné počasí mnoho návštěvníků nejen z jihočeské metropole, ale také ze vzdálenějších lokalit – z Hluboké nad Vltavou, Protivína, Netolic, Vodňan, Trhových Svinů, Českého Krumlova, Třeboně i Prahy. Po osmé hodině večerní se hosté přesunuli do velkého besedního sálu, kde již pro ně byla připravena taneční zábava.

Na druhou zahradní slavnost pozvaly členky spolku Ludmila také arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este, který se však nedostavil, ale s poděkováním a přáním všeho zduaru zaslal spolku deset zlatých na podporu jeho dívčí pokračovací školy. Aby dámy zvýšily i tak již značnou a stále rostoucí ziskovost svého podniku,³¹² pramenící jak z prodeje pochutin a drobných předmětů, tak ze vstupného rozděleného na poplatky opravňující pobývat v zahradních prostorách a poplatky umožňující navštívit taneční parket, pořádaly v rámci slavností také tombolu. Veškerý čistý výnos sloužil jako hlavní zdroj příjmů školských ústavů.³¹³

Od počátku 20. století do vypuknutí prvního velkého světového válečného konfliktu zařadily dámy mezi své četné aktivity několik dalších. Nepravidelně pořádaly tzv. svatováclavská posvícení, jejichž název i doba konání byly odvozeny od svátku sv. Václava. První takovéto posvícení se uskutečnilo v roce 1902, poté co se na „ludmilky“, obrátilo několik pánů v čele s obchodníkem Václavem Tomšů (ten se členkami mnohokrát spolupracoval na vánočních nadílkách) s nabídkou na jeho konání ve prospěch vánoční nadílky. Po členských spolku pouze chtěli, aby této akci propůjčily spolkové jméno a zajistily prodej občerstvení a doutníků. Dámy na návrh rady přistoupily, avšak vyměnily si, že nebudou muset shánět potřebné příspěvky a dary. Podle dochovaných novinových zpráv se lze domnívat, že posvícení bylo jakousi obdobou zahradní slavnosti, neboť se odbývalo v prostorách Besedy (za pěkného počasí v prostranství zahrady a přilehlých krytých místnostech, za nepřízně pak v prvním poschodí besední budovy), prodávaly se na něm podobné lahůdky i drobné předměty, k poslechu hrála kapela a ve

---

³¹¹ Budívoj ze dne 12. 7. 1894.

³¹² Kupříkladu v roce 1895 činil čistý výnos 326 zl. 24. kr., o čtyři roky později 520 zl. 39 kr., v roce 1900 (po přechodu na jinou měnu) 1 158 K 94 h. a v roce 1907 pak 1 747 K 77 h.

³¹³ Budívoj ze dne 12. 7. 1894; *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1895*, s. 3 a *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Česk. Budějovicích za rok 1899*, České Budějovice 1900, s. 2.

večerních hodinách se tančilo.³¹⁴

Významnější akcí se od 12. května 1912 staly tzv. dětské dny, pořádané v květnových, případně červnových dnech ve prospěch polévkových ústavů. Proč, kde a jak probíhal první takovýto den, zachytila působivě jednatelka spolku ve výroční zprávě. Vzhledem k tomu, že na valné hromadě v únoru roku 1912 dámy zjistily, že jim hrozí veliký schodek, který by ohrozil rozdávání polévek, rozhodly se uskutečnit v dopoledních hodinách veřejnou pouliční sbírku, na níž odpoledne měla navázat zábava v prostorách Českého akciového pivovaru. Starosti jim činila především sbírka, která v zamýšlené podobě byla novátorská a k níž bylo potřeba zajistit „mocnější povolení“. To nakonec přes řadu obtíží bylo vydáno a dámy mohly připravovat v ulicích města své stánky – květy a stuhami ozdobené stoly s patřičnými nápisy a hesly. Celkem jich po jihočeské metropoli rozmístily něco málo pod dvacet (údaje se různí – zmiňováno je šestnáct až osmnáct stolků).³¹⁵ Dámy v rolích výběřčích, které leckde doprovázeli pánové coby ochránci, nikoho k příspěvkům nenutily, vše potřebné si kolemjdoucí přečetli na zmíněných transparentech a jejich pomoc byla opravdu dobrovolná. Ten, kdo přispěl, navíc obdržel od vděčných „ludmilek“ květinu, která následně dala jméno celé této dopolední akci – květinová sbírka.

Sbírka se velmi vydařila, neboť vynesla 1 195 K 95 h., a to jak od českých, tak i od německých obyvatel. Následující zábava v pivovarské zahradě pak svou návštěvností, která měla údajně čítat přes pět tisíc jedinců, překonala všechna očekávání, takže připravené pohoštění mající podobné složení jako při zahradních slavnostech, obohacené však o dětská specifika jako například sodovky a mléko, zcela nedostačovalo. „Jaká to zábava při žízni a hladu! Úzko bylo dámám při jejich snědených krámcích. Ale snad Pámbíček byl i zde mocnou a pomocnou rukou přítomen, že v řadu a tlačenicí největší a v brčení nespokojenosti seslal deštíček. Tu pomýšlel každý na uchýlení se v krytou domovinu a boj ukončen.“ Autor novinového článku popisující průběh dětského dne poznamenal k jeho nenadálému ukončení mimo jiné toto: „Dítka šly domů rozmrzelé, dospělí mračivě, ale obsluhující dámy cupaly radostně, že o chvíli dříve zbaveny byly své nesnadné práce, jež síly jejich vyčerpala.“ Jim pak především „za námahu, skutečně všechny síly vyžadující a opravdu vyčerpávající při návalu obecenstva“, neboť byl ve

---

³¹⁴ SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihy zápisů schůzí výborových a valných hromad 1899-1906; Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích za rok 1902*, České Budějovice 1903, s. 2 a Budivoj ze dne 26. 9. a 30. 9. 1902.

³¹⁵ Stánků vzhledem k zpřesňujícím zápisům s jejich rozmístění bylo pravděpodobně šestnáct. Srov. *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1912-1913*, s. 2; Budivoj ze dne 10. 5. 1912 a Jihočeské listy ze dne 13. 5. 1912, s. 2.

všech stáncích „taký shon, že mu opravdu jen s úplným sebezapřením bylo možno vyhověti“, veřejně poděkovala předsedkyně spolku Jana Zátková.³¹⁶

I tak se ovšem našli tací, kteří snahy dam neocenili a vyčítali jim nedostatečné přípravy. Na několik článků nesoucích se v tomto duchu odpověděly nejvýznamnější místní české noviny mimo jiné toto: „[...] byla to slavnost pro hladovící děti. Pocítily-li zástupy obecnstva také hlad, tím lépe. Znajíce pocit hladu, budou se tím vydatněji starati o ukojení hladu našich maličkých.“ I přes zmíněné výtky a nedostatky členky spolku po zaúčtování všech položek a odečtení výdajů zjistily, že jim sbírka, vstupné do zahrady (děti v doprovodu rodičů nic neplatily) a prodané občerstvení s drobnými předměty vynesly nemalou částku ve výši přes tři tisíce korun.³¹⁷

Na programu zábavy v pivovarské zahradě se kromě kapely Spolku vojinů a úředníků podílely především žáci jednotlivých zdejších obecných a měšťanských škol, kteří předvedli jak hudební a taneční čísla, tak tělocvičná vystoupení složená z prostých cvičení a různých her. Pro nejmenší děti pak byly připraveny pouťové atrakce – kolotoč, loutkové divadlo a rozličné hry o ceny. A tak to, co obecnstvo ten den dětem věnovalo, nemohlo být považováno za almužnu, nýbrž bylo zaslouženým výdělkem, kdy děti pracovaly pro děti, jak výstižně poznamenal autor novinového fejetonu. Avšak již o rok později po konání druhého dětského dne byl tento systém zpochybňován, neboť se podle ohlasů veřejnosti měly děti tento den spíše bavit, než se starat o pobavení druhých. Tato výtka však nebyla nijak reflektována a děti i nadále nacvičovaly a předváděly svá vystoupení. Zároveň se v roce 1913 nekonala ani pouliční sbírka, čehož mnozí patrně litovali, ale dámy k tomu poskytly vysvětlení, z něhož plynulo, že jim loňská sbírka vynesla tolik, že pokládaly za svou povinnost nezatěžovat „českou obětavost“ více, než bylo nutné.³¹⁸

V letech 1915-1918, tedy po dobu trvání válečného konfliktu, bylo od pořádání dětského dne upuštěno (v roce 1914 jej dámy ještě uspořádaly). Vytěžené peníze z předchozích let v celkové výši 6 390 K však posloužily v tomto období jako rezervní fond jak na polévkové akce, tak na vánoční nadílky. Po vzniku samostatné republiky byla tato aktivita, kterou české listy srovnávaly s věhlasnými národními matičními či sokolskými slavnostmi, nakrátko obnovena. Neúnavné členky spolku Ludmila zorganizovaly v celkovém pořadí čtvrtý a zároveň také poslední dětský den 1. června 1919.

---

³¹⁶ *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1912-1913*, s. 1-3 a Budivoj ze dne 14. 5. 1912.

³¹⁷ Budivoj ze dne 17. 5. a 21. 5. 1912 a Jihočeské listy ze dne 20. 5. 1912, s. 2.

³¹⁸ Budivoj ze dne 7. 5. 1912 a Jihočeské listy ze dne 19. 5. 1913, s. 2 a 31. 5. 1913, s. 2.

Tentokrát nechyběla ani květinová sbírka, doplněná o průvod dětí do zahrady pivovaru. Zábava byla opět kladně hodnocena, a že se den vydařil, dosvědčuje i obnos téměř třinácti tisíc korun, který takto spolek získal.³¹⁹

Tím však charitativně společenské aktivity dámského spolku Ludmila víceméně ustaly. Leonta Hromadová, jednatelka spolku, k tomu při bilancování dosavadního spolkového působení v roce 1920 napsala: „Dětem chudiny byly věnovány naše slabé síly po 35 let. Za těžkých dob nynějších bylo nám uvažovati, můžeme-li v práci té pokračovati a je-li nadále nutna. V obou směrech dospěly jsme k odpovědi záporné. V českém státě hmotné postavení pracujících tou měrou se zlepšilo, že jim milodarů třeba není.“³²⁰

Po několikaleté odmlce se však „ludmilky“ opět zapojily do společenského dění, a to především čajovými večírky, které organizovaly poměrně pravidelně od poloviny dvacátých let 20. století až do vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Dámy se snažily během sezony začínající v listopadu a končící v březnu uspořádat vždy několik čajů o páté, jak se jinak této „ludmilské“ akci říkalo, v čemž lze spatřovat odkaz k úspěšné dýchánkové tradici.³²¹ I čajové večírky, které se staly „milým dostaveníčkem naší české společnosti“,³²² se těšily u zdejších obyvatel značné oblibě, jak dokládá jejich hojná návštěvnost či pochvalné zprávy uveřejňované v tisku. Jeden příklad za všechny: „Jest tu opravdu milo pobýti: milá pohostinnost dam ‚Ludmily‘, elitní, ale přitom upřímně demokratická společnost a příjemná zábava při prvotřídním uměleckém a zábavním programu – toť přednosti čajových večírků ‚Ludmily‘ [...].“³²³ A proč se tyto večírky vlastně zvaly čajovými? Protože se na nich, samozřejmě krom jiného, vždyť „ludmilky“ byly proslavené svými bufety, podával čajový nápoj.³²⁴

Z počátku se „čaje“ odehrávaly v lycejní (gymnazijní) tělocvičně, která však prostorově nedostačovala zájmu veřejnosti. Proto pořadatelky uvažovaly o jejich přesunu do besedních místností, k čemuž došlo při prvním dýchánku sezony v roce 1926. Od následujícího večírku se však opět konaly v tělocvičně umístěné v komplexu Jihočeské Vesny. Dámy tak učinily zřejmě proto, že ani Beseda nenabízela návštěvníkům potřeb-

---

³¹⁹ Výroční zpráva dámského spolku „Ludmily“ za rok 1919, s. 5 a Jihočeské listy ze dne 4. 6. 1919, s. 2.

³²⁰ Peníze, které dámy měly připraveny na nadílky, polévky i z pořádání dětských dnů pak chtěly věnovat do vínku nějakému významnému podniku na poli sociální péče, pokud by vznikl v Českých Budějovicích. Více Výroční zpráva dámského spolku „Ludmily“ za rok 1919, s. 5-6.

³²¹ Kupříkladu v roce 1925 uskutečnily čtyři, po třech pak v letech 1926, 1927 a 1937. Celkově dámy zorganizovaly od roku 1924 do roku 1939 jedenadvacet čajových večírků.

³²² Jihočeské listy ze dne 11. 3. 1925, s. 2.

³²³ Jihočeské listy ze dne 17. 3. 1926, s. 2.

³²⁴ Jihočeské listy ze dne 1. 12. 1927, s. 2.

né pohodlí a původní „útulné, intimní večírky“ se tímto přesunem změnilly ve „velmi rušnou zábavu“.³²⁵

„Ludmilské“ čaje o páté nabízely obecnstvu kromě klasických tanečních, operních, koncertních, recitačních, divadelních či baletních čísel „humoristická“ alegorická či pantomimická vystoupení, reprezentovaná kupříkladu živým obrazem znázorňujícím fontánu, tancem malých Holanďanek, tanečním ztvárněním příběhu inspirovaného egyptskými dějinami či tzv. míšenský porcelán, tedy živý obraz tvořený řadou rokokových porcelánových figurek. „Ludmilky“ se snažily program večírků vždy něčím oživit, takže se konala kupříkladu módní přehlídka večerních toalet, koncert vojenské hudby nebo přednášky. Mezi vystupujícími byli jak samotné členky spolku a žáčky, chovanky Jihočeské Vesny, tak známé osobnosti tehdejšího uměleckého světa, jakou byla častokrát účinkující operní pěvkyně L. Brunnhoferová, členové místní divadelní scény či Sukovo kvarteto. Na čajích spolupracovali rovněž ochotníci, dorostenky Sokola nebo tamburašský sbor.³²⁶

Kromě čajových dýchánek uspořádaly členky Ludmily po delší přestávce, 17. května 1928, jednu ze svých obvyklých zábav z dob monarchie – zahradní slavnost, neboť opět potřebovaly získat finanční prostředky. Na slavnosti nechyběl osvědčený bufet a kavárna s cukrárnou a vinárnou, doplněné o japonskou čajovnu, turecký harém, květinový a holandský stan, jehož sortiment byl zaměřen výhradně na dětské návštěvníky, kteří si tak pochutnali na mléku, kakau a jiných dobrotách. Pro děti rovněž bylo připraveno loutkové divadlo či houpačky, pro soutěživé jedince kolo štěstěny a koulení o ceny, pro zvědavce věštění budoucnosti a pro taneční nadšence parket s hudebním doprovodem vojenské kapely. Novátorským prvkem byl slavnostní dopolední průvod aut, do nichž převážně usedly mladé „půvabně kostýmované“ členky Ludmily. Počasí však zábavě nepřálo, takže se místo v zahradních prostorách odehrála v místnostech Besedy. Přesto na ni byla pěna jen a jen chvála jako ostatně na všechny „ludmilské“ aktivity.³²⁷

Obnovení se dočkaly i věnečky, avšak pouze párkrát. Nově byl uspořádán v tělocvičně Jihočeské Vesny pohádkový večer, na němž přednesla recitátorka Marie Plicková blíže neurčené pohádky, doplněné promítáním obrázků. Podle všeho však tato akce nebyla úspěšná, jak se očekávalo, takže již nebyla opakována.³²⁸

³²⁵ Jihočeské listy ze dne 1. 12. 1926, s. 2 a 23. 2. 1927, s. 2.

³²⁶ Více Jihočeské listy ve sledované době, zejména pak ze dne 17. 12. 1924, s. 2, 4. 2. 1925, s. 2, 27. 11. 1926, s. 2, 12. 11. 1927, s. 2 a 1. 2. 1928, s. 2.

³²⁷ Jihočeské listy ze dne 9. 5. 1928, s. 2 a 19. 5. 1928, s. 2.

³²⁸ Jihočeské listy ze dne 5. 1. 1929, s. 2 a R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 25.

V souvislosti s politickými událostmi předcházejícími druhou světovou válku se členky spolku Ludmila opětovně zapojily do charitativních podniků; podílely se na nadílkách, obědových akcích či finanční podpoře nemajetným (pomoc byla poskytována i členkám Ludmily). Pro tyto aktivity měly „ludmilky“ k dispozici zejména Fond Jany Zátkové, založený na počest zemřelé dlouholeté předsedkyně spolku, jehož počátečním kapitálem se stala částka z rezervního fondu.³²⁹ Veškerá činnost v této době a během válečného konfliktu však neměla takové rozměry jako na přelomu 19. a 20. století.

Kromě výše přiblížených víceméně pravidelných akcí pořádal spolek Ludmila také různá příležitostná divadelní a koncertní představení či přednáškové večery, a to jak ve prospěch vánoční nadílky či polévkových ústavů, tak dívčích ústavů. Výjimkou nebyla ani spolupráce s jinými českými spolky či organizacemi sídlícími převážně v jihočeské metropoli, které čas od času uspořádaly určité společenské zábavy právě ve prospěch dobročinných podniků Ludmily. Tyto podniky byly buďto zcela mimo režii „ludmilek“ (jako příklad lze uvést koncert vojenské kapely v prosinci 1885 ve prospěch nadílky nebo třeba divadelní inscenaci dámského spolku Vlast v roce 1906), či se na nich dámy nějakým způsobem podílely. Kromě toho, že se staraly o občerstvení, se mnohdy aktivně zapojily do naplánovaného programu a předvedly nějaké umělecké číslo. Za tímto účelem ostatně dámy na základě stanov utvořily pěvecký odbor, který prvně vystoupil na zábavě konané po skončení první spolkové valné hromady v dubnu roku 1886. Podruhé zazpíval o dva měsíce později v rámci akademie pořádané Spolkem pro podporu studujících c.k. českého gymnázia. Obě vystoupení hodnotili posluchači kladně, pisatel novinové zprávy doslova uvedl, že „uznalé obecnstvo neskrblilo pochvalou“. Potřetí si mohli sbor za doprovodu vojenské kapely a dalších účinkujících poslechnout návštěvníci pěvecké a hudební akademie pořádané právě spolkem Ludmila 19. června 1886, která se uskutečnila ve prospěch chudých studujících zdejší české reálné školy. O průběhu akademie podrobně pojednaly zdejší noviny, v nichž pravděpodobně znalec hudebního umění odborně zhodnotil jednotlivé skladby a jejich provedení; nešetřil chválou ani kritikou. Celkově se akademie velice vydařila a mnohokrát zazněl bouřlivý potlesk publika, v němž usedl vedle řady čelných osobností i českobudějovický biskup Martin Josef Říha.³³⁰ Poslední informace o veřejném vystoupení zpívajících

---

³²⁹ R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 27-28 a SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Účetní kniha dětského dne*.

³³⁰ Budívoj ze dne 18. 4., 10. 6., 17. 6. a 24. 6. 1886.

členek pochází z roku 1889, kdy se zúčastnily besedního koncertu.³³¹ „Ludmilky“ však na hudební zábavy nezanevřely, ale raději poskytly prostor pro sólové jakož i sborové pěvecké a na nástroje hrané produkce dívčímu dorostu – žačkám lycea na tzv. akademických, jejichž výtěžek putoval právě na finanční vydržování zmíněné školy, případně i ostatních spolkových ústavů. První koncert se uskutečnil již v únoru roku 1904, tedy necelý půlrok po zřízení lycea, a dočkal se každoročního opakování v jarních měsících až do první světové války. Veřejnost tyto akademie velmi chválila, neboť byly považovány za „kus seriosní práce umělecké“; žačky pod vedením učitele Antonína Šebestíka dokázaly „pro jemnou, průhlednou hudbu [...] naléztí pravé dynamické odstíny“ a výjimkou nebylo ani spoluúčinkování známých hudebníků (například oblíbené koncertní pěvkyně Jiřiny Štulcové, která byla po několik let i členkou spolku).³³²

Vedle vlastní činnosti podporovaly „ludmilky“ rovněž aktivity rozličných zdejších i vzdálenějších českých organizací a spolků. Kromě finančních příspěvků jim pomáhaly realizovat jejich dobročinné a vlastenecké akce, koncerty, plesy atd. Kupříkladu již v březnu roku 1886 se v rámci masopustních zábav ve městě podílely na konání kostýmního vínku českobudějovické Besedy (v tomto případě byl spolek Ludmila jedním z pořadatelů), dále na sokolských šibřinkách nebo společně s řadou dalších spolků – Besadou, Hlaholem, Národní jednotou pošumavskou, Osvětou, místním Sokolem pod patronací ženského odboru Sokola na bezplatné „vzdělávací zábavě“ nazvané Besedy pro ženy a dívky. Na nich se přítomné dámy nejen dozvěděly a poučily zejména o rozmanitých praktických záležitostech z oblasti zdravotní (veliký úspěch měl například cyklus několika výhradně přednáškových večerů na téma *O životosprávě ženy a dítěte* konaných v roce 1907), ale rovněž kulturně obohatily vyslechnutím a zhlédnutím hudebních čísel. Svým programem i zájmem připomínaly Besedy „ludmilské“ dýchánky, neboť poslání obou akcí slovy neznámého autora bylo „probuzení, posilnění, ušlechtnění a poučení vrstev nejširších“, přičemž je nepřehlédnutelný jeden podstatný rozdíl, a to ten, komu byly tyto podniky určeny.³³³

Nejvíce a zároveň nejdéle, od roku 1899 do roku 1914, se „ludmilky“ vedle řady

---

³³¹ Kromě pěveckého odboru uvažovaly dámy také o založení odboru tělocvičného, který měl předjímat pozdější ženský odbor Sokola. Zda však tuto myšlenku realizovaly, není z dochovaných pramenů zcela jasné; pravděpodobně však k tomu nedošlo. Srov. R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 8.

³³² Více o této akci a jejím programu například Budivoj ze dne 2. 5. 1905, 2. 3. a 6. 3. 1906 či *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1903*, s. 3.

³³³ K Besedám, na jejichž pořádání se členky Ludmily zřejmě podílely v letech 1906-1910, více například Budivoj ze dne 16. 3. a 24. 12. 1906, 10. 12. 1907 a 19. 10. 1909.

dalších sdružení a společností podílely na zajišťování tzv. matičních slavností,³³⁴ jejichž organizátorem byla, jak ostatně napovídá název, Matice školská. Tyto slavnosti se konaly každoročně v červnových či červencových dnech v zahradních prostorách Českého akciového pivovaru a byly pokládány za jakési národní manifestace. Dámy zde měly na starosti vždy velmi prosperující bufet, který poskytoval Matici jeden z největších finančních zisků z této akce. Později dámy připojily k bufetu i dobročinný bazar a loterii.

Členky Ludmily, ať již hromadně či jen v dohodnutém zastoupení několika dam, rovněž nechyběly ani při významnějších událostech podporujících české obyvatelstvo v nacionálním soupeření probíhajícím na území města. To se týkalo jak pohřbů významných osobností českého veřejného života či pietních vzpomínek na ně, tak úmrtí členek spolku a jejich rodinných příslušníků i předčasně zesnulých žaček a chovank spolkových ústavů. V roli spolupořadatelek se dámy podílely na pouti k hrobu biskupa J. V. Jirsíka u příležitosti dvaceti let od jeho úmrtí, účastnily se pohřbu jeho nástupce M. J. Říhy či zádušní mše na paměť F. L. Riegra, stály u hrobu Žofie Bláhové, manželky Seliny Hložkové či Antonie Vierheiligové nebo žačky lycea Gabriely Říhové. Dámy nezůstávaly stranou ani při návštěvách významných osobností nebo spolků v jihočeské metropoli (vítaly tak kupříkladu císaře Františka Josefa I., sokoly či Jednotu zpěváckých spolků československých), účastnily se rovněž oslav zdejších předních sdružení či jejich významných podniků (podílely se na slavnosti třicetiletého trvání Matice školské, aktivně se zapojily do programu při svěcení nové budovy české reálky, korporativně navštívily i posvěcení matiční školy na Lineckém předměstí a nové budovy gymnázia).³³⁵

Ačkoliv by se mohlo zdát, že charitativní a společenská činnost „ludmílek“ byla již na předchozích nemálo stranách víceméně popsána, není tomu tak. Dámy byly opravdu činorodé a do svých aktivit zahrnuly rovněž dva na první pohled s předchozími akcemi ničím nesouvisející podniky, zasahující jak do kulturní, tak do hospodářské sféry. Jednalo se totiž o spolkovou knihovnu a obchod s galanterním a jiným zbožím. S nápadem na zřízení knihovny však nepřišly dámy, ale členové akademického spolku Budivoj, jehož účelem bylo „šířiti pravé duševní vzdělání lidu v kraji budějovickém, kterého úkolu hleděl spolek dosíci, zakládaje knihovny v místech, kde boj národní nejtěžší“. Z této pohnutky tedy, jak se lze dočíst v místním tisku, věnoval Budivoj Ludmille

---

³³⁴ Více o činnosti Matice školské a matičních slavnostech kromě novinových článků v Budivoji či Jihočeských listech podává kupříkladu pamětní spis *Matice školská v Českých Budějovicích, její vzor a její pokračovatelé*, České Budějovice 1925.

³³⁵ Více Budivoj a Jihočeské listy ve sledovaném období a R. STRNAD, *Dámský spolek*.

v listopadu roku 1888 knihy pro potřeby dívčí pokračovací školy.³³⁶ Z dochovaných pramenů však není zcela jasné, zda knihovna opravdu sloužila škole, neboť ji spravovaly členky spolku a podle R. Strnada a výňatku ze spolkové výroční zprávy otištěného v novinách byly knihy půjčovány jen jim (vždy v neděli). V novinových zprávách a následných interpretacích ovšem mohlo dojít k záměně, neboť knihy se měly nacházet a půjčovat v budově školy. Lze se rovněž domnívat, že pokud by knihovna byla školní, staral by se o její chod někdo z profesorského sboru a nikoliv členka Ludmily zastávající tak nově zřízenou funkci tzv. knihovni (tou byla nejprve Žofie Bláhová, poté Ludvika Raflerová a Josefina Šedivá). Je tedy pravděpodobnější, že „ludmilky“ přijaly knihovnu jako spolkovou. Není tím ovšem vyloučeno, že do ní měli přístup i učitelé a žákyně pokračovací školy, čemuž by nasvědčovaly i zápisy v účetní knize nazvané *Knih příjmů a vydání knihovny dām. spol. ‚Ludmila‘* zdůrazňující období Velikonoc a prázdnin mezi školními roky.

Na základě účetních záznamů však nelze určit, jaká byla výše půjčovného a ani zda byla jednotná pro všechny typy knih; nejnižší zaznamenaná položka má hodnotu 1 kr., nejvyšší pak 84 kr. V prvním roce si dámy vypůjčily knihy za 3 zl. 78 kr., avšak zároveň zaplatily za jejich vazbu 3 zl. 52 kr., takže výnos činil jen 26 kr. Podobně či o něco lépe si pak knihovna vedla i v následujících letech, kdy kupříkladu v roce 1893 zaplatilo jedenačtyřicet čtenářek za vypůjčení 391 knih 5 zl. 72 kr., což se ziskem z loňského roku činilo 13 zl. 81 kr., ale za nákup, vazbu a údržbu knih, kterých tak bylo dohromady 295, utratily 12 zl. 34 kr., takže suma, která v pokladně zůstala, byla ve výši 1 zl. 47 kr. V roce 1894 pak počet svazků stoupl na 305, přičemž se celkem rozpůjčovalo 600 knih. Zůstane asi provždy nezodpovězenou otázkou, jaké knihy dámy ve své knihovně měly, ať již zakoupené či darované, jakou literaturou si rozšiřovaly své obzory a vědomosti.

Ačkoliv tedy zájem o služby knihovny byl, soudě podle značného počtu výpůjček, veliký, již na výborové schůzi v květnu 1896 přijaly členky Ludmily návrh zástupce spolku Františka Šolce na její darování Národní jednotě pošumavské, která spravovala lidovou knihovnu. Tím se spolkem nashromážděná literatura ve 210 vázaných a 56 nevázaných knihách zpřístupnila širším vrstvám obyvatelstva, čímž se zvýšil i její význam. To neopomněl poznamenat ani český tisk, který takovýto dar považoval za příklad pro ostatní spolky s malými knihovnami, neboť jejich spojením v jednu velkou se

---

³³⁶ Spolek Budivoj zároveň věnoval knihovnu i dalším dvěma českým školám ve městě. Srov. Budivoj ze dne 25. 11. 1888.

značně dopomůže ke zdaru českého národního zápolení. K předání „ludmilské“ knihovny došlo zřejmě v červnových dnech, neboť na druhé výborové schůzi odbývané 4. července již Antonie Vierheiligová, místopředsedkyně spolku, referovala o tom, že spolu s jednatelkou Marií Bartuškovou vše potřebné odevzdaly panu Vrkočovi, učiteli a knihovníkovi lidové knihovny. Zda mu věnovaly i zisk za poslední rok fungování knihovny pod „ludmilskou“ taktovkou ve výši 7 zl. 18 kr., je nejasné.³³⁷

Podobně nepřilíš dlouhé trvání mělo i spolkové vlastnictví obchodu s galanteriím a jiným zbožím, kterým se dámy pokusily povznést české podnikání ve městě, neboť si povšimly, že takovéto obchody jsou v Českých Budějovicích v německých rukou. Zároveň tím chtěly také ulehčit starostem ohledně obstarávání vánočních nadílek. Otevření obchodu „nového a svého druhu prvního závodu v Č. Budějovicích“, jenž našel své sídlo v dnešní ulici Dr. Stejskala, se uskutečnilo 16. září 1889.³³⁸ Zde dámy nabízely, alespoň podle reklamních poutačů uveřejňovaných v tisku, nejlepší zboží za nejlevnější ceny. Ke koupi tak bylo například dámské prádlo, zástěry, domácí obleky, košile, manžety, rukavice, výbavy pro nevěsty, krajky, klobouky, límečky, stužky, různé oděvní ozdoby, šicí potřeby, látky, ale také náhrobní věnce či smuteční stuhy. Mimo to v něm byly k zakoupení i vstupenky na rozličné vlastenecké akce pořádané českými spolky a podniky.

I přes mírné ceny a záslužný úmysl obchod příliš neprosperoval. Za první rok vykazoval ztrátu 52 zl. 92 kr., což zástupci spolku Josefu Mrňávkovi ani členkám nepřipadalo ještě jako zlé, neboť příčina byla spatřována v tom, že nové obchody nakupovaly zboží draž než zavedené. Ovšem za další rok činnosti se ztráta, přestože čistý zisk tvořilo 82 zl. 06 kr., i s úroky vyšplhala na 650 zl. 89 kr. Dámy byly proto nabádány, aby příště lépe promýšlely a počítaly, jaké a po kolika kusech zboží pořídí, neboť se za zmíněné dva roky v obchodě nashromáždilo množství zastaralého, a tudíž neprodejného artiklu. Dámy si jistě tuto radu vzaly k srdci, avšak jejich snaha se na finančním stavu obchodu příliš neprojevila, neboť v roce 1892, kdy podnik přestěhovaly do záloženského domu na rohu náměstí, činil schodek i s úroky 674 zl. 35 kr. Tento neuspokojivý stav obchodní pokladny, na němž se podepsala zejména „velice skrovná“ tržba stojící v evidentním nepoměru k nákladům na udržování obchodu, daním, nájmem a služ-

---

³³⁷ SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihla zápisů schůzí výborových 1892-1898*; TAMTĚŽ, *Knihla příjmů a vydání knihovny 1889-1895*, nestránkováno, inv. č. 32, kniha 21; *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1896*; Budivoj ze dne 10. 2. 1889; Jihočeské listy ze dne 11. 7. 1896, s. 3 a R. STRAND, *Dámský spolek*, s. 9, 11 a 13-14.

³³⁸ Uváděno bývá i 18. září. Srov. R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 10 a Budivoj ze dne 22. 9. 1889.

nému, nemající podle všeho naději na lepší vyhlídky, přiměla členky spolku a jejich mužské poradce na schůzi v červnu 1894 k debatě o jeho dalším osudu. Pan Mrňávek navrhl, aby spolek přenechal obchod „zkušenému jednotlivci, jenž dovedl by tržbu zvětšiti a vydání zmenšiti“. A zároveň poukázal na možného kupce – Eduarda Vodičku, který měl o podnik zájem, ale požadoval přiměřenou srážku z obchodní ceny zboží. V této souvislosti J. Mrňávek upozornil, že bez úlev obchod nikdo nepřeveze, a proto je lepší přijít o část než o celou složenou jistinu a dámy tedy mají raději volit menší zlo. Následně se, podle protokolu schůze, rozproutila živá diskuze, z níž vzešlo usnesení, že spolek přenechá 30. června obchod E. Vodičkovi, a to za cenu, kterou stanoví znalci.³³⁹ Její výše však není dnes známa.

S odstupem třiatřiceti let, v roce 1922, byl celý tento hospodářský počín „ludmílek“ považován v místním českém tisku za „neobyčejně velkou odvahu“, neboť ke zřízení obchodu došlo bez základního kapitálu i zkušeností a potřebných znalostí. Zároveň pisatel uvedl, že ačkoliv obchod převzal E. Vodička, měl z něj i nadále zisk spolek (asi 200 zl.) a k ukončení jeho provozu došlo až po dvanácti letech, přičemž „byl svým zakladatelům i české straně ku cti a splnil úplně svůj vlastenecký úkol“.³⁴⁰ Jiný pohled na obchod však měla německá strana, která se nezdržela především slovních útoků ze strany zdejších obchodníků, kteří se báli o své postavení. Ti například v době předávání obchodu zveřejnili v *Budweiser Kreisblatt* „živou a tendenční zprávu“, jak se o ní vyjádřili redaktoři *Budivoje*, v níž napadali nesprávné vedení podniku, které obchod rozpustilo, skladovalo „plno powlu a ošumělého zboží“, žádalo od obce subvencí a ostatním obchodníkům působilo velké potíže. Odpověď *Budivoje* na tato nařčení kromě toho, že samozřejmě vyzdvihovala zásluhy spolku a snad více, než bylo nutné, jej hájila, obsahovala informace o tom, že dámy, pokud žádaly obec o pomoc, pak pouze z důvodu podpory chudých dětí, což ostatně činily i jejich německé protějšky, že k přenechání obchodu je vedla jednak okolnost vzniku dalších podobných obchodů (to bylo ostatně cílem tohoto jejich počínu), jednak jejich značná činnost.³⁴¹ Redaktoři rovněž neopomněli zmínit, že dámy nikdy neprodávaly „powl a odpadky, ale vždy zboží první jakosti“, jak dokládá i spokojená klientela z různých koutů světa (od Haliče, přes Bosnu až po Ameriku). A na závěr si neodpustili rýpnutí, když se zmínili o německém

---

³³⁹ SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihá zápisů schůzí výborových 1892-1898*; *Budivoj* ze dne 22. 9. 1889, 4. 9. 1890, 1. 5. 1892; R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 9-11, 13 a F. HUSÁK, *Kus práce*, s. 10-11.

³⁴⁰ Jihočeské listy ze dne 26. 7. 1922, s. 2.

³⁴¹ To však vzhledem k protokolům ze schůzí spolku nelze považovat za hlavní důvody, neboť jak bylo výše doloženo, nejdůležitější příčinou nastíněného postupu „ludmílek“ byla finanční situace obchodu.

pokusu s Einkaufs- und Verkaufsverein, jenž „natáhl brka“ po pouhých šesti měsících.³⁴²

5.2 DÍVČÍ VYCHOVÁVACÍ ÚSTAVY

Přestože měly dámy sdružené v Ludmile plné ruce práce s pořádáním rozličných a výše uvedených společenských zábav, vánočních nadílek a vývařoven, nezapomínaly na svůj hlavní úkol, který ostatně stál u zrodu jejich spolku – na vytváření odborného dívčího školství ve městě. Tento záměr se stal navíc o to naléhavějším, když obdobně sdružené dámy ze zdejšího německého spolku Verein deutscher Arbeiterinnen,³⁴³ který vznikl o pouhé čtyři dny později než Ludmila, získaly na počátku roku 1886 povolení ke vzniku své pokračovací školy pro dívky. Budivoj na tuto informaci zareagoval výstražnou notickou pro české dívky, které odrazoval od jejich případného úmyslu tento ryze německý ústav, „jakousi přelejvárnu nového druhu“, navštěvovat. Zároveň však uvedl, že pro české dívky bude zřízena totožná škola zásluhou dámského spolku Ludmila, který pro tento avizovaný plán učinil během pár měsíců všechny potřebné kroky.³⁴⁴ Avšak bez kladné odezvy příslušných schvalovacích orgánů, které si žádost mezi sebou předávaly.³⁴⁵ Proto si při psaní první jednatelské zprávy spolku posteskla její autorka Filomena Novotná na to, že od c.k. zemské rady dosud, tj. do dubna 1886, spolek obdržel pouze dotaz ohledně školních místností.³⁴⁶ Přesto neztrácela víru, že „podnik tak veledůležitý korunován bude zdárným úspěchem“.³⁴⁷ Škola měla zajistit dívkám po ukončení docházky na obecných či měšťanských školách další vzdělání v oblasti praktických dovedností, představující zejména ruční práce, „které pojišťují spokojenou budoucnost a opatřují jim čestné společenské postavení“,³⁴⁸ ale i v jiných pro ně potřebných předmětech.

---

³⁴² Budivoj ze dne 26. 7. 1894.

³⁴³ Spolek se později přejmenoval na Erster deutscher Frauen- und Mädchenverein. Orientoval se na kulturně osvětové a dobročinné akce, pořádání výletů, zábavných setkání a přednášek. V roce 1940 byl dobrovolně rozpuštěn. Více L. NIKRMAJER, *Spolky a sdružení*, s. 522.

³⁴⁴ Žádost o povolení zaslal spolek zemské školní radě 1. prosince 1885. Více ANM, f. Zátkovi, *Různé písemnosti k otázce českého školství v Č. B. 1883-1906*, inv. č. 2035, kart. 14.

³⁴⁵ C.k. zemská školní rada žádost poslala na c.k. místodržitelství v Praze, které ji postoupilo k jednání na c.k. ministerstvo kultu a vyučování ve Vídni. Blíže SOkA České Budějovice, f. Veřejná odborná škola pro ženská povolání, *Školní kronika 1887-1930*, s. 2.

³⁴⁶ K úředním průtahům srov. SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Česká soukromá vyšší pokračovací škola pro dívky, později Průmyslová škola 1886-1922*, inv. č. III/4, kart. 2.

³⁴⁷ Budivoj ze dne 14. 2. a 18. 4. 1886.

³⁴⁸ Budivoj ze dne 20. 1. 1887.

Kromě již zmíněného německého dámského spolku existoval v jihočeské metropoli ještě další spolek, a to Deutscher Damenverein zur Erhaltung der Mädchenschulen, který na poli dívčího školství vyvíjel obdobnou činnost jako Ludmila. Spolek byl založen na počátku roku 1886 (pravděpodobně v březnu) a za několik měsíců (zřejmě v květnu) získal povolení k založení své dívčí pokračovací školy.³⁴⁹ Na to samozřejmě opět reagoval místní český tisk, zvláště když *Budweiser Kreisblatt* obvinil „ludmilky“ z napodobování činnosti německých dam, což redaktoři *Budivoje* vyvrátili jednoduchou logikou, neboť „ludmilky“ měly vznik dívčí školy ve stanovách a usilovaly o něj záhy po svém konstituování, tj. již v roce 1885, avšak tehdejší vedení města tomuto podniku nebylo nakloněno na rozdíl od německých dam, kterým tento počín byl umožněn během velmi krátké doby v roce následujícím.³⁵⁰

V září 1886 se pak v tisku objevila zpráva, že snaha horlivého spolku Ludmila se setkala s úplným zdarem a zmíněná škola bude otevřena během měsíce října.³⁵¹ Avšak tato vize nebyla ani do konce roku naplněna. V lednu 1887 se při třetí výroční valné hromadě spolku již celá záležitost s pokračovací školou pro dívky jevila reálněji. Proto Josef Mrňávek, mimo jiné autor stanov a učebních osnov školy, přednesl projev, v němž vysvětlil potřebnost tohoto ústavu nabízejícího mimo jiné chudým dívkám bezplatné studium včetně pomůcek, a požádal přítomné dámy, aby o něm takto informovaly co nejširší veřejnost. Následně se v tisku objevilo sdělení o brzkém otevření školy s výzvou, aby se rodiče dívek mající zájem posílat své dcery na tuto školu přihlásili v kanceláři Augusta Zátky u předběžného zápisu, aby se zjistilo, zda jsou probíhající přípravy, zahrnující pronájem místností v budově děkanství za roční nájemné 150 zl., zajištění nábytku a učebních pomůcek,³⁵² dostatečné. Zároveň byly uveřejněny organizační záležitosti jako účel školy (zprostředkovat dospívajícím dívkám takové vzdělání, které uplatní při výkonu svého povolání a chudým dívkám pomohou k samostatné obživě), dále vyučovací jazyk (ten nemohl být zcela logicky jiný než český), předměty (roz-

---

³⁴⁹ Ve školním roce 1899/1900 byl při pokračovací škole zřízen jednorozhodný odborný kupecký kurz pro dívky. Z obou těchto ústavů vzniklo reorganizací ve školním roce 1906/1907 německé dívčí lyceum, které od roku 1910 sídlilo ve své budově v dnešní Dukelské ulici. Spolek navíc inicioval i vznik dvou dívčích živnostenských škol. Tento vývoj německého dívčího spolkového školství je tak více než shodný s vývojem na české straně reprezentované právě Ludmilou, jak ostatně doloží následující stránky. Více k německému dámskému spolku a jeho školám například M. GRŮNOVÁ, *České vyšší dívčí školství*, s. 63-64 či M. NOVOTNÝ a kol., *Dějiny*, s. 143.

³⁵⁰ Srov. kupříkladu *Budivoj* ze dne 22. 4. 1886. O existenci obou německých dámských spolků pojednává K. KRATOCHWIL – A. MEERWALD, *Heimatbuch*, s. 486. Časové informace o spolkových žádostech a jejich povolení obsahuje ANM, f. Zátkovi, *Různé písemnosti*.

³⁵¹ *Budivoj* ze dne 16. 9. 1886.

³⁵² Na zařízení školy půjčila spolku Matice školská 300 zl. Více *Budivoj* ze dne 15. 12. 1887.

ličné pletení, háčkování, vyšívání a šití, kreslení stříhů, počítání, vedení knih, znalost jednacích písemností, náboženství a vychovatelství), podmínky přijetí (vlastnictví vysvědčení „na propuštěnou“ z obecné školy a věková hranice nejméně čtrnácti let) a poplatky spojené se studiem (žákyně ze zámožnějších rodin 1 zl. zápisného a následně 50 kr. měsíčně jako školné, po dívkách z chudých poměrů nebyly vyžadovány žádné finance). Vyučování rozvržené do jediného ročníku probíhalo ve dvou dvouhodinových intervalech (dopoledne mezi osmou a desátou hodinou, odpoledne mezi čtrnáctou a šestnáctou hodinou), přičemž ve středu a v sobotu dopoledne, v neděli a ve svátek se s výukou nepočítalo.

V rámci příprav bylo samozřejmě pamatováno také na učitelský sbor, jeho zajištění a stanovení pozic jednotlivých členů. Pedagogické vedení školy bylo vcelku logicky svěřeno Josefu Mrňávkovi, duchovnímu otci tohoto ústavu, který navíc po nějaký čas učil dívky kreslit. Odborným vedením pak byla pověřena učitelka ženských ručních prací Ludmila Margoldová, která předtím působila jako industriální učitelka v Trhových Svinech. O výuku ostatních, literárních předmětů se podělili tři pánové – msgr. Adolf Rodler mající na starosti hodiny náboženství, dále učitel české reálky Josef Braniš, vyučující dívky vychovatelství a písemnostem, a suplující učitel české reálky Jan Novák, předávající dívkám znalosti počtů.

Zájem o českou dívčí pokračovací školu byl mezi veřejností značný. Již během prvních dnů předzápisu se do jejích lavic přihlásilo 24 po vzdělání toužících dívek, jejichž celkový počet byl nakonec o devět žaček vyšší, tedy 33. „Ludmilky“ a jejich mužští rádci mohli být tedy nanejvýše spokojeni, neboť vše potřebné pro otevření školy (místnosti s vybavením, pomůcky, vyučující i žačky) měli zajištěné a připravené. Co však stále neměli, bylo povolení od úřadů. Po dvou letech čekání a bez vidiny brzkého doručení souhlasu došla dámám i pánům trpělivost a rozhodli se školu otevřít zatím, tedy bez úředního posvěcení. Neopomněli však příslušné úřady, tj. c.k. místodržitelství a c.k. okresní hejtmanství, o této skutečnosti informovat.

Ke slavnostnímu aktu, kterým byla zahájena dlouholetá a úspěšná existence spolkového dívčího ústavu, došlo v neděli 20. března 1887, kdy se nejprve žákyně s rodiči, dámy z Ludmily, zástupci českých spolků i jednotlivci zúčastnili A. Rodlerem sloužené mše svaté v kostele sv. Anny, poté se všichni přemístili do školních prostor, které, jak již bylo řečeno, našly azyl v nedaleké budově děkanství. Zde promluvil Josef Mrňávek, který následně předal školu do opatrování její správce učitelce Ludmile Margoldové. K pravidelnému vyučování pak bylo přistoupeno následujícího dne, tedy

21. března, přičemž první školní rok, který byl vzhledem ke svému začátku podstatně kratší než následující řádné roky, byl zakončen 15. července 1887 službami Božími, na něž navázala o tři dny později výstava ručních prací žákyň. Tato výstava, která si získala oblibu mezi širokou veřejností, se stala pravidelnou školní akcí, uskutečňovanou před velkými prázdninami.

Jistě i ukázka prací dívek přispěla k tomu, že „české obecnostvo Budějovické záhy poznalo prospěšnost školy, a proto byl zápis pro školní rok 1887/1888 velice značný“,³⁵³ jak dokládá 82 přihlášených žákyň. Druhý školní rok, který byl zahájen 19. září 1887, se od toho prvního odlišoval nejen svou délkou, ale především tím, že pro uvedený počet po vzdělání dychtících dívek neměla škola dostatečné prostory, a úvahy o pronájmu další místnosti nemohly být realizovány. Žákyně byly proto rozděleny podle svých dosavadních zkušeností s ručními pracemi do dvou oddělení – na začátečnice a pokročilé, tedy ty, které si chtěly pouze své jinde získané vzdělání doplnit. Z tohoto důvodu probíhala výuka v polodenních cyklech. Ačkoliv toto řešení celé situace bylo asi jediné možné, veřejnost ho nevnímala příliš pozitivně, jak dokládají záznamy v ústavní kronice: „Rodiče chtěli mít dívky, pokud možno, po celý den a ne pouze několik hodin zaměstnány, též čekání a nevyhnutelné zdržování nelíbily se mnohým, a tak překážky přílišným počtem žákyň zaviněné nezůstaly bez účinku pro školní rok následující,“ neboť se do něj přihlásilo pouze 44 dívek. Žačky navíc měly rozličné vědomosti, „na mnoze chatrné“, což ztěžovalo práci učitelskému sboru, jehož práce „vyžadovala často velkého sebezapření“.³⁵⁴

Mezitím daly o sobě vědět úřady, které projednávaly spolkovou žádost, neboť poté co ministerstvo opět vrátilo žádost zemské školní radě, ta se obrátila na spolek s požadavkem úprav statutu a osnov školy. Po jejich provedení však vynesla další – aby škola byla zřízena jen jako soukromý pokračovací kurz. Spolek měl podle všeho i s touto navrhovanou změnou souhlasit, avšak úředníkům se nakonec i tato podoba ústavu záhy znelíbila a žádali, aby škola byla připojena ke škole obecné. S tím však už „ludmilky“ nesouhlasily, ani nemohly, neboť jejich přáním, které stálo u zrodu jejich ústavu,

---

³⁵³ SOKA České Budějovice, f. Veřejná odborná škola pro ženská povolání, *Školní kronika 1887-1930*, s. 3.

³⁵⁴ SOKA České Budějovice, f. Veřejná odborná škola pro ženská povolání, *Školní kronika 1887-1930*, s. 2-4; Budivoj ze dne 20. 1., 3. 2., 24. 3., 17. 7. a 11. 9. 1887; R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 7-8 a Karla MIKUŠKOVICOVÁ, *Vznik a vývoj odborné školy pro ženská povolání spolku „Ludmila“*, in: *Sborník vzpomínek*, s. 19-26, zde s. 21-22.

bylo, aby dívčí škola „nad niveau obecné školy byla povznesena“.³⁵⁵ Teprve po této zamítavé reakci úřady ustoupily a vydaly bezpodmínečné svolení se vznikem školy, datované 17. března 1889. Úřední potvrzení postavilo školu na pevnější základ a umožnilo jí pobírat rovněž subvence od zemského výboru, obchodní komory či městské obce, což snižovalo výdaje, které musel spolek Ludmila na školu vynakládat.

Během třetího školního roku došlo ještě k dalším změnám, a to jak v rámci učitelského sboru, tak v řízení školy, neboť J. Mrňávek se vzhledem ke svému značnému vytížení (kromě toho, že byl ředitelem dvou škol, se rovněž angažoval v rozličných českých podnicích) vzdal funkce v čele dívčí školy. Na své místo doporučil J. Braniše, jehož vedení však nemělo dlouhé trvání. Obdobně na tom byli ovšem i jeho nástupci, kteří v úřadě strávili obvykle dobu v rozmezí od jednoho roku do čtyř, pěti let. Výjimku za celou existenci školy, tj. do roku 1948, představovali jen tři ředitelé – Josef Honzík, pozdější okresní školní inspektor, který ústav řídil osm let (1894-1902), Adolf Tůma, jenž stál v čele školy osmnáct let (1906-1924), a zejména poslední (avšak jako žena druhá)³⁵⁶ ředitelka Karla Mikuškovická, jedna z prvních absolventek „ludmilského“ lycea, jež úřad převzala v roce 1929.³⁵⁷

Dívčí pokračovací škola prošla za dobu své existence i rozličnými organizačními proměnami. Již ve školním roce 1889/1890 se nabídka dosavadních vyučovacích předmětů rozšířila o kurzy cizích jazyků, konkrétně francouzštiny a němčiny.³⁵⁸ To samozřejmě zvýšilo jak počet vyučujících, tak i žákyň, takže bylo více než nutné pomýšlet na opatření dalších, resp. nových školních prostor; ostatně ani jediná doposud využívaná místnost nesplňovala podle školní kroniky zdravotní kritéria, neboť byla vlhká a studená a byl do ní i špatný přístup. V této době však August Zátka uvažoval o zřízení vyšší dívčí školy, pro niž byla mimo jiné i najata za 270 zl. ročně místnost ve druhém patře Brožkova domu v Biskupské ulici čp. 376. K jejímu otevření však nakonec nedošlo, neboť dívčí škola u sv. Josefa mezitím rozšířila počet svých tříd, a tudíž zaplnila onu mezeru v dívčím vzdělávání v Českých Budějovicích, kvůli níž Zátka navrhoval vznik

---

³⁵⁵ SOKA České Budějovice, f. Veřejná odborná škola pro ženská povolání, *Školní kronika 1887-1930*, s. 5.

³⁵⁶ První ženou-ředitelkou byla v letech 1892-1894 učitelka dívčí obecné školy a jednatelka spolku Ludmila Filomena Novotná, pocházející z tehdy známé českobudějovické učitelské rodiny. K. MIKUŠKOVICOVÁ, *Padesát let*, s. 8.

³⁵⁷ Přehled jednotlivých ředitelů dívčí pokračovací školy podává Tabulka č. 4 a). Blíže SOKA České Budějovice, f. Veřejná odborná škola pro ženská povolání, *Školní kronika 1887-1930*, s. 4-5; TAMTÉŽ, Miloslav Vlk, *Inventář fondu*, České Budějovice 1964, s. 8 a K. MIKUŠKOVICOVÁ, *Vznik*, s. 22.

³⁵⁸ Dívky získávaly, nejpozději od školního roku 1891/1892, kromě již zmíněných předmětů, znalosti z českého jazyka, dějepisu a zeměpisu.

dalšího školského ústavu pro dívky. Najatá místnost přesto našla uplatnění, neboť se do ní o prázdninách roku 1890 přestěhovala právě dívčí pokračovací škola. Avšak již o tři roky později změnil první „ludmilský“ ústav své působiště znovu, když se z blíže nespecifikovaných příčin, pravděpodobně však kvůli levnějšímu nájmu (o 70 zl.), přemístil do upravených místností dříve sloužících potřebám české reálné školy v záloženském domě v dnešní ulici Dr. Stejskala.

V letech 1892-1894 došlo rovněž k úpravám učebních osnov: vyučování probíhalo od pondělí do soboty od osmé hodiny ranní do čtvrté hodiny odpolední s dvouhodinovou přestávkou v čase obědů a výuka ručních prací se dělila podle jednotlivých částí (kreslení stříhů, přistřihování prádla, šití na stroji, šití v ruce a vyšívání), které se vyučovaly v samostatných hodinách.³⁵⁹ Přestože tyto odborné předměty tvořily téměř dvě třetiny výuky, byly ve školní kronice zaznamenány stížnosti „starostlivých matek, že pro přílišný počet hodin předmětům literním věnovaných zanedbávají?! dívky ruční práce“. Na to autor(ka) zápisu reagoval(a) mírně ironicky, když poznamenal(a): „Po dívce, jež ukončila 14 rok, žádá mnohá matinka, by kromě v domácnosti, přispěla jí v šití prádla a později i šatů. A tu ovšem ušije více, sedí-li v šití od rána do večera nepřetržitě. Že ve škole pokračovací i dále duch se vzdělává, nedošlo valného porozumění.“ Postoj rodičů spolu se změněnou situací na poli českobudějovického dívčího školství, neboť konečně došlo k založení měšťanské školy pro dívky, jejíž neexistenci dosud suploval právě „ludmilský“ ústav,³⁶⁰ podnítily úvahy o jeho přeměně. Zakladatelé školy a její činitelé však stáli před nelehkým úkolem, jak prozrazuje text ve výroční zprávě ústavu, který upozorňuje na potřebu skloubení dvou požadavků – zavedení intenzivnější odborné výuky na škole, která ovšem měla spět „k cíli ideálnějšímu, působící výchováním a vzděláváním soustavně v duše žaček, v ženy dospívajících, v době kritické, kdy nejdůležitější jest míti zřetel ke vlivům, o celé budoucnosti rozhodujícím“.³⁶¹ Jak tedy tuto situaci zainteresované dámy a pánové vyřešili? Pro nejbližší roky zvýšili počet hodin, v nichž se dívky odborně vzdělávaly (24 hodin týdně se věnovaly ručním pracím, 15 hodin šití šatů), zároveň však ponechali dosavadní literní předměty, čímž pamatovali

---

³⁵⁹ SOKA České Budějovice, f. Veřejná odborná škola pro ženská povolání, *Školní kronika 1887-1930*, s. 6-12, 16 a 19; *Výroční zpráva české dívčí pokračovací školy dámského spolku „Ludmila“ za školní rok 1892/1893*, České Budějovice 1893, s. 3-5, 8 a *Výroční zpráva české dívčí pokračovací školy dámského spolku „Ludmila“ za školní rok 1893/1894*, České Budějovice 1894, s. 3-4.

³⁶⁰ První měšťanskou dívčí školu zřídila obec v roce 1893. Více Emanuel DROBIL, *Národní školství v pohraničních okresech jihočeských. Historicko-statistický nástin*, České Budějovice 1928, s. 124.

³⁶¹ SOKA České Budějovice, f. Veřejná odborná škola pro ženská povolání, *Školní kronika 1887-1930*, s. 19-20 a *Výroční zpráva české dívčí pokračovací školy dámského spolku „Ludmila“ za školní rok 1893/1894*, s. 3-4.

na ty, „kdož vedle výcviku schopností tělesných také na zušlechtění rozumu i srdce nezapomínají“.³⁶² Tím rovněž vyslyšeli prosby rodičů, aby jejich dcery byly připravovány ke zkouškám na industriální učitelky, ke kterým dívky potřebovaly i jisté teoretické vědomosti. Kromě toho správní rada školy³⁶³ umožnila rodičům či opatrovníkům dívek, aby pokud by se jim učební osnova v této podobě nezamlouvala, stanovili, jaké předměty mají jejich dcery absolvovat.

Na to, jak výuka odborných předmětů v této době probíhala, vzpomínala po letech žákyně školy a dcera manželů Zátkových Olga Balšánková, která ústav navštěvovala pravděpodobně ve školním roce 1895/1896: „Šily jsme tam vybavy dle tehdejšího obyčeje, pod dozorem svědomité slečny Weiserové. Měly jsme jediný šicí stroj a čekaly jsme v řadě, než na nás došlo. Jaké to byly protivné sukně, široké a jak jsme neuměly přesně vyměřit ty kanýry, které je ‚zdebily‘ kolem dokola.“³⁶⁴

Současně správní rada pokračovací školy připravovala významnější přeměnu svého ústavu, neboť jeho výuka se částečně kryla s výukou již zmíněné měšťanské školy. K transformaci jednoleté dívčí pokračovací školy dámského spolku Ludmila ve dvouletou vyšší pokračovací školu, která svými učebními osnovami, jež doznaly úprav pouze v tom smyslu, že navazovaly na znalosti, které nyní mohly dívky získat na měšťanské škole (tj. byla prohloubena především výuka teoretických předmětů), došlo před zahájením školního roku 1898/1899.³⁶⁵ V místním tisku se samozřejmě objevily články informující o této skutečnosti obyvatele nejen jihočeské metropole, kteří se tak mohli dočíst, že „učiti se bude předmětům [...] mnohem obšírněji a důkladněji než dosud“.³⁶⁶ Naplnění tohoto slibu nesl na svých bedrech především učitelský sbor, který tvořili zejména profesori gymnázia a reálné školy. Patrně i tento fakt spolu se vzrůstajícím vědomím společnosti o potřebnosti dívčího vzdělávání zapůsobil na rodiče natolik, že počet žákyň přihlášených do takto reorganizovaného ústavu se pohyboval zhruba v rozmezí 50-90 dívek.

Přestože byl ústav zřízen jako dvouletý, výuka neprobíhala v obou ročnících každý školní rok, nýbrž byla otevřena vždy pouze jedna třída (škola své působení zahá-

---

³⁶² Budivoj ze dne 11. 11. 1894.

³⁶³ Ve správní radě pokračovací školy (následně i ostatních „ludmílských“ ústavů) zasedali zástupci/kyně spolku Ludmila, přičemž jeho předsedkyně zastávala v radě nejvyšší funkci, dále ředitel školy a reprezentanti příslušného ministerstva, zemského výboru království českého a rozličných místních českých podniků přispívající určitou částkou na chod školy.

³⁶⁴ O. BALŠÁNKOVÁ, *Vzpomínám...*, s. 16.

³⁶⁵ Jednání správní rady na toto téma probíhala od září 1897 do září následujícího roku. Úřední povolení zemské školní rady pak bylo opět vydáno se zpožděním, neboť je datováno k 28. březnu 1899.

³⁶⁶ Budivoj ze dne 6. 10. 1898.

jila prvním ročníkem, v následujícím roce pak žáčky navštěvovaly pouze druhý ročník). Výuku zajišťovalo po průběžném rozrůstání učitelského sboru již dvanáct pedagogů, což spolu s vysokým počtem žaček vedlo správní radu k rozhodnutí pronajmout další místnosti v prvním patře záloženského domu za celkovou sumu 450 zl. ročně.³⁶⁷

V této podobě škola fungovala bez výraznějších změn do roku 1903, který se stal velmi významným ani ne tak pro pokračovací školu, jako spíše pro dívčí školství v Čechách, potažmo samotný spolek Ludmila. A co se tedy tak význačného onoho roku stalo? Dámský spolek Ludmila se stal, mimo jiné, zřizovatelem a udržovatelem českého dívčího lycea, jediného toho druhu v Čechách.

S myšlenkou na jeho vznik přišel August Zátka, v té době již zkušený podporovatel řady místních českých školských projektů, kterému se zalíbil záměr tajemníka obchodní komory Alberta Maysla, člena správní rady vyšší pokračovací školy, navrhuujícího již v roce 1902 vybudovat v jihočeské metropoli dívčí vzdělávací ústavu po vzoru ústavů založených a udržovaných brněnským dámským spolkem Vesna.³⁶⁸ To, že se takovýmito úvahami pánové zabývali právě na počátku 20. století, nebylo náhodné. Souvislostí je hned několik, kromě existence již zmíněných brněnských ústavů a jejich

---

³⁶⁷ Budivojov ze dne 11. 11. 1894 a 6. 10. 1898; *Výroční zpráva české dívčí pokračovací školy dámského spolku „Ludmila“ za školní rok 1895/1896*, České Budějovice 1896, s. 12; *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1898*, České Budějovice 1899, s. 4; *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1899*, s. 4 a K. MIKUŠKOVICOVÁ, *Vznik*, s. 23.

³⁶⁸ Ke konstituování dámského spolku Vesna (později několikrát přejmenovaného) došlo 5. 7. 1870. Jeho členky (mezi nejvýznamnější patřila učitelka a jednatelka spolku Eliška Machová, do roku 1902 iniciátorka všech spolkových školských počínů) původně vyvíjely pouze hudebně zaměřenou činnost, záhy však začaly být aktivní na poli školském, což se odrazilo i na přejmenování spolku, který se tak nazýval Ženská vzdělávací jednota Vesna a následně Ženský vzdělávací a výrobní spolek Vesna. V roce 1886 dámy založily první českou dívčí pokračovací školu na území Moravy (o osm let později přeměněnou v průmyslovou školu s řadou kurzů) a v roce 1888 vyšší dívčí školu (transformovanou postupně od roku 1901 v dívčí šestitřídní lyceum, reorganizované roku 1921 v reformní reálné gymnázium). Vzhledem k nárůstu mimobrněnských žákyň a zajištění většího pedagogického působení i dozoru, zřídily dámy ve školním roce 1891/1892 spolkový penzionát. Převážná část ústavů, k nimž na počátku 20. století přibyla ještě dvouletá obchodní škola, pětiměsíční kuchařská škola či ústav pro vzdělávání učitelek dívčích škol (v roce 1918 existovalo celkem 13 škol spolku Vesna), postupem doby získaly své vlastní nově vystavěné budovy. Od roku 1919 přebíralo veškeré ústavy do své správy město Brno. Spolek Vesna ukončil svou činnost v roce 1951. Z uvedeného stručného nástinu více než zřetelně vyplývá podobnost mezi školskou činností brněnské Vesny a českobudějovické Ludmily, která se netajila svou inspirací u moravských kolegyň. „Ludmilky“ však nebyly jediné, podobně se o dívčí dorost staraly i dámy z Pardubic, Velkého Meziříčí, Hořic v Podkrkonoší či slezských Kateřinek. Vliv Vesny byl patrný i na Slovensku v aktivitách spolku Živena či v polské Varšavě a Lvovu. Více o spolku Vesna a jeho školách pojednává Hana VELETOVSKÁ-HUMLOVÁ (ed.), *Ženy na Moravě*, Brno 1940; Magda BEČICOVÁ, *Školy spolku Vesna v Brně a jejich role v českém dívčím vzdělávání v letech 1886-1918*, diplomová práce, Ústav pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2003 či Lenka NOVÁKOVÁ, *Spolek Vesna a jeho národopisné aktivity*, *Národopisná revue* 13, 2003, č. 3, s. 137-142. Životem Elišky Machové se zabývala Lenka NOVÁKOVÁ, *Eliška Machová a její role v brněnské Vesně. K 80. výročí úmrtí průkopnice české kultury a ženského vzdělání v Brně*, *Vlastivědný věstník moravský* 58, 2006, sešit 2, s. 166-169 a TÁŽ, *Eliška Machová ve vzpomínkách a dobovém tisku*, *Folia ethnographica* 41, 2007, s. 85-97.

prosperity, je potřeba si uvědomit, že 11. prosince 1900 vydalo c.k. ministerstvo kultu a vyučování výnos, kterým postavilo na pevnější základ právě dívčí šestitřídní lycea, čímž vlastně umožnilo jejich početnější existenci. Svou roli sehrálo rovněž českobudějovické potýkání Čechů a Němců, kdy německá pokračovací škola měla podle ministerského výnosu statut střední školy a bylo potřeba, aby byla na stejném základu zřízena česká škola, která by pomohla vychovat „skutečně vzdělané neodvislé ženy a zdatné pracovnice české“.³⁶⁹ A právě pro tento účel se jako nejvhodnější zdálo zřídit lyceum, jehož cílem bylo podle ministerského výnosu z roku 1900, obsahujícího provizorní statut a osnovu, poskytnout dívkám důkladnější vzdělání, než jaké mohly získat na obecné a měšťanské škole s přihlédnutím k jejich ženskosti a důrazem na výuku moderních jazyků a literatury. Zároveň mělo žákyně připravovat na výkon samostatného povolání. Přestože tak lycea zavedená pouze pro potřeby dívčího vzdělávání představovala střední školy gymnaziálního typu s úplným všeobecným vzděláním, neumožňovala svým absolventkám (až na krátké intermezzo let 1908-1912) přímé pokračování ve studiu na vysokých školách, neboť ve srovnání s gymnáziem byla lycea chápána jen jako nižší typ středoškolské instituce a maturity jejich absolventek nebyly zpravidla uznávány.³⁷⁰ To však nikterak nesnižovalo jejich význam, jak je patrné například ze skutečnosti, že řada vyšších pokračovacích dívčích škol byla následně během několika let přeměněna právě v lycea.³⁷¹ To se ovšem netýkalo „Ludmiliných“ ústavů, které, jak bude ostatně zane-

---

³⁶⁹ Jihočeské listy ze dne 1. 7. 1903, s. 1.

³⁷⁰ Lyceistky mohly na akademickou půdu vkročit až po složení maturity, resp. rozdílových zkoušek na chlapeckých gymnáziích. Na vysoké škole pak mohly být pouze mimořádnými posluchačkami filozofické fakulty za účelem vykonávání učitelské profese na dívčích lyceích či na lékařské fakultě opravňující je k výkonu lékařského a farmaceutického povolání (po úspěšném absolvování příslušných zkoušek). To však již po vydání definitivního statutu a učebné osnovy lyceí z roku 1912 nebylo možné (k tomu více na konci této podkapitoly). Kromě výše jmenovaných povolání mohly dívky dále pracovat na poště či telegrafním úřadu, stát se vychovatelkami dívek ze zámožných rodin či pokračovat ve studiu na učitelských ústavech. K organizaci lyceí srov. Jan ŠAFRÁNEK, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů I.-II.*, Praha 1913-1919, s. 378-382; O. WAGNER, *K reformě dívčího vzdělání. Volné kapitoly přátelům dobré věci*, Praha 1908, s. 63an; Otakar KÁDNER, *Vývoj a dnešní soustava školství I*, Praha 1929, s. 281-293; M. NOVOTNÝ a kol., *Dějiny*, s. 123-124; *Čtvrtá výroční zpráva dívčího lycea spolku „Ludmily“ v Českých Budějovicích za školní rok 1906/1907*, České Budějovice 1907, s. 58-61 a *Devátá výroční zpráva dívčího lycea spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích za školní rok 1911/1912*, České Budějovice 1912, s. 36-37, 44. O nelehké cestě dívek za univerzitním vzděláním pojednává např. M. LENDEROVÁ – B. KOPIČKOVÁ – J. BUREŠOVÁ – E. MAUR (eds.), *Žena*, zejména s. 435-449.

³⁷¹ České vlastence jistě příliš netěšily počty zmíněných škol, kterých bylo ve školním roce 1907/1908 evidováno v Předlitavsku 39 (kromě 9 byla všechna soukromého rázu), přičemž pouze 8 lyceí se nacházelo v českých zemích. Zarážející je i fakt, že z tohoto počtu měly jen 3 školy vyučovací řečí češtinu (v Českých Budějovicích a Brně, kde se však nacházely i německé varianty, a v Chrudimi). O něco optimističtější údaje se vází k roku 1913, kdy se na území Čech nacházelo již 16 lyceí, mezi nimiž měla převahu česká lycea v poměru 9:7. Blíže O. WAGNER, *K reformě*, zejména s. 32-39 a Jana BRABENCOVÁ, *„Ženská otázka“ a česká společnost v průběhu 19. a na počátku 20. století: vývoj vyššího dívčího vzdělání*, in: Jana Macháčková – Jiří Matějček (edd.), *Studie k sociálním dějinám 4 (Studie k sociálním dějinám 19. století 11)*, Kutná Hora-Opava-Praha 1999, s. 169-192, zde s. 190.

dlouho doloženo, existovaly vedle sebe, samozřejmě s několika vnitřními samostatnými transformacemi, po řadu let.

Jednání o „ludmilském“ lyceu probíhala ve třech poradách, kterých se kromě A. Zátky a A. Maysla účastnil ředitel Jirsíkova gymnázia Jan Vařeka a profesor Jan Macháček, po jistou dobu zástupce spolku Ludmila. Pánové rovněž navštívili výše jmenované ústavy v moravské metropoli, kde jim tamní ředitel poskytl veškeré potřebné informace. Na jejich základě se tento, dalo by se říci, užší komitét shodl na potřebnosti a především, což je podstatnější, na realizovatelnosti založení a vydržování českého šestitřídního dívčího lycea v českobudějovických podmínkách. Jelikož však nemohl počítat s podporou obce a činnost „ludmilek“ se těšila značné přízni veřejnosti, navíc dívčí školství spadalo do jejich stanovami vytyčených kompetencí (svou roli zde sehrála jistě i neexistence takto zaměřeného českého spolku ve městě a spřízněnost manželů Zátkových), nastínili pánové tuto svou vizi, k níž připojili ještě návrh na zřízení penzionátu, dámám z Ludmily na výborové schůzi konané památného dne 1. května 1903. Členky spolku neváhaly a s návrhem souhlasily, přičemž požádaly iniciátory celé akce, aby se ujali její realizace, což dotyční bez váhání a otálení a snad i rádi učinili.

Organizační statut i učební osnovu lycea, které pánové vypracovali na základě totožných dokumentů brněnského ústavu, schválilo, byť s některými připomínkami,³⁷² příslušné ministerstvo již 17. června 1903, o čemž byly „ludmilky“ vyrozuměny prostřednictvím zemské školní rady zhruba o dva týdny později.³⁷³ Získaly tak, kupodivu bez úředních průtahů, které provázely vznik pokračovací školy, povolení k otevření první třídy již pro nadcházející školní rok, tj. 1903/1904.³⁷⁴ Nyní nastala fáze horečného zajišťování všeho potřebného, místnostmi počínaje a učitelským sborem konče. Otázku vhodného umístění lycea pomohla vyřešit situace okolo přemísťování c.k. českého vyššího gymnázia do nové školní budovy, které tak uvolnilo prostory v zadním traktu domu číslo 337 na Pražské třídě, tzv. Englovně.³⁷⁵ Dům i s přilehlou zahradou tudíž potřebo-

---

³⁷² K výhradám blíže SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Dívčí lyceum, později reformně reálné gymnasium 1903-1928*, inv. č. III/2, kart. 1.

³⁷³ Žádost pánové zaslali 18. dubna 1903. SOKA České Budějovice, f. Dívčí reálné gymnasium, *Školní kronika 1903-1948*.

³⁷⁴ Lyceum mělo postupně v jednotlivých letech připojovat další třídy. O co nejhladší průběh schválení regulativů a otevření lycea se nemalou měrou a četnými intervencemi ve Vídni a v Praze zasloužil říšský poslanec Josef Brdlík, podporující všemožně české obyvatele jihočeské metropole. Blíže Budivoj ze dne 3. 7. 1903.

³⁷⁵ Název domu byl odvozen od jména jeho majitelů – rodiny Englů. Gymnázium v něm sídlilo po dvacet let. O tom, jak se gymnazisté loučili se svou „drahou Englovničkou“, když ji přenechávali lyceistkám, pojednává v novinách otištěný vzpomínkový fejeton jednoho z nich. Více Jihočeské listy ze dne 11. 9. 1935, s. 2 a 14. 9. 1935, s. 2.

val nového nájemce, kterým se právě stal spolek Ludmila, potažmo tedy jeho lyceum.

Po ustanovení správní rady bylo nutné vyřešit, kdo bude stát v čele lycea. Tento úkol však skýtal nečekané překážky v podobě neochoty ministerstva kultu a vyučování umožnit snížení dosavadních závazků vybraných kandidátů a následně i jejich zdravotní stav. Po všech peripetiích však rada nakonec našla ředitele, kterým se po prozatímním správování ThDr. Theodora Kaspera stal od 1. listopadu 1903 František Tůma, penzionovaný školní rada a profesor Jirsíkova gymnázia.³⁷⁶ V řídicí funkci lycea se následně vystřídal šest mužů a jedna žena, která však byla pouze prozatímní správkyní. Nejvíce se do historie „ludmilského“ ústavu zapsali tři pánové – již jmenovaný František Tůma, kterého v roce 1907 vystřídal na čtrnáct let Jaroslav Kracík, po němž a prozatímním vedení dvou správců usedal v ředitelské židli v letech 1922-1938 František Husák.³⁷⁷

Ačkoliv spolek plánoval lyceum budovat postupně, ozývaly se po zveřejnění jeho vzniku hlasy, které volaly po otevření nejen první třídy, ale i některé vyšší, kterou by tak mohly navštěvovat dívky s ukončenou třetí třídou měšťanské školy. Celou záležitost projednávala správní rada s Františkem Marešem, ředitelem brněnského lycea. Ze společného rokování vzešla žádost adresovaná ministerstvu, aby povolilo současně otevření první a čtvrté třídy. Ministerstvo nic nenamítalo, což potvrdilo svým výnosem ze 13. srpna 1903. Tato skutečnost následně jistě sehrála nezanedbatelnou roli při rozhodování rodičů, zda své dcery dají na studia na „ludmilský“ ústav, což se projevilo jak značným zájmem, neboť celkový počet zapsaných žaček činil 95,³⁷⁸ tak zejména volbou ročníku, protože z oněch 95 dívek se 69 přihlásilo právě do oné dodatečně povolené čtvrté třídy,

---

³⁷⁶ Jeho zástupkyní byla zvolena Anna Sládková, suplující učitelka dívčího gymnázia spolku Minerva v Praze.

³⁷⁷ Přehled ředitelů lycea podává Tabulka č. 4 b).

³⁷⁸ Dochované prameny nepodávají jednotnou výpověď o počtech prvních studentek, objevují se v nich i údaje o 94 či 97 dívkách, z nichž 68 či 70 nastoupilo do čtvrté třídy, o čemž blíže pojednává M. VALENZ, *Spolkové dívčí reálné gymnázium*, s. 55. Valenz ovšem ve své práci nechal v potaz nebo jen opomněl upozornit na skutečnost, že počty se mohou v jednotlivých dokumentech lišit z toho důvodu, že byl rozdíl mezi zapsanými, přijatými (nastoupivšími) a dále studujícími dívkami. O tom se však zmiňuje kupříkladu kronika školy, se kterou diplomant pracoval a je tak tedy zarážející, že s těmito kategoriemi nepracoval. Kronika totiž uvádí, že ze zapsalo do první třídy 29 žákyn, z nichž dvě byly odmítnuty při zkouškách a následně jedna pro nemoc z ročníku vystoupila, čímž lze dojít k číslu 26 žaček, což koresponduje s údaji v hlavním textu (v I. třídě 26 dívek, ve IV. 69, dohromady tedy 95). Menší problém ovšem nastane u počtu žaček ve čtvrté třídě, do které se mělo zapsat podle zápisu v kronice 73 dívek, z nichž čtyři byly odmítnuty a jedna vystoupila, takže ročník navštěvovalo 68 dívek, což by s 26 žákyněmi první třídy činilo celkem 94 dívek. Valenz se ve své absolventské práci přiklonil k celkovému počtu 97 dívek, které uvádí pouze výkazy o docházce, autorka této práce se však domnívá, že je správně 94 či 95, a to i vzhledem k tomu, že dobový tisk uvádí celkový počet 95 žaček (29 v první třídě, 66 ve čtvrté, přičemž jedna soukromě, čímž mohl vzniknout údaj o 94 žačkách). Zachová-li se však patřičný nadhled, jeví se tyto rozdíly jako marginální, které ničím nemohou snížit význam lycea a zájem české veřejnosti o něj. Srov. kromě již uvedené diplomové práce M. Valenze SOKA České Budějovice, f. Dívčí reálné gymnásium, *Školní kronika 1903-1948* a Budivoj ze dne 18. 9. 1903.

kteřá tak musela být rozdělena na dvě skupiny. Škola navíc již v prvním roce své existence získala právo veřejnosti, které bylo každoročně obnovováno, neboť mělo pouze omezenou platnost na jeden školní rok.³⁷⁹

Výuka na lyceu probíhala v dopoledních hodinách,³⁸⁰ přičemž ve všech třídách, které byly postupně doplňovány, takže ve školním roce 1905/1906 mělo lyceum již kompletní počet ročníků – šest,³⁸¹ bylo teoretickým předmětům, které byly povinné, věnováno přes dvacet hodin týdně (v rozmezí 24 až 26 hodin). Pařil mezi ně český, německý a francouzský jazyk, náboženství, zeměpis, dějepis, matematika (aritmetika), přírodopis, vychovatelství, kreslení a krasopis. Nepovinné předměty pak tvořily ženské ruční práce, které se svým zaměřením na uměleckou výzdobu odlišovaly od těch, které byly vyučovány na vyšší pokračovací škole, dále zpěv a tělocvik, kterému byla věnována značná pozornost. Jeho nedílnou součástí byly i různé hry, které měly do budoucna dívkám pomoci se zabavením jejich nezbedných ratolestí. Kromě toho se žačky učily plavat a bruslit. Škála tělocvičných činností se rozšířila po začlenění tělocviku mezi povinné předměty ve školním roce 1912/1913, kdy se tak dívky, i když spíše soukromě, věnovaly též veslování, jízdě na koni či lyžování. Během let se rovněž rozšířila nabídka nepovinných předmětů, mezi které tak byl zahrnut například těsnopis, latinský jazyk či německá a francouzská konverzace.

Větší změnu přinesly nové učební osnovy pro česká dívčí lycea, které od již zmiňovaného školního roku 1912/1913 kromě zvýšení významu tělocviku posílily výuku cizích jazyků a vedly k vytvoření nového předmětu zahrnující fyzikální a chemické vědomosti. Tyto osnovy rovněž zvýšily počet vyučovacích hodin povinných předmětů týdně zhruba o dvě hodiny na ročník.³⁸²

---

³⁷⁹ O vzniku lycea pojednává podrobněji hned několik pramenů, srov. SOkA České Budějovice, f. Dívčí reálné gymnasium, *Školní kronika 1903-1948*; TAMTÉŽ, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihá zápisů schůzí výborových a valných hromad 1899-1906*; *Výroční zpráva dívčího lycea spolku „Ludmila“ za rok 1903/1904*, České Budějovice 1904, s. 43-45; *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1903*, s. 5a a František HUSÁK, *Několik pohledů do života školy*, in: Sborník vzpomínek, s. 14-18.

³⁸⁰ „Povinným předmětům vyučuje se jenom dopoledne, což jest proto výhodné, že nemusí žákyně proseďeti celý den ve škole, což tělesnému vývoji jest na úkor. Odpoledne se mohou žákyně připravit na budoucí den a nemusí celý večer u knih při světle vytrvat, čímž zrak trpí.“ Srov. *Třetí výroční zpráva dívčího lycea spolku „Ludmila“ v Čes. Budějovicích za školní rok 1905/1906*, České Budějovice 1906, s. 49.

³⁸¹ V předchozím roce nebyla otevřena pro malý zájem dívek první třída (přihlásily se pouze tři). Největší pozornosti se i nadále těšila čtvrtá třída, která opět musela být rozdělena do dvou skupin. Ve stejném školním roce, 1905/1906, se uskutečnily rovněž první maturity. Požadavky pro přijetí žákyň se lišily podle ročníku, do něhož chtěly dívky nastoupit, školné pak činilo ročně 80 K a 5 K coby zápisného a jako příspěvek na učebné pomůcky. SOkA České Budějovice, f. Dívčí reálné gymnasium, *Školní kronika 1903-1948* a *Dívčí vychovávací ústavy dámského spolku „Ludmila“ v Českých Budějovicích (Jihočeská Vesna)*, České Budějovice 1904, nestránkováno.

³⁸² Blíže kromě výročních zpráv lycea též M. GRŮNOVÁ, *České vyšší dívčí školství*, s. 89-91 a M. VALENZ, *Spolkové dívčí reálné gymnázium*, s. 69-72.

Z výše nastíněné koncepce lycea, jehož cílem bylo poskytnout vyšší všeobecné vzdělání dívkám, je zřejmé, že částečně převzalo a zároveň značně rozšířilo teoretickou výuku vyšší dívčí pokračovací školy. To samozřejmě nezůstalo bez odezvy na podobě prvního „ludmilského“ ústavu, který se nyní zaměřil více na lyceem opomíjenou praktickou stránku dívčího vzdělání, což umocnilo jeho přejmenování na Pokračovací a průmyslovou školu pro dívky, jejíž učební osnovy i statut byly přepracovány podle brněnské průmyslové školy.³⁸³ Řízením školy byl v letech 1903-1906 pověřen ředitel lycea, který tak měl na starosti oba školské podniky udržované dámským spolkem Ludmila. Výuka na nově reorganizovaném ústavu byla i nadále rozdělena do dvou ročníků, přičemž náplň jednotlivých hodin kromě rozličného šití, kreslení stříhů, vyšívání či žehlení tvořily i předměty literární jako český a německý jazyk, zeměpis a dějepis, náboženství, vychovatelství, zdravotvída, hospodářství či počty; více méně tedy takové předměty, které mohly dívky uplatnit v rámci výkonu samostatného povolání. Zároveň byla, ještě před transformací, zřízena při tomto ústavu kuchařská škola, jejímž úkolem bylo naučit 3-5 dívek během tří měsíců (vždy dvakrát do roka) připravovat rozmanité pokrmy jak pro svou potřebu, tak také pro případ obživy coby kuchařek.³⁸⁴ Plány zakladatelů však byly mnohem ambicióznější, neboť zahrnovaly i následný vznik jednorocní obchodní školy pro dívky a rozličných kurzů – pro učitelky ženských prací, jazyků, pro dělnice a služby atd.³⁸⁵ Jak bude ukázáno později, nezůstalo v řadě případů jen u přání.

Žákyně lycea i pokračovací a průmyslové školy během školního roku neseděly pouze v lavicích poslouchající výklad svých pedagogů či zhotovující výrobky, ale podílely se i na řadě mimoškolních akcí, které pro ně pořádal jak učitelský sbor, tak členky spolku Ludmila. Jmenovat lze divadla, koncerty, hudební akademie, výlety či návštěvy muzeí a továren, v nichž se dívky seznamovaly s jejich chodem a výrobními postupy. Aby se však těchto aktivit mohly dívky účastnit, především ty, které nebyly místní, bylo nutné pro ně zajistit vhodné ubytování, které v českobudějovických podmínkách v souvislosti s národními šarvátkami, nebylo zcela snadno sehnatelné. I to byl jeden

---

³⁸³ Jak vysvítá ze školní kroniky, plánoval spolek školu pojmenovat pouze Průmyslová škola pro dívky, ale úřady schvalující osnovy tam ponechaly i slovíčko z původního názvu – pokračovací, což podle nich odpovídalo více účelu školy, která měla připravovat žáčky v první řadě pro domácnost a až pak pro samostatnou obživu. Ke schválení došlo 3. února 1905. Srov. SOKA České Budějovice, f. Veřejná odborná škola pro ženská povolání, *Školní kronika 1887-1930*, s. 44-47 a TAMTÉŽ, f. Dámský spolek Ludmila, *Česká soukromá vyšší pokračovací škola*.

³⁸⁴ Žákyně kuchařské školy navštěvovaly v odpoledních hodinách výuku na pokračovací a průmyslové škole. Více M. GRÜNOVÁ, *České vyšší dívčí školství*, s. 69; *Výroční zpráva dámského spolku Ludmila za rok 1903*, s. 9 a *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích za rok 1904*, České Budějovice 1905, s. 7.

³⁸⁵ Jihočeské listy ze dne 1. 7. 1903, s. 1.

z důvodů, proč „ludmilky“ se svými rádci založili společně s lyceem především pro své žačky penzionát.

Zakladatelé penzionátu jeho zřízením sledovali hned několik záměrů: předně měl nahradit dívkám-chovankám, které kvůli studiu na „ludmilských“ školách nemohly bydlet se svou rodinou, „domácnost s veškerým zaopatřením“, které by odpovídalo jejich fyzickému i psychickému vývoji, jeho pracovníci³⁸⁶ měli dívky jak vzdělávat, tak také vychovávat v duchu dobrých mravů i k povinnostem k rodině a společnosti, s čímž souvisel v době vzniku penzionátu asi nejdůležitější jeho cíl, a to ten, že svým českým prostředím měl podpořit národní uvědomění dívek. To bylo ostatně účelem i dívčích škol, neboť „ludmilky“ doufaly, „že ústavy jeho [spolku] vychovávati budou ženy, které stanou se šřitelkami práce kulturní, hospodářské i sociální, ženy opravdu vzdělané a pracovitě“.³⁸⁷

Své sídlo našel penzionát, jehož řízení a hospodaření se ujala správní rada lycea,³⁸⁸ ve stejném domě jako lyceum a pokračovací průmyslová škola, tedy na Pražské třídě v Englovně,³⁸⁹ kde jeho služeb využilo v prvním roce existence osmnáct chovank.³⁹⁰ Pro jejich pobavení byly pořádány i občasně domácí zábavy. Výjimečné nebyly ani návštěvy slavných osobností jako kupříkladu cestovatele Enrique Stanko Vráze či

---

³⁸⁶ Dozor a veškerou péči o chovanky vykonávaly jejich učitelky ze spolkových škol.

³⁸⁷ *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1903*, s. 10.

³⁸⁸ Ta spolu s ředitelem lycea zabezpečovala chod penzionátu především po stránce ekonomické a organizační do roku 1920. Vlastní dozor obstarávala spolu s vychovatelkami správkyně penzionátu, jejíž funkce byla právě v roce 1920 přeměněna v řídicí. Blíže Tabulka č. 4 d).

³⁸⁹ Jak byly původní místnosti Englovny adaptovány pro nové využití a kdo se na jejich přeměně podílel, dokládá výčtem článků v Jihočeských listech ze dne 19. 9. 1903, s. 3. Poněkud epičtěji tuto záležitost vykresluje Budivoj ze dne 18. 9. 1903. Na tomto místě postačí uvést, že v přízemí domů byla kuchyně, přípravná, šatna, ložnice kuchařky a služky, spižárna a byt školníka. V prvním patře pak kancelář hospodyně ústavu, ordinace lékaře, pokoj opatrovnice, nemocnice se 4 lůžky, ředitelna, návštěvna pro příbuzné dívek, jídelna, hudební místnost, čítárna, pokoj dozírající učitelky a přípravná. Ve druhém patře byl umístěn penzionát zařízený pro 30 chovank (pokoje, jídelna, koupelna, pokoj dohlížející učitelky). Ve druhém domě pak byly situovány školní místnosti – v přízemí průmyslová škola, v prvním a druhém patře lyceum (jednotlivé třídy, sborovna, knihovny, kreslárna a kabinety). Přilehlá zahrada pak byla přeměněna na hřiště, sad a částečně zahrádku k pěstování zeleniny.

³⁹⁰ Dívky byly přijímány pouze na celý rok. Za pobyt zprvu platily 50 K měsíčně (bez poskytnutí prádla), v roce 1908 o deset korun víc, avšak již měly k dispozici pokrývky, slavníky a nádobí za 11 K (později za 20 K). Poplatky byly stanoveny co nejnižší, ale zas tak, aby kryly výlohy. Chovanky rovněž musely dodržovat tzv. domácí řád o pětadvaceti bodech, se souhlasem rodičů navštěvovaly divadla, koncerty a taneční hodiny, o jejich zdraví bylo pečováno jak pohybovými aktivitami (procházkami, tělocvikem, hrami, koupáním), tak také předáváním vědomostí z oblasti péče o tělo, zejména zubů, vlasů a pleti. V případě nemoci byly dívky izolovány od ostatních v nemocničním pokoji, kde se jim od ústavního lékaře dostalo „mateřsky pečlivého ošetření“. Srov. *Dívčí vychovávací ústavy; Výroční zpráva ženské školy průmyslové spolku „Ludmila“ v Čes. Budějovicích za školní rok 1908/1909*, České Budějovice 1909, s. 38-39 a *Výroční zpráva ženské školy průmyslové spolku „Ludmila“ v Čes. Budějovicích za školní rok 1911/1912*, České Budějovice 1912, s. 42.

spisovatele Jaroslava Vrchlického.³⁹¹ Spolkové ústavy navštěvovali samozřejmě také školští inspektoři, mezi nimiž nemohla chybět asi nejznámější z nich, a to Renáta Tyršová,³⁹² která zastávala, kromě jiného, funkci inspektorky dívčích odborných škol, o jejichž vznik a fungování se také nemalou měrou zasloužila. Dívčí pokračovací školu v jihočeské metropoli poctila svou přítomností již na konci třetího školního roku, kdy si prohlédla výstavu prací žákyň a pochvalně se o ní vyjádřila.³⁹³

Významným obdobím se pro výchovácí ústavy dámského spolku Ludmila, pro něž se vžilo souhrnné označení Jihočeská Vesna,³⁹⁴ staly roky 1906-1909 (respektive až 1910). Vzhledem ke značnému zájmu veřejnosti o studium, rozrůstajícímu se počtu žaček a chovanek a rovněž učitelských sborů³⁹⁵ bylo potřeba uvažovat o zajištění prostornějších místností, neboť ty současné zcela nedostačovaly.³⁹⁶ „Ludmilky“ spolu se správní radou tento problém dočasně vyřešily přesunutím průmyslové školy do soukromého domu „U Kocourků“ v Nové ulici, čímž lyceum získalo k prvnímu a druhému patru i přízemní prostory ve druhém domě Englovny. Přesto lyceum nemělo dostatek místa. Proto dámy na základě návrhu správní rady lycea přikročily k trvalejšímu řešení, když souhlasily na výborové schůzi konané 16. března 1906 s vybudováním vlastní lyceální budovy v Husově ulici na pozemcích a zároveň v sousedství hostince U Zelené

---

³⁹¹ Vrchlický pobýval v Českých Budějovicích na přelomu února a března roku 1906, kdy zde přednesl v rámci univerzitních extenzí pod patronací spolku Osvěta tři přednášky na téma „Tři kapitoly z české poezie“. Penzionát spolu s lyceem navštívil 4. března, tj. v den konání své třetí přednášky, za účasti předsedkyně spolku Ludmila Jany Zátkové. Blíže K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková*, s. 49.

³⁹² Více o životě a díle R. Tyršové pojednává uceleně Irena ŠTĚPÁNOVÁ, *Renáta Tyršová*, Praha-Litomyšl 2005. O zřejmě bližším vztahu R. Tyršové a Jany Zátkové srov. K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková*, s. 49-50.

³⁹³ SOKA České Budějovice, f. Veřejná odborná škola pro ženská povolání, *Školní kronika 1887-1930*, s. 6; *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1903*, s. 9-10 a Ida SUKOVÁ, *Jihočeská Vesna*, in: *Sborník vzpomínek*, s. 29-34, zde s. 29-31.

³⁹⁴ Pojmenování spolkových ústavů, původně však pouze penzionátu, mělo přímou souvislost s názvem brněnských ústavů „Vesniných“, neboť pojem „Vesna“ symbolizoval pro českou veřejnost „vzorně a účelně zařízené“ dívčí ústavy. Z tohoto důvodu si spolek Ludmila vyžádal od svého protějšku a vzoru na poli školském, tedy spolku Vesna svolení, aby své ústavy mohl pojmenovat Jihočeská Vesna, neboť doufal, že se ústavy časem stanou pro jižní Čechy tím, čím byly „Vesniny“ Brnu. Srov. Budivoj ze dne 10. 7. a 14. 7. 1903 a A. MAYSL, *Z počátků*, s. 17.

³⁹⁵ V této době (1906-1910) vyučovala na dívčím lyceu asi jeho nejznámější profesorka Alice Garrigue Masaryková, dcera budoucího prvního československého prezidenta. Jejímí předměty byly dějepis, zeměpis, německý jazyk a vychovatelství. Více o působení A. Masarykové na jihu Čech pojednává Radvan LOVČÍ, *Alice Garrigue Masaryková. Život ve stínu slavného otce*, Praha 2008, zejm. s. 81-100, resp. TÝŽ, *Dr. Alice Masaryková v Českých Budějovicích (1906-1910). Portrét moderní a emancipované ženy počátku dvacátého století*, in: Miroslav Sapík (ed.), *Na meridiánech moudra. Evropské myšlení, politika a etika v zrcadle dějin: lidé a duchovní kultura*, České Budějovice 2007, s. 51-77.

³⁹⁶ Na tento problém poukázaly i místní noviny po zápisu na školní rok 1905/1906, kdy penzionát obdržel tolik přihlášek, že nemohl všem vyhovět. Srov. Budivoj ze dne 19. 9. 1905.

ratolesti.³⁹⁷ Přestože se obecní zastupitelstvo snažilo tento plán zmařit či alespoň oddálit (což se mu částečně podařilo), muselo nakonec ustoupit, když mocnější úřady stavbu povolily. Ustanovený stavební výbor, který měl na starosti veškeré práce ohledně stavby, zadal během měsíce dubna výběrové řízení pro zdejší stavitele, kteří by měli zájem lycejní budovu projektovat. Tuto soutěž vyhrál stavební inženýr Josef Pfeffermann,³⁹⁸ který již v roce 1903 upravoval místnosti pro „ludmilské“ ústavy v Englovně. Pfeffermann však získal projekt na základě nejnižších cen, jak alespoň uvádí dobový tisk. Rovněž byl stanoven termín dokončení veškerých prací, a to tak, aby výuka mohla v nových prostorách začít hned v prvních dnech roku 1907. Tento plán byl dodržen, neboť se o vánočních svátcích po nezbytném schválení příslušných úřadů lyceum přestěhovalo do vlastní budovy, která svou čelní stranou byla situována do městského parku a boční do Husovy ulice. Místní český tisk o této skutečnosti průběžně informoval veřejnost a neopomněl se vyjádřit ani ke vzhledu stavby, která „budí pozornost svojí výstavností a nádherou“ a zároveň „vyhovuje všem moderním požadavkům, které na střední školy naší doby se činí“. Budovu, k níž přiléhala i rozlehlá zahrada, tvořilo šest prostorných učeben, kreslárna,³⁹⁹ fyzikální laboratoř, ředitelna, sborovna, hovorna, knihovna učitelů i žákyň, kabinety pro přírodopis, zeměpis, fyziku a kreslicí potřeby a nechyběl ani oddělený byt školníka. Chodby byly značně široké, takže „všechny žákyňe v době odpočinku mohou volně se procházeti“, celá škola byla vytápěna a vzhledem k velikým oknům i prosvětlená a dobře větratelná.⁴⁰⁰

Přestěhování lycea umožnilo průmyslové škole navrátit se do místností v Englovně, kterou však mezitím zakoupila obec. Ta sice ponechala oba „ludmilské“ ústavy, průmyslovou školu a penzionát, nadále v podnájmu, ale pouze dočasně, neboť požadovala

---

³⁹⁷ Přípravy probíhaly již od roku 1905. SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihy zápisů schůzí výborových a valných hromad 1899-1906*; TAMTÉŽ, *Dívčí lyceum*; F. HUSÁK, *Několik pohledů*, s. 16 a K. MIKUŠKOVICOVÁ, *Vznik*, s. 23.

³⁹⁸ J. Pfeffermann (1869-1938) založil v roce 1898 v Českých Budějovicích stavitelskou firmu, která se záhy stala v rámci jižních Čech jednou z největších. Pfeffermann jako významná persona projektoval v jihočeské metropoli kromě budov pro „ludmilské“ ústavy kupříkladu matiční obecnou školu, český učitelský ústav, kavárnu U Volbrechtů, obchodní dům L. Hájíčka či soukromé domy a továrny. Více Martin BORKOVEC, *Josef Záruba-Pfeffermann – politik, publicista, architekt*, diplomová práce, Kladno 2002 (blíže neurčeno).

³⁹⁹ V kreslárně byl během měsíce února a března roku 1907 instalován oltář pro konání služeb Božích, aby lyceistky byly ušetřeny cest (zejména za nepříznivého počasí) do kostela sv. Václava. K jeho zhotovení dodali mnozí dárci z řad veřejnosti jak finance, tak také příslušné předměty a výzdobu, mezi kterými byl i oltářní obraz znázorňující umírající sv. Ludmilu. Oltář vysvětil 7. dubna msgr. Josef Hůlka, zastávající od prosince 1907 biskupský úřad. Budivoj ze dne 26. 2. a 8. 3. 1907 a též *Čtvrtá výroční zpráva dívčího lycea*, s. 55.

⁴⁰⁰ Budivoj ze dne 13. 4. a 2. 5. 1906 a 4. 1. 1907; SOKA České Budějovice, f. Dívčí reálné gymnasium, *Školní kronika 1903-1948*; *Čtvrtá výroční zpráva dívčího lycea*, s. 59-60.

jejich vystěhování do listopadu roku 1909.⁴⁰¹ To opět přineslo „ludmilkám“ a zástupcům ve správních radách mnohé starosti. Než však tuto záležitost vyřešili, došlo k reorganizaci průmyslové školy, která se ve školním roce 1907/1908 skládala kromě samotné dvouleté průmyslové školy, při níž byla zřízena pracovna šatů, ze školy německého jazyka, odborných kurzů pro paní a dívky (jmenovitě z kurzů česání vlasů, umělého žehlení a kreslení střihů na šaty) a z nejnavštěvovanějších večerních kurzů pro služky a dělnice (složených z kurzů šití prádla, umělého žehlení, kreslení střihů na prádlo, kreslení střihů na šaty). Kurzy byly určeny jak dívkám, které se chystaly vykonávat živnostenské povolání (ty obdržely výuční list umožňující jim založení krejčovského závodu) nebo učit na průmyslových školách, tak také těm, které se pouze chtěly zdokonalit v ženských domácích pracích. Oddělená výuka němčiny pak byla zavedena z prozaického důvodu, neboť tím chtěla správní rada zabránit rodičům posílat dcery do německých škol, kde se „odnárodňují“. Takto upravenou školu navštěvovalo 434 studentek (z tohoto počtu studovalo 59 dívek průmyslovou školu, 74 školu německého jazyka, 56 odborné kurzy a 245 večerní kurzy), které byly rozděleny do několika oddělení v rámci každého kurzu, v případě školy ročníku.⁴⁰²

Touto přeměnou rovněž zakladatelé školních ústavů spolku naplnili svou vizi, kterou měli již v roce 1903. Avšak nezůstalo pouze u této změny, neboť v následujícím školním roce, tj. 1908/1909, zareagoval školní výbor na ministerstvem veřejných prací nově vydané osnovy pro ženskou průmyslovou školu, které se tak dostaly na roveň k odborným školám státním a zemským. Devatenáctého ledna 1909 schválila správa školy její reorganizaci, což dotyčné ministerstvo potvrdilo výnosem z 26. února 1909. Ústav by přejmenován na Ženskou školu průmyslovou spolku „Ludmila“. Jejím účelem bylo jednak poskytnout dívkám krejčovské vyučení se zaměřením na šití ženských a dětských šatů, jednak je připravit na rodinný život a vedení domácnosti. Absolventky si mohly zřídit závody pro výrobu šatů či učit na školách totožného typu, v čemž byl spatřován značný význam pro řešení ženské otázky a rovnosti pohlaví.

---

⁴⁰¹ Obec totiž prostory Englovny pronajala německé lesnické škole. SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Česká soukromá vyšší pokračovací škola a Výroční zpráva dámského spolku Ludmila za rok 1907-1908*, s. 7.

⁴⁰² *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1907-1908*, s. 8-9 a *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1906*, s. 11-12.

Škola, která měla právo veřejnosti a byla také zařazena na seznam živnostenských učilišť,⁴⁰³ se i nadále skládala z vlastní odborné dvouleté školy pro živnost oděvníkou,⁴⁰⁴ z pracovny (ateliéru) rozšiřující a prohlubující vzdělání získané právě v odborné škole⁴⁰⁵ a speciálních a večerních kurzů poskytujících další vzdělání ženám již vykonávajícím živnost.⁴⁰⁶ U těch ovšem byla nabídka oproti předchozímu roku rozšířena, neboť pro paní a dívky byly organizovány dva polodenní kurzy (šití prádla a střihů, šití šatů a kreslení střihů),⁴⁰⁷ kurzy umělého vyšívání,⁴⁰⁸ vypalovacích technik,⁴⁰⁹ úprav klobouků, kadeření vlasů⁴¹⁰ a umělého žehlení.⁴¹¹ Večerní kurzy zůstaly zachovány, pouze došlo k jejich spojení, takže celkově byly tři – kurz šití prádla a kreslení střihů, kurz šití šatů a kreslení střihů a kurz umělého žehlení.⁴¹² Rovněž se nadále vyučovalo německému jazyku, ke kterému však přibyl jazyk francouzský a esperanto.⁴¹³

Takto přeorganizovanou školu navštěvovalo v prvním roce celkem 382 paní a dívek. Největší zájem byl opět o kurzy, kterých se zúčastnilo 291 frekventantek, nejméně žá-

---

⁴⁰³ Toto oprávnění, které přislíbila škole již R. Tyršová během své inspekce v lednu 1908, umožňovalo dívkám absolvujícím odbornou školu stejná práva a možnosti uplatnění, jaké jim zaručovalo vyučení přímo u švadleny či krejčího. K inspekci srov. Budivoj ze dne 3. 9. 1909.

⁴⁰⁴ Výuka probíhala v dopoledních i odpoledních hodinách, 36 hodin týdně v obou ročnících. Kromě odborných znalostí získávaly dívky vědomosti z řady dalších povinných předmětů – z českého jazyka, matematiky, domácího hospodářství, živnostenského účetnictví a písemností, nauky o látkách, zdravotědy, kreslení, zpěvu a tělocviku. Školné činilo ročně v prvním ročníku 60 K, ve druhém 80 K, k tomu se ještě hradilo zápisné (2 K) a příspěvek na pomůcky (3 K). Absolventky následně obdržely „vysvědčení za vyučenou“, což znamenalo, že vysvědčení mělo stejnou platnost jako výuční list. Žákyně se přijímaly vždy na počátku školního roku, do prvního ročníku bylo třeba předložit dosažení 14. roku života a absolvování školy obecné, do druhého pak dosažení 15. let a nabytí znalostí a schopností odpovídajících první třídě.

⁴⁰⁵ V pracovně se dívky vzdělávaly v živnostenských předmětech, ve vedení domácnosti, šití šatů, kreslení, o krojích a tělocviku. Školné bylo ve výši 100 K ročně, přičemž žákyně pracující na zakázkách, dostávaly odměnu. Uchazečka o přijetí musela doložit ukončení druhé třídy odborné školy s dobrým prospěchem a že jí již bylo či v daném roce bude 16. let.

⁴⁰⁶ V organizačním statutu školy je doslovně uvedeno, že „speciální a večerní kurzy mají hlavně za účel dívkám a ženám živnostensky činným poskytovat další vzdělání v některém speciálním oboru tak, aby účastnicím kursu po dobu jich trvání nebylo překáženo konati své povolání nebo domácí povinnosti.“ Kurzů, z nichž nebylo možno vystoupit před jejich ukončením, se mohly účastnit dívky od 14. let s potřebnou tělesnou způsobilostí. Po absolvování obdržely vysvědčení s docházkou a prospěchem.

⁴⁰⁷ Polodenní kurzy byly pořádány třikrát do roka zhruba po tři měsíce (15 hodin týdně) za 6 K měsíčního školného a 3 K příspěvku na pomůcky.

⁴⁰⁸ Tyto kurzy vyučovala absolventka umělecko-průmyslové školy 8 hodin týdně po celý rok (měsíční školné ve výši 6 K, příspěvek 3 K). Frekventantky, jak byly žákyně kurzů nazývány, se zde učily rozličným vyšívacím technikám.

⁴⁰⁹ Probíhaly ve 4 hodinách týdně během celého roku za 4 K měsíčního školného a 3 K příspěvku.

⁴¹⁰ Kurzy úpravy klobouků i kadeření vlasů byly děleny na zimní a jarní. Oba trvaly dva měsíce 4 hodiny týdně. Za celé kurzy se platilo 12 K (u kadeření vlasů pak byl 2 K příspěvek).

⁴¹¹ Výuka žehlení se konala 4 hodiny týdně během jednoho měsíce za 6 K školného a 2 K příspěvku.

⁴¹² Večerní kurzy byly určeny především dělnicím v továrnách a služkám, které měly čas pouze ve večerních hodinách. Školné činilo 3-4 K za kurz, který byl, až na kurz žehlení, pořádán dvakrát do roka zhruba po čtyři měsíce (výuka probíhala čtyři hodiny týdně).

⁴¹³ Tzv. Odbor moderních řečí uskutečňoval svou výuku ve třech hodinách týdně za měsíční školné 2 K 50 h. Jeho žákyněmi se mohly stát i dívky navštěvující obecnou či měšťanskou školu nebo „frekventantky soukromé“. Výuka esperanta nenašla mezi veřejností přílišnou odezvu.

kyň, čtrnáct, pak zaznamenal jazykový odbor. Průmyslová škola byla na tom dobře i finančně, na čemž měly zásluhy subvence, školné a dary korporací i jednotlivců či sbírky žaček na tzv. podpůrný fond, ze kterého byly vypláceny například peněžité příspěvky nemajetným žákyním (v případě opravdu nuzných poměrů byly dívkám poplatky zcela promíjeny).⁴¹⁴

Ve školním roce 1909/1910 se průmyslová škola opět (chtělo by se již říci definitivně, avšak to zcela neodpovídá realitě) přestěhovala. Toto stěhování se však v jedné skutečnosti výrazně odlišovalo od všech předchozích, neboť škola našla své sídlo na pozemcích patřících spolku Ludmila, nebyla tedy již v cizích pronajatých místnostech. Shodný přesun ve stejnou dobu podnikl i penzionát. Oba ústavy totiž musely nejpozději do listopadu roku 1909 opustit obecní prostory v Englovně⁴¹⁵ a „ludmilkám“ i členům správních rad se zdál vznik vlastních ústavních budov, vcelku logicky k zájmu veřejnosti a s ohledem na budoucnost, nejlepší variantou. Obě stavby, které byly umístěny v sousedství lycea v Říšské třídě vedle hostince U Zelené ratolesti, projektoval již osvědčený inženýr Josef Pfeffermann. Jemu rovněž byl svěřen úkol navrhnout lyceální tělocvičnu, kterou využívaly také „ludmilky“ a ostatní spolkové ústavy, a to jak pro výuku, tak také jako aulu pro hudební a divadelní představení a jiné akce.

Vytvoření komplexu budov Jihočeské Vesny bylo samozřejmě finančně náročné, obzvláště proto, že jej „ludmilky“ vystavěly svépomocí. Celkový účet, který překročil půl milionu korun, hradil spolek prostřednictvím úvěru u Českobudějovické záložny, jehož protihodnotu představoval spolkový majetek. Protože to však nestačilo, zaručil se nad cenu spolkových nemovitostí August Zátka, který poskytl své cenné papíry ve výši 300 000 K. Kromě toho ručili manželé Zátkovi za výstavbu celým svým jměním.⁴¹⁶

Všechny stavby byly dokončeny zhruba ve stejný okamžik – na konci prosince 1909, ačkoliv se s výstavbou penzionátní budovy začalo již v září 1908 a s průmyslovou školou a tělocvičnou až v dubnu 1909.⁴¹⁷ To však bylo jistě způsobeno jejich rozdílnou velikostí, protože zatímco penzionát byl navržen co do rozměru jako lyceum, tedy jako dvoupatrová budova, průmyslová škola měla pouze jedno patro a přízemní tělocvična

---

⁴¹⁴ *Výroční zpráva ženské školy průmyslové za školní rok 1908/1909*, s. 14-35 a Budivoj ze dne 17. 9. 1909.

⁴¹⁵ Výpověď z domů na Pražské třídě oznámil spolek Ludmila k 15. červenci 1909. Srov. SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Česká soukromá vyšší pokračovací škola*.

⁴¹⁶ Budivoj ze dne 29. 3. 1910; R. STRNAD, *Dámský spolek*, s. 17-18 a Lucie SWIERCZEKOVÁ, *Hynek, August a Vlastislav Zátkové*, s. 117.

⁴¹⁷ Ve fondu spolku Ludmila je k dispozici podrobný stavební deník zaznamenávající průběh vzniku staveb penzionátu, průmyslové školy a tělocvičny. Srov. SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Stavební deník s uvedením postupu prací a plánu budov 1908, 1909*, inv. č. 15.

žádné. Nově postavené budovy spolu s lyceem však dohromady vytvořily komplex, v němž našel uplatnění tzv. „pavilónový systém“, který byl pro právě takovýto shluk větších budov považován za nejlepší, a to zejména kvůli dostatku světla a vzduchu a také možnosti užití moderních stavebních technik a trendů.

Ačkoliv Pfeffermannem projektované stavby vznikaly postupně a jejich autor musel plány i několikrát přepracovávat, vyznačovaly se řadou základních shodných rysů typickými pro secesní styl v kombinaci s gotickými a renesančními prvky znovuobjevenými v rámci historismu.⁴¹⁸ Budovy měly příznačné převážně hladké fasády, výrazné štítové tvarově prolnuté do oslího hřbetu s pravouhlym členěním vystupujícím z něj a tvořícím tak stupňování, vkládané secesní detaily do historizujících tvarů či charakteristické členění oken pro každé podlaží, kdy v přízemí byly okenní otvory segmentově zakončeny, v prvním patře měly obdélný tvar a v nejvyšším, druhém patře byly zaklenuty plným obloukem. V případě penzionátu byla tato skladba oken doplněna o jejich rozdílnou velikost, neboť byla sdružována do dvojic či trojic. Mezi okna prvního a druhého poschodí, stejně jako do portálového tympanonu, štítů a částí pod nimi umístil architekt ozdobné dekorativní prvky, přičemž každá budova měla v meziokenním prostoru v rámci výzdoby i umělecky pojaté vlysy s označením ústavů. Všechny vchody byly doplněny o ozdobné portály opět tvarovaných do oslího hřbetu.⁴¹⁹ Secesně historizující háv měla i tělocvična, jejíž vstupní část evokovala často opakovaný prvek – oslí hřbet, čímž korespondovala se štíty okolních budov, a zadní část, kde se nacházelo pódium, pak byla spíše klasického stříhu. Řešení oken se tvarově lehce vymykalo, neboť jejich horní část tvořil kruh, což však bylo v souladu s rozetami umístěnými na čelní i zadní stěně stavby.

Penzionátní prostory, jejichž rozmístění, účel i zařízení J. Pfeffermann pečlivě studoval a následně navrhl zejména podle penzionátu brněnské Vesny, zaplnila řada pokojů pro 4-6 chovaneček, velká jídelna, umývárny a oblékárny, koupelny a sprchy, šatny, čítárny, nemocniční pokoje, čtyři „loggietty“ (otevřené verandy) pro pobyty na vzduchu i za deštivého počasí a v neposlední řadě i pět hudebních pokojů. Do všech místností bylo pro zvýšení pohodlí zavedeno elektrické osvětlení i centrální topení. Chovankám se z velikých oken v obou patrech nabízel výhled na Šumavu, který mohly obdivovat jak při zapadajícím slunci, tak také při jeho jižním svitu a rovněž paprsky vycházejícího

---

⁴¹⁸ Jednalo se spíše o volné uchopení uměleckých slohů, o inspirování se jimi.

⁴¹⁹ Podrobnější rozbor přináší M. BOŘKOVEC, *Josef Záruba-Pfeffermann*, s. 90-92. Dvorní fasády byly obdobného pojetí, působily však více secesně. Navíc na nich byla užita asymetrie.

slunce si našly cestu do dívčích pokojů. „Pohodlný a prakticky zařízený uvnitř, spanilý zevnitř“, takového hodnocení se dočkal Pfeffermannův návrh, jehož provedení a zhotovení obdivovali nejen místní obyvatelé, ale i cizinci, kteří pronášeli pochvalná slova o tom, že „není v Čechách něco podobného jinde“.⁴²⁰

Mezi penzionátem a lyceem se v zadním traktu směrem do zahrady nacházela tělocvična, do níž se vstupovalo přes okrasný dvůr z Husovy ulice i z obou sousedních budov, které tak spojovala.⁴²¹ Otevření tělocvičny a její využívání od 1. ledna 1910 se stalo pro lyceum „nejradostnější událostí“ roku, neboť se žákyně mohly „s velikou chutí“ pustit do tělesných cvičení, a nadto v moderně zařízeném prostoru, „jakým se může pochlubiti málokterý ústav v českých zemích“, v němž nechybělo ani „vkusně vyřešené“ jeviště. Navíc se očekávalo, že zde chovanky a žákyně v budoucnu „stráví nejradostnější chvílky svého pobytu na ústavech“.⁴²²

Průmyslová škola, která přiléhala k penzionátu z druhé strany než tělocvična, obsahovala jen dvě učebny, protože se prozatím počítalo s tím, že se ostatní tři potřebné třídy budou nacházet v přední části penzionátu. Tato domněnka však záhy odhalila své slabiny, když se zjistilo, že přihlášených žáček je více, než kolik mohou místnosti pojmout. Proto bylo rozhodnuto o dostavbě školní budovy. Tu opět projektoval J. Pfeffermann, který slíbil její dokončení tak, aby ji škola mohla využívat od následujícího školního roku 1910/1911.⁴²³ Stavba navázala na již existující jednopatrovou budovu využívanou průmyslovou školou. Její výtvarné pojetí odpovídalo ostatním stánkům „Ludmiliných“ ústavů, především korespondovalo s druhou krajní budovou komplexu – lyceem. Na první pohled se však odlišovalo dvěma menšími štíty (opět ve tvaru oslího hřbetu) umístěnými na nárožích, výzdobou vstupního portálu a oken v přízemí. Přístavbou vznikl mezi průmyslovou školou a penzionátem dvůr, který byl využíván pro hospodářské účely. Obě zmíněné budovy byly zároveň propojeny v zadní části spojovací lávkou. Vnitřní uspořádání zahrnovalo prostorné učebny jednoduše a elegantně zařízené, a to

---

⁴²⁰ Novostavby si přijížděli prohlížet i ředitelé obdobných ústavů v českých zemích (z Hradce Králové, Chrudimi atd.), ale kupříkladu také hrabě Zdenko Waldstein s rodinou, který byl opravdu nadšený „spanilostí“ penzionátní budovy. O Jihočeské Vesně se v této souvislosti objevovaly rozličné články nejen v regionálním českém tisku (informace přinášel např. Světozor, Zlatá Praha, Národní listy, Čechische Revue), v nichž bylo pouze pochvalnými slovy pojednáno jak o stavbách, tak o organizaci škol a penzionátu, opomenut nebyl samozřejmě ani vlastenecký apel. Blíže Budivoj ze dne 17. 9. 1909, 29. 3 a 26. 4. 1910.

⁴²¹ Školy byly rovněž v přední části propojeny krytým přechodem.

⁴²² Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1909-1910, s. 8.

⁴²³ Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1909-1910, s. 8-11; Zlatá Praha ze dne 4. 6. 1909, s. 441; F. HUSÁK, *Několik pohledů*, s. 16 a *Výroční zpráva ženské školy průmyslové za školní rok 1908/1909*, s. 38-39.

vždy v jiném stylu. Ve stejné době zároveň probíhala úprava prostoru mezi spolkovými budovami a Mlýnskou stokou, kde tak vznikla ústavní zahrada, kterou tvořilo akátové stromořadí, tři prostorná hřiště a deset vkusných železných laviček. Zahrada samozřejmě až časem získala útulnou podobu,⁴²⁴ a stala se „nedocenitelným rekreačním útlkem“ dívek i učitelského sboru v období od jara do podzimu, avšak již v době jejího vzniku nikdo nepochyboval o tom, že „bude výborně doplňovati ladný obraz“ spolkových ústavů.⁴²⁵

Správa průmyslové školy, nyní zvaná kuratorium, určila, že v přístavbě určené pro potřeby této školy bude rovněž umístěna i nově zřízená, resp. transformovaná kuchařská a hospodyňská škola,⁴²⁶ která se stala součástí právě školy průmyslové. Její vznik iniciovala domněnka, že praktické vzdělání dívek a žen je velmi potřebné, neboť v něm „leží veliká cena výchovná“, avšak je mu věnována nedostatečná pozornost. Úkolem kuchařské a hospodyňské školy,⁴²⁷ v jižních Čechách dosud neexistující, se stalo poskytnutí vědomostí a zručností nezbytných k vedení domácností či hostinských živností. Opomenuty nebyly ani všeobecné znalosti. Absolventky mohly nalézt uplatnění jako kuchařky, učitelky vaření či v rámci svých, zejména větších domácností. A právě předání znalostí pro domácnost představovalo základní poslání školy, neboť „v životě rodinném spočívá živý pramen všech sociálních ctností“⁴²⁸ a mnohé mladé dívky s tím potřebovaly pomoci. Že se zřizovatelé školy trefili do noty veřejného mínění, dokazuje značný zájem o studium, který navíc umocňovalo pořádání řady kurzů (kromě kurzů vaření konaných i speciálně pro žákyně měšťanských škol kupříkladu kurzy zavařování, úpravy masitých pokrmů, cukrářství atd.) a prezentováním výsledků veřejnosti na konci školního roku prostřednictvím kuchařských výstav.

---

⁴²⁴ Kromě vzrostlých stromů, keřů a květin se na útulnosti zahrady podílel od roku 1913 i nově vystavěný pavilon (za 845 K), v němž chovanky mohly pobývat na vzduchu i za méně příznivého počasí či se naopak chránit před slunečními paprsky. *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1913-1914*, s. 9.

⁴²⁵ *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1911-1912*, s. 6 a F. HUSÁK, *Několik pohledů*, s. 16.

⁴²⁶ K využívání jí bylo poskytnuto přizemí, v němž byla zřízena kuchyň, jídelna, přípravná, spižírna se sklepy, a v neposlední řadě umývárna a prádelna. O výuce a životě žaček kuchařské školy pojednává ve svém mile napsaném fejetonu neznámá autorka ukrývající se pod značkou –OVÁ, *Návštěvou v kuchařské škole spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích*, *Jihočeské listy* ze dne 28. 1. 1911.

⁴²⁷ Ministerstvo veřejných prací její založení schválilo výnosem datovaným k 9. červenci 1910. Výuka probíhala ve dvou pětiměsíčních cyklech, de facto tak škola spadala do kategorie kurzů, ačkoliv toto označení pro ní nebylo užíváno. Z 39 týdenních hodin žákyně 24 hodin vařily. Mezi předměty patřily živnostenské obory, počty, zdravotvěda, nauka o potravinách a vedení domácnosti, stolnicení a samozřejmě vaření, přičemž produkty z těchto hodin dívky samy konzumovaly. Do školy byly přijímána děvčata, která měla vysvědčení z obecné či měšťanské školy a zároveň dovršila 16. rok života. Srov. *Budivoj* ze dne 6. 5. 1910.

⁴²⁸ *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1910-1911*, s. 11.

Průmyslová škola se ve školním roce 1911/1912 rozrostla ještě o jednu součást, a to o Odbornou školu pokračovací pro učednice ženských živností oděvnických. Její učební osnovy proto zahrnovala šití a kreslení stříhů rozličných výrobků, nauku o látkách, účetnictví a živnostenské znalosti. Rozšířena byla i nabídka kurzů o kurz mistrovský pro tovaryšky ženské živnosti oděvnické. V této podobě navštěvovalo Ženskou školu průmyslovou 735 dívek a paní toužících po praktickém vzdělání, přičemž nejvíce jich evidovaly stále večerní kurzy pro dělnice a služky (337), za nimi se o poznání s nižším počtem pohybovala odborná škola dvouletá, která přijímala dívky již do čtyř tříd (100), za ní pak speciální kurzy pro dívky a paní (99), odborná škola pro učednice (81), kuchařská a hospodyňská škola (45), ateliér pro oděvnictví (29), mistrovský kurz (24) a pomyslné poslední místo obsadila tradičně jazyková škola, na níž se učilo německému jazyku dvacet dívek. Průmyslová škola měla evidentně stoupající frekvenci v počtu žaček,⁴²⁹ což jen potvrzovalo, „že působení ústavu našlo již ve všech vrstvách českého obecnstva uznání, pravého pochopení a plného porozumění“.⁴³⁰

Odborná škola pokračovací pro učednice živnosti oděvnické však nebyla součástí Ženské školy průmyslové nadlouho, neboť na žádost kuratoria ji místodržitelství výnosem z 20. května 1916 učinilo samostatným dvouletým ústavem.⁴³¹ Správu školy a dámy z Ludmily vedly k tomuto kroku především finanční důvody, neboť průmyslová škola tímto odloučením, při stejných příjmech, značně ušetřila na vydržovacích nákladech pokračovací školy. Zároveň bylo na průmyslové škole zrušeno místo učitelky šití šatů, které bylo následně zřízeno při škole pro učednice, přičemž slečna, která tento post zastávala, jej vykonávala i nadále v rámci nového ústavu. Pro ten bylo dále potřeba sestavit vlastní školní výbor a učitelský sbor, který částečně tvořily i učitelky průmyslové školy. Ve školním roce 1916/1917 navštěvovalo takto nově vzniklou školu 96 učednic rozdělených do čtyř tříd, reorganizovanou průmyslovou školu⁴³² pak 436 žáků.⁴³³ Ten-

⁴²⁹ Pro porovnání – ve školním roce 1907/1908 měla škola 360 žákyň.

⁴³⁰ Blíže *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1909-1910*, s. 11-13; *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1910-1911*, s. 11-14; *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1911-1912*, s. 6, 9-1; F. HUSÁK, *Několik pohledů*, s. 16 a K. MIKUŠKOVICOVÁ, *Vznik*, s. 24.

⁴³¹ Tato změna však byla zavedena již od počátku školního roku 1916/1917, souhlas úřadů byl tedy dodatečný.

⁴³² Škola byla v roce 1913 rozšířena ještě o pětiměsíční kurz ke vzdělání učitelek vaření a domácího hospodářství pro dívčí školy obecné a měšťanské, do něhož mohly být přijaty ty dívky, které měly vysvědčení z ústavů ke vzdělání učitelek, případně absolvovaly učitelství ženských ručních prací, přičemž přednost byla dávana slečnám vykonávajícím již učitelskou profesi. Blíže *Výroční zpráva ženské školy průmyslové spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích za školní rok 1913/1914*, České Budějovice 1914, s. 43.

⁴³³ *Výroční zpráva veřejné odborné školy pro ženská povolání spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích za školní rok 1926/1927 na paměť 40letého trvání*, České Budějovice 1927, s. 10; *Výroční zpráva dámského*

to počet ukazující značný úbytek dívek naznačuje zároveň jistou nepravdivost tvrzení na předchozí straně. Avšak je třeba si uvědomit, že v dané době, oproti výše uvedeným údajům, stále panovaly válečné poměry prvního světového konfliktu, které měly nemalý vliv nejen na návštěvnost školských zařízení.

Ještě před vypuknutím války se však udály změny v organizaci lycea, jak bylo již výše upozorňováno, neboť v roce 1912 byl vydán ministerský výnos, který definitivně stanovil jejich statut a učební osnovu, přičemž umožnil k lyceím připojit gymnazijní třídy. Upravena byla osnova první až čtvrté třídy lycea, které se nyní rovnaly třídám nižších reálných gymnázií, a tudíž jejich absolventky mohly přestoupit na odborné školy, pro něž byly vyžadovány vědomosti nabyté na nižší střední škole. Výnosem byl také vyslyšen požadavek na zpřístupnění akademické půdy vysokých škol ženám. Z tohoto důvodu mohly být k reformovaným prvním čtyřem lycejním třídám připojeny vyšší třídy, pátá a šestá, totožné s osnovami vyššího reformně reálného gymnázia. Tím se tedy lycea od páté třídy dělila do dvou větví – lycejní a gymnazijní. V důsledku této dvojkolejnosti, spějící k transformaci lyceí v reformně reálná gymnázia, byla lyceím odebrána práva na konání maturit umožňujících dívkám přímý vstup na akademickou půdu.⁴³⁴ Proto se správní rada lycea spolu s dámským spolkem Ludmila rozhodla postupně od první třídy a školního roku 1912/1913 upravit své osnovy tak, aby odpovídaly ministerskému výnosu a vzniku nového ústavu,⁴³⁵ avšak přeměna lycea v reformně reálné gymnázium, k níž zřizovatelé ústavu pomalu ale jistě směřovali, se mohla plně uskutečnit až po vzniku samostatné republiky.

A to i přesto, že se válečná vřava nijak zásadně „Ludmiliných“ ústavů nedotkla, neboť ty v podstatě fungovaly tak jako doposud. Zaznamenaly samozřejmě několik smrtelných ztrát povolaných učitelů a dalších mužů spojených s ústavu do zbraně, potýkaly se s nedostatkem topiva,⁴³⁶ úbytkem žaček,⁴³⁷ členů učitelských sborů a správních rad především následkem nepříznivých hospodářských poměrů, což se v případě průmyslo-

---

spolku „Ludmila“ za rok 1916-1917, s. 7-9 a SOkA České Budějovice, f. Dívčí reálné gymnasium, Jana Řehoušková, *Inventář fondu*, České Budějovice 2004, s. 3

⁴³⁴ J. ŠAFRÁNEK, *Školy II*, s. 381-382.

⁴³⁵ *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1912-1913*, s. 6 a *Devátá výroční zpráva dívčího lycea*, s. 44.

⁴³⁶ Lyceum bylo z tohoto důvodu na nějaký čas dvakrát uzavřeno, neboť uhlí určené pro jeho potřeby bylo úřady zabaveno ve prospěch německého gymnázia. Z tohoto důvodu neprobíhala v zimních měsících ani výuka tělocviku.

⁴³⁷ Nižší frekvenci studujících dívek zaznamenaly ze spolkových ústavů jen ty, které byly odborně zaměřené, tedy průmyslová škola (i když kuchařská škola se těšila i nadále velkému zájmu, a to především venkovských dívek) a pokračovací škola pro učednice. Lyceum si uchovalo svůj standart a ani penzionát nedostatkem chovaneček netrpěl, dokonce musel zájemkyně o ubytování odmítat.

vé školy vzhledem k obtížnému shánění předraženého materiálu projevilo neotevíráním některých kurzů. Vyskytl se i problém se zabráním budovy průmyslové školy pro válečné účely, avšak kuratorium dokázalo zamezit jejímu celoročnímu obsazení, takže školní prostory sloužily válečným potřebám pouze po dobu prázdnin. Lyceum s penzionátem naproti tomu řešilo žádost místní školní rady, která potřebovala umístit do dvou lycejních místností staroměstskou obecnou školu, což bylo učiněno, ale aby mohlo lyceum i nadále vyvíjet svou činnost bez výraznějšího prostorového omezení, propůjčil mu penzionát dvě místnosti, ačkoliv ubytovával 50 chovaneček.⁴³⁸ Záhy se však ukázalo, že toto řešení není vyhovující, neboť penzionát potřeboval své místnosti pro značně navýšený počet chovaneček (79, což téměř činilo maximální kapacitu penzionátu). Proto byla staroměstské škole dána výpověď a lyceum se vrátilo do své budovy, čímž měl penzionát opět k dispozici veškeré své prostory. I přesto se ale objevily občasné úvahy o neotevření penzionátu, neboť jeho chod za podmínek značně ztížených válkou nebyl vůbec jednoduchý.⁴³⁹ Jeho správa si však byla vědoma, že by tím velmi zkomplikovala situaci spolkovým školám, jejichž žačky v něm nacházely dočasný domov, a tak se pokoušela všemožně zajistit jeho chod, k čemuž přispívali i rodiče dívek starající se v rámci možností o co nejlepší stravu svých dcer.⁴⁴⁰

Snaha byla korunována úspěchem: Jihočeská Vesna přečkala bez výraznější újmy období válečné vřavy prvního velkého světového konfliktu a s obrovskou úlevou a radostí přivítala klid zbraní i nově nastolené státoprávní uspořádání. V této době se prvořadým přáním a cílem členek dámského spolku Ludmila na školském poli stalo zezstatnění jimi zřízených a vydržovaných škol. Dámy se domnívaly, že vzhledem ke vzniku samostatné republiky, v níž již nebylo třeba soupeřit s německým živlem, splnily úkol, který stál u zrodu jejich spolku, že se postaraly o řádnou výchovu českých vlasteneček. Převedení škol do péče státu však motivovala ještě jedna a to velmi podstatná sku-

---

⁴³⁸ Z tohoto počtu bylo 33 dívek žákyněmi lycea, 11 průmyslové školy a 5 kuchařské školy. Jedna slečna pak nenavštěvovala „Ludmiliny“ ústavy, ale obchodní školu (údaje jsou ke školnímu roku 1915/1916).

⁴³⁹ F. HUSÁK, *Několik pohledů*, s. 17; K. MIKUŠKOVICOVÁ, *Vznik*, s. 24; *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1915-1916*, s. 7-9; *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1916-1917*, s. 6-7; *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1917*, s. 3-5 a *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1918*, s. 4-6.

⁴⁴⁰ A. Lišková-Vostrá k tomu poznamenala ve výroční zprávě spolku toto: „S jakou starostí, pečlivostí a úzkostí bylo spojeno udržování pensionátu za těchto zlých dob, dovedete si, velectené dámy, představití, když na mysl si přivoláte své domácí starosti, a jak vysokého stupně trpělivosti vaše poměrně malé domácnosti vyžadovaly. Ale snaha obstaravatelů byla požeňána. Přes bezmeznou překážku při opatrování poživatin a přes ohromnou jejich cenu docíleno, že všechny dívky [...] byly ku spokojenosti vlastní i svých rodičů všim potřebným opatrovány.“ Srov. *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1917-1918*, s. 2

tečnost – finance, neboť vydržování všech ústavů vyžadovalo značné náklady, na něž spolek jen těžko hledal prostředky.

Z tohoto důvodu se „ludmilky“, jakmile to bylo možné, obrátily na příslušné úřady se žádostí o převzetí škol. Uspěly jen částečně. Prvního září 1919 vzal stát do svých služeb profesorský sbor lycea spojeného s vyššími třídami reformně reálného gymnázia.⁴⁴¹ Stát tak učinil v pravou chvíli, neboť na vyplacení učitelů bylo potřeba v předchozím roce 50 000 K, přičemž pohled do budoucna ukazoval dvojnásobné navýšení, které však správa školy neměla bez narůstajícího zadlužení jak uhradit. Nad lyceem tak visel Damoklův meč v podobě jeho uzavření. Postátnění osobních nákladů ubralo spolku Ludmila řadu starostí, avšak stále měl zajišťovat plat školníka a tzv. věcné náklady (výdaje za vodu, světlo, teplo, udržování budovy aj.). Ačkoliv „ludmilky“ vyvíjely značné úsilí, aby se i tohoto břemene zbavily, nepodařilo se jim to, a to i přesto, že nabízely státu postoupit lycejní budovu za čtvrtinu odhadované ceny, přičemž by nežádaly ani to, kdyby nemusely splácet dluhy.⁴⁴²

Šestitřídní dívčí lyceum, které se od posledního roku prvního světového konfliktu postupně proměňovalo v osmileté dívčí reformně reálné gymnázium, završilo tento proces ve školním roce 1923/1924.⁴⁴³ Dívky na takto transformovaném ústavu, který nyní nesl název Spolkové dívčí reformně reálné gymnázium, získávaly vědomosti z náboženství, českého, latinského, německého a francouzského jazyka, dějepisu, zeměpisu, matematiky, přírodopisu, chemie, fyziky, deskriptivní geometrie a rýsování, filosofické propedeutiky, kreslení, psaní a tělocviku. Nejvíce prostoru z 29-34 hodin týdně bylo celkově ve všech ročnících věnováno jazykům, dějepisu a matematice. Pozornosti se i nadále těšily sportovní aktivity. Mezi nepovinnými předměty byla nabízena například ruština, angličtina, ženské ruční práce či zpěv.⁴⁴⁴

---

⁴⁴¹ Organizační statut školy viz SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Dívčí lyceum*.

⁴⁴² Na druhou stranu chtěly od státu záruku, že nemovitost bude i nadále sloužit českému dívčímu střednímu školství. O úplné postátnění školy usiloval spolek v roce 1928 i prostřednictvím městského úřadu. Více SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Dívčí lyceum a Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1919*, s. 7.

⁴⁴³ Ostatně, kdyby k přeměně lycea nedošlo, bylo by jako veřejná střední škola na základě ministerského výnosu z 31. října 1922 zrušeno (výnos povoloval existenci lyceí pouze jako soukromých ústavů bez práva veřejnosti, tedy v takové podobě, která neměla naději na sebemenší úspěch, neboť zákyním neumožňovala další studium a vydržovatelům zaručovala značné finanční komplikace). Ministerstvo školství tuto redukci dívčího středního školství odůvodňovalo jeho přílišnou rozmanitostí a potřebou vzdělávat dívky rovnocenně s chlapci, tedy na osmitřídních reálných či reformně reálných gymnáziích. Více Otakar KÁDNER, *Vývoj a dnešní soustava školství II*, Praha 1931, zejména s. 93-95.

⁴⁴⁴ Drobných změn doznala učebná osnova v roce 1927, 1930 a 1931, kdy ministerské výnosy upravily počet hodin týdně na 27-32, přidaly mezi povinné předměty angličtinu a zpěv, český jazyk nahradily československým a spojily kreslení a psaní v jeden předmět (následně opět oddělily). Do nepovinných předmětů byl zařazen vedle stávajícího zpěvu, ruštiny a ženských prací těsnopis s kreslením. Srov. *Dva-*

Pro žákyně znamenala přeměna lycea v gymnázium veliký posun, neboť maturitní vysvědčení je nyní opravňovalo k přímému vstupu na vysoké školy, nemusely tedy již skládat dodatečně závěrečné státní zkoušky na jiných středních školách.⁴⁴⁵ Toto zjednodušení samozřejmě přivábilo ke studiu na „ludmilském“ ústavu více dívek, jejichž počet se pohyboval zhruba mezi 250-340 žačkami. Tento potěšitelný fakt však sebou přinesl i komplikace, a to v podobě nedostačujících místností, takže pro dvě třídy musel být nalezen azyl mimo spolkové budovy v prostorách bývalého německého gymnázia, které v dané době měla k dispozici pobočka české státní reálky Augusta Zátky v České ulici.⁴⁴⁶ Jak poznamenal František Husák ve své jubilejní vzpomínce: „Nebylo to příjemné, ani pohodlné, ale bylo to jediné východisko“. Zanedlouho však reálka potřebovala místnosti zpět pro svou potřebu, takže dívčímu gymnáziu nezbylo nic jiného než se tísnit na Husově třídě, což mělo za důsledek odmítání řady zájemkyň o studium. Obdobný problém s velkým množstvím přihlášek a nedostačujícím místem pro výuku měla i průmyslová škola, jejíž dvě třídy byly dočasně umístěny v dívčí škole v Jírovcově ulici. To zároveň mělo vliv i na působiště Odborné školy pokračovací pro učednice, která se z budovy průmyslové školy přesunula do jedné místnosti městské obchodní školy, sídlící rovněž na Husově třídě, což bezplatně umožnila městská rada. Správní rady ústavů spolu s „ludmilkami“ následně celou tuto nemilou situaci ohledně svých školských staveb zcela neodpovídajících novým poměrům vyřešily přístavbami ke stávajícímu komplexu Jihočeské Vesny,⁴⁴⁷ která se navíc v roce 1920 rozrostla ještě o jedno školské zařízení – Ústav ku vzdělávání učitelek domácích nauk.

Jeho vznik souvisel s přiostrěnými poválečnými hospodářskými poměry nutícími ženy vykonávat samostatná povolání, a vydáním platového zákona, který z učitelství ručních prací učinil vcelku výhodnou živnost zajišťující slušnou existenci. Aby se však dívky mohly stát učitelkami ručních prací a domácích nauk na obecných a měšťanských školách, případně na ústavech ke vzdělávání učitelek, musely před absolvováním po-

---

cátá osmá výroční zpráva českého spolkového dívčího reform. reál. gymnasia v Čes. Budějovicích za školní rok 1930/1931, České Budějovice 1931, s. 4-5 a Třicátá výroční zpráva spolkového čl. dívčího reform. reál. gymnasia v Čes. Budějovicích za školní rok 1932/1933, České Budějovice, s. 5.

⁴⁴⁵ Zároveň jim výnosy ministerstva z let 1909, 1923 a 1928 umožňovaly kromě řádného vysokoškolského studia studium na učitelských ústavech a obchodních akademiích. Blíže *Dvacátá osmá výroční zpráva gymnasia, s. 28.*

⁴⁴⁶ *Dvacátá prvá výroční zpráva českého spolkového dívčího reform. reál. gymnasia v Č. Budějovicích za školní rok 1923/1924, České Budějovice 1924, s. 5; Dvacátá druhá výroční zpráva českého spolkového dívčího reform. reál. gymnasia v Č. Budějovicích za školní rok 1924/1925, České Budějovice 1925, s. 5 a Dvacátá pátá výroční zpráva českého spolkového dívčího reform. reál. gymnasia v Čes. Budějovicích za školní rok 1927/1928, České Budějovice 1928, s. 12-1 a, 42.*

⁴⁴⁷ Přístavby projektovala firma Bratři Petrášové.

sledně jmenovaného ústavu vystudovat tři třídy měšťanské či nižší střední školy a následně dvouleté odborné školy pro ženská povolání. „Ludmilský“ ústav byl formálně připojen k Ženské škole průmyslové, což se projevilo jak v osobě ředitele, kterým se stal Adolf Tůma, toho času i ředitel průmyslové školy, tak v pedagogickém sboru, který kromě profesorů středních škol, státního učitelského ústavu a městské hudební školy tvořili zejména učitelé průmyslové školy. Zájem o školu, který projevovaly především dívky z nemajetných rodin, byl již od jejich počátků značný, což bylo na rozdíl od jiných prakticky zaměřených škol dáváno do spojitosti s neexistencí mužské konkurence v rámci povolání a samozřejmě i s ženskou přirozeností.⁴⁴⁸ Svou roli sehrál samozřejmě i účel školy, kterým se stalo poskytnutí takového vzdělání, aby absolventky dokázaly vést své žáčky k pochopení úkolů ženy v domácnosti a zároveň aby je vychovaly k trvalé a uvědomělé práci jak pro sebe, tak rodinu i společnost.

Dvouleté studium na spolkovém ústavu vzdělávajícím učitelky probíhalo do roku 1929 a pak opět od roku 1936 ve střídavém cyklu, tedy každý rok se vyučovalo pouze v jednom ročníku. V mezidobí, tj. ve školních letech 1929/1930 až 1935/1936, otevírala správa školy na základě povolení ministerstva školství a národní osvěty každoročně obě třídy. K těm byl zřízen ještě doplňovací kurz určený absolventkám jednoročních kurzů pro vzdělávání učitelek ženských ručních prací. Mezi vyučovací předměty ústavu patřila pedagogika, zdravotnictví, občanská nauka a výchova, organizace sociální péče, počty, jazyky, nauka o tkaninách, kreslení, tělesná výchova, ruční práce či vedení domácnosti s praktickými cvičeními. V prvním školním roce, zahájeném 6. září 1920, studovalo v prvním ročníku všech 28 dívek, které podaly přihlášku, neboť splnily předepsané požadavky. Doplňovací kurz ve stejném roce navštěvovalo 34 posluchaček.

Ústav měl od svého vzniku právo veřejnosti, avšak každoročně musel žádat o jeho obnovení. To se změnilo v roce 1936, kdy mu bylo toto právo přiznáno definitivně.⁴⁴⁹ Zpočátku sídlil v různých školních budovách (první roky strávil ve třech místnostech druhého poschodí německé obchodní školy na Husově třídě), ale v roce 1928 se po dokončení dvoupatrové přístavby k budově průmyslové školy (tehdy již přejmenované

---

⁴⁴⁸ F. HUSÁK, *Několik pohledů*, s. 17-18; K. MIKUŠKOVICOVÁ, *Vznik*, s. 25; Adolf TŮMA, *Ústav ke vzdělávání učitelek domácích nauk s právem veřejnosti*, in: Sborník vzpomínek, s. 27-28 a *Výroční zpráva dámského spolku „Ludmila“ za rok 1919*, s. 8.

⁴⁴⁹ SOKA České Budějovice, fond Spolkový československý ústav ku vzdělání učitelek domácích nauk České Budějovice 1920-1948, *Pamětní kniha 1920-1941*, školní rok 1920/1921, inv. č. 1; TAMTĚŽ, Božena Vávrová, *Inventář fondu*, České Budějovice 1963, s. 1; *Výroční zpráva ústavu pro vzdělávání učitelek domácích nauk spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích 1929*, České Budějovice 1929, s. 4; *Výroční zpráva spolkového čl. ústavu pro vzdělání učitelek domácích nauk v Českých Budějovicích 1936/1937*, České Budějovice 1937, s. 5 a M. NOVOTNÝ a kol., *Dějiny*, s. 156.

na Odbornou školu pro ženská povolání) přestěhoval do komplexu Jihočeské Vesny, v níž měl k dispozici prostory od sklepení až po první patro.⁴⁵⁰ Za celou existenci ústavu (1920-1948) zastávali funkci ředitele pouze dvě osoby – již jmenovaný Adolf Tůma (do roku 1936) a po něm Karla Mikušková, rovněž úřadující ředitelka odborné školy.⁴⁵¹

K přeměně Ženské průmyslové školy na Odbornou školu pro ženská povolání nedošlo v přímé návaznosti. Mezičlánek představovala totiž od školního roku 1921/1922 postupná transformace ústavu v Odbornou školu rodinnou a živnostenskou, k čemuž kuratorium vedlo nařízení ministerstva školství, které v rámci úprav dívčího školství rušilo právě průmyslové školy. Rodinnou školu, dobově zvanou „rodinka“, tvořila dvouletá škola rodinná, živnostenská pracovna, pětiměsíční hospodyňský kurz (neboli škola pro vedení domácnosti; dříve kuchařská škola), speciální kurzy (pro šití prádla a šatů), lidové kurzy (dříve večerní kurzy šití prádla a šatů) a nakonec lidový kurz modistství. Uvedená organizace školy ukazuje jasně i její poslání – připravit žačky především pro život v rodině a vedení domácnosti, ale také pro další studium vedoucí k výkonu učitelské profese v oboru ručních prací a domácích nauk. Škola si nadále podržela živnostenské oprávnění, takže dívky absolvující úspěšně živnostenskou pracovnu, v níž se učily samostatně zhotovovat dětské a dámské šaty, obdržely výuční list a mohly se věnovat oděvníké živnosti. Tehdejší ředitel Jan Macháček viděl největší přednost rodinné školy v tom, „že v nich stále přichází v úvahu budoucí poslání ženy v lidské společnosti a v domácnosti [...]“.⁴⁵²

Uspořádání, účel i již postupně zestátnovaný učitelský sbor „rodinky“ převzala následně Odborná škola pro ženská povolání (od roku 1927 veřejná), v jejímž organizačním statutu, který byl uplatňován od školního roku 1925/1926, se kromě dvouleté rodinné školy (později přejmenované na odbornou školu), živnostenské pracovny šití šatů, školy pro vedení domácnosti, odpoledních a večerních kurzů šití šatů, prádla a modistství objevuje večerní kurz vaření a odpolední kurz batikování.⁴⁵³ Ve třicátých

---

⁴⁵⁰ Ve sklepní části se nacházela žehlárna s prádelnou a spíží, v přízemí kuchyně s jídelnou, přípravnou, umývárnu a další spíží, v prvním patře pak učebna, kabinet, ředitelna a sborovna. *Výroční zpráva ústavu pro vzdělávání učitelek 1929*, s. 9-10.

⁴⁵¹ *Výroční zpráva spolkového čl. ústavu pro vzdělávání učitelek 1936/1937*, s. 3-4 a SOkA České Budějovice, f. Spolkový československý ústav, B. Vávrová, *Inventář*, s. 2.

⁴⁵² SOkA České Budějovice, f. Veřejná odborná škola, M. Vlk, *Inventář*, s. 4 a *Výroční zpráva dívčí odborné školy rodinné a živnost. spolku „Ludmila“ v Čes. Budějovicích za školní rok 1924/1925*, České Budějovice 1925, s. 2 a 4.

⁴⁵³ Od školního roku 1930/1931 byla k ústavu připojena lidová dívčí pokračovací škola (později spojená s lidovými kurzy), určená dívkám, které z rozličných důvodů nemohly studovat na „rodince“, ale chtěly získat vědomosti potřebné pro vedení domácnosti.

letech došlo k rozšíření možností dalšího uplatnění absolventek školy, a to na poli sociálním, neboť dívky nyní mohly pokračovat ve studiu na sociálních, ošetrovatelských či vychovatelských školách, což předjímalo následný vývoj školy.

Zájem o odbornou školu byl obrovský, neboť již v prvním roce ji navštěvovalo 864 dívek a žen.⁴⁵⁴ Avšak v souvislosti s hospodářskou krizí třicátých let 20. století a poválečnou demografickou křivkou směřující k méně početné populaci byl zaznamenán úbytek žaček, a to na všech „ludmilských“ ústavěch. Výjimku po nějaký čas představoval penzionát, který byl značně přeplněn (maxima dosáhl v roce 1931, kdy v něm našlo přechodný domov 101 chovanek).⁴⁵⁵

Krátce před německou okupací českých zemí došlo v rámci spolkových vychovávacích ústavů ještě k jedné významné události související jak s jubilejními oslavami škol, tak s nedávným úmrtím (v roce 1933) dlouholeté předsedkyně spolku Ludmila Jany Zátkové, jejíž skon chtěly členky spolku spolu se členy správních rad náležitě uctít. Proto se obrátili na ministerstvo školství a národní osvěty se žádostí o přejmenování odborné školy a gymnázia tak, aby tyto ústavy nesly ve svém názvu právě jméno jejich zakladatelky a horlivé podporovatelky. Ministerstvo souhlasilo, takže v roce padesátého výročí založení Odborné školy pro ženská povolání spolku Ludmila s platností od 1. září 1937 se škola nazývala Spolkovou veřejnou československou odbornou školou pro ženská povolání Jany Zátkové v Českých Budějovicích. Stejně výsady se dostalo i Spolkovému dívčímu reformně reálnému gymnáziu, které při příležitosti pětatřicátého výročí založení přijalo s platností od 14. prosince 1937 název Spolkové československé dívčí reformně reálné gymnázium Jany Zátkové v Českých Budějovicích.⁴⁵⁶

Nikterak nepřekvapí, že se období německé okupace a druhé světové války velmi negativně podepsalo i na dosud prosperujících ústavěch spolku Ludmila. Události školního roku 1938/1939 několikrát přerušily výuku, nejdéle od března do května 1939, kdy školní budovy na Husově třídě zabrala říšská armáda a jednotky německé policie, takže kuratoria ústavů musela dočasně hledat jiné prostory pro vyučování, což se jim

---

⁴⁵⁴ *Výroční zpráva odborné školy pro ženská povolání spolku „Ludmila“ v Českých Budějovicích za školní rok 1925/1926*, České Budějovice 1926, s. 4-5; *Výroční zpráva veřejné odborné školy za školní rok 1926/1927*, s. 12 a 16; *Výroční zpráva odborné školy pro ženská povolání spolku „Ludmila“ v Čes. Budějovicích za školní rok 1928/1929*, České Budějovice 1929, s. 8 a *Výroční zpráva odborné školy pro ženská povolání spolku „Ludmila“ v Českých Budějovicích za školní rok 1929/1930*, České Budějovice 1930, s. 3.

⁴⁵⁵ I. SUKOVÁ, *Jihočeská Vesna*, s. 32.

⁴⁵⁶ F. HUSÁK, *Jana Zátková*, s. 5-6; *Spolková veřejná čs. odborná škola pro ženská povolání Jany Zátkové v Č. Budějovicích ve dvacátém roce republiky 1937/1938*, České Budějovice 1938, neustránkováno a Jihočeské listy ze dne 28. 8. 1937, s. 1-2.

v rámci možností nakonec podařilo.⁴⁵⁷ Po návratu do komplexu Jihočeské Vesny však na „ludmilské“ ústavy, zejména na penzionát, čekaly v následujících letech další a zároveň i větší potíže.

Penzionát musel totiž postupně vyklidit veškeré své prostory pro potřeby Reichsarbeitsdienstu (koncem roku 1939 přízemí a první patro, v prosinci 1940 zbývající druhé poschodí). Členky spolku tak opět hledaly náhradní místnosti, v nichž by mohly ubytovat chovanky. Po složitém vyjednávání získaly pro penzionát azyl v biskupské rezidenci. Zároveň probíhala jednání o smluvních podmínkách nuceného pronájmu, přičemž „ludmilky“ za uvolnění celé penzionátní budovy po dobu tří let získaly roční nájemné ve výši 51 375 K.

Stěhování mělo pro penzionát jeden vážný důsledek – značný úbytek chovanek, neboť z dřívějších zhruba osmdesáti dívek využívalo jeho služeb v prvních letech války jen něco k dvaceti. Členky Ludmily proto uvažovaly o jeho dočasném uzavření, k čemuž přistoupily v polovině roku 1941 (s účinností od 30. června). Ačkoliv dámy toto řešení považovaly za prozatímní, k obnovení činnosti penzionátu již nedošlo, neboť po ukončení druhé světové války v Evropě zjistily, že veškeré původní vybavení, pakliže nebylo během náletů na město zničeno, je v dezolátním stavu, přičemž nezanedbatelné nebyly ani značně komplikované poválečné poměry zejména v oblasti vyživovací.⁴⁵⁸ Uvolněné penzionátní místnosti následně „ludmilky“ poskytly ostatním spolkovým ústavům – gymnáziu a odborné škole.

Ty se v době světového konfliktu rovněž nuceně stěhovaly. Gymnázium, které bylo přeměněno v dívčí reálné gymnázium, muselo od 20. února 1941 přenechat své místnosti na dobu neurčitou Luftflottennachrichtenstelle. Kvůli válečným účelům opustila své prostory také odborná škola, která se však po roce mohla vrátit zpět, aby již koncem roku 1943 opět vyklidila místnosti (za nájemné 53 470 K), v nichž se ubytovali žáci německého učitelského ústavu, jehož učebny se zároveň nacházely v budově „ludmilského“ gymnázia. Přitom se schylovalo k tomu, že se všechny spolkové budovy stanou vlastnictvím Říše, což však nakonec v souvislosti s ukončením války nebylo realizováno.

---

⁴⁵⁷ Kupříkladu odborná škola byla umístěna v sedmi budovách rozmístěných po celém městě. Více *Výroční zpráva veřejné odborné školy pro ženská povolání Jany Zátkové v Českých Budějovicích 1938/1939*, České Budějovice 1939, s. 8; *Tricátá šestá výroční zpráva spolkového dívčího reformního reálného gymnasia Jany Zátkové v Českých Budějovicích za školní rok 1938/1939*, České Budějovice 1939, s. 8-9 a *Výroční zpráva spolkového ústavu pro vzdělání učitelek domácích nauk v Českých Budějovicích 1937/1938 a 1938/1939*, České Budějovice 1939, s. 8.

⁴⁵⁸ Uvažovalo se, vzhledem ke značné potřebnosti takového ústavu, i o novém vybudování penzionátu na spolkových pozemcích v ulici 28. října, ale pro nedostatek financí nebyl tento záměr nikdy realizován.

Záhy po osvobození se členky spolku zabývaly myšlenkou na vybudování sociální školy, která v jižních Čechách scházela. Na podnět Karly Mikuškovické, ředitelky odborné školy pro ženská povolání, připojily ke zmíněné škole jako nástavbu „rodinky“ dvouletou vyšší školu pro vzdělávání sociálně zdravotnických pracovníků (otevřena v září 1946), kterou doplnily čtyřletou školou sociálně zdravotní pro absolventky měšťanských škol.⁴⁵⁹ Oba ústavy, na nichž v prvním roce studovalo 51 dívek, byly umístěny v komplexu na Husově třídě,⁴⁶⁰ zejména v místnostech zaniklého penzionátu.⁴⁶¹

„Ludmilky“ i přes toto rozrůstání školských podniků bojovaly s finančními problémy. Protože neměly téměř žádné příjmy, které dříve získávaly především z výtěžků penzionátu, vyjednávaly s Ministerstvem školství, osvěty a umění a následně s Místním národním výborem v Českých Budějovicích o postátnění či předání svých škol do obecní správy. Místní národní výbor souhlasil s návrhem, aby městská obec převzala spolkové školy, avšak za podmínky, že od spolku obdrží také stavební parcelu v ulici 28. října, kterou spolek zakoupil již dříve s vidinou, že na ní postaví ženský dům. Tohoto pozemku se však dámy sdružené v Ludmile nechtěly vzdát, neboť by tak již neměly žádný majetek a nemohly by tedy ani žádat o půjčky a úvěry. Proto požadavek místního národního výboru pozměnily, a to tak, že parcelu obci prodají, neboť si byly vědomé toho, že by pozemek mohla obec kdykoliv vyvlastnit. V návrhu smlouvy rovněž stálo, že spolkové budovy budou i po dalších pětadvacet let sloužit dívčímu školství, v opačném případě se vrátí do spolkového vlastnictví.

Jednání však přerušilo vydání nového jednotného školského zákona z roku 1948, který veškeré školství zestátnoval. „Ludmilky“ však měly nadále svým školám zajišťovat věcné náklady, čehož nebyly schopny. Proto nabídly státu bezplatné odevzdání spolkových budov do jeho vlastnictví. Ministerstvo ovšem vybídlo členky spolku, aby obnovily jednání s obcí. K tomu bylo přikročeno záhy, přičemž místní národní výbor

---

⁴⁵⁹ Spolková veřejná odborná škola pro ženská povolání Jany Zátkové se tak ve školním roce 1947/1948 skládala z dvouleté ženské odborné školy, živnostenské pracovny šatů, jednoroční vyšší ženské odborné školy, šestiměsíční školy pro vedení domácnosti, dvouleté vyšší školy pro vzdělání sociálně zdravotnických pracovníků, čtyřleté školy sociálně zdravotní, šestiměsíčního kurzu šití prádla a šatů a kurzů pro pěstounky v zemědělských útulcích. Více *Výroční zpráva vyšší školy sociálně-zdravotní v Českých Budějovicích 1946/1947*, České Budějovice 1947, s. 1 a 24 a *Výroční zpráva veřejné odborné školy pro ženská povolání Jany Zátkové v Českých Budějovicích 1947/1948*, České Budějovice 1948, s. 1.

⁴⁶⁰ Čtyřletá škola postupně nahradila vyšší i rodinnou školu, přičemž v roce 1951 se z nich vyvinula Zdravotnická škola, pozměněná o deset let později na Střední zdravotnickou školu, která společně s Vyšší zdravotnickou školou (od roku 1996) sídlí v původních budovách Jihočeské Vesny dodnes (od roku 2006 pod názvem Střední zdravotnická škola a Vyšší odborná škola zdravotnická). Srov. *Střední zdravotnická škola a Vyšší zdravotnická škola České Budějovice – Almanach k 55. výročí školy 1946-2001*, České Budějovice 2001, s. 6, 14-15 a *Almanach k 60. výročí*, s. 19.

⁴⁶¹ SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Zřízení a likvidace spolku; TAMTÉŽ, Schůze – pozvání a TAMTÉŽ, Kniha zápisů schůzí výborových a valných hromad 1925-1950*, s. 99-140.

zopakoval svůj požadavek na odevzdání všech spolkových nemovitostí (tedy i těch, které se školami nikterak nesouvisely), ačkoliv zástupci spolku poukazovali na to, že takové nároky u přejímání jiných škol do veřejné správy nebývají. Bezvýsledně. Členky spolku Ludmila tak měly dvě možnosti – buďto návrh odmítnout, přičemž zanedlouho nebudou mít vůbec žádné finanční prostředky, anebo přijmout, avšak tím de facto ukončit spolkovou činnost. Tak či onak se jim nerýsovala nikterak radostná budoucnost.

„Ludmilky“ nakonec souhlasily, avšak vyměnily si, že obec převezme kromě aktiv i veškeré spolkové dluhy a závazky. Odsouhlasení a podepsání smlouvy proběhlo na valné hromadě spolku v červnových dnech roku 1949. Dámy tento krok, k němuž byly v podstatě donuceny, okomentovaly takto: „Pocitujeme všechny lítost, že se vzdáváme kulturního díla našimi předchůdci vytvořeného. Musíme se utěšiti tím, že spolek plnil a splnil úkol, který mu před 60 lety zakladateli byl dán.“ Vlastislav Zátka, poslední zástupce spolku Ludmila, k tomu uvedl: „Postoupení nemovitostí stalo se tedy nezbytnou nutností. Spolek se tím sice vzdal majetku, který dnes představuje velké jmění, ale učinil tak u vědomí, že za daných okolností nemohl jednat jinak a že odevzdal své školy, které založil, vybuodoval a po řadu desetiletí vydržoval, splniv čestně svůj národní a kulturní program [...]“. Zároveň si všichni byli vědomi toho, že dříve požadovaná záruka, aby budovy Jihočeské Vesny sloužily i nadále dívčím školským ústavům, se stala vzhledem ke školskému zákonu a plánům ministerstva nesplnitelnou. Podepsaná smlouva proto tento požadavek již ani neobsahovala.⁴⁶²

---

⁴⁶² SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Kniha zápisů schůzí výborových a valných hromad 1925-1950*, s. 141-169 a J. VOTRUBA, *Spolkový život*, s. 79-81.

6. ZÁNÍK SPOLKU

Válečná a poválečná doba přinesla mnohé těžkosti a nelehká rozhodnutí, s nimiž se členky dámského spolku Ludmila musely vypořádat. Kromě obtíží způsobených samotným válečným běsněním, měly dámy starosti s vykonáváním spolkové činnosti a vydržováním školských ústavů. Penzionát Jihočeská Vesna byl přes dočasné uzavření definitivně zrušen, spolkové školy vlivem nového školského zákona postátněny, spolku chyběly finanční prostředky pro hrazení věcných nákladů, za jejichž převzetí požadoval místní národní výbor jediný spolkový majetek – stavební parcelu v ulici 28. října. Jakkoliv s tím členky a jejich rádcí nesouhlasili, nezbylo jim, chtěli-li zachovat školské ústavy při životě, nic jiného, než na podmínky obce přistoupit. To však znamenalo, že spolek Ludmila přišel o veškeré prostředky potřebné k výkonu své činnosti. K této více než nemilé skutečnosti se přidal i fakt, že nový státní režim plánoval všechny dámské spolky sloučit do Rady žen jakožto ústřední organizace žen a tím jednotlivé spolky zrušit. Členky spolku Ludmila o tom informovala 16. března 1950 na výborové schůzi spolku předsedkyně Okresní rady žen a delegátka Jednotného akčního výboru Národní fronty paní Huspeková, která neopomenula uvést, že toto „splynutí“ se uskuteční do 31. března téhož roku, přičemž Rada žen „bude plnit všechny úkoly, které dosavadní ženské spolky měly a i všechny své úkoly, jež doba přináší.“ Přítomným dámám také doporučila, aby na příští valné schůzi ukončily spolkovou činnost, neboť Ludmila je posledním dámským spolkem, který tak neučinil. A tak se otázka zrušení spolku stala závažným bodem projednávaným na schůzi valné hromady ve čtvrtek 6. dubna 1950.⁴⁶³

Tato veledůležitá schůze, která se konala v místnosti bývalého penzionátu, se však neobešla bez drobné nepříjemnosti. Byla totiž zahájena s hodinovým zpožděním, neboť dostavivší se dámy musely čekat tak, jak jim ukládaly stanovy, na dostatečný počet shromážděných členek, aby přijatá rozhodnutí byla platná. Nakonec se však schůze zúčastnilo za dozoru paní Huspekové pouhých patnáct členek⁴⁶⁴ a zástupce spolku navenek Vlastislav Zátka. Po úvodních nezbytnostech, jako bylo odsouhlasení zápisu minulé schůze či vyslechnutí jednatelské a pokladní zprávy, přistoupila předsedkyně

---

⁴⁶³ SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihy zápisů schůzí výborových a valných hromad 1925-1950*, s. 171-172 a SOA Třeboň, f. Policejní ředitelství České Budějovice, *Zaniklé spolky České Budějovice 1885-1950, Ženský spolek „Ludmila“*, *Oznámení o konání likvidační valné hromady*.

⁴⁶⁴ Jmenovitě Ema Bartáková, Marianna Bartošová, Františka Batalová, Leonta Chocholová, Ottilie Králová, Ludmila Michlová, Marie Mikešová, Marie Nováková, Ida Suková, Marie Šimková, Josefa Tůmová, Marie Tůmová, Růžena Vávrovská, Anna Vondrušková, Ludmila Zátková. SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihy zápisů schůzí výborových a valných hromad 1925-1950*, s. 174.

dámského spolku Ludmila Zátková k podrobnému vylíčení situace, která zapříčinila předložení návrhu na ukončení spolkové činnosti. Ve své řeči mimo jiné uvedla, že „zajištěním další existence obou škol splnil však spolek svůj hlavní úkol, totiž vybudování dívčího školství v našem městě“, a že s nedostatkem hmotných prostředků nelze pomýšlet na jakoukoliv činnost vytčenou ve stanovách, zvláště když se veškeré dámské spolky ruší sloučením s Radou žen, která od prvních dubnových dní roku 1950 po spojení se slovenským spolkem Živena byla přejmenována na Československý svaz žen. Na to se o slovo přihlásila paní Huspeková, která přítomné „ludmilky“ stručně seznámila s organizací a úkoly Československého svazu žen. Ty následně přistoupily k hlasování,⁴⁶⁵ jehož výsledkem byl jednomyslný souhlas s předloženým návrhem na ukončení činnosti dámského spolku Ludmila a odevzdání jeho jmění Československému svazu žen.

Přítomné dámy byly také seznámeny s obsahem dopisu členky spolku a dcery jeho zakladatelů Olgy Balšánkové a se zamýšleným projevem bývalé starostky Emilie Marešové, která se však pro nemoc nemohla na schůzi dostavit. Je více než škoda, že znění ani jednoho z těchto příspěvků se do dnešních dnů nedochovalo. V protokolu schůze je zaznamenán jen proslov poslední předsedkyně spolku, který schůzi valné hromady i spolkovou činnost nadobro ukončil. Ludmila Zátková v něm ve zkratce připomenula celou pětadesátiletou existenci spolku i historii jeho dívčích ústavů. Vzpomněla rovněž na ty, které se o prosperitu spolku nemálo zasloužily, tedy na své předchůdkyně a věrné členky, jejichž „jména [jsou] neznámá, ale byly to ženy, které měly srdce plná lásky k bližnímu.“ Při vší skromnosti také pronesla, že „je na místě při této příležitosti bez sebechvály si uvědomiti, že spolek Ludmila čestně splnil své poslání, které jemu do vínku dali jeho zakladatelé v r. 1885 [...]“. V závěrečných slovech pak vyjádřila za všechny členky naději do budoucna, že to, co spolek vybuďoval a po deseti lety vydržoval, bude i nadále sloužit českému dívčímu školství.⁴⁶⁶

V následujících dnech představitelky nyní již bývalého spolku Ludmila sepsaly a 13. dubna rozeslaly dopisy oznamující tuto skutečnost příslušným orgánům, tedy finančnímu referátu Jednotného národního výboru, Jednotnému akčnímu výboru Národní fronty, Okresnímu výboru Československého svazu žen a Okresnímu velitelství národní bezpečnosti Jednotného národního výboru (JNV-OVNB). Posledně jmenovaný následně

---

⁴⁶⁵ Pro jistotu bylo hlasování provedeno „i zkouškou opačnou“, tj. byla položena otázka, kdo je pro, a poté i kdo je proti návrhu.

⁴⁶⁶ SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Knihy zápisů schůzí výborových a valných hromad 1925-1950*, s. 177-180.

doporučil někdejší jednatelce spolku Anně Vondruškové uveřejnit informaci o zániku spolku v Úředním listě Československé republiky.⁴⁶⁷ K otištění krátké noticky došlo 12. května 1950, o čemž JNV-OVNB zpravily dámy 19. května. Ve stejném listě připomněly rovněž, že na základě smlouvy z června 1949 byly spolkové nemovitosti bezplatně věnovány městské obci České Budějovice a z usnesení valné hromady darovaly ostatní jmění v celkové hodnotě 342 642 Kčs⁴⁶⁸ Československému svazu žen. Na to bývalé „ludmilky“ obdržely list s datem 23. května 1950, v němž JNV-OVNB vzalo na vědomí, že dámský spolek Ludmila zanikl a byl vymazán ze spolkového rejstříku,⁴⁶⁹ což byla definitivní tečka za téměř pětadesátiletou a nadmíru úspěšnou i prospěšnou činností tohoto významného českého dámského spolku v jihočeské metropoli.

---

⁴⁶⁷ Více SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Zřízení a likvidace spolku* a SOA Třeboň, f. Policejní ředitelství České Budějovice, *Zaniklé spolky České Budějovice 1885-1950*, Ženský spolek „Ludmila“, *Dopis spolku Okresnímu velitelství národní bezpečnosti s jeho odpovědí na rubu*.

⁴⁶⁸ Tuto částku tvořily vázané vklady v hodnotě 278 483, 60 Kčs, volné vklady a hotovost v hodnotě 4 920, 40 Kčs a cenné papíry a podíly záložny v hodnotě 59 238 Kčs.

⁴⁶⁹ SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Zřízení a likvidace spolku*.

ZÁVĚR

V závěrečné pasáži bakalářské práce pojednávající o životní pouti a veřejném působení Jany Zátkové, první a po dlouhých osmačtyřicet let jediné předsedkyni dámského spolku Ludmila působícího v jihočeské metropoli, se autorka této práce zamýšlela nad dalším možným studiem souvisejícím s tématem. Za nejschůdnější možnost považovala zpracování činnosti tohoto spolku a dějin jím založených a udržovaných dívčích ústavů, tedy dosud blíže neprobádanou oblast regionálních dějin. Byla si vědoma obtíží, které tento nelehký úkol v sobě zahrnuje, že neexistuje dostatečná (pakliže vůbec nějaká) literatura a dochované prameny v českých archivech nejsou takového rozsahu a kvality, jakých by bylo zapotřebí, a ani nejsou odpovídajícím způsobem utříděny.⁴⁷⁰ Přesto se pokusila takovouto práci sepsat, neboť chtěla obohatit a doplnit historické bádání druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století (nejen) regionálních dějin o důležitou a neprávem opomíjenou část dějin žen.

Dámský spolek Ludmila, který vznikl v roce 1885, byl ve své době velice významným sdružením, které se kromě záslužné charitativní činnosti věnované chudým školou povinným dětem bez rozdílu pohlaví zapsalo do dějin města svou činností na poli dívčího školství stojícího stranou zájmu. Jeho přičiněním vznikla v roce 1887 dívčí pokračovací škola (později několikrát přeměněná, až nabyla podoby odborné školy pro ženskou povolání) a především v roce 1903 první dívčí lyceum v Čechách (později transformované v gymnázium) spolu s penzionátem zvaným Jihočeská Vesna, od něž bylo následně odvozeno pojmenování všech „ludmilských“ ústavů. Později, v roce 1920, zřídily členky spolku ještě ústav pro vzdělávání učitelek. Všechny tyto školské podniky spolku nacházely postupně v letech 1906-1910 své sídlo ve speciálně pro ně postaveném komplexu budov na Husově třídě, který zde stojí v téměř nezměněné podobě do dnešních dnů.

Veškerá činnost „ludmilek“ byla nejen místními českými obyvateli kladně hodnocena, ale rovněž vítána, neboť se tak dámy zapojily do probíhajícího soupeření českobudějovických Čechů a Němců o převahu v jihočeské metropoli, respektive v širším měřítku formování národa, přičemž se hlásily i vzhledem k postavení Jany Zátkové jakožto manželky zdejší přední české osobnosti – Augusta Zátky, k české straně (německý tábor měl ve svých řadách mimo jiné také dámský spolek, který vyvíjel obdobnou činnost jako spolek Ludmila). Zároveň „ludmilky“ svými aktivitami ve školské oblasti

---

⁴⁷⁰ Srov. K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková*, s. 81-82.

podpořily pomalu se rozvíjející a společností přijímaný názor, že i žena má být vzdělaná, byť nejprve se tak mělo stát pouze pro odpovídající výchovu vlastenecky uvědomělých generací. Chvály se dočkala i jejich činnost na charitativním poli, neboť za tímto účelem pořádaly dámy rozličné společenské akce, které se leckdy staly přehlídkou elitní české společnosti, což v dobách národnostních rozporů hrálo nezanedbatelnou a velice důležitou roli. Současně „ludmilky“ pomáhaly chudým dětem navštěvujícím českobudějovické školy, kterým rozdávaly od podzimu do jara teplé polední pokrmy či ošacení a obuv, aby se mohly i nadále vzdělávat a nemusely příliš strádat.

Veškeré aktivity členek spolku byly značně nákladné, takže se dámy často potýkaly s finančním schodkem, který jim pomáhaly hradit jim nakloněné české podniky a instituce. Tato výpomoc byla vzájemná, neboť „ludmilky“ se často podílely na pořádání akcí jiných spolků či institucí majících významné místo v českém veřejném životě.

Po vzniku samostatné republiky většina aktivit dam ustala, neboť již nebylo zapotřebí domáhat se svých práv v Němci ovládané městské samosprávě a o chudé děti se začal starat stát. Přesto „ludmilky“ nevyklidily pole a pořádaly do vzniku Protektorátu Čechy a Morava čajové dýchánky a v souvislosti s druhou světovou válkou se opět zapojily do dobročinných aktivit, které však již samy nepořádaly, ale pouze s nimi vypořádaly jiným organizacím. Až do převzetí moci komunistickou stranou se staraly o své školy (penzionát byl během války uzavřen a následně již neobnoven), neboť ty po roce 1918 nepřevzal stát zcela do své péče, pouze tak učinil s učitelskými sbory, tudíž věcné náklady stále hradila spolková pokladna. Po převratu v roce 1948 však bylo čím dál tím jasnější, že nový režim nemá valný zájem o další působení spolku (a nejen jeho), který tak musel státu při přebírání ústavů do jeho péče odevzdat i veškeré své jmění se školami nesouvisející, což pro spolek znamenalo jak finanční krach, tak ukončení téměř pětadesátileté a nadmíru úspěšné existence.

U vzniku spolku stála myšlenka, že i ženy mají být zapojeny do probíhající národní emancipace, že nemají stát stranou, být opomíjené. Cílem této práce bylo ukázat, že svého záměru „ludmilky“ dosáhly ve vrchovaté míře, že jejich působení sehrálo důležitou roli jak při formování národa, tak v dívčím vzdělávání obecně. Práce si však neklade nárok na úplnost. Již na první pohled je zřejmé, že to ani není možné, neboť jak bylo zmíněno v úvodu, autorka pracovala pouze s dokumenty české provenience. Proto je potřeba další výzkum v této oblasti, tj. dějinách spolku Ludmila i jeho ústavů, zaměřit na materiály vzešlé z německého tábora, zejména tedy na zdejší žurnalistickou produkci a v ní obsaženou reflexi „ludmilských“ počínů. Na podrobnější zpracování rovněž

čekají dějiny škol a penzionátu,⁴⁷¹ předložená práce jejich vývoj zachytila spíše v základních obrysech, byť leckdy přinesla zevrubnější analýzu. Následně se nabízí i komparativní pojetí, kdy by byla pozornost věnována činnosti a významu spolku Ludmila na jedné straně a německému spolku Deutscher Damenverein zur Erhaltung der Mädchenschulen na straně druhé. Případně je možné vypátrat podobně zaměřený spolek, jako byla Ludmila, v jiném městě v českých zemích, v němž probíhaly rovněž česko-německé konflikty. Vzhledem k inspiraci „ludmilek“ v brněnské Vesně se pro srovnání nabízí jako první právě působení tohoto spolku. V neposlední řadě by bylo možné pokusit se na téma dámského spolku Ludmila nazírat optikou gender history, jejíž užití bylo v této práci pro dosavadní nezpracovanost tématu okrajové,⁴⁷² a přiblížit například vzájemný vztah mezi ženskými a mužskými spolky, jak vznik dámských spolků vnímaly ženy (ty, které se zapojily do spolkových aktivit, i ty, které tak neučinily) a jak muži (ti, kteří dámy podporovali, i ti, kteří nikoliv), přičemž nelze v českobudějovickém prostředí na přelomu 19. a 20. století pominout národnostní hledisko. Nastíněné oblasti genderového výzkumu samozřejmě nabízejí řadu dalších dílčích otázek směřujících k identifikování jednotlivých skupin žen a mužů podle rozličných kritérií (rodinný stav, vzdělání, socioprofesionální statut, víra, názory na ženskou emancipaci aj.). Tomuto výzkumu lze rovněž podrobit i institucionalizující se dívčí vzdělávání.

Končila-li bakalářská práce autorky přáním, aby prvním komplexnějším spisem o životě a díle jedné významné ženy nejen českobudějovických dějin přispěla jak k poznání doby minulé, tak především k opětovnému navrácení Jany Zátkové do historického povědomí zejména obyvatelek Českých Budějovic, neboť již současníci J. Zátkové věděli, že jí patří místo v dějinách českého ženského hnutí i v dějinách města,⁴⁷³ pak je po napsání diplomové práce k tomu potřeba dodat, že stejné místo si v rámci historie jihočeské metropole, emancipace žen i českého národa získal svou činností rovněž spolek Ludmila, na což snad dostatečně zřetelně poukázala právě dočtená práce.

---

⁴⁷¹ To se však zcela netýká lycea (gymnázia), o němž pojednal již několikrát citovaný M. Valenz, a částečně také pokračovací školy, jejíž dějiny popsala do vypuknutí první světové války M. Grünová. Srov. Seznam pramenů a literatury.

⁴⁷² Bylo tedy zapotřebí podchytit nejprve historii spolku a jeho činnost, bez kterýchžto znalostí nelze provádět jakoukoliv podrobnější, resp. konkrétnější analýzu dané problematiky.

⁴⁷³ Srov. K. NOVOTNÁ, *Jana Zátková*, s. 82.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

Prameny nevydané

Archiv Národního muzea Praha

Fond Zátkovi (1758) 1812-1961 (2004).

Státní okresní archiv České Budějovice

Fond Dámský spolek Ludmila České Budějovice 1885-1950.

Fond Dívčí reálné gymnasium České Budějovice 1903-1950.

Fond Spolkový československý ústav ku vzdělání učitelek domácích nauk České Budějovice 1920-1948.

Fond Veřejná odborná škola pro ženská povolání Jany Zátkové České Budějovice 1887-1950 (1954).

Státní oblastní archiv Třeboň

Fond Policejní ředitelství České Budějovice (1872) 1936-1947 (1952).

Fond Sběrka matrik Jihočeského kraje – matriky narozených a oddání.

Soukromý archiv rodiny Zátků Basilej, Švýcarsko

Především paměti dětí Jany a Augusta Zátkových (BALŠÁNKOVÁ, Olga, *Několik rodinných vzpomínek*, 1928 a ZÁTKA Vlastislav, *Rodinné paměti*, 1940).

Korespondence s RNDr. Augustem Zátkou (archiv autorky).

Prameny vydané

Dobový tisk

Budivoj 1885-1914.

Jihočeské listy 1895-1941.

Republikán 1933.

Zlatá Praha 1909, 1924.

Výroční zprávy

Výroční zprávy dámského spolku Ludmila 1895-1913, 1915-1919.

Výroční zprávy dívčího lycea (gymnázia) spolku Ludmila 1903-1939.

Výroční zprávy dívčí pokračovací školy spolku Ludmila 1892-1901.

Výroční zprávy odborné školy pro ženská povolání spolku Ludmila 1924-1939, 1946-1949.

Výroční zprávy ženské školy průmyslové spolku Ludmila 1908-1916.

Výroční zprávy ústavu pro vzdělávání učitelek domácích nauk spolku Ludmila 1928-1939.

Jiné

České Budějovice. Pamětní list slavnosti Praha-Českým Budějovicům, konané 29., 30. června a 1. července 1906 v Praze.

BLÜMLOVI, Dagmar a Josef (edd.), *České Budějovice v paměti Josefa Šusty*, Pelhřimov 2004.

BLÜMLOVÁ, Dagmar – GILAROVÁ, Zuzana (edd.), *České Budějovice v paměti Ladislava Mikeše Pařízka*, Pelhřimov 2005.

BOUCHAL, J. V., *Paměti Libniče, České Budějovice* 1926.

BÖHM, Ferd (ed.), *České Budějovice. Obraz sociálního, kulturního a národohospodářského života města, České Budějovice* 1928.

ČAPEK, František Miroslav, *Státní převrat v Č. Budějovicích, České Budějovice* 1928-1929.

Dívčí vychovávací ústavy dámského spolku „Ludmila“ v Českých Budějovicích (Jihočeská Vesna), České Budějovice 1904.

HUSÁK, František (red.), *Dámský spolek Ludmila v Českých Budějovicích. Sborník vzpomínek*, České Budějovice 1936.

Matice školská v Českých Budějovicích, její vzor a její pokračovatelé, České Budějovice 1925.

PAŘÍZEK, Ladislav Mikeš, *Mé cesty za dobrodružstvím*, České Budějovice 1967.

ŠUSTA, Josef, *Léta dětství a jinošství*, Praha 1947.

ZEITHAMMER, Leopold M., *České Budějovice a okolí. Přírodní, národohospodářské, kulturní a národnostní poměry, dějiny jakož i staré stavitelské a jiné památky*, České Budějovice 1904.

Encyklopedie, slovníky

Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 2006².

Encyklopedie Diderot 4, Praha 1998.

Masarykův slovník naučný 6, Praha 1932.

Ottův slovník naučný 23, Praha 1905.

Slovník naučný 8, Praha 1870.

Universum. Všeobecná encyklopedie 2, Praha 2002.

LITERATURA

Almanach k 60. výročí založení zdravotnické školy a 100. výročí výstavby budovy školy 1906-1946-2006, České Budějovice 2006.

BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005.

BAHENSKÁ, Marie, *Ženský výrobní spolek český*, Český lid 91, 2004, č. 3, s. 253-271.

BAHENSKÁ, Marie, *Ženy ve veřejném životě ve druhé polovině 19. století. Spolek svaté Ludmily a činnost Marie Riegrové-Palacké*, Český časopis historický 103, 2005, s. 549-571.

BEČICOVÁ, Magda, *Školy spolku Vesna v Brně a jejich role v českém dívčím vzdělávání v letech 1886-1918*, diplomová práce, Ústav pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2003.

BLÜMLOVÁ, Dagmar – PUŽMANOVÁ, Lenka – SKOŘEPOVÁ, Zuzana, *Po stopách čtyř a půl tuctu rčení na rok 2011*, České Budějovice 2010.

BOŘKOVEC, Martin, *Josef Záruba-Pfeffermann – politik, publicista, architekt*, diplomová práce, Kladno 2002 (blíže neurčeno).

BRABENCOVÁ, Jana, *Marie Riegrová-Palacká a české vyšší dívčí vzdělávání*, in: Jana Machačková – Jiří Matějček (edd.), *Studie k sociálním dějinám 3*, Kutná Hora-Opava-Praha 1999, s. 61-68.

BRABENCOVÁ, Jana, „*Ženská otázka*“ a česká společnost v průběhu 19. a na počátku 20. století: vývoj vyššího dívčího vzdělání, in: Jana Machačková – Jiří Matějček (edd.), *Studie k sociálním dějinám 4 (Studie k sociálním dějinám 19. století 11)*, Kutná Hora-Opava-Praha 1999, s. 169-192.

BUREŠOVÁ, Jana, *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2001.

CUKR, Jiří, *Netradiční turistické cíle Českobudějovicka*, České Budějovice 2007.

ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006.

DROBIL, Emanuel, *Národní školství v pohraničních okresech jihočeských. Historicko-statistický nástin*, České Budějovice 1928.

van DÜLMEN Richard, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002.

DUSIL, Václav – KLIMENT, Josef, *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého*, Praha 1936.

FENCL, Florian, *Lázně Libnič s okolím*, Vodňany 1912.

FEHR, Götz, *Böhmisches Kursbuch*, Hamburg 1984.

FEHR, Götz, *Fernkurs in Böhmisch*, Hamburg 1977.

GRŮNOVÁ, Monika, *České vyšší dívčí školství na jihu Čech v letech 1850-1914 (Čtyři příspěvky k jeho poznání)*, diplomová práce, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 2006.

HAŠKOVÁ, Sabina, *Českobudějovický odkaz malíře Františka Bohumila Doubka*, Výběr 46, 2009, č. 4, s. 278-287.

HEJTMANOVÁ, Renata, *Každodennost ve vzpomínkách spisovatelky a českobudějovické rodačky Růženy Schwarzové*, diplomová práce, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2007.

Historický atlas měst České republiky, svazek č. 3 – České Budějovice, Praha 1996.

HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 1988.

CHVOJKA, Jiří, *Město pod Černou věží. Vyprávění z historie Českých Budějovic*, České Budějovice 1992.

JANÁK, Jan, *Spolky v českých zemích do roku 1951*, in: Politické strany a spolky na jižní Moravě (XXII. Mikulovské sympozium), Brno 1993, s. 59-93.

KADLEC, Jaroslav, *Jan Valerián Jirsík. Biskup českobudějovický*, České Budějovice 1993.

KÁDNER, Otakar, *Vývoj a dnešní soustava školství I*, Praha 1929.

KÁDNER, Otakar, *Vývoj a dnešní soustava školství II*, Praha 1931.

KING, Jeremy, *Budweisers into Czechs and Germans. A Local History of Bohemian Politics 1848-1948*, New Jersey 2005.

KING, Jeremy, *Od Budweiserů k Čechům a Němcům*, Jihočeský sborník historický 71, 2002, s. 81-97.

KOVÁŘ, Daniel, *Budějovice před sto lety. Jihočeská metropole v roce 1900 aneb Rok 1900 v jihočeské metropoli*, České Budějovice 2000.

- KOVÁŘ, Daniel, *Muži v čele budějovické radnice*, České Budějovice 2008.
- KOVÁŘ, Daniel a kolektiv, *Libnič a okolí*, České Budějovice 1995.
- KOVÁŘ, Daniel – KOBLASA, Pavel, *Ulicemi města Českých Budějovic. Názvy česko-budějovických prostranství v minulosti a dnes*, Jelmo 1998.
- KRATOCHWIL, Karl – MEERWALD, Alois (edd.), *Heimatsbuch der Berg- und Kreisstadt Böhmisches-Budweis mit einer Sammlung von aleten und neueren Sagen*, Böhmisches Budweis 1930.
- KŘEN, Jan, *Konfliktní společenství. Češi a Němci v letech 1780-1918*, Praha 1990.
- LAŠŤOVKA, Marek – LAŠŤOVKOVÁ, Barbora – RATAJ, Tomáš – RATAJOVÁ, Jana – TŘIKAČ, Josef, *Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*, Praha 1998.
- LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999.
- LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie, *Z dějin české každodennosti*, Praha 2009.
- LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (eds.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.
- LENDEROVÁ, Milena – MACKOVÁ, Marie – BEZECNÝ, Zdeněk – JIRÁNEK, Tomáš, *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století II. Život všední i sváteční*, Pardubice 2005.
- LORENZOVÁ, Helena – PETRASOVÁ, Tatjana (edd.), *Salony v české kultuře 19. století*, Praha 1999.
- LOVČÍ, Radovan, *Alice Garrigue Masaryková. Život ve stínu slavného otce*, Praha 2008.
- LOVČÍ, Radovan, *Dr. Alice Masaryková v Českých Budějovicích (1906-1910). Portrét moderní a emancipované ženy počátku dvacátého století*, in: Miroslav Sapík (ed.), Na

meridiánech moudra. Evropské myšlení, politika a etika v zrcadle dějin: lidé a duchovní kultura, České Budějovice 2007, s. 51-77.

MATES, Pavel, *Právní úprava a praxe spolkového práva na Moravě za I. republiky*, in: Politické strany a spolky na jižní Moravě (XXII. Mikulovské sympozium), Brno 1993, s. 97-101.

MUK, Jan, *Z kroniky rodu Klavíkova a Zátkova*, b.m. 1948.

NEČASOVÁ, Denisa, *Dějiny žen či gender history? Možnosti, limity, východiska*, Dějiny – teorie – kritika 2008, č. 1, s. 81-102.

NIKRMAJER, Leoš, *August Zátka – příspěvek k politickému životu Českých Budějovic na přelomu 19. a 20. století*, diplomová práce, Katedra historie Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích, České Budějovice 1992.

NIKRMAJER, Leoš, *Českobudějovický pakt. Pokus Augusta Zátky o místní česko-německé vyrovnání v letech 1906-1914*, Staré Budějovice 1, 2005, s. 124-142.

NOVÁKOVÁ, Lenka, *Eliška Machová a její role v brněnské Vesně. K 80. výročí úmrtí průkopnice české kultury a ženského vzdělání v Brně*, Vlastivědný věstník moravský 58, 2006, sešit 2, s. 166-169.

NOVÁKOVÁ, Lenka, *Eliška Machová ve vzpomínkách a dobovém tisku*, Folia ethnographica 41, 2007, s. 85-97.

NOVÁKOVÁ, Lenka, *Spolek Vesna a jeho národopisné aktivity*, Národopisná revue 13, 2003, č. 3, s. 137-142.

NOVOTNÁ, Klára, *Jana Zátková (1859-1933). Zapomenutá osobnost jihočeské historie?*, bakalářská práce, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2008.

NOVOTNÁ, Klára, *Jana Zátková (1859-1933). Životopisná studie*, Jihočeský sborník historický (v tisku).

NOVOTNÁ, Klára, *Zapomenutá rodačka Jana Zátková*, Noviny českobudějovické radnice 6, duben 2009, č. 4, nestránkováno.

NOVOTNÝ, Miroslav a kolektiv, *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*, České Budějovice 2006.

PECHA, Miloslav, *Státní převrat v říjnu 1918 v Českých Budějovicích. Předpoklady, průběh a význam*, České Budějovice 1999.

PLETZER, Karel, *Biskup Jan Valerán Jirsík 1789-1883*, České Budějovice 1993.

PLETZER, Karel, *Českobudějovické fotoateliéry 1853-1929*, České Budějovice 2001.

RADA, František, *Když se psalo c.k. Ze života Českých Budějovic na počátku století*, České Budějovice 1965.

RADA, František, *Když se psalo T.G.M. České Budějovice v prvním desetiletí republiky*, České Budějovice 1992.

RATAJOVÁ, Jana, *Dějiny ženy a koncept genderu v české historiografii*, Kuděj 2005, č. 1-2, s. 159-173.

SAK, Robert, *Salon dvou století. Anna Lauermannová-Mikschová a její hosté*, Praha 2003.

SECKÁ, Milena, *Americký klub dam a jeho charitativní činnost*, in: Milan Vojáček (ed.), *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*, Praha 2007, s. 205-220.

SEDLMEYER, Karl Adalbert (ed.), *Budweis: Budweiser und Stritschitzer Sprachinsel*, Miesbach 1979.

SKRYJOVÁ, Michaela, *Spolek Slovanek roku 1848 v Praze a Honorata Zapová. Dějiny prvního ženského spolku v Čechách v souvislosti s činností a životem jeho zakladatelky*, diplomová práce, Historický ústav Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 1998.

SMĚŘIČKOVÁ, Helena (ed.), *První české dívčí gymnázium. Sborník ke 100. výročí založení*, Praha 1990.

STORCHOVÁ, Lucie, *Konceptualizace genderu v Historische Anthropologie*, in: Lucie Storchová (ed.), *Conditio humana – konstanta či historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*, Praha 2007, s. 59-79.

STRNAD, Rudolf, *Dámský spolek Ludmila v Č. Budějovicích v letech 1885-1935*, b.m. 1937.

STRNAD, Rudolf, *Dr. A. Zátka*, České Budějovice 1927.

STRNAD, Rudolf, *75 let českobudějovické Besedy 1862-1937*, České Budějovice 1937. *Střední zdravotnická škola a Vyšší zdravotnická škola České Budějovice – Almanach k 55. výročí školy 1946-2001*, České Budějovice 2001.

SWIERCZEKOVÁ, Lucie, *Hynek, August a Vlastislav Zátkové. Samospráva, politický, kulturní a všední život v Českých Budějovicích*, diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha 2005.

ŠAFRÁNEK, Jan, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů I.-II.*, Praha 1913-1919.

ŠAROUNOVÁ, Zdeňka, *Bohuslava Rajská*, diplomová práce, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2010.

ŠTĚPÁNOVÁ, Irena, *Renáta Tyršová*, Praha-Litomyšl 2005.

ŠTĚPÁNOVÁ, Irena, *Spolek Domácnost a jeho česká Kuchařská škola - specifický přínos pro emancipaci*, Folia Ethnographica 33, 1999, s. 9-18.

ŠTĚPÁNOVÁ, Irena, *Ženskost v díle ženském. Počátky spolku „cvičících se“ paní a dívek*, Národopisná revue 13, 2003, č. 3, s. 132-136.

ŠTĚPÁNOVÁ, Irena – SOCHOROVÁ, Ludmila – SECKÁ, Milena, *Ženy rodiny Náprstkovy*, Praha 2001, zejména s. 131-148.

TALÍŘ, Vladimír, *Deníky Josefa Taschka (1914-1920)*, bakalářská práce, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2009.

VALENZ, Miroslav, *Spolkové dívčí reálné gymnázium Jany Zátkové v Českých Budějovicích 1903-1950*, diplomová práce, Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice 2005.

VELETOVSKÁ-HUMLOVÁ, Hana (ed.), *Ženy na Moravě*, Brno 1940.

VODŇANSKÝ, František, *Náš zápas o III. sbor*, České Budějovice 1906.

VOTRUBA, Jan, *Spolkový život v Českých Budějovicích v 1. polovině 20. století*, diplomová práce, Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice 2005.

WAGNER, O., *K reformě dívčího vzdělání. Volné kapitoly přátelům dobré věci*, Praha 1908.

ZDRÁHAL, František V., *V záři svobody. Vzpomínky na revoluční českobudějovický převrat dne 28. října 1918, I. díl: Státní převrat*, České Budějovice 1928.

INTERNETOVÉ ODKAZY

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1951/sb34-51.pdf>

<http://digi.ceskearchivy.cz/>

www.libnic.cz

SEZNAM PŘÍLOH

1. GRAFY A TABULKY¹

Graf č. 1 - Počet členek spolku v jednotlivých letech (1895-1950)

Graf č. 2 - Příčiny zániku členství

Graf č. 3 - Místa pobytu členek v rámci městských čtvrtí Českých Budějovic

Graf č. 4 - Geografická mobilita členek

Graf č. 5 - Rodinný stav členek při jejich vstupu do spolku

Graf č. 6 - Rodinný stav členek při zániku jejich členství

Graf č. 7 - Vzájemné porovnání rodinného stavu členek

Graf č. 8 - Socioprofesionální struktura samostatně činných členek spolku

**Graf č. 9 - Socioprofesionální struktura členek spolku odvozená od povolání manžela –
výběr nejčastěji zastoupených**

Graf č. 10 - Typologie členství při vstupu členek do spolku

Tabulka č. 1 - Migrace členek spolku

Tabulka č. 2 - Povolání manželů nebo otců členek spolku

Tabulka č. 3 - Přehled hlavních funkcionářek dámského spolku Ludmila

Tabulka č. 4 - Přehled vývoje spolkových ústavů a seznam jejich ředitelů

2. TEXTOVÉ PŘÍLOHY²

Text č. 1 - Báseň žákyně lycea Růženy Pluhařové „Pamatujeme“

Zdroj: František HUSÁK (ed.), *Dámský spolek Ludmila v Českých Budějovicích. Sborník vzpomínek*, České Budějovice 1936, s. 5.

Text č. 2 - Báseň žákyně odborné školy Růženy Schwarzové „Poděkování“

Zdroj: *Jubilejní výroční zpráva veřejné odborné školy pro ženská povolání spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích 1936/1937*, České Budějovice 1937, nestránkováno.

---

¹ Není-li uvedeno jinak, jsou grafy a tabulky zpracovány na základě údajů v pramenech, tj. SOKA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Kniha zápisů schůzí výborových a valných hromad 1892-1950*, inv. č. 1-4; TAMTÉŽ, *Seznam členů 1885-1904, 1904-1925*, inv. č. 6-7; TAMTÉŽ, *Kniha seznamu vybraných příspěvků 1904-1950*, inv. č. 8-14; TAMTÉŽ, *Funkcionářky, členky výboru 1885-1949*, inv. č. 21, sig. II, kart. 1 a *Výroční zprávy dámského spolku Ludmila 1895-1913, 1915-1919*.

² V obou prepisech byla zachována grafická podoba originálů.

3. OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Fotografie č. 1 - Předsedkyně dámského spolku Ludmila

Fotografie zobrazují Janu Zátkovou, Adolfinu Liškovou-Vostrou, Emilii Marešovou a Ludmilu Zátkovou.

Zdroj: *Jubilejní výroční zpráva veřejné odborné školy pro ženská povolání spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích 1936/1937*, České Budějovice 1937, nestránkováno; *Spolková veřejná čs. odborná škola pro ženská povolání Jany Zátkové v Č. Budějovicích ve dvacátém roce republiky 1937/1938*, České Budějovice 1938, nestránkováno a soukromý archiv rodiny Zátků v Basileji, *Fotografie Emilie Marešové z roku 1939*.

Fotografie č. 2 - Spolkový výbor

Skupinové snímky širšího vedení spolku z let 1910 a 1936.

Zdroj: František HUSÁK (ed.), *Dámský spolek Ludmila v Českých Budějovicích. Sborník vzpomínek*, České Budějovice 1936, nestránkováno.

Fotografie č. 3 - Významné členky a spolupracovníci spolku

Fotografie Josefy Tůmové, Karly Mikuškovické, Arnošty Krčmářové, Idy Sukové, Augusta Zátky, Josefa Mrňávka, Františka Husáka a Adolfa Tůmy.

Zdroj: František HUSÁK (ed.), *Dámský spolek Ludmila v Českých Budějovicích. Sborník vzpomínek*, České Budějovice 1936, nestránkováno; Karel Pletzer, *Českobudějovické fotoateliéry 1853-1929*, České Budějovice 2001, s. 58 a *Jubilejní výroční zpráva veřejné odborné školy pro ženská povolání spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích 1936/1937*, České Budějovice 1937, nestránkováno.

Fotografie č. 4 - Pozvánky na zábavné akce pořádané spolkem

Program výletu do Vodňan a Libějovic (4. 7. 1886), zahradní slavnosti (10. 7. 1898), koncertu (27. 2. 1904), věnečku (3. 2. 1909), posvícenské slavnosti (24. 10. 1909), divadelního představení (3. 3. 1910) a japonského čajového večírku (12. 1. 1914).

Zdroj: SOkA České Budějovice, f. Dámský spolek Ludmila, *Výlety, koncerty, zábavy, divadla*, inv. č. 26, sign. III/5, kart. 2.

Fotografie č. 5 - Školské ústavy dámského spolku Ludmila

- a) Stavební vývoj areálu dívčích výchovných ústavů (pensionátu a škol) spolku Ludmila v Husově ulici od počátku do současnosti.
- b) Plán vnitřního uspořádání spolkových ústavů z roku 1908.

Zdroj: *Střední zdravotnická škola a Vyšší zdravotnická škola České Budějovice – Almanach k 55. výročí školy 1946-2001*, České Budějovice 2001, s. 10 a *Šestá výroční zpráva dívčího lycea spolku „Ludmily“ v Českých Budějovicích za školní rok 1908-1909*, České Budějovice 1909, nestránkováno.

Fotografie č. 6 - Školní budovy v minulosti a dnes

Snímky umožňují porovnat podobu komplexu spolkových ústavů z roku 1910 a třicátých let 20. století se současným stavem (tj. k roku 2010).

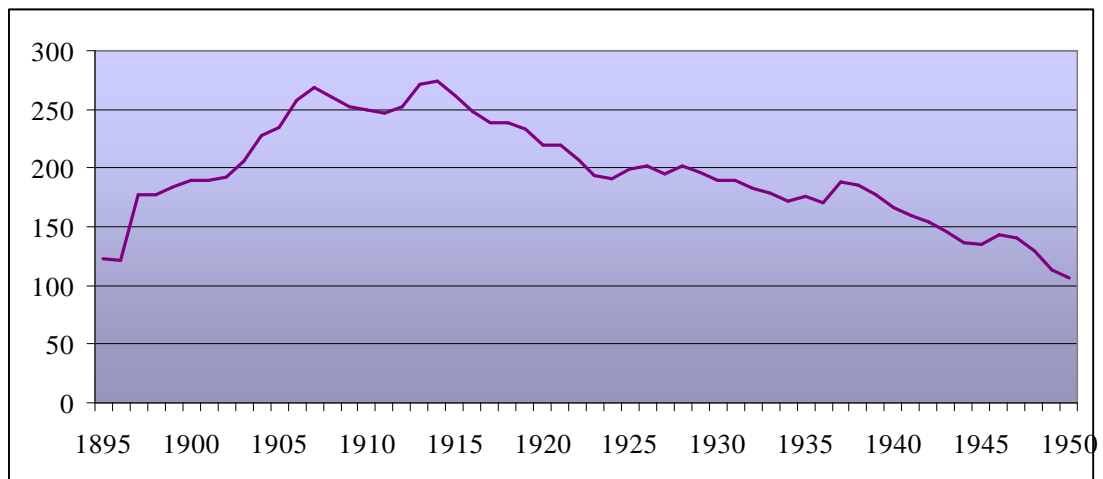
Zdroj: *Střední zdravotnická škola a Vyšší zdravotnická škola České Budějovice – Almanach k 55. výročí školy 1946-2001*, České Budějovice 2001, s. 36 a 38 a archiv autorky.

Fotografie č. 7 - Vnitřní prostory škol, penzionátu a tělocvičny

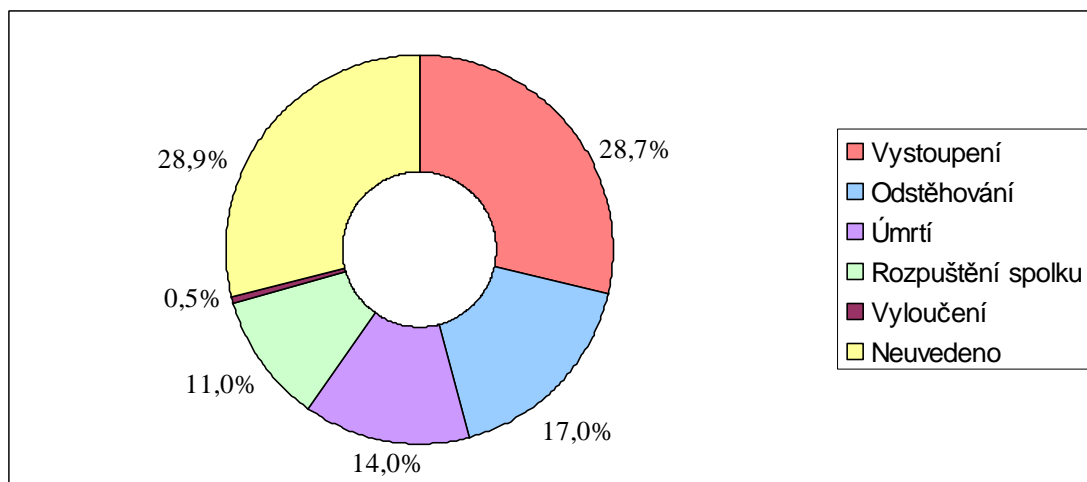
Fotografie přibližují interiéry IV. třídy dívčího lycea, tělocvičny, pokoje chovanek, jídelny penzionátu, kuchyně kuchařské a hospodyňské školy a II. ročníku šití šatů ženské školy.

Zdroj: *Sedmá výroční zpráva dívčího lycea spolku „Ludmily“ v Č. Budějovicích za školní rok 1909/1910*, České Budějovice 1910, s. 43; *Dívčí vychovávací ústavy dámského spolku „Ludmila“ v Českých Budějovicích (Jihočeská Vesna)*, České Budějovice 1904, nestránkováno a *Ženská škola průmyslová spolku „Ludmila“ v Českých Budějovicích*, České Budějovice b.r., nestránkováno.

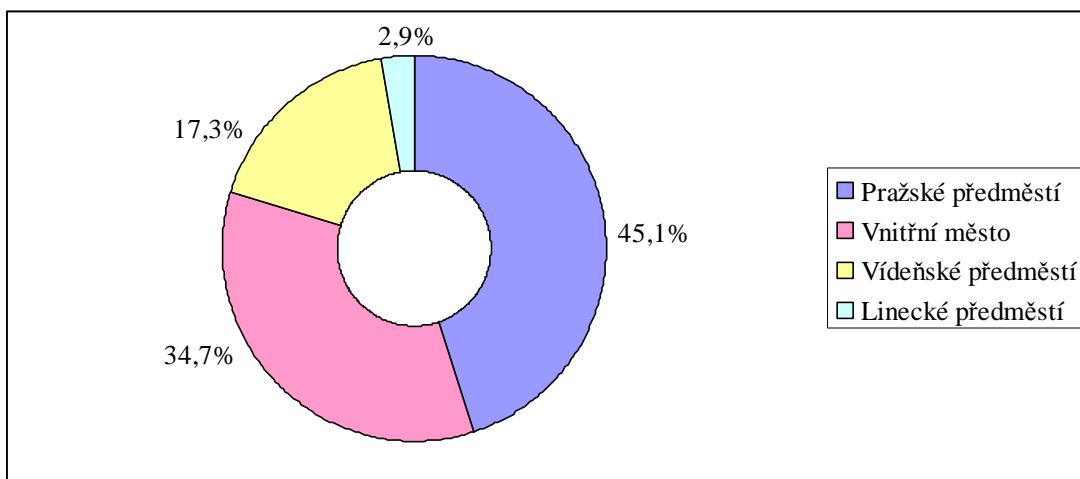
GRAF Č. 1 - POČET ČLENEK SPOLKU V JEDNOTLIVÝCH LETECH (1895-1950)

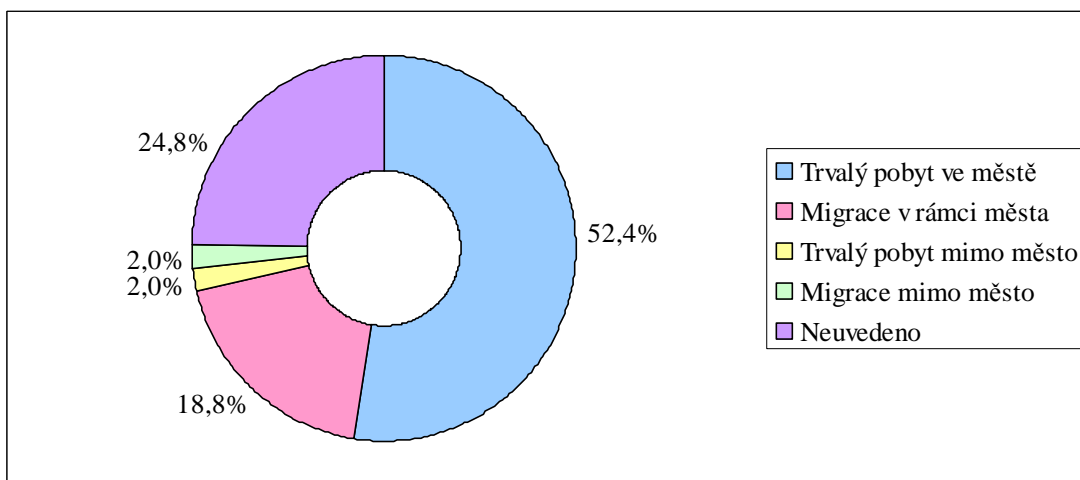
GRAF Č. 2 - PŘÍČINY ZÁNIKU ČLENSTVÍ

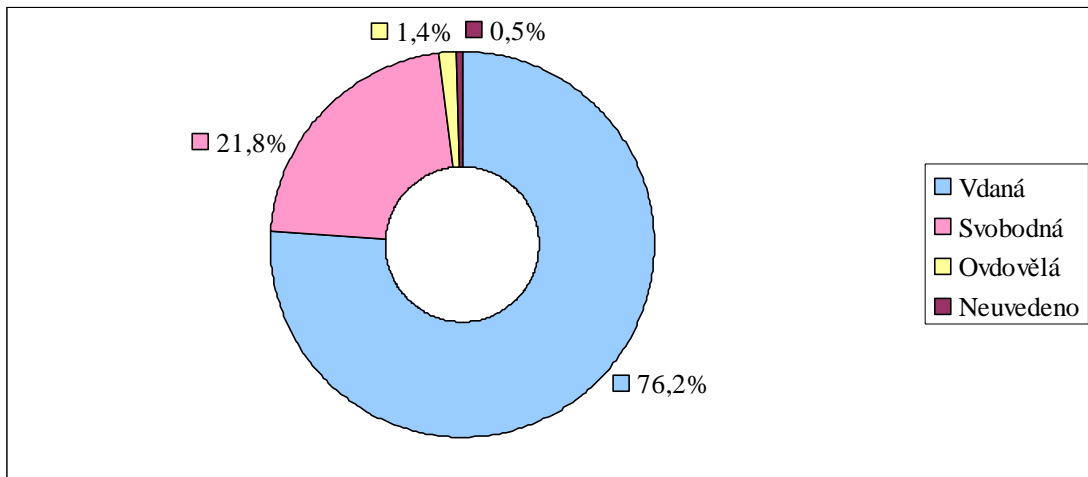
GRAF Č. 3 - MÍSTA POBYTU ČLENEK V RÁMCI MĚSTSKÝCH ČTVRTÍ ČESKÝCH BUDĚJOVIC

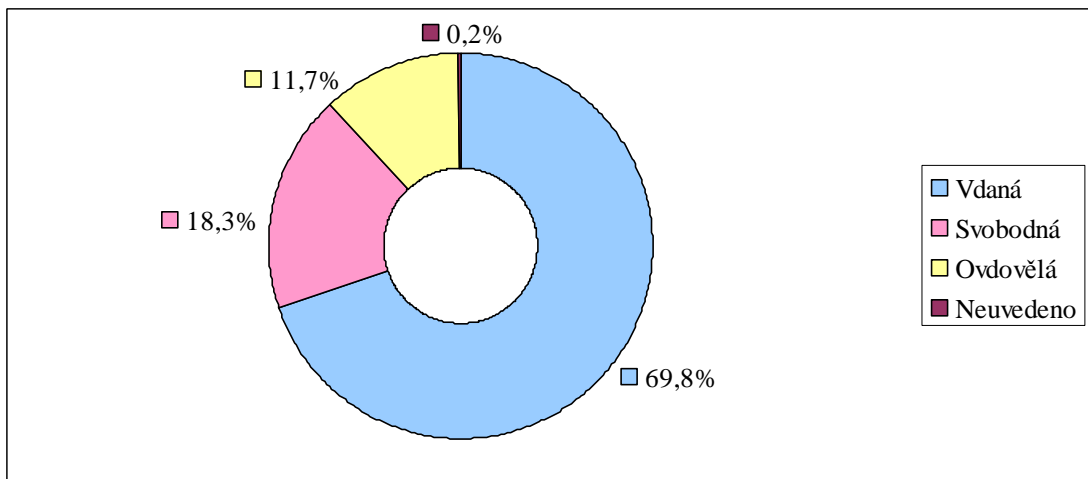
GRAF Č. 4 - GEOGRAFICKÁ MOBILITA ČLENEK

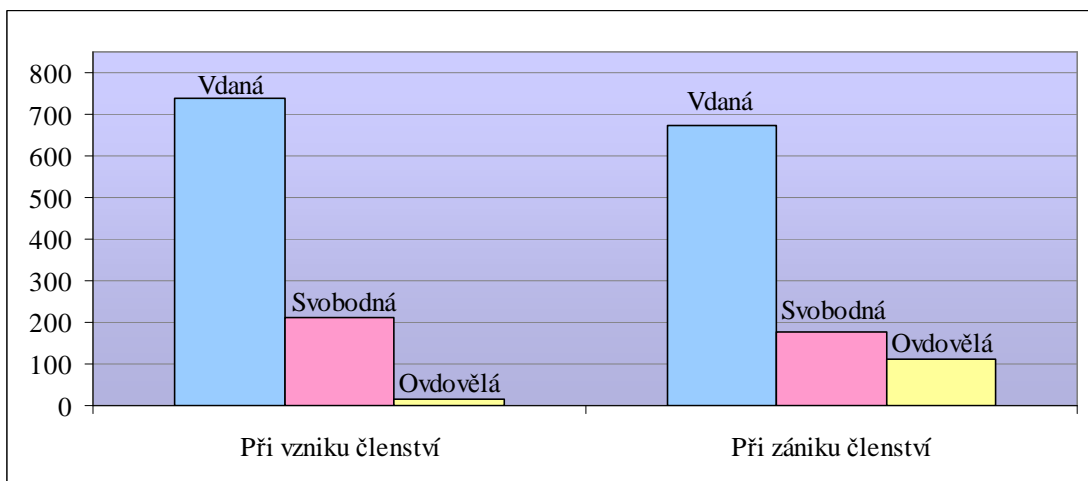
GRAF Č. 5 - RODINNÝ STAV ČLENEK PŘI JEJICH VSTUPU DO SPOLKU

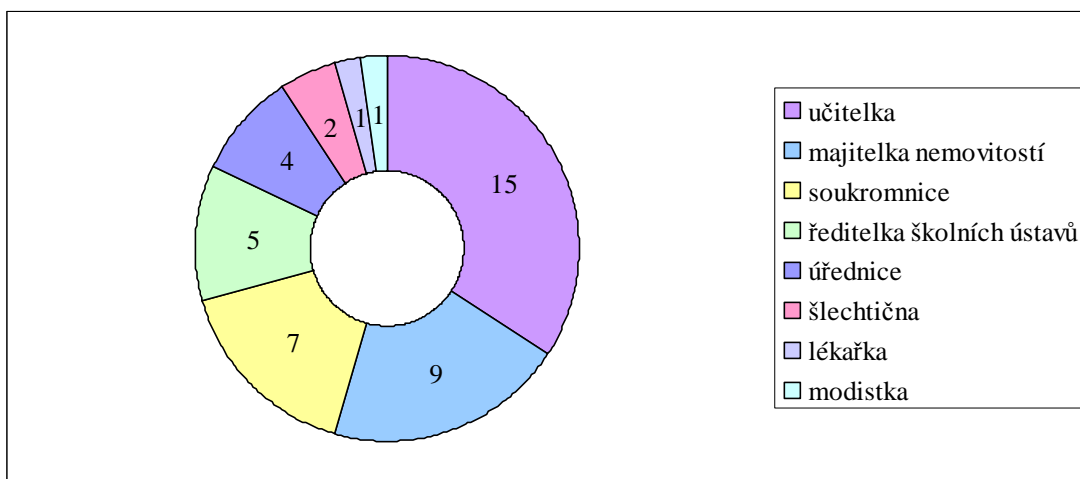
GRAF Č. 6 - RODINNÝ STAV ČLENEK PŘI ZÁNIKU JEJICH ČLENSTVÍ

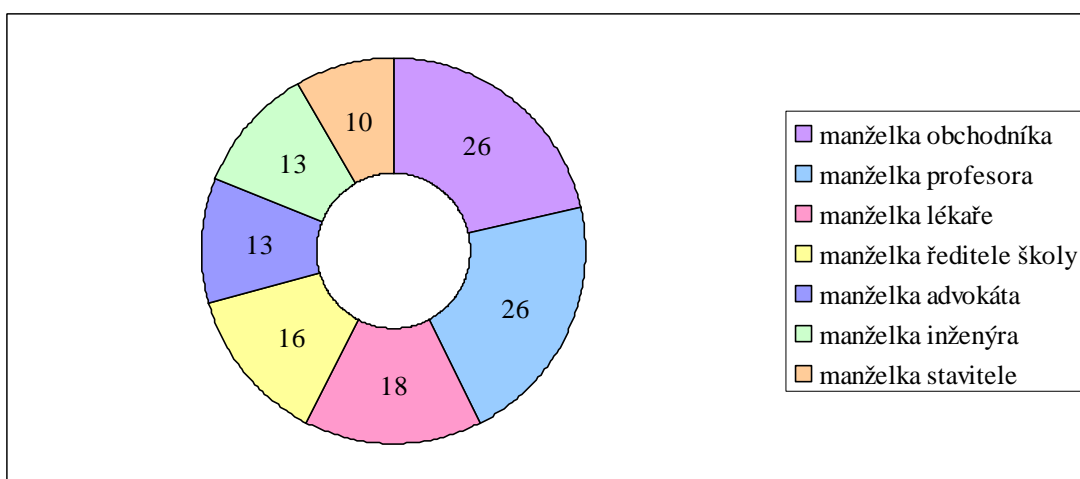
GRAF Č. 7 - VZÁJEMNÉ POROVNÁNÍ RODINNÉHO STAVU ČLENEK

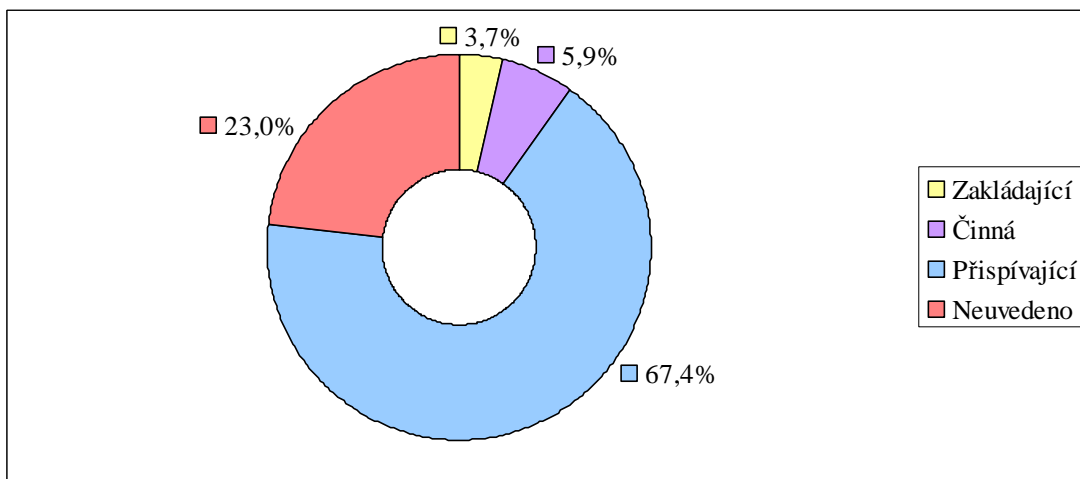
GRAF Č. 8 - SOCIOPROFESNÍ STRUKTURA SAMOSTATNĚ ČINNÝCH ČLENEK SPOLKU

GRAF Č. 9 - SOCIOPROFESNÍ STRUKTURA ČLENEK SPOLKU ODVOZENÁ OD POVOLÁNÍ MANŽELA – VÝBĚR NEJČASTĚJI ZASTOUPENÝCH

GRAF Č. 10 - TYPOLOGIE ČLENSTVÍ PŘI VSTUPU ČLENEK DO SPOLKU

TABULKA Č. 1 – MIGRACE ČLENEK SPOLKU

Bydliště (čtvrť, obec)	Migrace do/z	počet
Pražské předměstí		266
	Vnitřní město	44
	Vídeňské předměstí	25
	Linecké předměstí	5
	Praha	3
	Čtyři Dvory	1
	Hluboká nad Vltavou	1
	Plav	1
	Remlovy Dvory	1
	Starý Plzenec u Plzně	1
	Světlík	1
	Vídeňské předměstí, Brňany nad Ohří	1
	Vídeňské předměstí, Mladé	1
Vnitřní město		205
	Linecké předměstí	6
	Praha	1
	Suchomel	1
	Trhové Sviny	1
	Linecké předměstí, Pražské předměstí	1
	Vídeňské předměstí, Čtyři Dvory	1
	Vídeňské předměstí, Libnič	1
	Vídeňské předměstí, Pražské předměstí	1
	Vídeňské předměstí, Srubec	1
Vídeňské předměstí		102
	Vnitřní město	10
	Linecké předměstí	4
	Praha	1
Linecké předměstí		17
	Čtyři Dvory	1
Remlovy Dvory		4
Praha		3
Voříškův dvůr		3
Červený Dvůr		2
Čtyři Dvory		2
Hluboká nad Vltavou		1
Prachatice		1
Suchomel		1
Světlík		1
Zliv		1
neurčeno		3
neuvedeno		240
celkem		967

V levém sloupci je uveden název částí města, přilehlých obcí a jiných měst. **Prostřední sloupec** ukazuje přesuny členek v rámci města a okolí, vždy se jedná o migraci spojenou s tučně zvýrazněným předměstím v levém sloupci, tj. dotyčná členka se přestěhovala z určité části města jinam (kam ukazuje právě prostřední sloupec), případně se do daného předměstí z uvedeného místa přistěhovala.

V pravém sloupci je pak uveden počet členek, které danou oblast uvedly jako své bydliště.

Tabulka byla zpracována na základě údajů v pramenech (srov. pozn. 1), odborné literatury a historických map (zejm. Daniel KOVÁŘ – Pavel KOBLASA, *Ulicemi města Českých Budějovic*, Jelmo 1998; *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 2006² a *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 3 - České Budějovice*, Praha 1996), v nichž byly dohledány názvy jednotlivých lokalit a jejich dobové zařazení do částí města a přilehlých obcí.

TABULKA Č. 2 – POVOLÁNÍ MANŽELŮ NEBO OTCŮ ČLENEK SPOLKU

Lékaři, učitelé	počet
profesor	26
lékař	18
ředitel školy	16
lékárník	6
učitel	5
primář	1
celkem	72

Drobní živnostníci, dopravci, výrobci a řemeslníci	počet
obchodník	26
řezník	4
drogista	2
klenotník	2
krejčí	2
pekař	2
restauratér	2
zlatník	2
cukrář	1
čalouník	1
kloboučník	1
knihkupec	1
knihtiskař	1
kožišník	1
nitář	1
papírník	1
pasíř	1
podsládek	1
sládek	1
soukromník	1
spediter	1
uzenář	1
vinárník	1
zahradník	1
železník	1
celkem	59

Úředníci státní správy	počet
školní rada	5
císařský rada	4
vrchní soudní rada	4
soudní rada	3
c.k. dvorní rada	2
školní inspektor	2
vládní rada	2
berní oficiál	1
berní ředitel	1

berní správce	1
c.k. finanční rada	1
inspektor drah	1
komorní rada	1
kontrolor Záložny	1
oficiál státních drah	1
poštovní kontrolor	1
rada zemského soudu	1
vrchní berní rada	1
vrchní berní správce	1
vrchní berní tajemník	1
vrchní finanční rada	1
vrchní rada zemského soudu	1
vrchní revident	1
vrchní revident dráhy	1
vrchní živnostenský inspektor	1
železniční rada	1
celkem	41

Vlastníci firem a nemovitostí, střední a vyšší podnikatelé	počet
továrník	8
velkoobchodník	7
statkář	3
majitel obchodu	2
majitel uzenářství	2
majitel dolů	1
majitel domu	1
majitel drogerie	1
majitel konfekce	1
majitel krupařského závodu	1
majitel pily	1
majitel pohřebního ústavu	1
majitel realit	1
majitel sanatoria	1
majitel skladu pian	1
majitel vinárny	1
velkouzenář	1
celkem	34

Technická inteligence	počet
inženýr	14
stavitel	10
vrchní geometr	3
architekt	2
celkem	29

Ředitelé a správci - soukromých i státních firem	počet
ředitel banky	5
ředitel spořitelny	3
ředitel továrny	3
ředitel Záložny	3
správce pivovaru	2
přednosta topíren	1
ředitel	1
ředitel cukrovaru	1
ředitel dolů	1
ředitel pivovaru	1
ředitel pošty	1
ředitel výp. úřadu	1
správce	1
správce knížecí	1
správce nemocnice	1
správce plynárny	1
celkem	27

Soudci, právníci	počet
advokát	13
president soudu	4
notář	2
kandidát advokacie	1
prokurista banky	1
soudce	1
vrchní státní návladní	1
celkem	23

Úředníci státních i soukromých institucí	počet
úředník	5
tajemník	2
tajemník Obchodní komory	2
důchodní	1
koncipista	1
královský zemský účetní rada	1
poštovní úředník	1
přednosta Záložny	1
revident Schwarzenberků	1
tajemník Záložny	1
účetní pivovaru	1
účetní Schwarzenberků	1
úředník v bance	1
vrchní bankovní úředník	1
vrchní oficiál u pošty	1
vrchní poštovní officír	1
celkem	22

Armáda, policie	počet
plukovník	8
podplukovník	4
vrchní inspektor	2
divizní generál	1
generál	1
kapitán	1
major četnictva	1
major dělostřeleckého pluku	1
plukovní zdravotník	1
vrchní komisař místodržitelství	1
celkem	21

Umělci a svobodná povolání	počet
dirigent	1
fotograf	1
celkem	2

Ostatní	počet
starosta	2
disponent	1
městský tajemník	1
rada	1
říšský poslanec	1
strojvůdce	1
celkem	7

TABULKA Č. 3 – PŘEHLED HLAVNÍCH FUNKCIONÁŘEK DÁMSKÉHO SPOLKU LUDMILA

Předsedkyně	v letech
Zátková Jana	1885-1933
Lišková-Vostrá Adolfiná	1934-1943
Marešová Emilie	1945 ¹ -1946
Zátková Ludmila	1947-1950

¹ A. Lišková-Vostrá v roce 1943 zemřela a v roce 1944 se valná hromada spolku nekonala.

Místopředsedkyně	v letech
Ledererová Olga	1885
Hložková Selina	1886-1893
Vierheiligová Antonie	1894-1903
Nováková Marie D.	1904-1910
Netuková Marie	1911 ²
Hložková Selina	1911-1915 ³
Hromadová Marie	1912-1926 ⁴
Lišková-Vostrá Adolfiná	1919-1933 ⁵
Zátková Ludmila	1934-1942
Emilie Marešová	1943 ⁶
Zátková Ludmila	1946 ⁷
Chocholová Leontina	1946-1950 ⁸
Pechová Marie	1947-1950 ⁹

² M. Netuková byla druhou místopředsedkyní.

³ V letech 1911-1915 byla S. Hložková první místopředsedkyní.

⁴ V letech 1912-1915 a v roce 1922 byla M. Hromadová druhou místopředsedkyní, v letech 1916-1921 a 1923-1926 první.

⁵ A. Lišková-Vostrá byla v letech 1919-1921 a 1923-1926 druhou místopředsedkyní. V roce 1922 byla první místopředsedkyní.

⁶ V roce 1944 se valná hromada spolku nekonala a v roce 1945 nebyla funkce místopředsedkyně obsazena.

⁷ L. Zátková byla první místopředsedkyní.

Jednatelky	v letech
Ruthová Karolina	1885
Novotná Filomena	1885-1893
Bartušková Marie	1894-1905
Lišková-Vostrá Adolfiná	1906-1918 ¹⁰
Bláhová Žofie	1910-1914 ¹¹
Zubaníková Božena	1915-1917 ¹²
Hromadová-Chocholová Leonta	1919-1922
Zátková Anna	1923-1924 ¹³
Lišková-Vostrá Adolfiná	1923-1924 ¹⁴
Bendíková Marie	1925-1934
Vondrušková Anna	1935-1950

⁸ L. Chocholová byla v roce 1946 druhou místopředsedkyní a poté až do rozpuštění spolku první místopředsedkyní.

⁹ M. Pechová zastávala funkci druhé místopředsedkyně.

¹⁰ V letech 1910-1917 byla A. Lišková-Vostrá první jednatelkou.

¹¹ Ž. Bláhová byla druhou jednatelkou.

¹² B. Zubaníková převzala funkci druhé jednatelky.

¹³ A. Zátková byla druhou jednatelkou.

Pokladní	v letech
Bendová Anežka	1885-1886
Mrňávková Anna	1887
Němcová Luisa	1888-1889
Macháčková Antonie	1890-1908
Netuková Marie	1909-1910
Tomšů Marie	1911-1912
Geislerová Božena	1913-1915
Zubaníková Božena	1916-1917 ¹⁵
Tůmová Josefa	1918-1950

¹⁴ A. Lišková-Vostrá byla v letech 1923 a 1924 první jednatelkou. V tuto dobu byla také druhou místopředsedkyní.

¹⁵ B. Zubaníková zastávala v letech 1916 a 1917 dvě funkce - byla druhou jednatelkou a zároveň pokladní spolku.

Tabulka byla sestavena na základě údajů v pramenech (srov. pozn. 1) a v publikaci Rudolfa STRNADA, *Dámský spolek Ludmila v Č. Budějovicích v letech 1885-1937*, b.m. 1937.

TABULKA Č. 4 – PŘEHLED VÝVOJE SPOLKOVÝCH ÚSTAVŮ A SEZNAM JEJICH ŘEDITELŮ**a) Pokračovací škola**

rok	název školy	studium
1887-1898	Česká dívčí škola pokračovací spolku „Ludmila“	roční
1898-1904	Česká vyšší dívčí škola pokračovací spolku „Ludmila“	dvouleté
1904-1907	Pokračovací a průmyslová škola pro dívky spolku „Ludmila“	dvouleté
1907-1921	Ženská škola průmyslová spolku „Ludmila“	Oddělení: 1. odborná škola pro živnost oděvní (dvouletá) 2. pracovní šatů (roční) 3. speciální a večerní kurzy 4. kuchařská a hospodyňská škola 5. škola německého jazyka (1910-1918) 6. odborná škola pokračovací pro učednice ženských živností oděvních (1911-1916) 7. mistrovské kurzy pro krejčovské (1912-1919)
1921-1925	Dívčí odborná škola rodinná a živnostenská spolku „Ludmila“	Oddělení: 1. rodinná škola (dvouletá) 2. živnostenská pracovní šatů (roční) 3. škola pro vedení domácnosti (pětiměsíční) 4. lidové a speciální kurzy
1925-1937 1940-1945	Veřejná odborná škola pro ženská povolání (spolku „Ludmila“)	Oddělení: 1. ženská odborná škola (od roku 1935, dvouletá) 2. živnostenská pracovní šatů (roční) 3. škola pro vedení domácnosti (pětiměsíční) 4. lidová dívčí škola pokračovací (od roku 1930, dvouletá) 5. lidové a speciální kurzy
1937-1940 1945-1948	Spolková veřejná odborná škola pro ženská povolání Jany Zátkové	Oddělení: 1. ženská odborná škola (dvouletá) 2. živnostenská pracovní šatů (roční) 3. vyšší ženská odborná škola (roční) 4. škola pro vedení domácnosti (šestiměsíční) 5. vyšší škola pro vzdělání sociálně zdravotnických pracovníků (dvouletá) 6. sociálně zdravotní škola (čtyřletá) 7. kurzy

rok	ředitel/ka
1887-1889	Josef Mrňávek
1889-1891	Josef Braniš
1891-1892	Jan Wenig
1892-1894	Filomena Novotná
1894-1902	Josef Honzík
1902-1903	Jan Macháček
1903	Theodor Kasper
1903-1906	František Tůma
1906-1924	Adolf Tůma
1924-1929	Jan Macháček
1929-1948	Karla Mikušková

b) Lyceum

rok	název školy
1903-1921	České dívčí lyceum
1921-1937	Spolkové dívčí reformně reálné gymnasium
1937-1940	Spolkové dívčí reformně reálné gymnasium Jany Zátkové
1940-1941	Spolkové dívčí reformně reálné gymnasium
1941-1945	Spolkové dívčí reálné gymnasium
1945-1948	Spolkové dívčí reálné gymnasium Jany Zátkové
1948-1950	Dívčí reálné gymnasium

rok	ředitel/ka
1903	Theodor Kasper (zatímní správce)
1903-1907	František Tůma
1907-1921	Jaroslav Kracík
1921	Františka Lasovská (zatímní správkyňe)
1921-1922	Boleslav Vávra (zatímní správce)
1922-1938	František Husák
1939	Bohumil Tesař
1939-1943	Jan Kössl
1943-1945	Vojtěch Jelen (zatímní správce)
1945-1950	Jan Kössl

c) Ústav pro vzdělávání učitelek domácích nauk

rok	ředitel/ka
1920-1937	Adolf Tůma
1937-1948	Karla Mikušková

d) Penzionát

rok	ředitel/ka (od 1920 správkyňě penzionátu)
1903	Theodor Kasper
1903-1907	František Tůma
1907-1920	Jaroslav Kracík
?-?	Markéta Šamánková
1920-1927	Arnošta Krčmářová
?-?	Macáková
?-?	Rochovanská
1930-?	Ida Suková

Tabulky byly sestaveny na základě údajů obsažených v SOKA České Budějovice, f. Dívčí reálné gymnasium České Budějovice 1903-1950, Jana Řehoušková, *Inventář fondu*, České Budějovice 2004; TAMTÉŽ, f. Veřejná odborná škola pro ženská povolání Jany Zátkové České Budějovice 1887-1950 (1954), Miloslav Vlk, *Inventář fondu*, České Budějovice 1964; TAMTÉŽ, f. Spolkový československý ústav ku vzdělání učitelek domácích nauk České Budějovice 1920-1948, Božena Vávrová, *Inventář fondu*, České Budějovice 1963; Výroční zprávy dámského spolku Ludmila z let 1895-1913 a 1915-1919, Výroční zprávy dívčího lycea (gymnázia) z let 1903-1939; Výroční zprávy pokračovací školy (ženské školy průmyslové, později odborné školy) z let 1892-1901, 1908-1916, 1924-1939 a 1946-1949; Výroční zprávy ústavu pro vzdělání učitelek z let 1928-1939 a František HUSÁK (red.), *Dámský spolek Ludmila v Českých Budějovicích. Sborník vzpomínek*, České Budějovice 1936.

TEXT Č. 1 BÁSEŇ ŽÁKYNĚ LYCEA RŮŽENY PLUHAŘOVÉ „PAMATUJEME“

RŮŽENA PLUHAŘOVÁ:

PAMATUJEME.

Vám všem kdo
at' myšlenkou či prací rukou
tvořili jste a stavíte neustále
vlasti, národu a lidstva budouvu,
Vám náleží čest paměti neskonalé,
vykoupená obětí a strastí mukou.
Tajuplnou věštkyňi když vystřídala
moudrá kněžna, lidumilná světice,
babička-vychovatelka vévodů,
jak po vzoru české země dědice
syny vésti, českým matkám příklad dala.
Mocí pravdy podepřen, neohroženě
v plamenech své přesvědčení utvrzuje
Kazatel, předchůdce tvůrců Tábora,
kde slepého vojevůdce duch panuje,
kde zpěv božích bojovníků zní nadšeně.

1848

Pod „Slovanskou lipou“ nejprv shromáždění
v „Besedě“ a „Budivoji“, muži zbrojí,
1862   1864   1885
po „Libuši“ ženy tvoří „Ludmilu“,
mládež duše k statečnému boji strojí;
z jihočeských Budějovic
do světa jdou, zkušenostmi vyzbrojeni.

TEXT Č. 2 BÁSEŇ ŽÁKYNĚ ODBORNÉ ŠKOLY RŮŽENY SCHWARZOVÉ „PODĚKOVÁNÍ“

Růžena Schwarzová:

Poděkování.

Tak často mne volá
ta škola
na břehu řeky .....
A vidím úsměv, tak kouzelně měkký,
a vzácnou zřím paní,
která nás všechny jménem znala,
která se na všechny usmívala –
neboť laskavá, milá
byla paní J a n a Z á t k o v á .....
Ó, vy, které jste zrály
na „Vesny“ záhonech,
vy, které tisíckrát
za mládím posíláte
svůj roztoužený vzdech,
zda jste jí poděkovaly?
Vždyť její to byla práce,
to Ona škole vzkvést dala,
když po boku muže-vládce
pro rozkvět českého jihu pracovala
a o svobodu města svého bojovala s ním –
to Ona na budoucí ženy myslela,
neb věděla,
že život národa i ženy,
bezprávím ohrožený
povznést lze jen vzděláním ....
Ó, co se nastarala, jak bude se škole dařit,
až jednou odejde, kdo bude tu hospodařit
a záhony zalévat –
kdo jako ona tu školu vroucně bude mít rád!
Však její odkaz září na půdě požehnané,
neb věčné jsou brázdy, láskou kdekoli vyorané ....
Hle, jitro dotýká se
rosnými prsty zase
dnes jiných dívčích čel,
zní dál to hudbou včel
v útulných síních školy. Divoce pádí čas.

Kde matky pro život zrály,
rostly a dospívaly,
tam dcery kvetou zas ....
Nad osením novým chví se
nového zraní dech,
nové mládí jde v život
s písni na kvetoucích rtech –
jde, aby natrhalo, odvážné, trnů i hvězd,
jde, aby se navracelo
sem ze všech života cest ....
Ó, vy, jejichž život jest ještě
píseň, touha a sen
a šťastné střídání jen
bouřek a slunce i deště,
dubnových slz a jásotu,
slibte si v dnešní slavnostní den,
že budete sloužit lidem i životu,
vy, které pro život i práci rostete,
slibte, že nad sebou vždy bdít budete,
že splníte svou lidskou povinnost,
tak, jak ji svatě plnily ty před vámi!
Poděkujte těm, které na vás myslily,
dokud jste tu ještě nebyly –
které váš život učinily bohatým
obětavou prací, ušlechtilým srdcem svým ...
V zeleně rozkvetlém máji
prapory vlají.
A když chci děkovat za sebe i vás,
vlhne můj hlas.
Dál škola ať vzkvétá!
My – včerejší, dnešní – vroucně jí děkujeme.
Vzpomínáme. Nezapomeneme.

Praha, 28. IV. 1937

FOTOGRAFIE Č. 1 - PŘEDSEDKYNĚ DÁMSKÉHO SPOLKU LUDMILA

Jana Zátková
v letech 1885-1933

Adolfina Lišková-Vostrá
v letech 1934-1943

Emilie Marešová
v letech 1945-1946

Ludmila Zátková
v letech 1947-1950

FOTOGRAFIE Č. 2 - SPOLKOVÝ VÝBOR

Výbor dámského spolku Ludmila v roce 1910

Výbor dámského spolku Ludmila v roce padesátiletého jubilea

FOTOGRAFIE Č. 3 - VÝZNAMNÉ ČLENKY A SPOLUPRACOVNÍCI SPOLKU

Josefa Tůmová
pokladní spolku v letech 1918-1950

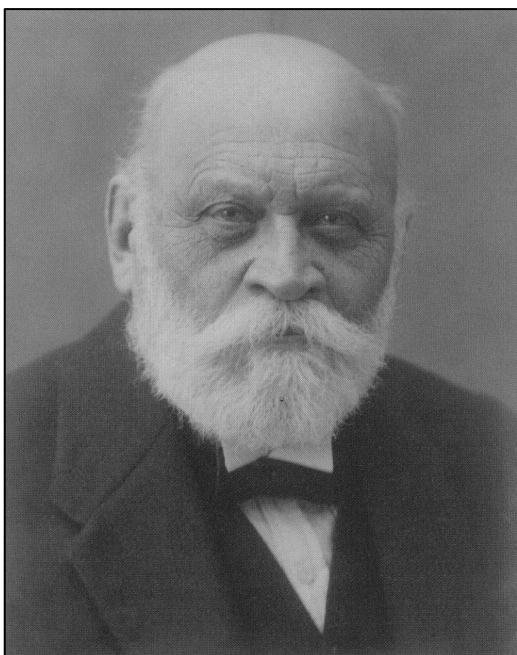
Karla Mikuškovicev
ředitelka odborn školy pro žensk povolání (1929-1948) a ústavu pro vzdělávání učitelek domácích nauk (od roku 1937)

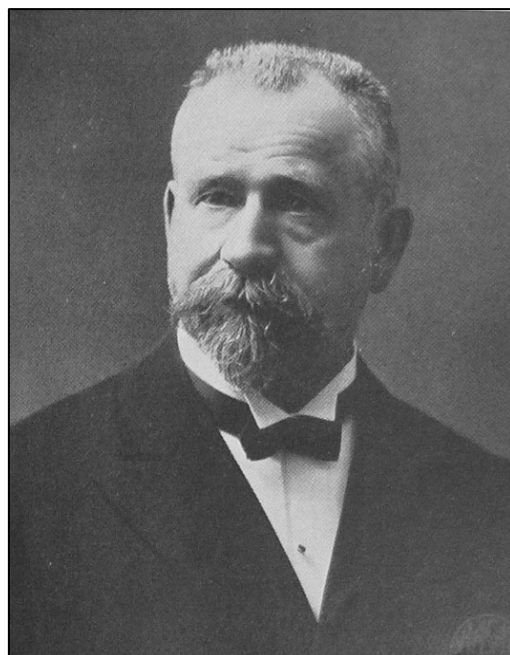
Arnořta Krmřov
ředitelka dvcho penzionátu
v letech 1920-1927

Ida Sukov
ředitelka dvcho penzionátu
od roku 1930

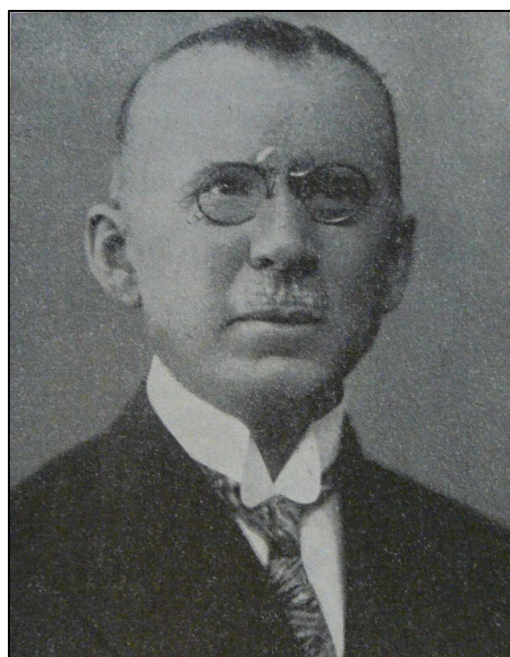
August Zátka
zakladatel spolku

Josef Mrňávek
zakladatel spolku, autor stanov
a první ředitel pokračovací školy

František Husák
ředitel dívčího gymnázia v letech 1922-1938

Adolf Tůma
ředitel pokračovací školy v letech 1906-1924
a ústavu pro vzdělávání učitelek domácích
nauk v letech 1920-1937

FOTOGRAFIE Č. 4 - POZVÁNKY NA ZÁBAVNÉ AKCE POŘÁDANÉ SPOLKEM

DÁMSKÝ SPOLEK „LUDMILA“
v Č. Budějovicích
pořádá v neděli dne 4. července 1886

VÝLET

do Vodňan a lázní u Libějic,
k němuž tímto netivě pozvání činí.

Pořádek.

1. Z Budějovic odjede se ráno o 7. hod. 8 min.
2. Z nádraží vodňanského odjede se na připravených povozech do města Vodňan.
3. Prohlídka města a přátelské seznámení se s členy vlasteneckých spolků Vodňanských.
4. O 10. hodině odchod (pěšky) do lázní.
5. O 12. hodině společný oběd v lázních. Couvert 50 kr.
6. Odpoledne prohlídka zámku, zámeckého parku a společná zábava.
7. Návrat z nádraží vodňanského o 7. hod. 30 min. večer.

Poznámání. Hosté, kteří jsou dopoledne v úřadech zaměstnáni, mohou užít též vlaku odpoledního.

Legitimace k výletu v pátek a v sobotu bude vyřazovat hostinský v besedě českobudějovické a v neděli ráno jednatelka spolku člena Novotná na nádraží každému, kdo za ně požádá.

Zahradní slavnost
Dámského spolku „Ludmila“ v Č. Budějovicích
18. 7. 98.

PROGRAM:

I.

1. „Z našich krajů.“ Overturea . . . . . Záhorský.
2. Čtyřrylka z „Prodané nevěsty“ . . . . . Smetana.
3. Finale z op. „Traviata“ . . . . . Verdi.
4. „České zvuky.“ Směs . . . . . Kozáček.
5. „Karlůvka.“ Valček . . . . . Varasník.
6. Parafraze na Moravskou píseň „Pověz ty mně má panenka“ . . . . . Horný.
7. „Po moři a zemi.“ Směs . . . . . Mr.
8. Duo z op. „Troubadour“ . . . . . Verdi.
9. pochod z op. „Templáři na Moravě“ . . . . . Šebor.
10. „Lvi silou.“ Kvapík . . . . . Knoch.

II.

1. „Královský poručík.“ Overturea . . . . . Tittel.
2. „V zámeckém parku.“ Valček . . . . . Ullman.
3. „Pochodový tanec“ . . . . . Meyerber.
4. „Veškeré dostaveníčko pod vystavní Fontanou“ . . . . . Stiegl.
5. „Upomínka na národopisnou výstavu.“ Fantasie . . . . . Veis.
6. „Ze Sumavy.“ Polka mazurka . . . . . Přeman.
7. „Národní listy.“ Směs . . . . . Kozáček.
8. „Mařenka.“ Polka . . . . . Nováček.
9. Fantasie na píseň „Kde domov můj?“ . . . . . Záhorský.
10. „Jour Fix.“ Polka rychlá . . . . . Pehel.

Dámský spolek „Ludmila“ v Čes. Budějovicích
pořádá v sobotu dne 27. února 1904 ve velké dvoraně besední

KONCERT.

Lučkové společenství přiblížil si. Milada Čelakovská, virtuosa na klavír.
sl. Marie Langová, koncertní pěvkyně. pl. Jitka Štálova, koncertní zpěvkyně. pňov. Robert Lederer, virtuosa na housle. Pň. Přibrod Pfanzer, Vil. Schuber, JUDr. A. Maysl, Rnt. Šebestík, MUDr. J. Svanda a pěvecký sbor dívčího lycea.

PROGRAM:

1. Dr. Ant. Dvořák: Quartetto F-m. Op. 86. F. Allegro ma non troppo. II. Lento. III. Molto vivace. IV. Tempo ma non troppo. Pň. F. Šubert, Dr. A. Maysl, J. Šebestík, Dr. J. Svanda.
2. a. Bedř. Smetana: Národní zpěvní kniha. b. E. H. Grieg: Vzpomínka. c. K. Szymanowski: Vánoce. d. S. M. Langsdorf.
3. a. Kaan-Kovalevici: Etude. b. S. M. Adolfska.
4. G. Bragan: Legende Nigamata. Pň. v přídělně klavíru a housl. Pň. J. Schuber, pp. A. Lederer, J. Pňanec.
5. E. H. Grieg: Sonata pro housle a piano op. 35. II. a III. v. Pň. A. Lederer, A. Pňanec.
6. G. Meyerbeer: Aria a opery „Huzarů“. Pň. J. Šubert.
7. Bedř. Smetana: Humne na národní píseň. Sl. M. Kozáček.
8. Vil. Novák: Slovesní píseň. Sl. M. Langsdorf.
9. A. Kralovec: Polka. Sl. M. Langsdorf.
10. J. Jan. Křiváček: Polka. Sl. M. Langsdorf.

Ne píseň doprovodí sl. Rina Křiváček, p. Pň. A. Pfanzer a p. prof. J. Vinský.

Ceny míst:
Křeslo 3 K, sedadlo 2 K, sedadlo na galerii 1 K, místo k stání 1 K, stud. listek 40 h.
Předprodej lístky pňezal z ochoty p. G. Dabák, knihkupec na Národní v úst. Záhorský. — Lístky prodeji se od 29. února 1. r.

Začátek písní o 8. hod. večer. Před zaplacením program vstupen se vstupy vohody do sálu; obsazení sálu do hod., kdy začne hra, nepůjde žádná osoba vstoupit do sálu.

Čistý výnos věnuje se na výdržování dívčího lycea spolku „Ludmila“ a na úhradu sňožné vánoční nadílky chudým dětem českým.

POZVÁNÍ
ku
POSVÍČENSKÉ SLAVNOSTI
kterou pořádá
DÁMSKÝ SPOLEK „LUDMILA“
v besedních dvoranách
v neděli dne 24. října 1909.

Hudba spolku vojínů a úředníků.

Scena divadelní, zpěv, recitace a j.

Všeho druhu občerstvení.

Začátek o 3. hod. odpo. Vstupné 50 hal.

Čistý výtěžek veselé této zábavy odveden bude na nadílku české školní mládeže.

DNE 3. ÚNORA 1909. V 8. HODIN VEČER.
DVORANA BESEDNÍ.

VĚNEČEK

DÁMSKÉHO SPOLEKU „LUDMILA“.

VSTUPNÉ: RODINA 5 K, RODINA NEČLENA 6 K, OSOBA 2 K.

POZVÁNÍ JE LEGITIMACÍ DÁMÁM.

Dámský spolek „Ludmila“
v Čes. Budějovicích
pořádá
ve čtvrtek dne 3. března 1910
v Besedě
ve prospěch vánoční nadílky
ochotnické divadelní představení:

TA TŘETÍ.

(DIVOŠKA)

Veselohra o 3 jednáních. Napsal Viktor Krylov.

OSOBY:

Ivan Christoforovič Zakrutin, statkář.	Kníže Boris Nikolajevič (Boby), její syn.
Věra, jeho dcery.	Petr Nikolajevič Osetrov, její bratr,
Ljuba, Kněžna Alexandra Nikolajevna Suramská.	generál na pensí.
	Malina, čekatelka u Zakrutinových.
	Griša, hošík ze dvora.
	Panská.

Děj za našich dnů na statku u Zakrutina.

Ceny míst: Křeslo 1 K 60 h. I. místo 1 K. II. místo 70 h. místo k stání 60 h, studentský listek 40 h.

Začátek o 8. hod. večer.

Lístky v předprodeji pňezal z ochoty p. K. Stiegmaier, knihkupec na náměstí.

Zvláště zvátí se nebude.

Japonský čajový večírek

pořádá dne 12. ledna 1914
dámský spolek „Ludmila“
o sálech besedních.

Program:

1. „Chopin Opromlu Gis Gluda Re“, přednese p. Otlakar Jeremiáš.
2. Scéna z opery „Madame Butterfly“; Pň. Adame Butterfly pí. G. Brunhoferová, Šusuci sl. Kamova.
3. Japonský ballet.
4. „Šuh“. Přesl lásky, přednese pan Otlakar Jeremiáš.
5. „Rásky dio“, japonská komedie o 1. jednání od Zeyera. Osoby: Do-macu, starý kněz bohyně, Šudži-nami, mladá japonska, Čuma, její snoubenec.

Vstupné: osoba 2 koruny. Sedadlo na galerii 1 koruna.

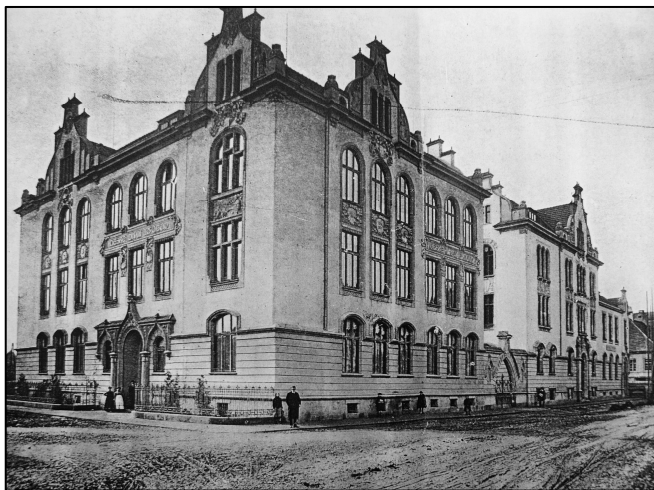
Začátek o půl 8. hodině večer.

O programu se tančí.

Japonské Geishy obstarají bohatě zásobený bufet.

FOTOGRAFIE Č. 6 - ŠKOLNÍ BUDOVY V MINULOSTI A DNES

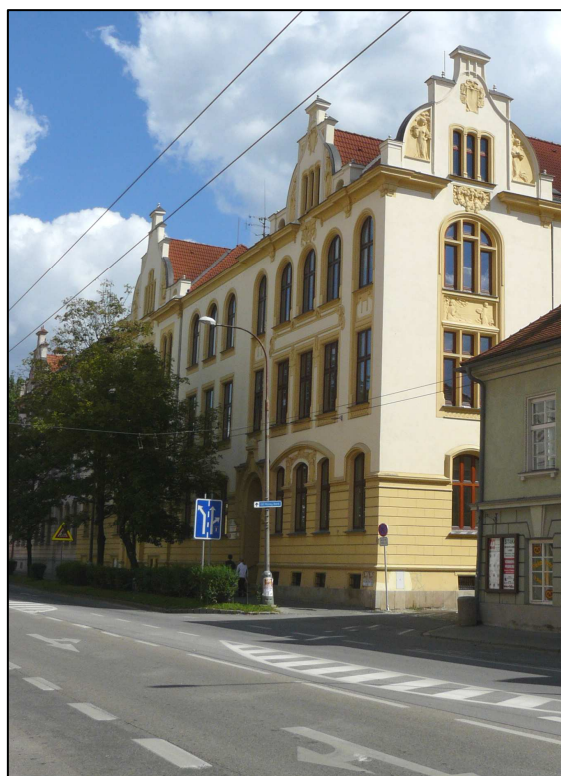
Rok 1910

Rok 2010

Třicátá léta 20. století

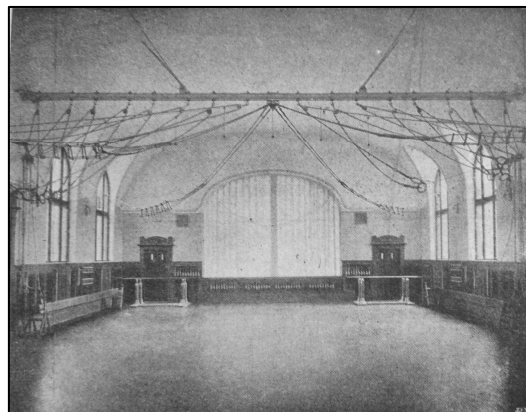

Rok 2010

FOTOGRAFIE Č. 7 - VNITŘNÍ PROSTORY ŠKOL, PENZIONÁTU A TĚLOCVIČNY

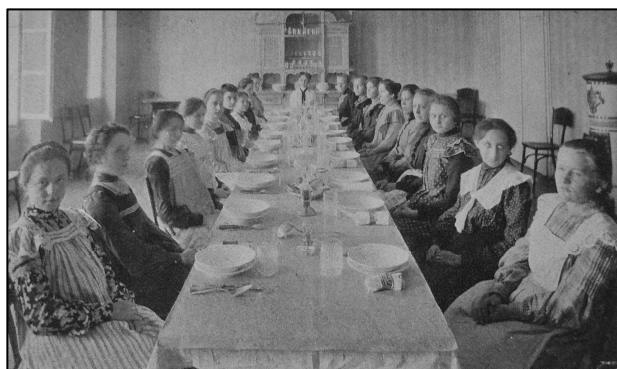
Čtvrtá třída dívčího lycea

Tělocvična

Pokoj chovank

Jídlna penzionátu

Kuchyně kuchařské a hospodyňské školy

Druhý ročník šití šatů ženské školy